

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**DOĞUMLA KAZANDIĞI TÜRK VATANDAŞLIĞINI ÇIKMA
İZNİYLE KAYBEDEN YABANCILARIN
HUKUKİ STATÜSÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Banu AYKAN TIKMAN

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİN

Samsun, 2017

**ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

**DOĞUMLA KAZANDIĞI TÜRK VATANDAŞLIĞINI
ÇIKMA İZİNİYLE KAYBEDEN YABANCILARIN
HUKUKİ STATÜSÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Banu AYKAN TIKMAN

Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİN

Samsun, 2017

Eşim Seyfullah'a...

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tez çalışmasının bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

26 /12/ 2016

...

Banu AYKAN TIKMAN

KABUL VE ONAY

Banu AYKAN TIKMAN tarafından hazırlanan “ Doğumla Kazandığı Türk Vatandaşlığını Çıkma İzniyle Kaybeden Yabancıların Hukuki Statüsü” başlıklı bu çalışma, 25/01/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Mustafa TİFTİK

Üye : Doç. Dr. Mustafa TÜYSÜZ

Üye : Yrd.Doç. Dr. Mustafa CİN

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

__ / __ / __

Prof. Dr. Bozkurt KOÇ
Müdür

ÖZET

DOĞUMLA KAZANDIĞI TÜRK VATANDAŞLIĞINI ÇIKMA İZNİYLE KAYBEDEN YABANCILARIN HUKUKİ STATÜSÜ

Banu AYKAN TIKMAN

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özel Hukuk, Yüksek Lisans, Ocak 2017

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa CİN

Türk vatandaşlığını herhangi bir şekilde kaybetmenin en belirgin sonucu, kaybeden kişinin yabancı statüsüne geçmesidir. “Çıkma” Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda düzenlenmiş olan kayıp hallerinden biri olarak; yetkili makam kararı ve iradeyi bünyesinde barındıran bir başvurunun sonucudur. İlgili, çıkma belgesini imza karşılığında teslim aldığı anda yabancı statüsünde olacaktır.

1995 yılında, Türk mevzuatına eklenen bir hükümle doğumla kazandıkları Türk vatandaşlığını çıkma ile kaybedenlere, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan ilke olarak aynı şekilde yararlanmaya devam etme imkânı verilmiştir. Böylece bulundukları ülkenin vatandaşlığını almaları, Türk vatandaşlığından ayrılmaya bağlı olan kişilerin, Türkiye’deki haklarından vazgeçmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Göç veren yüzü ile Türkiye’nin, eski vatandaşlarıyla arasında kurduğu bu bağı anlamak adına; çalışmanın ilk bölümü, vatandaş ve yabancı kavramlarının sınırlarına ayrıldı. Bu bölümdeki ayrıntılı açıklamaların amacı, yabancı statüsünde bulunan bu kişilerin, Türkiye’de tanzim edilmiş diğer yabancı statüleri arasındaki yerini belirlemek ve imtiyazın boyutlarını daha sağlıklı resmedebilmektir.

Çalışmanın ikinci bölümünde 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 28. maddesinde yer verilen imtiyazlı yabancılardan olmak için aranan şartlar ve “ilke olarak” Türk vatandaşlarıyla aynı haklardan yararlanmaya getirilen sınırlar incelenmiştir. Son bölümde ise Türkiye’de seyahat ve ikamet, taşınmaz edinme, miras, çalışma ve sosyal güvenlik haklarının kullanımına yer verilmiş ve nihayetinde yabancı olmaktan kaynaklanabilecek sınırdışı edilme, geri verilme ve yeniden Türk vatandaşlığını kazanma halleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Mavi Kart, Türk Vatandaşlığı Kanunu md. 28, imtiyazlı yabancı, Türk vatandaşlığından çıkma, Pembe Kart, vatandaş, yabancı statüsü

ABSTRACT

LEGAL STATUS OF FOREIGNERS WHO LOST TURKISH CITIZENSHIP THAT THEY ACQUIRED BY GIVING BIRTH, BY EXIT PERMIT

Banu AYKAN TIKMAN

Ondokuz Mayıs University, Social Sciences Institute

Private Law, Postgraduation, January 2017

Advisor: Asst. Prof. Dr. Mustafa CİN

The most significant result of losing Turkish citizenship in some way is conversion of the person to foreigner status. Exiting is one of the citizenship losing options regulated in Turkish Citizenship Law and is a result of an application containing authority decision and free will. As soon as the signed exit document is submitted the individual will be in foreigner status.

In 1995, by a provision added to Turkish legislation the people who lost Turkish citizenship (obtained by giving birth) by exiting, were given the right to continue taking advantage from the rights granted to Turkish citizens in principle. Therefore, the aim was to prevent people, whose citizenship acceptance in other countries depend on leaving Turkish citizenship, losing their rights in Turkey.

In name of understanding the bond between emigrant Turkey with its old citizens the first part of the study was spared for limits of citizen and foreigner concepts. The aim of detailed explanations in this section is to determine these people with foreign status among other foreigner statuses organized in Turkey and portray the dimensions of privileges in a more healthy way.

In second section of study, the conditions sought for becoming one of the privileged foreigners mentioned in 28th article of Turkish citizenship law no 5901 and limits for taking advantage of same rights with Turkish citizens in principle, were examined. In final section usage of rights in Turkey such as traveling and settlement, acquiring real estate, heritage, working and social security and finally situations such as deportation, returning back and regaining Turkish citizenship that may be originated from the state of being a foreigner, were emphasized.

Key words: Blue card, Turkish citizenship law item 28, privileged foreigner, exit from Turkish citizenship, pink card, citizen, foreigner status

ZUSAMMENFASSUNG

DER RECHTLICHE STATUS VON AUSLÄNDERN, DIE VON IHRER DURCH GEBURT ERWORBENEN TÜRKISCHEN STAATSANGEHÖRIGKEIT BEFREIT WURDEN

Banu AYKAN TIKMAN

Ondokuz Mayıs Universität, Institut für Sozialwissenschaften

Privatrecht, Master-Programm, Januar 2017

Berater: Asst. Assoc. Dr. Mustafa CİN

Die deutlichste Folge des Verlustes der türkischen Staatsangehörigkeit - gleichgültig auf welche Weise - besteht in der Erteilung des Status des Ausländers. Die "Entlassung", die zu einem Verlust führt, ist das Ergebnis eines Antrages, das im Gesetz zur türkischen Staatsangehörigkeit geregelt und von den zuständigen Behörden vollzogen wird. Der Staatsbürger erlangt den Status eines Ausländers, sobald er das ihm ausgehändigte Formular zur Ausbürgerung unterschrieben und entgegengenommen hat.

1995 trat ein neues Gesetz in Kraft, das den ehemals türkischen Staatsbürgern, die die türkische Staatsangehörigkeit durch Geburt erworben und durch Entlassung wieder verloren hatten, die Möglichkeit gab, "grundsätzlich" von denselben Rechten zu profitieren wie die türkischen Staatsangehörigen. Auf diese Weise wurde zu verhindern versucht, dass der Erwerb einer neuen Staatsangehörigkeit zu einem Verlust an Rechten in der Türkei führt.

Der erste Teil der Arbeit möchte die Verbindung verstehen, die die Türkei mit dieser Gesetzgebung zu ihren ehemaligen Staatsbürgern geschaffen hat, und befasst sich daher eingehend mit den Begriffen des Staatsbürgers und Ausländers. Gleichsam soll hiermit auch der besondere Status herausgearbeitet werden, den ehemalige türkische Staatsbürger im Vergleich zu übrigen Ausländern haben.

Der zweite Teil der Arbeit befasst sich mit den Voraussetzungen, um nach türkischer Gesetzgebung als Ausländer mit Sonderrechten zu gelten, sowie den Grenzen, "grundsätzlich" über dieselben Rechte wie türkische Staatsangehörige zu verfügen.

Im letzten Teil der Arbeit sollen die Themen Einreise in die Türkei, Immobilienkauf, Erbschaft, Arbeit und Sozialversicherung sowie die Abschiebung, Auslieferung und erneute Einbürgerung behandelt werden.

Schlüsselwörter: Blaue Karte, Türk Vatandaşlığı Kanunu md. 28, besondere Ausländer, Entlassung aus der türkischen Staatsbürgerschaft, Rosa Karte, Staatsangehöriger, der Ausländerstatus

TEŞEKKÜR

Tezimizin konusunun belirlenmesinde, araştırma aşamasında, yön tayininde ve tamamlanmasında destek olan değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Mustafa Cin'e ayırdığı değerli zaman ve emek için teşekkürü bir borç bilirim. Değerli çalışmaları ile odamı paylaşmaktan büyük mutluluk duyduğum, ortaya koydukları emeklerinden faydalanarak tezimi oluşturduğum çok değerli akademisyenlere ve sanatkârlara teşekkür ederim. Çalışmamın başlangıcından bitimine kadar yardımlarını ve güler yüzlerini asla esirgemeyen ve aralarında bulunduğum için hep mutlu olacağım çok değerli iş arkadaşlarım, Karadeniz Teknik Üniversitesi Hukuk Fakültesi çalışanlarına, bilhassa çok değerli Öğr. Gör. Ayşe Adıgüzel ve Arş. Gör. Büşra Akdoğan'a, her zaman yanımda oldukları ve desteklerini esirgemedikleri için minnettarım. En zor zamanlarda yanımda olmalarından büyük huzur duyduğum kocaman aileme, çalışmalarımın yoğunlaştığı her dönemde yardıma koştukları ve sabırlarını esirgemedikleri için çok teşekkür ederim. Son olarak; kendisine ayırmam gereken zamanları çalışmaya ayırdığımda bile varlığı ile hayatımı tatlandıran güzel kızım Aynur Dua'ya ve hayatımdaki yeri ile gurur duyduğum, inancı ve sevgisiyle etrafımı kuşatan, yol arkadaşım, biricik eşime bana kattıklarının asla karşılığı olamayacak bir teşekkür sunmak isterim.

Banu AYKAN TIKMAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	ivv
ZUSAMMENFASSUNG	v
TEŞEKKÜR	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM VATANDAŞLIK VE YABANCI KAVRAMLARINA GENEL BAKIŞ

1.1. Genel Olarak Vatandaşlık	4
1.1.1. Terim Sorunu.....	4
1.1.2. Vatandaşlık Kavramı.....	5
1.1.3. Vatandaşlık Kavramının Tarihi Gelişimi	9
1.1.4. Vatandaşlık Bağının Sosyal, Siyasal ve Hukuki Niteliği	19
1.1.5. Devletlerin Mahfuz Yetkisi.....	23
1.1.6. Vatandaşlık Hukukunun Klasik İlkeleri Bağlamında Birden Çok Vatandaşlık.....	24
1.2. Türk Hukukunda Vatandaşlık	31
1.2.1. Osmanlı Devletinde Vatandaşlık.....	31
1.2.1.1. 1869 Öncesindeki Dönem	31
1.2.1.2. 8 Nisan 1284 (23 Ocak 1869) Tarihli Tâbiyet-î Osmaniye Kanunnamesi.....	35
1.2. 2. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı.....	38

1.2.2.1. Türk Vatandaşlık Hukukunun Anayasal İlkeleri.....	40
1.2.2.2. Türk Hukukunda Birden Çok Vatandaşlık.....	42
1.3. Türk Hukukunda Yabancılar.....	49
1.3.1. Yabancı Kavramı.....	49
1.3.2. Türkiye’de Yabancılar Uygulanan Hukuki Rejim.....	54
1.3.2.1. Uluslararası Koruma ve Benzer Statülerden Yararlanan Yabancılar	55
1.3.2.1.1. Vatansızlar.....	55
1.3.2.1.2. Mülteciler	58
1.3.2.1.3. Şartlı Mülteciler.....	60
1.3.2.1.4. İkincil Korumadan Yararlananlar.....	62
1.3.2.1.5. Geçici Korumadan Yararlananlar.....	63
1.3.2.2. Özel Statüde Bulunan Yabancılar	64
1.3.2.2.1. Diplomatik Temsilciler	65
1.3.2.2.2. Türkiye’de Bulunan Yabancı Askeri Personel.....	65
1.3.2.2.3. Milletlerarası Kuruluşlar ve Çalışanları	65
1.3.2.3. Göçmenler	66
1.3.2.4. KKTC Vatandaşları.....	67

İKİNCİ BÖLÜM

ÇIKMA İZNI İLE TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBI VE VATANDAŞLIĞINI KAYBEDEN KİŞİLERE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

2.1. Çıkma İzni Almak Suretiyle Türk Vatandaşlığını Kaybeden Kişilerin Hukuki Statüsü.....	68
2.2. Doğumla Türk Vatandaşı Olup Da İzinle Türk Vatandaşlığından Çıkma	73
2.2.1. Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Şartlar	73

2.2.1.1 Türk Vatandaşlığının Doğumla (Aslen) Kazanılması	74
2.2.1.1.1. Soybağı Esasına Göre Kazanma	75
2.2.1.1.2. Toprak Esasına Göre Kazanma	78
2.2.1.2. Türk Vatandaşlığını Kazanmayı Sağlayan Diğer Haller	82
2.2.2. Türk Vatandaşlığının Kaybına İlişkin Şartlar	84
2.2.2.1. Türk Vatandaşlığından Çıkma	86
2.2.2.1.1. Türk Vatandaşlığından Çıkmanın Şartları.....	88
2.2.2.1.1.1. Ergin ve Ayırt Etme Gücüne Sahip Olmak.....	88
2.2.2.1.1.2. Herhangi Bir Nedenle Yabancı Devlet Vatandaşlığını kazanmış Olmak veya Kazanacağına Dair İnandırıcı Emareler Bulunmak ...	89
2.2.2.1.1.3. Herhangi Bir Suç veya Askerlik Hizmeti Nedeniyle Aranan Kişilerden Olmamak.....	92
2.2.2.1.1.4. Hakkında Herhangi Bir Cezai veya Mali Tahdit Bulunmamak	93
2.2.2.1.2. Vatandaşlıktan Çıkma Usul	94
2.2.2.1.3. Çıkma Belgesi ve İzin Belgesi	95
2.2.2.1.3.1. İzin Belgesi.....	95
2.2.2.1.3.2. Çıkma Belgesi	96
2.2.2.1.4. Vatandaşlıktan Çıkmanın Sonuçları.....	96
2.2.2.1.4.1. İlgiliye Etkisi	96
2.2.2.1.4.2. Eşi ve Çocukları Bakımından Etkisi	97
2.3. Doğumla Türk Vatandaşı Olup İzinle Türk Vatandaşlığından Çıkanların Tabi Oldukları Sınırlamalar.....	98
2.3.1. Milli Güvenlik ve Kamu Düzenine İlişkin Hükümler.....	99
2.3.2. Seçme ve Seçilme Hakkı.....	106
2.3.3. Muafin Araç ve Ev Eşyası İthal Etme Hakkı	108
2.3.4. Askerlik Hizmeti	109

2.3.5. Kadroya Dayalı Asli ve Sürekli Kamu Hizmetinde Bulunma Hakkı

..... 111

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İZİNLE TÜRK VATANDAŞLIĞINDAN ÇIKANLARIN TÜRKİYE’DE YARARLANABİLECEKLERİ BAZI HAKLAR VE ÖZEL DURUMLAR

3.1. İzinle Türk Vatandaşlığından Çıkanların Türkiye’de Yararlanabilecekleri Haklar
..... 120

3.1.1. Seyahat ve İkamet Hakkı..... 121

3.1.2. Taşınmaz Edinme Hakkı 127

3.1.3. Miras Hakkı..... 131

3.1.4. Çalışma Hakkı 132

3.1.5. Sosyal Güvenliğe İlişkin Haklar 136

3.2. İzinle Türk Vatandaşlığından Çıkanlara Uygulanabilecek Kişi Özgürlüğüne
İlişkin Sınırlamalar..... 149

3.2.1. Sınırdışı Etme 149

3.2.1.1. Vatandaşın Sınırdışı Edilmezliği..... 150

3.2.1.2. Türk Hukukunda Sınırdışı Etme 152

3.2.2. Suçluların Geri Verilmesi..... 155

3.2.2.1. Vatandaşın Geri Verilmezliği..... 157

3.2.2.2. Çok Vatandaşlık ve Vatansızlık Hallerinde Geri Verme 159

3.2.2.3. Eski Türk Vatandaşlarının Geri Verilmesi..... 160

3.3. Yeniden Türk Vatandaşlığının Kazanılması 163

3.3.1. İkamet Şartına Bağlı Olarak Yeniden Türk Vatandaşlığını Kazanma
..... 164

3.3.2. İkamet Şartına Bağlı Olmaksızın Yeniden Türk Vatandaşlığını
Kazanma..... 166

3.2.2.1. Çıkma İzniyle Ayrılan Yabancıların Yeniden Türk Vatandaşlığını Kazanması.....	168
3.3.2.2. Seçme Hakkı Kullanılarak Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması.....	169

SONUÇ.....	171
-------------------	------------

KAYNAKÇA	179
-----------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	193
----------------------	------------

KISALTMALAR

AIHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Bkz	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.	: Çeviren
dn	: Dipnot
E	: Esas
HD	: Hukuk Dairesi
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
K	: Karar
MÖHUK	: Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
NHK	: Nüfus Hizmetleri Kanunu
RG.	: Resmi Gazete
s	: Sayfa
ss	: Sayfadan sayfaya
SSGSSK	: Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
S	: Sayı
sy	: Sayfa yok
T	: Tarih
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TVK	: Türk Vatandaşlığı Kanunu
TVKUY	: Türk Vatandaşlığı Kanunu Uygulama Yönetmeliği
UY	: Uygulama Yönetmeliği
YÇİHK	: Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun (mülga)
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
Yön.	: Yönetmelik
YUKK	: yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra değişen dünya düzeni ile birlikte, bazı ülkelerde yabancı iş gücü ihtiyacı doğmuş ve ülkemiz, bu ihtiyaca cevap veren insan kaynağı olarak göç veren rolünü üstlenmiştir. Birçok devletin sanayisini kurmasında büyük etki sahibi olan iş göçü hareketleri, uluslararası arenada işçilerin haklarına ilişkin düzenlemeler yapılmasının yolunu açmıştır. Bir diğer yandan hem göç alan hem de göç veren devletlerin nazarında, bu kişilere bakış açısı zamanla netleşerek ulusal düzeyde hukuki düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Göç alan devletlerin gelenleri misafir işçi ya da vatandaş adayı olarak görmelerinin yanında, artık başka bir toplumla reel bağlar kurma çabasında olan; fakat köklerinden kopmamış vatandaşları ile ilişkilerini sonlandırmamak hedefi bulunan devletler arasında çatışan çıkarlar ortamı oluşturmuştur. Göçün yöneldiği ülkelerin, “tek vatandaşlık prensibi”ni esas alan vatandaşlık düzenlemeleri, gelenlerin vatandaş olma ihtiyaçlarının önünde oldukça büyük bir engel oluşturmuştur. Bu süreçte devletlerin asimilasyon ya da entegrasyon politikalarına ilişkin tercihlerinin, vatandaşlık kavramına bakışları ile yakından ilişkili olduğu gözlemlenmektedir.

Göçen vatandaşların, gittikleri ülkelerde vatandaş olamamaktan kaynaklanan sorunlarını bertaraf edebilmek adına çözüm arayışına girilmiştir. Çalışmamız bu çözüm yöntemlerinden birini konu almaktadır. 1995 yılında 403 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanununda yapılan değişiklikle eski Türk vatandaşlarından oluşturulan bir imtiyazlı yabancı grubunun, ortaya çıkışı, hakları, sınırlamaları ve Türkiye’de karşılaştıkları durumların ayrıntılı biçimde incelenmesinin yararlı olacağı düşünülmüştür.

Devletler, milletlerarası hukuka ilişkin bir takım kriterlere bağlı kalmak suretiyle yabancıların hak ve yükümlülüklerini düzenlerler. Kriterler yabancıların haklarını asgari düzeyde korumayı amaçlamaktadır. Bir devletin ülkesindeki yabancılara tanıyabileceği hakların üst sınırı ile ilgili milletlerarası bir sınırlama yoktur. Bu kapsamda uluslararası sözleşmelerle bazı imtiyazlı yabancı grupları

meydana gelebileceği gibi devletlerin bizatihi hak tanımlarıyla da imtiyazlı yabancı grupları oluşabilmektedir.

Bu çalışmada, Türk hukukunda imtiyazlı yabancı statüsünde bulunan ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanun'un 28. maddesinde düzenlenmiş, “Mavi Kartlılar” olarak bilinen eski Türk vatandaşlarının Türkiye’de tabi oldukları sınırlamalar ve haklar incelenecektir. Bu minvalde imtiyazlı statüye sahip olmada aranan şartlar, bu kişilerin yararlanamayacağı haklar ve ilke olarak Türk vatandaşları ile aynı şekilde yararlandıkları haklar ayrıntılı biçimde açıklanmaya çalışılmıştır. Ne var ki bu kişilerin Türkiye ile ilişkilerini yalnızca haklar ve sınırlamalar üzerinden incelemek mevzuatın gelişimsel sürecini incelemek anlamına gelecekti. Oysa bu hedef tez çalışmasının sonunda elde etmeyi amaçladığımız hususlardan yalnızca birini teşkil etmektedir.

Söz konusu grup, vatandaşlardan oluşmamaktadır; çünkü kanunun öngördüğü usulle Türk vatandaşlığından çıkan kişilerden meydana gelmektedir. Türk vatandaşlığını kaybeden herkese istisnasız uygulandığı gibi bu kişiler de yabancı statüsündedir. Ne var ki yabancı statüsündekiler kendi içinde homojen bir yapı teşkil etmez. 28. maddede yer alanlar imtiyazlı gruplardan biri olarak Türkiye nazarında diğer yabancı gruplardan ayrılmaktadırlar. Bir nevi ne vatandaş ne de yabancı olabilen, eski Türk vatandaşı olup halihazırda yabancı olan bu kişilerin iki arada bir derecede kalmış hallerini anlayabilmek için iki kavramı da incelemek gerekmektedir. Bu sebeple, vatandaştan ne anlaşılması gerektiğine dair bir tablo ortaya koymak ve diğer taraftan 28. madde kapsamındakileri mevcut statülerinde resmedebilmek adına; yabancı kavramından taşan kısımları tespit etmek gerekiyordu.

Tezimizin ilk bölümünde kavramsal ve düşünsel altyapıyı ortaya koymak adına vatandaşlık ve yabancılık kavramlarının hem tanımları hem gelişimleri bütüncül bir yaklaşımla incelendi. Türk hukukuna özgü bu sistemin ortaya çıkışı, hem hukuki hem de sosyolojik bağlamda değerlendirilerek tarihsel bir perspektif ortaya koyulmaya çalışıldı.

1995 yılında hukuk sistemimize dahil olmuş bu sistem, zamanla değişikliklere konu olarak 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu ile neredeyse son haline kavuşmuştur. Bahsi geçen süreçte, konuyla yakından ilgilenenlerin en önde gelen şikâyetlerinden biri, bu düzenleme hakkında hem hak sahiplerinin hem de kamu çalışanlarının yeterince bilgi sahibi olmamasıdır. Konuya dair doktrinimizde yer alan az sayıda çalışmaya ek olacak, detaylı bir yaklaşım sergileyen, hukuk

metoduna bağı olmanın yanında, sosyolojik ve antropolojik olguları irdelenmeye çalışan bir çalışma hedeflendi.

Çalışmamızın ikinci bölümünde Türk vatandaşlığını doğumla kazanma şartının açıklanması yanı sıra Türk vatandaşlığından çıkma kurumu ayrıntılı biçimde incelenecektir. Kanunun ifadesinden yola çıkılarak; 28. madde kapsamındakilerin Türk vatandaşlarından ayrı tutuldukları seçme seçilme, muafin ev eşyası ve araç ithal etme, kadroya dayalı asli ve sürekli kamu hizmetinde bulunma haklarına ve askerlik hizmetine ilişkin sınırlamalar ele alınacaktır. Genel bir koruma alanı şeklinde tesis edilen “milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümler” sınırlamaların geniş tabanını oluşturmaları sebebiyle yine bu kısımda çalışıldı.

Üçüncü ve son bölümümüzde ise, Mavi Kartlıların Türk vatandaşları ile aynı biçimde yararlandıkları hakların bir kısmı incelendi. Seyahat ve ikamet, taşınmaz edinme, miras, çalışma ve sosyal güvenlik haklarını kullanılmaları ve Türk vatandaşlarından ayrıldıkları istisnai haller üzerinde duruldu. Türk vatandaşları ile aynı şekilde yararlanılacak hakların incelenmesinde 28. madde kapsamında bulunan kişilerin statüleri sebebiyle karşılaştıkları bazı sorunlara ver verildi. Ayrıca, bu kişilerin sınırdışı edilmeleri ve geri verilmeleri hususunda özellik arz eden durumlar incelendi. Son olarak da, bu kişilerin ayrıcalıklı şekilde yeniden Türk vatandaşlığını kazanma şartları ele alınarak tamamlanacak çalışmamızın hedefi, Mavi Kart sistemine ve düşünsel altyapısına ışık tutmaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VATANDAŞLIK VE YABANCI KAVRAMLARINA

GENEL BAKIŞ

1.1. Genel Olarak Vatandaşlık

1.1.1. Terim Sorunu

Kişinin devletle olan bağıını ifade etmek adına tâbiyet, uyrukluuk, vatandaşlık, yurttaşlık gibi birçok kavram kullanılmıştır. Bu kavramlara bağılı olarak kişi tebaa, uyruk, vatandaş ve yurttaş terimleriyle ifade edilmiştir. Bu terimler arasından tebaa ile uyruğun eş anlama sahip iki kelime; yurttaş ve vatandaşın da yine eş anlama sahip iki kelime olduğı söylenebilir¹.

Türk hukuk doktrinde çoğunlukla, “vatandaşlık” kavramı ve “tabiiyet” kavramları aynı anlamlı kullanılmıştır². “Tabiiyet, bir şahsı veya şeyi devlete

¹ http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.570bc1531c63d8.60130116 (11.04.2016); Aybay’a göre yurttaşlık vatandaşlığı, uyrukluuk da tabiiyeti karşılayacağından Türk hukuku açısından terim sayısı ikiye inmiştir. aynı durum yabancı dillerde de söz konusudur. Almanca’da, *Staatsangehörigkeit*, *Nationalität*, *Landmannschaft* kelimeleri vatandaşlığı; *Staatsbürger*, *Mitbürger*, *Bürger*, *Landmann* kelimeleri vatandaş ifade eder. “*Staat*” yani devlet kelimesinden türeyen bu kelimelerin yanında tebaa anlamında *Uterman*, tabiiyet anlamında *Botmäßigkeit* sözcüğü kullanılır. İngilizce’de *Nationality*, *Citizenship*, tabiiyet ve vatandaşlığın karşılığı iken vatandaş, *Citizen* ve aynı anlamda, tebaa anlamına gelen *Subjects* ile ifade edilmektedir. Fransızca’da ise vatandaş *Patriot*, yurttaş *Citoyen*, tebaa *Sujet* olarak adlandırılır. Latince’de yurt anlamına gelen *cite* kelimesi birçok dilde yer alan bağılı anlamlı kelimelerin kaynağını teşkil etmektedir. Konunun bu denli terim zenginliğine sahip olması, tarihsel gelişmelerden ve devletlerin federal yapılanmalarından kaynaklanmaktadır. Bkz. Rona Aybay, “İnsan Hakları Açısından “Vatandaşlık” (Uyrukluuk)”, *İnsan Hakları*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2000, s. 181; Cihan Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, İstanbul, Legal Yayıncılık, 2004, s. 23-25; Jacques Bouineau, “Fransa’da Devrim Döneminde Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, Türkçesi: Yeşim Küey, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Çev. Turhan Ilgaz, İstanbul: Kesit Yayıncılık, s. 109.

² “Salt hukuk açısından uyruk ve yurttaş eş anlamlıdır. Ancak siyasal açıdan, uyruk kavramı, eskinin “tebaa”sı gibi, bireyi devletle ilişkilerinde pasif bir konumda bırakan anlayışa daha yakındır. “Yurttaş” ise sadece devlete karşı ödevlerinin değil, haklarının da bilincinde olarak, siyasal yaşama etkin bir biçimde katılabilen aktif bireyi tanımlar... uyrukluukla demokrasi arasında zorunlu olmayan; yurttaş ve demokrasi kavramları arasında ise doğrudan kurulan bir bağı vardır.” Bkz. Artun Ünsal, “Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi”, *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 4; Aybay, “İnsan Hakları Açısından “Vatandaşlık” (Uyrukluuk)”, s. 181; Rona Aybay, ““Teba-i Osmani”den “T.C. Yurttaş” na Geçişin Neresindeyiz?”, *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*, İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 37; Hicri Fişek’e göre de; vatandaşlık ve

bağlayan hukuki bağıdır” şeklindeki tanımlama³, tabiiyetin gerçek kişi, tüzel kişi ve gemileri kapsadığını göstermektedir. Tabiiyetin kapsayıcı tanımına karşın vatandaşlık, yalnızca gerçek kişileri konu alan bir kavram olarak ifade edilmiştir⁴. Bir başka deyişle “tabiiyet” kavramı üst kavram olarak belirtilirken “vatandaşlık” onun gerçek kişilere bakan bir alt kavramı olarak nitelendirilmektedir⁵.

Çalışmamızın yalnızca gerçek kişilerin vatandaşlığına odaklanmasına da dayanarak terim birliğini sağlamak adına, “vatandaşlık” teriminin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Çeşitli kaynaklarda “yurttaşlık”, “uyrukluk”, “tabiiyet” olarak yer verilen kavramlar, doktrindeki genelliği nazara alınarak “vatandaşlık” kavramının karşılıkları olarak değerlendirilmiştir⁶.

1.1.2. Vatandaşlık Kavramı

Vatandaşlık kavramı için, niteliği ve içeriği herkes tarafından kabul gören bir tanımlamadan bahsetmek hâlâ mümkün değildir. Bir başka deyişle, vatandaşlık kavramı, hâlâ teorik açıklamalar ile anlatılmaya çalışılmaktadır⁷.

Vatandaşlık, en yalın tanımıyla, kişiyi bir devlete ait kılan, siyasi ve hukuki bağıdır⁸. Bir devletin vatandaşlığına sahip olan kişi, söz konusu devletin hâkimiyeti altında, belirli bir hukuk sistemine dâhil olarak bir bütünün parçası haline

tabiiyet aynı anlamlara sahip değildir. Bkz. Hicri Fişek, Anayasa ve Vatandaşlık, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1961, s. 1, dn. 1; Ergin Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2015, s. 16.

³ “Tabiiyet kanundan doğan bir bağıdır.” Bkz. Erdoğan Göğçer, *Türk Tabiiyet Hukuku*, Ankara, Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974, s. 6, 7.

⁴ Vahit Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Ankara, Savaş Yayınevi, 2005, s. 5; Gülin Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2015, s. 1; Vatandaşlık ve uyrukluk terimlerinin sömürge sahibi olan devletler ve sömürsüz üniter devletler bakımından farklılık arz etmesi hakkında bkz. Muammer Raşit Seviğ, *Devletler Hususi Hukuku (Giriş-Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku)*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1983, s. 65.

⁵ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 6; Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 1.

⁶ Bkz. yukarıda dn. 1, 2.

⁷ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 19.

⁸ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 1; Hariciye Nezaretine bağlı olarak 1883’te kurulmuş olan, İstisare Odası’nın muavinlerinden Mahmud Fuad’ın, 1312’de İstanbul’da basılan risalesinde; “Tabiiyet, her ferdin bir devlete karşı olan irtibatıdır.” şeklinde tanımlanmıştır. Bkz. Mahmud Fuad, *Tabiiyet*, Transkripsiyonu Yapan: Cihan Osmanağaoğlu, İstanbul: Derin Yayınları, 2006, s. 25; “Vatandaşlık kavramı şeklen belirli bir devlete aidiyeti (devletle kişi arasındaki hukuki ilişki) belirtmekte ve maddi içeriği itibariyle kişinin vasfı olarak ortaya çıkan bir hukuki statüyü ifade etmektedir.” Bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 21; “Vatandaşlık, ferdi muayyen bir devlete bağlayan siyasi ve hukuki bir bağıdır.” Bkz. Nihal Erdener Uluocak, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1968, s. 3; “Vatandaşlık, hukukun öznesi olan kişinin sahip olduğu tasarruflar evreninin, siyasi toplulukla olan ilişkiler alanına doğru genişlemesidir. Hukuk öznesi kişi, vatandaşlık kimliği ile siyasi toplulukla olan ilişkilerinde de aktif özne sıfatını kazanır.” Bkz. Levent Korkut, “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/2, 2014, s. 6.

gelmektedir. Devlet ve kişiler arasındaki tek yönlü bu ilişkide kişiler, edilgen bir konumdadır⁹. Bu anlayışta esas olan, kişinin devletle kurduğu bağıdır. Bu durum vatandaşlığın kişiye millet tarafından değil, devlet tarafından verilmesinin bir tezahürüdür¹⁰. Yine de; millet kavramı vatandaşlıktan büsbütün bağımsız değildir.

Birçok toplulukta, insan unsurunu karşılayan “millet” ve bu unsurun kapsayıcı yönünü teşkil eden millet bilinci, vatandaşlık sahibi olma sürecinin en etkin faktörü olagelmıştır. Millet; ortak din, dil, soy, gelenek, göreneklerle bağlı; kaderde ve kıvançta ortak bir ülküyü benimsemiş insan topluluğundan meydana gelmektedir¹¹. Ne var ki, kavramların ortak kullanımı, her devlet nazarında ifade ettikleri değerlerin de ortak paydada olduğunu göstermemektedir. Örneğin, Fransız vatandaş topluluğu, ülkesel bir cemaat olarak, göçmenler tarafından genişlemeye açık tanımlanırken; Alman vatandaş topluluğu, bir soy cemaati olarak daha kısıtlayıcı biçimde tanımlanmıştır¹². İki devletin devletleşme ve millileşme süreçlerindeki ve anlayışlarındaki farklılık, vatandaşlık kavramına atfedilen değere ve kavramın bağlanacağı subjektif öğelerin seçimine etki etmiştir.

⁹ Korkut, “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, s. 6.

¹⁰ Turgay Cin, “Yunan Vatandaşlık Yasasına Göre Yunan Asıllığının (Vatandaşlığının) Kazanılması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5/2, İzmir, 2003, s. 5; Millet kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, Bursa: Ekin Basım, 2011, s. 406-418.

¹¹ “Her devlet, genellikle ulus olarak tasavvur edilen belirli bir sınırlandırılmış vatandaş topluluğunun devleti olma iddiasındadır.” Bkz. Rogers Brubaker, *Fransa ve Almanya’dan Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*, Ankara, Dost Kitabevi, 2009, s.18; Cin, “Yunan Vatandaşlık Yasasına Göre Yunan Asıllığının (Vatandaşlığının) Kazanılması”, s. 5; Banu Şit, “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 76, 2008, s. 71; Federatif bir örnek olarak; Amerikan vatandaşlığı, Amerikan vatandaşlık hukukunun anayasal dayanağı olan 14. Amendment’a kadar, tanımlanmamış ve unsurları tespit edilmemiştir. 14. Amendment ile “Birleşik devletlerde doğan veya vatandaşlığa kabul edilen ve Birleşik Devletler yetkisine tabi olan herkes, Birleşik Devletlerin ve İkamet ettikleri Eyaletin vatandaşıdır.” Hükmüne yer verilerek koşulları yerine getiren kişilerin vatandaşlığı anayasal güvence altına alınmıştır. Vatandaşlık kavramı, Amerikan hukuk anlayışında esas olarak araçsaldır. Monarşik yapıya sahip İngiliz hukuk anlayışında ise vatandaşlık statüsü ve milliyet ayrımı net değildir. İngiliz vatandaşlık statüsü, birden fazla milleti kapsayabilecek ülkesel sınırlar içinde bir siyasi organizasyon şekli olan devletle ilişkiyi ifade eder. Yine federal yönetimler olan İsviçre, Belçika, Avusturya anayasalarında olduğu gibi, bazen de vatandaşlık tanımlanmaz ve sadece vatandaşların sahip olduğu hakların kapsamı tespit edilir. Bkz. Vahit Doğan ve Banu Şit, “Anayasal Vatandaşlık Kavramı”, *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu (29 Şubat 2008 Bildiriler)*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2008, s. 14-16.

¹² Almanya’nın vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin mevzuatında, Alman etnik kökenli göçmenlerin durumu kısıtlamanın dışında tutulmaktadır. Bkz. Brubaker, *Fransa ve Almanya’dan Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*, s. 18.

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ise vatandaşlığı, kişinin etnik kökenini ifade etmeyen, kişi ile Devlet arasındaki yasal bir bağ olarak tanımlamıştır¹³.

Türk vatandaşlığı da etnik köken ifade etmekten uzaktır¹⁴. 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 88. maddesinde “Türkiye ahalisi din ve ırk farkı olmaksızın Türk ıtlak olunur.”¹⁵ prensibine yer verilmiş, benzer şekilde 1961 ve 1982 Anayasalarında da “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk’tür.”¹⁶ ifadesi yer almıştır. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun genel gerekçesinde de belirtildiği üzere anayasal vatandaşlık anlayışı devam ettirilmektedir¹⁷.

¹³ Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi, m. 2/a; kıta Avrupası’nın vatandaşlık anlayışına uygun olan bu durum Anglo-Amerikan dünyasında farklılık arz eder. Örneğin ABD’de farklı etnik kökene sahip Amerikalılar kendilerini tebaa değil vatandaş (citizen) olarak görmektedirler. Bu kişiler için “ulusal bağ-milliyet” (nationality) ise etnik kökene işaret etmektedir. Bu farklılığın temelinde devletin insan unsurunun farklı algılanışı yatmaktadır. İngilizce konuşulan ülkelerde devlet ve ulus aynı görülürken yani devlet insan unsurunu karşılarken; Kıta Avrupa’sında farklı olarak, insan unsuru olan ulus, devletten ayrı bir olguyu ifade eder. Bkz. Şit, “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, s.72, 73; Kıta Avrupası’nda millet veya halk, dil, din, tarih kültür ve köken gibi ortak unsurların birleştirdiği, devlet organizasyonundan ayrı bir bütündür. 19. yüzyılın romantik milliyetçiliğine kaynaklık eden bu yaklaşım, İtalya ve Almanya’nın siyasi birliğini sağlamasında ideolojik temel oluşturmuş ve genel olarak Kıta Avrupası’nda vatandaşlığın kazanılmasında milliyetin rolünün büyüklüğü sonucunu doğurmuştur. Bkz. Doğan ve Şit, “Anayasal Vatandaşlık Kavramı”, s. 14; Bir diğer örnek olarak, Yunanistan vatandaşlık hukukunda, Yunan Asıllılığının esas alınmasından bahsedilebilir. Aslına uygun tercümesinde Yunan Asıllılık Kanunu, değişmeyen, doğumla kazanılan bir hak ve yükümlülüğe sahip olma imkânı veren asıllılık (ithagenis) kavramı yanında doğumdan sonra kazanılan “uyruklu” (ipikootita) kavramına yer verir. Buna göre örneğin Afrikalı Zenciler, Asyalılar Yunanistan’da uyruklu kazanabilir; fakat Yunan asıllılığı (kökenini) kazanamazlar. Bkz. Cin, “Yunan Vatandaşlık Yasasına Göre Yunan Asıllılığının (Vatandaşlığının) Kazanılması”, s. 1.

¹⁴ Türklüğün ırka dayalı bir anlam taşımadığı ve her kökenden gelen vatandaşların ulusal kimliği anlamına geldiği hakkında Anayasa Mahkemesinin bir kararı: E. 1993/1, K. 1993/2, T. 23.11.1993, RG. 14.02.1994-21849. <http://www.kararlariyeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/291e1a3d-8ab6-4fd1-b74d-4101763259a1?excludeGerekce=False&wordsOnly=False> (11.04.2016); Türk hukuk doktrininde ve mevzuatında etnik kökenin vatandaşlık için baz alınmamasının, ulusal temellerden arındırılmış bir vatandaşlık anlayışına erişmek için her zaman yeterli olmayabileceğine ilişkin; Türk Milli Takımında ve Türkiye’deki futbol kulüplerinde oynamak üzere Türk vatandaşlığına alınan sporcular ve Türk asıllı Alman vatandaşı Mesut Özil’in Alman Milli Takımını tercih etmesi üzerinden karşılaştırmalı, eleştirel bir inceleme için bkz. Nalan Soyarak Şentürk, “Futbolcu Göçü ve Vatandaşlık “Bizden Biri” mi, “Soyuna İhanet Eden”mi?”, *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek (Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar)*, Der. Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan Şenel, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 109-123.

¹⁵ Türklük sıfatının dinsel ve ırksal bir anlam yerine coğrafi ve siyasi bir anlam taşıdığı hakkında bkz. Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006, s. 309; Mustafa Kemal Atatürk’ün yaklaşımının bir başka formüle edilmiş hali olarak; “milliyetin esası ırk değil, siyasal sadakattir”. Bkz. İlter Turhan, *Cumhuriyet Tarihimiz (Temeller -Kurtuluş-Milli Devrimler)*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1969, s. 73.

¹⁶ 1961 Anayasası m. 54, 1982 Anayasası m. 66; “Türk” terimi 1876 tarihli Kanun-i Esasi’de yer alan “Osmanlı” terimine benzer bir işlevle kullanılmıştır. “Genellik ilkesi”nin bir görüntüsü olarak Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşı olmayı ifade edici biçimdir. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 9.

¹⁷ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu genel gerekçesinden: “Devletin unsurlarından birisi olan insan topluluğu, vatandaşlık hukukunun temel konusunu oluşturmaktadır. Bir insan topluluğunun devletin kurucu unsuru olabilmesi için, sınırları belirli bir ülke üzerinde yaşaması ve kendisini uluslararası alanda temsil edecek bir siyasi otoriteye sahip olması ve devletle arasında sürekli bir

Devletlerin, kendilerini meydana getiren insan unsuru ile vatandaşlık verilecek kişi arasında aradıkları yakınlığın derecesi, vatandaşlığın verilmesine ilişkin politikalarında belirleyici rol oynamaktadır. Devletin, vatandaş kavramı ile kişiden beklentileri ve kişiye sundukları farklılık arz etmektedir. Vatandaş olan kişi, devlet nazarında “yabancı” ya da “vatansız” olandan farklı bir konum elde etmiş olmaktadır¹⁸.

Vatandaş statüsünün farklılığı, en belirgin sonuçlarını haklar ve yükümlülükler üzerinden sergiler. Devletin, vatandaş olmasına bağlı olarak kişiye tanıdığı ayrıcalıklar ve vatandaştan yerine getirmesini beklediği borçlar, vatandaş olmayanlara kıyasla her hukuk sisteminde vatandaştan yana avantajlı görünen bir yapı ortaya koyar. Ne var ki modern vatandaşlık hukukunun geldiği noktada haklar ve yükümlülükler vatandaşlığı tanımlamak için yeterli görülmemektedir¹⁹.

Devlet, kişiyi aralarındaki vatandaşlık bağına dayanarak, hukuken koruma altına alırken; bu korumanın bir karşılığı olarak, kişinin bir takım görevleri yerine getirmesini bekleme hakkına sahip olur. Devletin bu bağlamda vatandaşına yüklediği

hukuki bağın bulunması gerekir. Bu bağ vatandaşlık bağıdır. Vatandaşlık bağı kişinin devletine karşı bağlılığını ifade ederken, aynı zamanda devletin birey üzerinde birtakım yetkilere sahip olmasının temelini de oluşturur. Vatandaşlık genel olarak devletle kişi arasındaki hukuki bir bağ olarak tanımlanır.” Bu durum, Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’nin 2. maddesinde; “Vatandaşlık bir kişi ile bir devlet arasındaki hukuksal bağ anlamına gelir; kişinin etnik kökenini göstermez.” şeklinde ifadesini bulur. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 7; Etkisini sınır ötesinde de gösterecek olan bir kanunun gerekçesinde, tarafı olmadığımız Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi esas alınıyor görünürken; tarafı olduğumuz milletlerarası hukuk kaynaklarına da yer verilmesinin isabetli olacağı hakkında bkz. Rifat Erten, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, *Ankara Barosu Dergisi*, 66/4, 2008, s. 38.

¹⁸ “Küresel açıdan bakıldığında vatandaşlık, zengin devletleri yoksul göçmenlerden koruyan güçlü bir toplumsal kapanma aracıdır. Vatandaşlık aynı zamanda devlet içi kapanmanın da bir aracıdır. Her devlet vatandaşlarla yabancılar arasına, kavramsal, yasal ve ideolojik bir ayrım koyar.” Bkz. Brubaker, *Fransa ve Almanya’dan Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*, s. 18.

¹⁹ Vatandaşlığın haklar ve yükümlülüklerden bağımsız olarak nitelendirilmesine “Vatandaşlık Bağının Sosyal, Siyasal ve Hukuki Niteliği” başlığı altında yer verilmiştir. Bkz. s. 14 vd. ;Kıta Avrupası’nda algılanış şekliinden oldukça farklı olan Anglo-Amerikan vatandaşlığı, haklar bağlamında da farkını ortaya koyar. Örneğin, ABD vatandaşı olmalarına rağmen Puerto Rico, Guam, Virgin Islands, Nothern Mariana Islands da yaşayanlar genel seçimlerde oy kullanma hakkından yoksundurlar. Amerikan vatandaşlığının anayasal dayanağı olan 14. Ek Madde’de siyasal haklardan söz edilmez. Siyasal hakların kullanımı başka olgu ve niteliklere bağlıdır. Hatta 19. yüzyıl sonlarında kimi eyaletlerde yabancılara yerel seçimlerde seçme hakkı tanınmıştır. İngiltere’de de genel seçimlerde oy kullanma hakkı İngiliz vatandaşlığına bağlı değildir. Birleşik Krallık’ta ikamet eden İngiliz tebaası (British subjects) parlamento seçimlerinde ve yerel seçimlerde oy kullanma hakkına sahiptirler. Bkz. Şit, “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, s. 76-78; birey siyasal nitelik kazanarak “vatandaş” olmaktadır. Hem hak sahibi bir birey olma hem de bu hakkı kullanmak suretiyle kendi geleceğini belirleyecek yasalar yapma gücü ancak vatandaş olarak kabul edilmekle mümkündür. Siyasal haklar da insan haklarının ekonomik ve sosyal haklara doğru genişlemesine yol açmaktadır. Bkz. Doğa Başar Saripek, “Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık”, *Çalışma ve Toplum*, 2006/2, s. 73.

en önemli borç “sadakat borcu” dur²⁰. Devlet, ülkesi üzerindeki yabancılardan yalnızca kanunlara uymalarını beklerken; sadakati, sadece vatandaş olandan bekleyebilir. Vatandaşlık ilişkisinin tek taraflı olarak devlet iradesiyle sonlandırılma halleri, aslında sadakat borcuna aykırılığın tespit edilmesine dayanmaktadır²¹.

1.1.3. Vatandaşlık Kavramının Tarihi Gelişimi

Bugün zihinlerimizdeki vatandaşlık algısının oluşması, nispeten yakın bir sürece dayansa da; vatandaşlık kavramının varlığı, modern bir fikir olarak değerlendirilemeyecek kadar eskiye uzanır²². Sırasıyla feodalite, monarşi, tiranlık, ulus ve yurttaşlık evrimine ulaşan insanın sosyopolitik yönü²³ her basamakta ve toplumda değişim gösterse de vatandaşlığın önemli bir “değer” olma özelliği baki kalmıştır²⁴.

Vatandaşlık kavramının ortaya çıkışının Antik Yunan’a dek uzandığı bildirilmektedir. Antik Yunan’da vatandaşlık, hukuki bir bağ ve hukuki bir statü olarak nitelenmiş ve kişiyi siyasi hak sahibi haline getirmiştir²⁵. Soyluluk ve esnek

²⁰ Devletin koruması (protection) ve vatandaşın sadakat borcu (allegiance), “protectio trahit subjectionem et subjectio protectionem” ilkesinin ifade ettiği gibi karşılıklıdır. Yani korumayı yerine getirmeyen devlete karşı sadakatin, sadakatin mevcut olmadığı halde de koruma borcunun ortadan kalkacağına işaret etmektedir. Sadakat borcunu ihlal eden vatandaşlar vatandaşlıktan çıkarılabilirler. Bu borcu çiğneyip kendi devletine karşı silah çeken vatandaşlar “savaşan asker” (combattant) sayılamaz; dolayısıyla “savaş esiri” (prison of war) olmazlar. Terörist statüsüne tabi olmaları sonucunda iç hukukun vatana ihanet suçundan yararlanıp uluslararası hukukun savaş esirlerine tanıdığı güvencelerden yararlanamazlar. Bkz. Gözler, *Anayasa Hukukunun Temel Esasları Cilt I*, s. 414.

²¹ B. Bahadır Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul: Beta Basım, 2013, s. 4.

²² Vahap Coşkun, “Cumhuriyet Anayasalarında Vatandaşlık”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12-13/16-17-18-19 (2007-2008), s. 1; “Vatandaşlık kavramının anlamının tarih, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi gibi hukukun dayandığı sosyal gerçekliği inceleyen bilim dallarının değerlendirmelerinden soyut olarak belirlenemeyeceği kuşkusuzdur.” Bkz. Şit, “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, s. 64.

²³ Derek Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, Çev. Meral Delikara Üst, Ankara: İmge Kitabevi, 2007, s. 9.

²⁴ Kavramın sosyal bilimlerin diğer disiplinlerince irdelenmesi ve metodolojik sorunları hakkında detaylı bilgi için bkz. Füsun Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999, s.50-53; Vahap Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, Ankara, Liberte Yayınevi, 2009, s. 285; “Her türlü insani gelişmeye rağmen “vatandaşlık” kavramı, kurduğu bağ (vatandaşlık bağı), sağladığı ilişki (vatandaşlık ilişkisi) ve statü (Vatandaşlık Statüsü) ile hala önem ve etkinliğini ister içte ve ulusal bazda, ister dışta uluslararası hukukta sürdürüp korumaktadır.” Bkz. Hüseyin Ali Sadruleştari, “Türk Vatandaşlığının Anayasal Tanımının Hukuki Esası İle Düşünsel, Sosyal, Psikik, Pedagojik Temel Dayanakları ve Sorunları”, *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu (29 Şubat 2008 Bildiriler)*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2008, s. 43; Sariipek, “Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık”, s. 90-92.

²⁵ Vatandaşlığın mucidi olarak kabul edilen Sparta’da ele geçirilen topraklardaki “helotlar” üzerinde sıkı denetim kurmak amacıyla “Spartiat” adını taşıyan özel vatandaş statüsü ortaya çıkmıştır. MÖ sekizinci yüzyılda büyük yasa koyucu olarak kabul edilen Lykurgos kendisinden önce eğreti olan ayrıcalık ve yükümlülöklere dayalı yurttaşlar sınıfını düzene sokan kişi olarak anılmaktadır. Lykurgos yasaları kendisinden sekiz yüzyıl sonra Plutarch’ın kaleme aldığı bir biyografik eskiz sayesinde

bir eşitlik kavramıyla yoğrulmuş Sparta vatandaşlığı, devletin korunması ve yönetilmesini esas alıyor; ancak bu amaçla yetiştirilen Sparta'lı erkekler Spartiat olabiliyordu²⁶.

Sparta için iyi bir vatandaş olmak yasalara tam itaat ve meclise katılım gerektiriyordu²⁷. Vatandaşlık, kişinin dini törenlere katılabilmesi için şart koşuyor; vatandaş olanın sitenin dinine mensup olması gerekiyordu²⁸. Polis'in vatandaş olmak; kentte yaşayan somut birey olmaktan çok, soyut ve politik bir topluluğun parçası olmak anlamına geliyordu²⁹. Bu anlayışın doğal sonucu olarak vatandaşlık, toplumsal yaşama farklı sınıflarla dâhil olanları dışlayan bir niteliğe sahipti. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, köleler ve yabancıların vatandaş olmaları mümkün görülüyordu³⁰.

Vatandaşlığın şekillenmeye başladığı bu ilk dönemlerde, vatandaşlığa ilişkin birçok kurum kolayca ortaya çıkamamıştır. Örneğin; dinin vatandaşlık üzerindeki etkisi ve babadan oğula geçen vatandaşlık, yabancıların vatandaşlık kazanmasını neredeyse imkânsız hale getirmiştir. Sadece dini törenlere katılanların vatandaş olabilmesi ve bir yabancıyı dini törene dâhil etmenin, ilahlara karşı bir saygısızlık ve küfür ifadesi olarak görülmesi nedeniyle, bu dönemde vatandaşlığa alınmak, oldukça nadir karşılaşılan bir durumdur³¹.

günümüze ulaşmıştır. Bkz. Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 16, 17; Sınırlı bir grubun ayrıcalığı ve “zoon politikon” olmanın zorunlu koşulu olarak, katılımcı aktif yurttaşlığın gelişimi; bkz. Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, s. 53; Bu statü, sahiplerine halk meclislerinde yasaları tartışmak ve oylamak, yöneticileri seçmek, vergi ödemek, askerlik görevini yerine getirmek ayrıcalıkları tanınmıştır. Bkz. Bouineau, “Fransa’da Devrim Döneminde Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, s. 110.

²⁶ Sparta’da vatandaşlar topraklarını işlemez bu görevi isyan etmeleri halinde ölümle cezalandırılan helotlara yaptırırlardı. Ekonomik olarak köle emeğine bağlı toplum, oldukça sıkı ve katı bir eğitimden geçirdiği Spartiat adaylarını “karavana harcı” (phiditia) adı verilen ödemeyi yapabilmeleri şartıyla vatandaşlığa kabul ediyordu. Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 20, 21.

²⁷ Xenophon ve Plutarch gibi kaynaklarda da vurgulandığı üzere beklentileri karşılamayan herkes vatandaşlıktan çıkarılmakla cezalandırılmaktadır. Bkz. Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 22.

²⁸ Hatta kendi kusuru olmaksızın dahi dini törenlere katılamayanlar, vatandaşlık vasfını kaybediyordu. Bkz. Hicri Fişek, *Türk Vatandaşlığı Kanunu*, Ankara, 1959, s. 1-3.

²⁹ Bir başka deyişle bu dönemde vatandaş, “sitenin dinine sahip olan şahıs” olarak tanımlanabilir; Nuri Bilgin, “Teoriden Pratiğe, Modelden Temsile... Yurttaşlık”, *Türkiye Günlüğü*, 67, 2001-04, s. 44.

³⁰ Polis, hukuki olarak yalnızca vatandaşlarla sınırlıydı. Bkz. Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 286-287; Aristoteles, çocukların, yabancıların, köle ve işçilerin yabancı sayılamayacaklarını ve devletin varlığı için gerekli olduklarını belirtip; “Devletin vatandaş olması için bulunması gereken bütün insanlara yurttaş demeliyiz diye bir düşüncüyü bir an bile aklımızdan geçirmiyoruz.” Bkz. Aristoteles, *Politika*, Çev. Mete Tunçay, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993, s. 77; Vatandaş, toplumda bir takım ilişkiler kuran, ortaklaşa işlerin yürütülmesine katılan kişidir. Bkz. İlhan F. Akin, *Kamu Hukuku*, İstanbul, Beta Basım, 1990, s. 14.

³¹ Ne var ki zamanla zengin ve yoksul vatandaşlar arasındaki uçurum açılınca Lykurgos’un Spartiat kastı esnetildi. Devam eden dönemde de Spartiat tarzı vatandaşlık yapay ve zorlama olması nedeniyle eleştirildi. Platon, Sparta sisteminin istikrar ve düzen içermesini överken acımasızlığını eleştiriyordu. Bunun yanında Platon ideal devlet modelini ise Cumhuriyet’te yöneticiler, askerler ve üreticilerden

Sparta'nın ardından Atina'da da vatandaşlığın düzenlendiği görülmektedir.³². Vatandaşlar önemli görevleri yürüten beş yüz kileliler, atlılar ve erlerin yanı sıra sadece meclise ve jüri mahkemelerine üye olma hakkı tanınan işçi sınıfından oluşuyordu. Demokratik dönemin başlangıcı kabul edilen Kleisthenes reformlarıyla vatandaşlar bu dört sınıftan da öte karmaşık bir kümelenme sergilese de; tüm Atina vatandaşlarına Meclis toplantılarına katılma hakkı tanınmıştı. Vatandaşlığın bu şekilde gelişmesi, kent devleti olmanın doğal bir sonucu olarak nitelendirilebilir. Zira bu model ancak küçük bir topluluğun iç içe oluşuyla mümkün olabilirdi³³. Sonuçta, Yunanlılar siyasal bir birlik kuramamış olsalar da bir kültür topluluğu oluşturduklarının farkındaydılar. Bu bilinç, Yunan kültüründen nasiplenememiş olanların vatandaşlığa alınmasını kolaylaştırmıyordu³⁴.

Yunan Polisleri gibi Roma da kent devleti olarak başlamış; zamanla büyüyen ve İtalya sınırlarını aşan bir devlet olarak, genişlemenin etkisiyle, vatandaşlığını vermekte daha cömert bir tavır sergiler. İlk zamanlar az sayıda kişi için bir ayrıcalıklı statü anlamına gelen Roma vatandaşlığı, zamanla site devleti vatandaşlığının yanı sıra İmparatorluğun da bir süjesi olma sonucunu doğurmuştur³⁵.

Özellikle esneklik yönünden Yunan vatandaşlığından ayrılan³⁶ Roma vatandaşlığı, yaşanan döneme göre çeşitlilik arz eder. Cumhuriyet dönemi boyunca Roma vatandaşlığı oldukça rağbet görmüş ve fethedilen topraklara karşı barışçıl muamele etmek amacıyla vatandaşlık verilmesi tercih edilmiştir³⁷. Sonunda patrici

oluşan üç sınıfa dayandırıyordu. Sparta modelinde son sınıf kamu işlerine katılamayan ikinci sınıf pasif vatandaşlardır. Cumhuriyet'e göre daha gerçekçi bir model olarak değerlendirilen Yasalar adı kitabında yer verdiği vatandaşlık ise her iki soydan geçebilen, ekonomik üretimden muaf ve servetlerine göre dört sınıfa ayrılan devletlerinin siyasal işlerine katılım olanakları sınırlı bir yapı arz eder. Bkz. Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 26-29; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 33.

³² Büyük yasa koyucu olarak kabul edilen Solon, vatandaşları servet ölçülerine göre dört sınıfa ayırmıştır. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 35; Akin, *Kamu Hukuku*, s. 3.

³³ Atina'da vatandaşlığın gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 36-48; Atina'da ancak vatandaş sayısının sınırlı tutulmasıyla polisin varlığının devam ettirilebileceği fikri hakkında bkz. Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu*, Çev. Bahadır Sina Şener, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s. 84; Yarım milyonluk Atina'da yirmi ya da otuz bin kadar yurttaş bulunması hakkında bkz. Ayferi Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Basım, 1989, s. 5.

³⁴ Dominique Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, Çev. Ayşegül Sönmezay, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 36-38.

³⁵ Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, s. 52-54.

³⁶ Roma'da da çeşitli vatandaşlık sınıfları bulunmaktadır. Fakat kölelerin dahi vatandaş olabilmesi için olanaklar sunulmuştur. Bkz. Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 49.

³⁷ Bu dönemde Roma fethettiği Tusculum vatandaşlarına iç yönetimlerinde özerk olmalarına izin vererek tam yurttaşlık hakkı, Latin savaşı sonunda komşusu Latium ve Campania vatandaşlarına ise

ve pleblerden oluşan iki düzeyli bir vatandaşlık modeli ortaya çıkmıştır: Katılım ve statü içeren vatandaşlık ile yalnızca statü içeren vatandaşlık³⁸.

Roma, İmparatorluk döneminde de vatandaşlık vermek konusundaki cömertliğini devam ettirmiştir. Selefinin dağınık vatandaşlık politikalarını düzenleyen İmparator Caracalla,³⁹ vergi gelirlerini artırma amacıyla uygun gelirli kişilere vatandaşlık verilmesini sağlamıştır. Yine bu dönemde kan bağına esas alan vatandaşlık anlayışı 212 yılında kabul edilen Cunctitate Antonia⁴⁰ ile değiştirilerek toprağa bağlılık Roma vatandaşlığının kazanılmasında esas alınmaya başlanmıştır⁴¹.

Ortaçağın ilk dönemlerinde giderek yayılan Hristiyanlık inancıyla vatan algısı değişmiş ve gerçek Hristiyan'ın ancak gökler ülkesinin vatandaşı olabileceği fikri doğmuştur. Senyör ve vassal ilişkisinin sadakat bağı içermesi siyasi bağları dönüştürerek İsa, kilise, kutsal topraklar ya da senyörler için ölmenin, onura kavuşma yolu olduğu kabullenilmiştir⁴². Bu anlayış, Antik Yunan'daki kamusal değerleri yok edip vatandaşlık anlayışını ters yüz eden bir yapı ortaya çıkarmıştır. Artık, dışlanmışlardan meydana gelen, eşit hissedebilen bir topluluk söz konusudur⁴³.

Toprağa bağlılık anlayışı feodal dönem boyunca devam etmiştir. Bu anlayışa göre kişi, toprak sahibi senyörün tabiiyetinde kabul ediliyor ve toprağın

yarı-vatandaşlık hakkı verdi. Ardından Roma vatandaşlığına alınma beklentileri karşılanmayan Roma Müttefikleri olarak adlandırılmış İtalya kentleri ve Roma arasında “Sosyal Savaş” yaşanmış ve MÖ 90’da lex Julia kabul edilerek coğrafi olarak Roma ile dahi sınırlı kalmayacak “ulusal statü” ifade eden bir vatandaşlık meydana getirilmiştir. Bkz: Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 54-56.

³⁸ Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, s. 53.

³⁹ Lucius Septimius Bassianus adıyla doğup ilgisini sergilemek amacıyla Marcus Aurelius Antoninus adını alan Roma İmparatoru (186-217)

⁴⁰ Constitutio Antoniana (Antonine Anayasası), Antoninus Anayasası olarak bilinen ferman, imparatorluğun her özgür insanına, kendi sitesinin verdiği haklar saklı kalarak, Roma vatandaşlığı hakkı tanıyordu. Bkz. Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, C.2, İstanbul, İnterpress Basım ve Yayıncılık, 1992, s. 695.

⁴¹ Göğer, *Türk Tabiiyet Hukuku*, s. 16, 17; Romalılar, vatandaşlık kavramı üzerinde köklü bir değişiklik meydana getirmiş oldular. Artık vatandaş, bir sitenin mensubu değil hukukun öznesi olarak tanımlanmaktaydı. Bu anlayış, vatandaşlık kavramının, evrenselliğe giden yolunda ilk adımı olarak nitelendirilebilirse de uygulamada aristokratik ve hatta oligarşik özellikler göstermeye devam etti. Bunun sonucunda da iki düzeyli bir vatandaşlık gelişti. Hem katılım hem de statü içeren vatandaşlık ve yalnızca statü içeren vatandaşlık. Bkz. Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 289; Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, s. 53-54; Artık Roma vatandaşı demokratik bir rejimle kurulmuş hür bir devlete bağlı kimseyi değil; bir imparatorluk içinde yaşayan teb’ayı ifade etmektedir. Bu hal, Roma şehir devleti vatandaşlığının ayrıcalığını büyük oranda ortadan kaldırmıştır. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığının) Gelişimi*, s. 38, 39.

⁴² Ozan Erözden, *Ulus Devlet*, Ankara, Dost Kitabevi, 1997, s. 50, 51.

⁴³ Hristiyanlıkla birlikte vatandaşlık kavramının katılım, ortaklık, eşitlik gibi değerleri de anlamını yitirerek; topluma aidiyet, hizmet gibi değerlerin yerini içe dönük bir hayat tarzı almıştır. Bkz. Ezgi Güzel Polat, “Osmanlı’dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2011/3, s. 131.

devredilmesiyle tabiiyet değiştirmiş oluyordu⁴⁴. Bu durum, Yunanlılar ve Romalılarca icat edilen devlet kavramının, Ortaçağ'da bir süreliğine kaybolmasının ve 13. yüzyıla dek sosyopolitik ilişkilerin somut, kişisel bağlantılara dönüşmesinin bir görünümüdür⁴⁵. Ortaçağ Avrupası'nda vatandaşlık, İtalyan kent devletleri dışında göze çarpmayıp, devlette pratik bir önem arz etmese de kentte ve kasabada ayrıcalıklı bir statü sergilemektedir⁴⁶.

Ortaçağın devletsiz yapısından ayrılan İtalyan kent devletleri, 1100'lü yıllardan itibaren, İmparator'dan ve lordlarından kurtularak birer “komün”e dönüştüler. Bu dönemde kentlerin etrafındaki kırsal bölgede yer alanlar makbul görülmüyor; kentte mülk edinmiş olmak vatandaşlığa alınmanın şartı kabul ediliyordu. Yurttaş erkeğın yasalara uyacağına, toplantılara katılacağına, vergileri ödeyeceğine ve askerlik yapacağına yemin etmesi gerekiyordu. Nihayet, doğrudan ya da dolaylı seçim sistemi içinde yerini alması beklenebiliyordu⁴⁷.

Batı Avrupa feodalitesinde ise “kişinin kişiye tabiiyeti” esası hâkimdi⁴⁸. Bu dönemde tebaa, hükmedene sadakat bağı ile bağılıdır. Toprak sahibi senyör, siyasi iktidarın da sahibi olarak serfe hükmetmektedir⁴⁹. Serflerden daha özgür olanlar ise kralın tabiiyetindedir⁵⁰. Toplum artık katı hiyerarşik bir yapı sergilemektedir ve bu yapı gelenek hukukuyla perçinlenmiştir⁵¹. Bin yıla yakın bir süre devam eden feodal

⁴⁴ Firar edenler bir yıl içinde senyörleri tarafından geri getirilemezse yerleştikleri toprağın senyörünün tabiiyetine geçmiş oluyorlardı. Bkz. İbrahim Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneğı Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 29, 2011, s. 194.

⁴⁵ Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 68; Roma da seküler ve evrensel bir vatandaşlık modeli tasarlanmışken; feodal dönemin vatandaşlık anlayışı Hristiyanlığın dini nitelikli evrenselciliğine dayanmıştır. Feodal toplum uzun bir süre iyi olanı bir ve birlik olmak şeklinde tanımlarken kötülüğü çeşitlilik ve farklı olmakla özleştirmiştir. Birlik iradesinin dışında kalanlar ise sapkın, kafır ve pagan olarak sıfatlandırılarak ilişkiler, grupların “öteki” olma derecesine göre şekillendiriliyordu. Bkz. Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 290; Yönetimin bir “iç dışlama sistemi” meydana getirmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Schnapper, *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, s. 42-49.

⁴⁶ Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 67-79

⁴⁷ İtalyan kent devletlerinde vatandaşlığın gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 79-89.

⁴⁸ Feodal ilişki, astın hizmeti ve üstün himayesi esasına dayanan hiyerarşik bir statü çerçevesinde tebaanın hükümdara bağılılıkla itaat etmesinden oluşan bir piramit düzenidir. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 4; Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 10; “Kişi toprak sahibi senyörün tabiiyetinde kabul ediliyordu.” Bkz. Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneğı Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, s. 194.

⁴⁹ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 62.

⁵⁰ “Adamın benim adamım değıldir.” ilkesinin gereğı olarak kral, senyörün serfiyle arasındaki ilişkiye müdahale etmez, sadece krala bağılı olabilenler de senyörün hâkimiyetinde kabul edilmez. Bkz. Marc Bloch, *Feodal Toplum*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 3. Bası, Ankara: Opus Yayınları, 1998, s. 670.

⁵¹ Polat, “Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, s. 131.

dönem için 11. yüzyılın bir kırılma noktası arz ettiğini söylemek mümkündür⁵². Ticaret ve el zanaatlarının önem kazanarak paranın işlevselleşmesi ve yeni şehirler kurulması yeni bir sınıfın doğumuna ve güçlenmesine yol açmıştır⁵³. Fakat zamanla feodalitenin dağınık yapısı yerini, kendi toprakları içinde şiddet tekeli almayı başaran, bürokratik mutlakıyetçi devletlere bıraktı⁵⁴.

Mutlak monarşi çağında, egemenliğin hükümdarın şahsında cisimleşmesi,⁵⁵ vatandaşlık anlayışının değişmesine yol açmıştır⁵⁶. Devam eden süreçte hükümdarın istisnalar dışında devletin ve tebaanın dinini belirlemesinin ilke haline gelmesi, hükümdar ile tebaası arasında dini temellere dayanan bir bağlılık kurulmasını sağlamıştır⁵⁷.

13. yüzyılla birlikte ulusal monarşiler gelişmeye; kilise, feodal güçler ve evrensel imparatorluk düşünceleri zayıflamaya başladığında bu değişim, vatan

⁵² Bloch, *Feodal Toplum*, s. 122-139.

⁵³ Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 61; Leca'ya göre kent bir birlik haline gelerek burjuvaların birliğini temsil eden bir ortaklık hüviyetini kazandığı andan itibaren özel bir kentli vatandaş (citoyen) kimliği mevcuttur. Bkz. Jean Leca, "Bireycilik ve Yurttaşlık", Çev. Turhan Ilgaz, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Haz. Turhan Ilgaz, İstanbul, Kesit Yayıncılık, 1998, s. 20.

⁵⁴ Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 292; Göze, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, s. 99.

⁵⁵ "L'état, c'est moi", Devlet, benim! XIV Louis, parlamenterlerin siyasal ihtiraslarına karşı çıkarken kralın devletin ta kendisi olduğunu bu şekilde ifade etmişti. Bkz. Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 90.

⁵⁶ Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 90; Dönüşümün uyandırdığı sorulardan biri olarak "Avrupa Kıtasında şu soruluyordu: Uyrıklar yurttaş olabilir mi? Bu mümkün olsaydı, yurttaşlık statüsünün eklenmesi ülkenin/krallığın istikrarını artırabilir miydi?" Bunun yanında "kent-yurttaşlığını ulus-yurttaşlığına çevirmek" iki sorun birden barındırıyordu: büyüklük küçüklük sorunu ve yerel vatandaşlığın vatandaşlıkla bağdaşmaması. "...kişinin hakları, görevleri ve sadakati de kılık değiştirmek zorundaydı." Bkz. Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 91, 92; Bu anlayışın etkileri İngiliz vatandaşlığında; bir politik sistem yerine kişisel olarak krala tabiiyet modelinde görülebilir. Pasaport almak ve diplomatik himaye talep etme hakkı veren İngiliz tabiiyeti uygulamada vatandaşlık olarak değerlendirilse de statü olarak diğer devletlerde vatandaşlığa bağlanan hakların pek çoğunu da kapsamamaktadır⁵⁶. Birçok açıdan İngiliz vatandaşlığı diğer vatandaşlıklardan farklılık arz eder. Bkz. Şit, "Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış", s. 77-82.

⁵⁷ 1555 tarihli Augsburg Barışı ve 1648 tarihli Vestfalya Barış Antlaşmasında tebaanın dininin belirlenmesi (*cuius regio, eius religio*) ilke olarak yer almıştır. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 5; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 48, 49; Benzer şekilde İslam hukukunda da İslam devleti ile Müslüman tebaanın tabiiyet bağı dini esaslara temellendirilmişken gayrimüslimlerle (zımmi) zimmet akdine dayanan akdi bir hüviyet sergiler. Bkz: Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 6; Eric Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev. Yasemin Saner, 30. Bası, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015; Halil Cin ve Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, 7. Bası, Konya: Sayram Yayınları, 2015, s. 93, 94.

s. 27; Alman kent devletlerinde yerel hükümdarların mezhebi belirleme hakkı da bir diğer örnek olarak zikredilebilir. 19. Yüzyılın büyük kısmında Almanya'nın siyasi birlikten yoksun olmasının sebeplerinden biri olan bu olgu, ulus-devlet oluşumunu geciktirmiştir. Devam eden süreçte Alman devletini oluşturan ulus kavramı da; evrensel siyasi değerlerin taşıyıcısı olarak değil etnik ve kültürel olarak nitelendirilmiştir. Bkz. İsmet Parlak, "Fransa Örneği: Devrim ve Tabandan Yükselen Yurttaşlık", *Yurttaşlık ve Siyaset Dersleri*, https://ismetparlak.files.wordpress.com/2012/10/dersnotu_6_fransa-ve-almanyada-yurttaslik.pdf (27.03.2016), s. 5.

algısına tekrar sirayet ederek; bu defa vatana kutsal ve siyasi bir içerik kazandırmıştır⁵⁸. Böylece vatan, siyasi iktidarın uygulandığı alan olarak; modern devlet kurgusunun içine yerleşmiş ve vatandaşlık kavramı, ulus devlet yapılanmalarındaki bugünkü yerine yaklaşmıştır⁵⁹.

Hudutların keskinleşmesi, yeni keşifler ve aydınlanma düşüncesini takiben ortaya çıkan burjuva sınıfı; yönetenler ve yönetilenler arasında köklü değişimler meydana getirmekte de gecikmedi⁶⁰. Devlet iktidarının asıl kan, fiziki güç ya da Tanrı'nın iradesine değil, halkın onayına da dayanması gerektiği fikri yayılıyordu⁶¹. Bir diğer yandan; monarşi, kutsal hak yoluyla tebaanın bağlılığını sağlamakta oldukça elverişli bir konumdaydı. Yönetilenle yöneten arasında bulunması gereken bağlılık yeniden inşa edilmeliydi. Bu durumda yeni bir birleştiriciye olan ihtiyaç, pekâlâ milliyetçilik ile giderilebilir ve egemen yurttaşların toplamı, bu işlevi yerine getirebilirdi⁶².

Halk egemenliği fikri ile vatandaşlık arasındaki doğal bağ, öncelikle 17. yüzyılda Locke tarafından zikredildi. Locke, devletin varlık sebebinin, vatandaşların yaşam ve özgürlüklerinin korunması olduğunu savunuyor ve buna bağlı olarak vatandaşların gereksinim ve isteklerinin mutlak ve yüksek bir önceliği bulunduğunu dile getiriyordu⁶³. Bu durumda, vatandaşın kim olduğunu tespit etmek yine öncelikli bir problem haline geliyordu⁶⁴.

⁵⁸ Devletle birey arasındaki yasal düzeni oluşturan ve o yasal düzenden meşruiyetini alan vatandaşlık veya yurttaşlık terimlerinin, vatan ve yurt kavramlarını temel alması, devletle birey arasındaki yasal ilişkinin somut bir göstergesidir. Bkz. Polat, "Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı", s. 132.

⁵⁹ Erözden, *Ulus Devlet*, s. 51.

⁶⁰ Köylü, işçi ve burjuvaların kralları desteklemesi feodal dönemin sonunu getirmiştir. Feodalite döneminde zayıflamaya yüz tutan devlet kurumu, tekrar merkezi güç haline geldiğinde artık kendisini besleyen kalemlerden biri olan ticaret burjuvazisi de güçlenmişti. Bu dönemde ortaya çıkan merkantilist ekonomi uygulamaları, ülkeler arasında savaşlar çıkmasına sebep olmuş; bu savaşlar da milli kimlik kazanma sürecini hızlandırmıştır. Bkz. Parlak, "Fransa Örneği: Devrim ve Tabandan Yükselen Yurttaşlık", s. 1; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 50.

⁶¹ Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 292; 1830'da "yurttaş kral" Louis Philippe, taç giyme yeminini kutsal kitaba değil anayasaya el basarak yapmıştır. Ayrıca krallık unvanını, Paris başpiskoposu aracılığıyla Tanrı'dan değil; parlamentodan almıştır. Parlak, "Fransa Örneği: Devrim ve Tabandan Yükselen Yurttaşlık", s. 4.

⁶² "Turner'a göre egemenliğin bir monarkın bedeninden yurttaşların siyasi bütününe aktarılması Batı demokrasilerinin tarihinde büyük bir dönüm noktasıdır." Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 294, 295; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 51-53.

⁶³ Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 292.

⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, ss. 86-95.

Toplunun vatandaşlık hakkındaki beklentileri ve baskıları, 1789 Fransız Devriminde olduğu gibi tebaanın vatandaşa dönüşümünün yolunu açtı⁶⁵. Vatandaşlığın modern biçiminin tanımlayıcı özelliklerinden biri olarak, resmi sınırlamalara olan ihtiyaç kendini gösteriyordu⁶⁶. Devrim döneminde, Jean-Jacques Rousseau'nun sosyal sözleşme teorisinden⁶⁷ esinlenen vatandaşlığın devletle kişi arasında bir akitten ibaret olduğu düşüncesi,⁶⁸ kısmen taraftar bulsa da bu görüş, zamanla hayal ürünü olarak nitelendirildi⁶⁹. 1789 tarihinde kabul edilen İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesi'nin üçüncü maddesinde; devlete anayasasını bağışlayanın, egemen olan özgür insanların meydana getirdiği ulus olduğuna ve devletin iktidarını ulustan aldığına yer verildi.

Fransız devrimi sonrasında tabiiyet, modern anlamda tanımlanmıştır. Fransa'da doğmuş olmak, ana-babanın Fransız olmaları ve Fransa'da daimi ikametgâh sahibi olmak Fransız vatandaşlığı için aranan şartlar olarak belirtilmekteydi. 1791'de babanın soyunun esas alınması yerini 1793 ve 1795'te yapılan düzenlemelerle kan ve toprak esasının birlikte kullanılmasına bıraktı. Değişiklikle Fransa'nın askeri ve mali sorumluluklarını paylaşacak kişi sayısının artması hedeflenir. Bu bağlamda Fransız bir kadınla evlenmek, bir yaşlı ya da çocuğun bakımını üstlenmek, evlat edinmek, mülk ve meslek edinmek de Fransız vatandaşlığını kazanmak için dikkate alınıyordu. Ancak devrim döneminde bir

⁶⁵ Immanuel Wallerstein, *Bildiğimiz Dünyanın Sonu (21. Yüzyıl İçin Sosyal Bilim)*, Metis Yayınları, İstanbul, 2012, s. 121, 122; "Modern yurttaşlığın tüm bu niteliklerini billurlaştıran Fransız deneyimi, egemenliği halka devretmekle kalmadı, aynı zamanda halktan bir ulus da yarattı." Bkz. Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 295.

⁶⁶ Bu sınırlama aslında birden fazla amaca hizmet etmektedir. Vatandaş ile yabancı arasında yasal bir ayırım meydana getirmenin yanında ideolojik bir vurgulama sağlanmaktadır. Ortak hak ve yükümlülükler oluşturan bir sivil vatandaşlığın kurumsallaştırılması da bir diğer amaç olarak karşımıza çıkar. Bkz. Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 294.

⁶⁷ Rousseau'nun temel kavramı olan "Genel İrade" fikri, bir devletin halkının egemen olarak tasavvur edilmesine dayanıyordu. İnsanlar, "Genel İrade'yi oluştururken, yurttaş; bu kararları uygularken uyruktular". Yurttaşlar arasında büyük eşitsizliklerin meydana gelmesine izin verilmemesiyle de hep birlikte ve aynı koşullar altında birbirlerine söz verip aynı haklara sahip olmaları mümkün olacaktır. Bkz. Heather, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, s. 107; Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 103.

⁶⁸ Jean-Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Alpogut Erenuluğ, Ankara: Öteki Yayınevi, 1999, ss. 45-53.

⁶⁹ Teorinin vatandaşlıktan çıkarma, iptal yoluyla mahrumiyet gibi irade dışı kayıp ve yeni doğan çocuğun kendiliğinden vatandaşlık kazanması gibi irade dışı kazanma hallerini açıklayamaması eksiklik olarak belirtilmiştir. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 5; Fişek, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s.12; Ayrıntılı bilgi için bkz. Coşkun, *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, s. 95-110.

yıldan fazla süre yurtdışında kalmak vatandaşlıktan çıkarılma sebebi olarak düzenlenmişti⁷⁰.

Vatandaşlığa daha sert sonuçlar bağlayan bir yönetim olarak Çarlık Rusya'sı tabiiyet esasları arasında daimilik ve zorunluluk ilkelerine yer veriyordu⁷¹. Beş yıldan fazla yabancı memleketlerde ikamet eden veya yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin malları müsadere edilip, geri döndükleri takdirde haklarında Sibirya'da sürgün cezası uygulanıyordu. Müktesep olarak Rus vatandaşlığını kazananlar ise 1864 sayılı Kanuna göre vazgeçme hakkına sahipti⁷². Bu bağlamda Rusya'nın sürekli bir sadakat bağına dayanan bir vatandaşlık modeli benimsediği söylenebilecektir.

Sürekli sadakat bağının bu yönü, feodal dönemden kalan vasallık ilişkisinin ancak ölümle ortadan kalkabileceği anlayışının bir görünümüdür. Benzer bir anlayış, İngiliz ve Amerikan vatandaşlığında da görülmektedir. Kişinin hükümdara borçlu olduğu sadakati ve doğal bağı ortadan kaldırmasının mümkün olmadığı fikri, 1870 tarihine dek etkisini göstermiştir.⁷³ Ayrıca, Amerikan vatandaşı, kişinin ikamet yerinden bağımsız bir şekilde, "Amerika Birleşik Devletleri'ne devamlı sadakat borcu ile bağlanmış kimse" olarak tanımlanmıştır⁷⁴.

⁷⁰ Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", s. 195; Fransız vatandaşlığının Fransız Medeni Kanununda düzenlenmesi ve vatandaşlığın Fransa'da medeni haklardan yararlanmanın bir şartı olarak kabul edilmesi, vatandaşlığın özel hukuk karakterli olduğu görüşlerinin doğmasına yol açsa da Fransız Vatandaşlık Kanununun 10.08.1927 tarihinde yürürlüğe girişi bu görüşü etkisiz kılmıştır. Bkz. Güngör, Tabiiyet Hukuku, s. 5; Bouineau, "Fransa'da Devrim Döneminde Yurttaşlar ve Yurttaşlık", s. 115.

⁷¹ 1844 yılına dek vatandaşlık değiştirmeye izin vermeyen Rusya, bu tarihten sonra müktesep vatandaşlık kazanmış Rus vatandaşlarının vatandaşlık değiştirmelerine izin vermiştir. Asli vatandaşlıkları Rus vatandaşlığı olanların Osmanlı vatandaşlığına geçmeleri halinde akraba ziyareti nedeniyle Rusya topraklarına dönseler dahi vatandaşlık değiştirmeleri, tevkif edilme ve Sibirya'ya sürgün cezası almalarına sebep oluyordu. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 180.

⁷² Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", s. 195.

⁷³ 1604'te Calvin's Case'de vatandaşlık, tebaanın hükümdara gerçek ve sürekli itaat ve sadakati şeklinde nitelendirilerek; çocuğun doğduğu anda bu sadakat yeminini yapmış sayılacağı belirtilmiştir. Mahmud Fuad, *Tabiiyet*, s. 73.

⁷⁴ Uluocak, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 5, 6, dn.12; Ne var ki zamanla vatandaşlık hususunda meydana gelen bir takım sorunları çözebilmek adına ABD de bazı anlaşmalar imzalayarak bu kuralı yumuşatmıştır. 1868 yılında Almanya ile yapılan sözleşme gereğince iki ülke de diğer ülkede beş yıl ikamet eden vatandaşlarının o ülkenin tabiiyetini kazanmasını sağlamışlardı. Bu esas daha sonra ABD'nin Belçika, İsviçre, Norveç, Avusturya ve İngiltere ile yaptığı sözleşmelerde de kabul edilmiştir. Bkz. Mahmud Fuad, *Tabiiyet*, s. 71, 72.

Medine’de kurulan ilk İslam devletinde de şüphesiz bir vatandaşlık statüsü vardı⁷⁵. Fakat sınır anlayışının çağımızdaki anlamında olmayışının yanında titizlikle korunmayışı ve başlıca amacın İslam’ın yayılması olması; bu dönemde vatandaş yabancı ayırımından çok Müslüman ve gayrimüslim ayrımı yapılmasına neden olmuştur⁷⁶. İslam’da din ve vatandaşlık kavramları iç içedir. Tüm Müslümanlar, bulundukları yerden bağımsız olarak aynı İslam ümmetine mensupturlar. İslam vatandaşlığını oluşturan müşterek ülke, dil, renk, doğum unsurları değil; inanç ve İslam hükümlerinin benimsenmesidir. Devlet mefhumunun fiiliyatta gerçekleşmeye başladığı Emevi ve Abbasi dönemlerinde vatandaşlık statüsü de belirginleşmeye başlamıştır⁷⁷.

İslam hukukuna dayanan ve vatandaşlık haklarını, tebaanın Müslüman ve gayrimüslim⁷⁸ olmasına göre ayarlayan Osmanlı Devleti ise; Tanzimat Fermanı (1839) ve Islahat Fermanı’nın (1856) işaret ettiği üzere eş değer hukuki haklara sahip bir tebaa oluşturma amacıyla vatandaşlık bağlarını giderek laikleştirdiği bir döneme girmiştir⁷⁹. Nitekim 1869’da İslam dünyasının dini esaslara dayanmayan ilk genel nitelikli vatandaşlık düzenlemesi olan Tâbiyet-î Osmaniye Kanunnamesi⁸⁰ yürürlüğe girmiştir⁸¹. 1876 yılında yürürlüğe giren Kanun-î Esasi de, genellik ilkesi çerçevesinde, tabiiyette bulunan herkesin din ve mezhep ayrımı yapılmaksızın

⁷⁵ 47 maddeden müteşekkil bir Anayasa, halk arasında yapılan bir tür sosyal sözleşme niteliği sergilemektedir. Bu yönüyle ortak bir vatandaşlık kavramı ortaya koyulmuştur. Bkz. Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 89, 90.

⁷⁶ Ali İhsan Topçuoğlu, “Modern Hukuk ve İslam’da Vatandaşlık Kavramının Hukuki Temeli”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14/3, 2012, s. 190.

⁷⁷ Abbasi döneminin sonlarına doğru ise milliyet hissinin doğmaya başladığı gözlemlenmektedir. Bkz. Topçuoğlu, “Modern Hukuk ve İslam’da Vatandaşlık Kavramının Hukuki Temeli”, s. 190, 191; İrem Karakoç, *Hukuk Tarihinde vatandaşlık-Yabancılık Statüsü*, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012, s. 100 vd.

⁷⁸ Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslimler ehl-i ahd ve ehl-i harp olarak ayrılıyordu. Ehl-i ahd ise zimmi, müstemen ve muahid olarak adlandırılan üç gruptan oluşuyordu. Zimmiler Osmanlı devleti himayesinde olan, isyan etmemek ve İslam’a hakaret etmemek suretiyle vergilerini ödedikleri müddetçe korunmaları devlet görevi addedilen kişilerdir. Muahidler, anlaşma yapılmış devletin tebaası olanları, müstemenler ise ticaret ve benzeri sebeplerle İslam ülkesine gelip geçici bir süre ikamet izni bulunan gayrimüslimleri tanımlamaktadır. Bkz. Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, s. 195, 196; Osmanlı Devleti, ülkesinde yaşayan gayrimüslimleri, mensup oldukları din veya mezheplere göre “millet” adı verilen farklı gruplarda toplamıştır. Bu gruplara dâhil olan gayrimüslimler de Müslümanlar gibi Osmanlı tebaasıdır. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 86, 87.

⁷⁹ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 6; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 119; Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 99-103.

⁸⁰ Kanunname metni için bkz. Vedat Raşit Seviğ, *Türkiye’nin Devletler Hususi Hukuku Düzeni ile İlgili Kanun ve Andlaşmalar (Derleme)*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971, s. 3-6.

⁸¹ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 7; Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, s. 205.

“Osmanlı” olarak kabul edildiğini ve devlete karşı hak ve yükümlülüklerde eşit olduğunu düzenlemiştir⁸².

1.1.4. Vatandaşlık Bağının Sosyal, Siyasal ve Hukuki Niteliği

Vatandaşlık kavramının kanunlarda yer alması, 19. yüzyılda ortaya çıkan bir olgu olduğundan; kavramın hukuki niteliğini arz eden görüşlerin de yeni bir tarihe sahip olduğu söylenebilir⁸³. Ne var ki vatandaşlığın niteliği hususunda herkesin mutabık olduğu bir görüş söz konusu değildir. Tarih boyunca vatandaşlık, hem kişilerce talep edilen bir haklar kategorisi hem de devlet tarafından verilen bir statü ve kimlik niteliği teşkil etmiştir⁸⁴.

Vatandaşlığın niteliğine ilişkin ilk incelemelerin, vatandaşlığa bağlı olarak tezahür eden haklar ve yükümlülükler üzerinden gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Örneğin; T.H. Marshall’a göre, vatandaşlık tarihsel açıdan üç farklı eksen olan, medeni, siyasal ve sosyal hakların bir araya gelmesiyle oluşmuştur⁸⁵. Marshall’ın da belirttiği üzere vatandaşlık, gelişmekte olan bir kurumdur⁸⁶. Fakat aradan geçen kırk yıldan fazla zamanda vatandaşlığın tüm

⁸² Osmanlı Devleti vatandaşlığı “Türk Hukukunda Vatandaşlık” başlığı altında daha detaylı biçimde incelenmiştir. Bkz: s. 14; 1876 Kanun-i Esasi, Osmanlı Devletinin kimlik politikasını değiştirmesinin ürünlerinden biri olarak görülmektedir. Dine ve etnisiteye göre ayırım yapmayan ve vatandaşlığa dayanan bir Osmanlı kimliği geliştirmenin gayrimüslimler için ayrıcalıklar talep eden Avrupa devletlerine karşı bir savunma olacağı fikri gelişmişti. Fakat Kanun-i Esasi düzeni de çözülmeyi engelleyememiş; hedeflenen Osmanlı kimliği dinsel ve etnik kimliklerin yerini alamayarak İttihat ve Terakki ile birlikte Türkçülük akımının güçlendiği döneme geçilmiştir. Bkz: Coşkun, “Cumhuriyet Anayasalarında Vatandaşlık”, s. 4-7; Polat, “Osmanlı’dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, s. 133-136; Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile başlayan bu süreçte vatandaşlığın, dini esaslarla şekillenen bir ilişki olmaktan sıyrılıp siyasi ve hukuki bir kimlik kazanması, tabiiyeti sosyal bir zaruret olarak açıklayan devletsel teorinin benimsendiğini göstermektedir. Teoriye göre kişi, şartları ve hükümleri devlet tarafından önceden belirlenmiş olan bir statüyü kazanarak hukuki ilişkinin tarafı olmaktadır. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 8; Göger, *Türk Tabiiyet Hukuku*, s. 7-9.

⁸³ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 19.

⁸⁴ Polat, “Osmanlı’dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, s. 129.

⁸⁵ Bu eksenlerden medeni hakların oluşumu için 18. yüzyılı, siyasal hakların oluşumu için 19. yüzyılı, sosyal hakların oluşumu içinse 20. Yüzyılı beklemek gerekmiştir. Bkz. T.H. Marshall, “Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar”, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Çev. Ayhan Kaya, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2000, s. 21-25; Marshall’ın tanımını yayınladığı 1960 yılındaki vatandaşlık anlayışının, sosyal ve siyasal hakların 19. yüzyıl itibarıyla hala gelişmemiş olması sebebiyle pratik eksiklik içerdiği ve günümüz açısından da eksik bulunması hakkında bkz. Kaya, “Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürlülük”, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2000, s. 166; İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Marshall’ın öngördüğü sivil, siyasal, sosyal ve hatta kültürel hak dizisini içermesi yönüyle gerçekleştirilebilir bir ütopya projesi olarak nitelendirilmiştir. İnsan haklarının vatandaşlıktan daha ilerici olanaklar sunduğu varsayımıyla özellikle normatif siyaset kuramcıları tarafından vatandaşlığa bir alternatif olarak ileri sürülmesi hakkında ayrıntılı bilgi ver değerlendirmeler için Bkz. Kate Nash, “Yurttaşlıktan İnsan Haklarına ve Tekrar Geriye?”, *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek (Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar)*, Der. Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan Şenel, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 23-37.

⁸⁶ Marshall, “Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar”, s. 40.

zamanları kapsayacak bir tanımını yapmanın zorluğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda; özellikle insan haklarına ilişkin her gelişmenin vatandaş haklarına da yansımaları, haklar bağlamında açıklanmış bir vatandaşlığın içeriğini değiştireceğini kabul etmek gerekir. Tam da bu sebeple medeni, siyasal ve sosyal hakların vatandaşlık hakları yerine insan hakları olarak değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır⁸⁷.

Yine hak temelli olup, hakların tüm insanlığa yaygınlaştırılması gerektiğinden hareket eden bir diğer anlayışa göre; soyut devlet ve bütünün çıkarları tarafından yönlendirilen eşit hak ve yükümlülük sahibi soyut vatandaşlar, bir kategori ya da etiketle ilişkinin parçası olurlar. Bu durum ilki liberal sözleşmeci, ikincisi toplulukçu olarak nitelendirilen Locke ve Hobbes'un ayırt edici yönünü göstermektedir⁸⁸.

1980'ler itibariyle, liberal anlayışı sarsan toplulukçu yaklaşımlar, modern devletin vatandaşlığını, bir hak ve talep sistemi tutsağı olmak ve bu yolla depolitize etmek yerine, bir topluluğa aidiyetle ifade bulan sorumluluk ve taahhüt yoluyla politize etmeyi amaçlamışlardır⁸⁹. Bu anlayışta artık; bireyin aidiyeti oranında haklarla donatılması söz konusudur⁹⁰. Toplulukçu anlayışın bir değişkeni olarak tanımlanabilen “cumhuriyetçi yurttaşlık”⁹¹ kapsamında ise artık vatandaşlar arasındaki sosyal bağlar, sözleşmeci değildir; daha çok bir hayat tarzının belirlenmesine ve paylaşılmasına dayanmaktadır⁹².

⁸⁷ Tom Bottomore, “Kırk Yıl Sonra Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar”, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Ankara, Gündoğan Yayınları, 2000, s. 132, 133.

⁸⁸ Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, s. 59; Liberal demokratik kuramların toplumun ve toplumdaki siyasal yaşamın anlamını bireysel gereksinim ve ihtiyaçlara indirgemesi, “yararcılık” anlayışının bir ürünü olsa da; Taylor’a göre; “yaşadığı topluma sadece kendisine sağlanan yararlar nedeniyle bağlı olan bir yararcı insan türü yoktur.” Bkz. Charles Taylor, “Hegel: History and Politics”, ed. Michael Sandel, *Liberalism and Its Critics*, New York, New York University Press, 1984, s. 192’den aktaran Bernard P. Dauenhauer, *Kırılgan Bir Dünyada Yurttaşlık*, Çev. Ayşe Özdiş ve Filiz Kaynak, Ed. Mahir Fisunoğlu ve Hunay Evliya, Adana, Çukurova Üniversitesi Basımevi, 2001, s. 29; “Bir devletin doğasının birlikten ve tabiiyetten oluştuğu” hakkında bkz. Thomas Hobbes, *Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, Çev. Cihan Deniz Zarakolu, İstanbul, Belge Yayınları, 2014, s. 89.

⁸⁹ Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, s. 64, 69; Vatandaşlık kavramının, liberalizm açısından bireysel hak ve yetkilere ilişkin olması, toplulukçu düşünce açısından ise belli bir topluluğa üye olma ve bağlanmaya ilişkin olması; kavrama arabuluculuk misyonu yüklemiştir. Polat, “Osmanlı’dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, s. 129.

⁹⁰ Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, s. 48; Üstel’in anlayışına göre: “En genel tanımıyla, teritoryal devlette siyasal aidiyetin anlatımı olan yurttaşlık, bireyi bir dizi özel hak ve görevin bağlı olduğu bir yasal statüyle donatmaktadır. Ancak yurttaşlık yalnızca yasal statüyle sınırlı değildir; aynı zamanda bireyin topluluğa eklenmesi ve siyasal-kamusal alanda kurduğu ilişkinin de ifadesidir.” Bkz. Kaya, “Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürlülük”, s. 151, 152.

⁹¹ Civic republicanism

⁹² Bu anlayış kapsamında özgürlük ve özerkliğin kamusal faaliyetlerle anlam bulması, ortak yarar, ortak irade, paylaşılan yaşam gibi bazı unsurların yalnızca “türdeş bir yurttaşlığı” zorunlu kılmakla

Kişinin içinde yaşadığı topluma üyeliğinin anlam ve kapsamının tartışılması, kimin “ait” olduğunun ve pratikte aidiyetin ne olduğunun sorgulanmasına sebep olmuştur. Cevaplardan biri, aidiyetin bir hak ve yetki sorunu olduğudur⁹³. Toplum içindeki karşılıklı haklar ve topluma karşı sorumluluklar, pratikteki fikrî ve somut katılımlar, vatandaşlık politikasının başladığı yeri teşkil etmektedir. Kavramın tarihinin yazılmasında kimi grupların, aidiyeti kendileri ile sınırlayıp ötekileri dışlama olgusu üreterek bu fikirden yararlanmaları ise bir diğer gerçekliktir⁹⁴. Fakat bir yandan da vatandaşlık kavramının kendisinin varlığı, ayrıştırma meydana getirmeye yetmektedir. Kavramın gelişme süreci, eski dönemlerden post modern çağa dek bu ayrışmayı doğurmaya elverişlidir ki; ulus devlet içinde olsun ya da olmasın; hiç değilse vatandaş-yabancı ayrımını ortaya koyma kabiliyetini korumaktadır⁹⁵.

Tarihsel gelişimin ve görünümün bir devamı olarak; vatandaşlığın meydana gelmesi, hukuki anlamda, iki yönlü bir ilişki ortaya çıkarmaktadır. Vatandaşlık bir yandan devlet ile kişi arasındaki hukuki bağ iken; bir diğer yandan da kişinin sahip olduğu “hukuki vasıf”lardan birini ya da “hukuki statü”yü ifade etmektedir⁹⁶.

Vatandaşlık dolayısıyla kişinin sahip olduğu haklar, sadece iç hukukta etkisini göstermez. Vatandaşlığın devletler hukuku arenasında doğurduğu etki, diplomatik himayenin ilk şartı olmasıdır. Vatandaşlık, kişiye yabancı bir devlet tarafından milletlerarası hukuka aykırı olarak maruz bırakıldığı haksız fiil ve uygulamalara karşı, devletin diplomatik himayesini talep etme hakkı veren bir sıfattır⁹⁷. Birden fazla devletin vatandaşı olan kişilerin vatandaşlık bağıyla bağlı

kalmaması ve bağlılık, sadakat gibi gerçek çıkarlara ilişkin muhakemelere dayalı “yurtseverlik” olarak tanımlanması hakkında bkz. Üstel, *Yurttaşlık ve Demokrasi*, s. 69-73.

⁹³ Stuart Hall ve David Held, “Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, *Yeni Zamanlar 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi*, Der. Stuart Hall ve Marin Jacques, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1995, s. 171.

⁹⁴ Hall ve Held, “Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, s. 171, 172.

⁹⁵ Etienne Balibar, “ “İnsan Hakları” ve “Yurttaş Hakları” Eşitlik ve Özgürlüğün Modern Diyalektiği”, Çev. Işık Ergüden, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Haz. Turhan Ilgaz, 1. Bası, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1998, s. 105.

⁹⁶ Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 8; Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 8; Devletin bu statünün şartlarını ve hükümlerini belirlemekteki rolü vatandaşlık hukukunun kamu hukuku karakterini sergilemesi için yeterlidir. Nitekim Türk hukukunun vatandaşlık hukukuna yaklaşımında da bu anlayış benimsenmiştir; Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 20.

⁹⁷ Kişinin ihlalin gerçekleştiği ve diplomatik himaye hakkının kullanıldığı anda vatandaş olması gerektiği hakkında bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 3, dn. 11; Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2008, s. 419.

olduğu devletler, milletlerarası hukukta kabul gördüğü üzere kural olarak birbirlerine karşı diplomatik himaye kullanamazlar⁹⁸.

Vatandaşlık, kişinin devletle ilişkilerini belirlemenin yanında; içinde bulunduğu toplumla ilişkilerinin de önemli bir parçasını oluşturur. Vatandaşlığın bu yönünü odak alan sosyolojik teoriye göre; vatandaşlık, sosyal bir olayın hukuken ifade ediliş tarzıdır. Vatandaşlık hukukunun genel amacı ise gerçek vatandaşlık olarak kabul edilmektedir. İçinde bulunduğu toplumla sosyolojik açıdan ilgisi bulunmayan kişiler, bu görüşe göre vatandaşlığa kabul edilmemelidir⁹⁹.

Görüşün dayanağı olarak kabul edilen Nottebohm kararında; Milletlerarası Adalet Divanı, vatandaşlığı, “karşılıklı hak ve yükümlülüklerin varlığının yanı sıra, sosyal bağlılık durumuna, gerçek bir varlık, ilgi, menfaat ve his bağlılığına dayanan hukuki bağ” olarak tanımlamıştır¹⁰⁰. Kararda kişi ile devlet arasında etkili, sıkı ve gerçek bir vatandaşlık bağı bulunması gerektiği vurgulanmıştır. Görüşün etkileri bugünün vatandaşlık hukukunda özellikle birden çok vatandaşlığı bulunan kişilerin milli hukukunu tespit etmekte ortaya çıkmaktadır. Milletlerarası mahkemelerde veya üçüncü devlet ülkesinde ortaya çıkan olumlu vatandaşlık ihtilaflarında, gerçek vatandaşlığın tespiti¹⁰¹, ihtilafların halli bakımından önem arz eder¹⁰².

Vatandaşlığın aynı zamanda bir bağlama noktası olarak kabul edilmesi, birden çok vatandaşlığı bulunan kişiler açısından, milletlerarası özel hukuka dair bir sorun ortaya çıkarmaktadır. Devletlerin, aynı zamanda yabancı vatandaşlıkları bulunan vatandaşlarının, özel hukuk ilişkilerinde bağlama noktası olarak hangi vatandaşlıklarını dikkate alacağı sorunu; gerçek vatandaşlığın¹⁰³ tespiti veya her devletin kendi vatandaşlığını önceleyerek tercih etmesi yoluyla çözülmüştür. Türk hukukunda, birden çok vatandaşlıktan birinin Türk vatandaşlığı olması halinde gerçek vatandaşlığın araştırılması yoluna gidilmeyerek, Türk vatandaşlığı esas alınmaktadır¹⁰⁴.

⁹⁸ Pazarcı, *Uluslararası Hukuk*, s. 420.

⁹⁹ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 10, 11.

¹⁰⁰ İlhan Unat, *Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966, s. 23.

¹⁰¹ principle of effective nationality, test of genuine link

¹⁰² Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi m. 18 de arazi terk ve ilhaklarında vatandaşlığın muhafazası için gerçek bir bağ arayarak sosyolojik unsura önem verdiğini ortaya koymaktadır. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 12.

¹⁰³ Effective-genunine

¹⁰⁴ Bu çözüm tarzı Türk hukukunda yorumsuz kabul görmüştür. Bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 37; Ergin Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, İstanbul, Beta Basım, 2013, s. 114, 115;

1.1.5. Devletlerin Mahfuz Yetkisi

Mahfuz yetki, devletlerin kendi vatandaşını tayin etmekte sahip olduğu yetkiyi tanımlar. Devletler, hâkimiyet hakları gereği vatandaşlık kanunlarında vatandaşlıklarının nasıl kazanılacağını ve kaybedileceğini düzenlerler. Devletin vatandaşlığını vermesi ve kişileri vatandaşlığından çıkarması münhasır hâkimiyet hakkının bir sonucudur. Bu mahfuz yetki (*münhasır yetki, exculsive domestic jurisdiction, domaine réservé*) gereğince hiçbir devlet bir başka devletin vatandaşlığını tayin etmek suretiyle o devletin egemenliğine müdahale etme hakkına sahip değildir¹⁰⁵.

Her devletin kendi vatandaşlığını belirleme yetkisi, devletlerin milli hukuklarınca benimsenmiş bir milletlerarası teamül hukuku kuralı haline gelerek vatandaşlık alanında akdedilen sözleşmelerce de teyit edilmiştir¹⁰⁶. Mahfuz yetkinin böylesine geniş kabulüne karşın büsbütün bir serbestiyet içermediğini belirtmek gerekir. Nitekim ancak kabul edilebilir sınırlar içinde kullanılan yetkiye dayanarak verilen vatandaşlıklar, milletlerarası alanda saygı görebilecektir¹⁰⁷. Vatandaşlık hukukunu iç hukukunun bir unsuru olarak tanzim eden kanun koyucu, verdiği vatandaşlıkların kabul görmesini ancak milletlerarası hukukun bir parçası haline gelmiş değer, ilke ve kıstaslara uygun düzenlemeler yaparak

Aysel Çelikel ve B. Bahadır Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, Beta Basım, 2016, s. 68; Gülören Tekinalp ve Ayfer Uyanık Çavuşoğlu, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları*, İstanbul, Vedat Kitapçılık, 2011, s. 80; Danıştay 8. Dairesi, 29.05.1963: “Bir Türkün Fransız Hükümeti tarafından doğum yeri itibarıyla Fransız teb’ası olarak kabul edilmiş olması mevzuatımız bakımından bir hüküm ifade etmemesine binaen doğumu tarihinden itibaren babasının Türk teb’ası olduğu ihtilafsız bulunan davacının, Türk teb’ası olması iktiza edeceğine...” Bkz. Ergin Nomer, “Türk Devletler Özel Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 14/1-2, 1994, s. 58; İsviçre hukukunda gerçek vatandaşlığın genel olarak tercih edilmesi; vatandaşlık bağına, Alman ve Türk hukuklarına nazaran daha az önem verildiğine işaret etmektedir. Benzer şekilde uluslararası sözleşmelerde de vatandaşlıktan vazgeçilmese de mutad mesken kavramına önem verildiği ifade edilebilmektedir. Bkz. Nomer, “Türk Devletler Özel Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, s. 59; “Türk vatandaşı olan çift uyrukluların yabancı uyruklu öğrenci sınavına alınmaması; bunların Türkiye’deki işlemleri açısından Türk vatandaşlıklarının esas alınması” hakkında bkz. Nuray Ekşi, *Milletlerarası Özel Hukuk II Pratik Çalışma Kitabı- Vatandaşlık Yabancılar Hukukuna İlişkin Seçilmiş Mahkeme Kararları*, 4. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2012, s. 105, 106.

¹⁰⁵ Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 13.

¹⁰⁶ 12.04.1930 tarihli Vatandaşlık Kanunları İhtilafına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında La Haye Sözleşmesi (m. 1 c. 1), Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi (m. 3/1). Bkz: Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 12, 13.

¹⁰⁷ Örneğin devletlerin, uluslararası hukukun tanıdığı bir takım ilkelere aykırı hareket etmek suretiyle verdikleri vatandaşlıklardan dolayı kişilerden sadakat yükümlülüğüne uygun davranmalarını bekleyerek cezai tehditler ileri sürmeleri, kabul edilemeyecek bir hedef olarak nitelendirilebilir. Milletlerarası alanda bu vatandaşlıkların kabul görmemesi de yaptırım olarak ifade edilmiştir.

gerçekleştirebilecektir¹⁰⁸. Bu bağlamda mahfuz yetkinin, milletlerarası sözleşmelerle hakkında taahhütte bulunulan hususlarda gerilediği gözlemlenmektedir¹⁰⁹.

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'nde de yer alan mahfuz yetkiye ilişkin hüküm¹¹⁰, içerdiği serbestiyi sınırlayan bir ifade ile devam eder. Buna göre devletler, vatandaşlıklarını belirlemede sonsuz bir serbestiye sahip değildirler. Milletlerarası sözleşmeler aracılığıyla, milletlerarası tatbikat ve uluslararası hukukun kabul ettiği genel ilkeler, iç hukukun hâkimiyeti tam yansıtan bir parçası olan vatandaşlık hukukunda da etkisini göstererek kabul edilmez hedefler ve sonuçların devletlerce benimsenmesinin önüne geçmeye çalışılmaktadır¹¹¹.

Hâkimiyet yetkisinin mutlak olmasına karşın uluslararası alanda makul görülen, devletin vatandaşlığını vermesi işlemi, bahsedilen istisnaya riayet edilmesine bağlanmıştır. Milletlerarası hukukun milli hukuklardan üstün yönünü gösterir şekilde; mahfuz yetkinin milletlerarası düzenlemelere uygun olarak kullanılmaması, verilen vatandaşlığın diğer devletler nazarında ve milletlerarası mahkemeler önünde etkili olmaması sonucunu doğurur. Bu durum doktrinde vatandaşlığın olumsuz milletlerarası hukuku olarak anılmaktadır¹¹².

1.1.6. Vatandaşlık Hukukunun Klasik İlkeleri Bağlamında Birden Çok Vatandaşlık

Vatandaşlık hukukunun klasik ilkelerine; Milletlerarası Hukuk Enstitüsünün 1895 yılındaki Cambridge toplantısında, kanun koyucuları yararlanmaya teşvik

¹⁰⁸ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 13.

¹⁰⁹ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 18.

¹¹⁰ Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi, m. 3: “1. Her bir Devlet, kendi hukuku altında kimin vatandaşı olduğunu belirler. 2. Bu hukuk, vatandaşlık hakkındaki uygulanabilir olan uluslararası sözleşmelere, uluslararası örfe ve hukukun tanınmış genel ilkelerine uygun olduğu sürece, diğer Devletler tarafından kabul edilir.” Bkz. Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi (Strazburg, 6.XI.1997), Çev. Alper Can Aykaç, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 77, 2008, s. 361; Gülin Güngör, “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 17-18, 1997-1998, s. 231.

¹¹¹ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 10.

¹¹² Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 20.

etmek üzere aldığı tavsiye kararında yer verilmiştir¹¹³. Klasik ilkeler daha sonra Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinde yeniden değerlendirilerek ifade edilmiştir¹¹⁴.

Vatandaşlık hukukunun klasik ilkelerinden ilki, “vatandaşlığı bulunmayan kimse olmamalıdır” ilkesidir. İlke, vatandaşlık hukukuna işaret ederken, vatansızlık hallerinin önüne geçilmesini amaçlamaktadır. Vatandaşlık kanunları arasındaki menfi çatışmadan doğduğu kabul edilen vatansızlık hali, doğum anında veya sonrasında ortaya çıkabilmektedir¹¹⁵.

İkinci olarak, “her kişinin yalnız bir vatandaşlığı olmalıdır” ilkesine yer verilmiştir. Devletler hukukunda vatandaş ile yabancı arasındaki ayrımı ortaya koymaya çalışan klasik sadakat (*allegiance*) görüşünden beslenen¹¹⁶ bu ilkeye göre; vatansızlığın istenmeyen bir durum olması gibi birden çok vatandaşlık da engellenmesi gereken bir durumdur. Bu amacı gerçekleştirmek adına 6 Mayıs 1963’te çok vatandaşlığın azaltılmasına ilişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi meydana getirilmiştir¹¹⁷. Türkiye’nin taraf olmadığı sözleşme, birden çok vatandaşlığı engelleme çabasının bir ürünü olarak milletlerarası alanda yerini almıştır. İlke, daha çok işçi ve göçmen kabul eden ülkeler tarafından sahiplenilmiş; vatandaşları yabancı ülkelere giden ülkelere ihmal edilmiştir. Zamanla uluslararası alanda bu ilkenin değeri tartışılır hale gelmiştir¹¹⁸.

Üçüncü olarak ise, “kişi, vatandaşlığını seçme ve değiştirmede özgür olmalıdır” ilkesi düzenlenmiştir. Esasında bu ilkenin uygulanması da oldukça zor bir

¹¹³ Principes relatifs aux conflits de lois en matière de nationalité (naturalisation et expatriation), Justitia Et Pace Institut De Droit International, Session de Cambridge-1895, http://www.justitiaetpace.org/idiF/resolutionsF/1895_camb_02_fr.pdf (02.04.2016); 1894 yılında basılmış olan Osmanlı tabiiyetini anlatan eserde de ilkelere işaret edilmesi toplantıdan önce milletlerarası arenada ilkelerinin şekillendiğine işaret etmektedir. Bkz. Mahmud Fuad, *Tabiiyet*, s. 25, 26; Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 20.

¹¹⁴ Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi, vatandaşlık hukukunu konu edinen, genel nitelikli, katılmaya açık ve en son çok taraflı milletlerarası sözleşmedir. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 20, 21.

¹¹⁵ Vatansızlık hali, “Türk Hukukunda Yabancı Kavramı” başlığı altında ayrıntılı olarak incelenmiştir.

¹¹⁶ Bülent Çiçekli, “Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma (İzin Alarak Çıkmanın Hukuki Sonuçları ve TVK 29. Madde Uygulamasından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri)”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2000/4, s. 66.

¹¹⁷ European Convention on Reduction of Cases of Multiple Nationality and Military Obligations in Cases of Multiple Nationality, Strassbourg, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168006b659> (03.01.2017).

¹¹⁸ Rona Aybay, “Çifte Uyrukluk Sorunu”, *İnsan Hakları Yıllığı*, s. 103, http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/a638bf36ed56076_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi (07.04.2016); Bilgin Tiryakioğlu, “Multiple Citizenship and its Consequences in Turkish Law”, *Ankara Law Review*, Vol. 3-No.1, 2006, s.4-8, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/256/2307.pdf> (20.05.2016); özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra meydana gelen göç olayları devletlerin başka ülkelerin vatandaşlığını kazanmanın vatandaşlığın kaybına sebebiyet vermeyeceğini kabul etmişlerdir. Bkz. Çiçekli, “Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma (İzin Alarak Çıkmanın Hukuki Sonuçları ve TVK 29. Madde Uygulamasından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri)”, s. 66.

ideale dayanır. Herkesin vatandaşlığını seçmekte bu derece serbest davranabilmesi, ulaşılması güç bir hedeftir. Bir devletin vatandaşlığının kazanılabilmesi kişinin iradesinin yanında; devletin, kişiyi vatandaşlığa almak konusunda bir irade göstermesine bağlıdır. Bir diğer yandan, devletler vatandaşlığını kazanmak için başvuran yabancıyı vatandaşlığına almakla yükümlü değildir. Zaten uygulamada da serbestçe vatandaşlık verildiği gözlemlenmemektedir¹¹⁹.

Vatandaşlığını seçmede ve değiştirmede özgür olması arzu edilen bireyler, çoğu zaman devletlerin teşvik edici olmayan politikalarıyla karşılaşarak vatandaşlık ilişkisini özgürce kesemezler. Devletler, vatandaşlıktan ayrılma söz konusu olduğunda az çok caydırıcı bir politika izlerler¹²⁰. Tam da bu noktada ilkenin bir diğer gereği olan “kimseye zorla vatandaşlık verilmemesi prensibi” gündeme gelmektedir. Vatandaşlığın kişiye iradesi dışında verildiği haller sınırlandırılmaya çalışılmıştır¹²¹.

İlkenin kesin olarak uygulanmasının bir başka yönü ise kimsenin vatandaşlığından zorla çıkarılamamasıdır. Fakat uygulamada gözlemlenebileceği üzere devletler vatandaşlıktan yoksun bırakma yetkisini ellerinde bulundurmamak istemektedirler. Uygulama kişiler üzerinde bir baskı ve zulüm aracı olarak kullanılmaya elverişli olduğundan; İnsan Hakları Evrensel Bildirisi “Hiç kimse keyfi olarak vatandaşlığından veya vatandaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz” hükmüne yer vermiştir. İfadeden de anlaşılacağı üzere vatandaşlıktan yoksun bırakmaya mutlak bir yasaklama getirilmemiş; devletlerin bu konudaki yetkilerini keyfi olarak kullanmalarının önüne geçilmeye çalışılmıştır¹²².

Mahfuz yetkinin varlığı, devletlerin; vatandaşlığa kabul etme ve vatandaşlıktan çıkarmaya hâkimiyet gereği sahip olduklarını göstermektedir. Nitekim insan topluluğu, devletin olmazsa olmaz (*sine qua non*) bir koşuludur. İnsan topluluğunu oluşturan bireyler ile devlet arasındaki karşılıklı görev, hak ve yükümlülük ilişkilerinin belirlenmesinde vatandaşlık, hukuksal temeli oluşturur.

¹¹⁹ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 56.

¹²⁰ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 56.

¹²¹ Kişiye zorla vatandaşlık yükletilmemesi prensibi, kural olarak yetişkinler için kabul görmektedir. Küçükler ve bazı hallerde yabancı erkeklerle evlenen kadınlar için geçerli olmamaktadır. Bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 57.

¹²² Vatandaşlık hakkı, (right to a nationality), bazı uluslararası belgelerde belirtilse de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Ek Protokollerde bir hak olarak tanınmış olmadığından vatandaşlık konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılacak bir başvurunun olumlu sonuç verme ihtimali uzak bir olasılıktır. Bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 57.

Birey ile devlet arasında aynı zamanda psikolojik bazı bağlar ve yakınlıklar olduğu da varsayılmaktadır. İlke olarak bu bağların güçlü veya zayıf olması, hukukun ilgi alanı dışında görülmektedir¹²³. Ne var ki, birden çok vatandaşlığı bulunan kimselerin vatandaşlık halleri bazen bu bağların sorgulanması sonucunu doğurmaktadır.

Kişinin doğuştan vatandaşlığını kazandığı devlet ile arasında, tarihi ve kültürel öğelerden beslenen organik bir ilişki vardır. Bunun yanında, ikinci olarak ve ya sonradan edinilen vatandaşlıklar, kişinin artık içinde yaşadığı toplumla olan bağlantısını ifade etmektedir¹²⁴.

Birden çok vatandaşlık, tıpkı vatansızlık hali gibi farklı hukuk sistemlerine ait vatandaşlık hukuklarının çatışmalarının ürünüdür. Müspet çatışma sonucu ortaya çıkan birden çok vatandaşlık hali kimi zaman yalnızca bir devletin tek taraflı olarak kanunlarını düzenlemesiyle meydana gelebilir¹²⁵. Devletler, birden çok vatandaşlığa ilişkin düzenlemelerini yaparken; politik, ekonomik ve sosyal faktörlerden hareket edebilirler¹²⁶.

Devletlerin, vatandaşlık kavramına tekçi (unitary) vatandaşlık anlayışı veya çifte (düalist, çok) vatandaşlık anlayışından birinin seçimine dayanan yaklaşımları, birden çok vatandaşlık politikalarının yola çıkış noktası olmuştur. Tekçi görüşe göre “hiç kimsenin birden fazla annesi olamayacağı” gibi birden fazla vatandaşlık bağı yalnızca bir monarka veya ülkeye sadakat içerebilir¹²⁷. Birden çok vatandaşlığı bulunan kişinin, özellikle vatandaşlık bağı ile bağlı bulunduğu devletler arasında, siyasal veya askeri çatışmalar gerçekleştiğinde, hangi devletle arasında sadakat bağı bulunacağı hususu sorgulanmaktadır¹²⁸.

¹²³ Aybay, “Çifte Uyrukluk Sorunu”, s.101.

¹²⁴ Nuray Ekşi, *Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü*, İstanbul, Beta Basım, 2005, s. 41.

¹²⁵ Örneğin, evlenme yoluyla eşin vatandaşlığının kazanılmasına, kan ve toprak esasına ilişkin düzenlemeler bu sonucu doğurmak için oldukça elverişlidir.

¹²⁶ Nihal Uluocak, “Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 10/1-2, 1990, s. 197.

¹²⁷ “Kişinin vatandaşı olduğu Devletine kendisini tam bir dürüstlük içinde adanması” vatandaşlığın bir tanımı olarak kabul edildiğinden; vatandaşlığın değiştirilmesi halinde seçimin de net ve kesin olması gerektiği fikrinin etkin oluşu hakkında bkz. Uluocak, “Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu”, s. 198; “Nasıl devletin bir unsuru olan ülke üzerinde aynı zamanda iki ayrı devletin egemen olması mümkün değil ise, benzer şekilde devletin beşeri unsurunu oluşturan insanların üzerinde de aynı anda iki ayrı devletin egemen olması düşünülemez.” Bkz. Gözler, *Anayasa Hukukunun Temel Esasları Cilt I*, s. 414.

¹²⁸ Aybay, “Çifte Uyrukluk Sorunu”, s. 103, dn. 9; Işıl Özkan ve Uğur Tütüncübaşı, “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57/3, 2008, s. 623; Askeri çatışmalardan bağımsız biçimde kişilerin askerlik yükümlülüğünü yerine getirmeleri hususunda da birden çok vatandaşlık hali düzenlemelere konu olmuştur. Avrupa

Birden çok vatandaşlığın en yaygın sebebi olarak göç, sadakat bağının yanında kişinin hayat ilişkilerini de gündeme taşımıştır. Kişinin, mevcut vatandaşlığın yanında, yeni bir vatandaşlık kazanması durumu, yabancı bir ülkede çalışıyor olması ile yakından ilişkilidir¹²⁹. Vatandaşlık; entegrasyon, uygun çalışma ve yaşama koşulları, dilediği meslekte çalışma hakkı gibi birçok cazip imkan sunmaktadır¹³⁰. Göçmen işçilerin bu gibi sebeplerle bulundukları ülkelerin vatandaşlığını alma arzusunda bulunmaları hayatın doğal akışına uygun görünmektedir¹³¹. Bir diğer yandan da; devletlerin sosyal ve ekonomik haklar konusunda, vatandaş olmayanlara karşı ortaya koydukları ayırımın boyutu, iradeye bağlı vatandaşlık kazanma taleplerini doğru orantılı olarak etkilemektedir. Örneğin, Avrupa Birliği üyesi devletler arasında vatandaşlığa dayanan ayırım yapmayı yasaklayan Avrupa Birliği Anlaşması'nın 8. maddesi ve Amsterdam Anlaşması'nın 17. maddesi, birlik vatandaşlığının ulusal vatandaşlığın yerini almayan; fakat

Vatandaşlık Sözleşmesi'nin 21. maddesine göre; kişinin askerlik yükümlülüğünü vatandaşlığını taşıdığı akit devletlerden birinde yapması kural olarak benimsenmiştir; Çok vatandaşlığa sahip kişilerin askerlik yükümlülüğü hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ekşi, *Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü*, ss. 48-66; Güngör, "Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi", s. 246, 247.

¹²⁹ Göçmen işçiler, siyasi değil ekonomik nedenlerle ve kendi rızaları ile vatandaşı oldukları ülkeleri terk ederek başka bir ülkede bulduğu işte çalışan kişiler olarak göçmen (muhacir) ve mülteci ya da sığınmacı tanımına da girmemektedir. Bkz. Işıl Özkan, "Göçmen İşçilerin Korunması", *Prof.Dr.Turgut Kalpsüz'e Armağan*, Ankara, 2003, sy, <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-isilozkan-2.htm&kw=%C4%B1%C5%9F%C4%B1+%C3%B6zkan+g%C3%B6C3%A7men#fm> (05.05.2016).

¹³⁰ Devletlerin vatandaşlığa alma politikalarını kısıtlamaları, özellikle göçmenler gibi bazı grupları kamu politikalarının dışında bırakmaktadır. Örneğin Japonya'da yaşayan Koreli göçmenler, 1982 yılına dek Japon emeklilik sistemi dışında bırakılmış ve kamusal görev almamaları düzenlenmiştir. Fakat bu konuda ilk örneğin uzak doğudan olması yanıltıcı olmamalıdır. Çünkü birçok Avrupa ülkesinde ve Türkiye'de durum farklı değildir. Kamusal görevlere katılma imkânı, sağlık, hukuk, güvenlik alanlarında çalışabilme imkânlarının kısıtlı olması, yabancıların kamu politikalarının dışında bırakılmasının bir örneğidir. Bkz. Özer, Yeşim; *Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*, İstanbul, Derin Yayınları, 2015, s. 79, 80; Ekşi, *Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü*, s. 41, 42.

¹³¹ "Yeni ve dahi iyi bir yaşama başlamak amacıyla kendi ülkelerini terk edip başka ülkelere yerleşen göçmenler, yerleştikleri ülkelerin toplumlarıyla bütünleşmekle mükelleftirler; göç alan ülkeler ise bu göçmenleri ve onların soyundan gelenleri eşit yurttaşlar olarak tanımakla mükelleftirler." Bkz. Tariq Modood, *Çokkültürcülük (Bir Yurttaşlık Tasarımı)*, Çev. İsmail Yılmaz, Ankara, Phoenix Yayınevi, 2014, s.55, 56; Halkların, doğdukları ülkelerden devlet sınırları ötesinde başka topraklara yerleşmek amacıyla gerçekleştirdikleri coğrafi hareket çeşitli safhalardan oluşur. Dışa göç (yola çıkışın ilk nedenleri ve koşulları); yabancı bir ülkeye fiili olarak ilk giriş; kısa ya da uzun vadede sivil, ekonomik ve kültürel içine almayı (ziyaret, ticaret, eğitim); temas kurmayı, yani belirli bir süre ikamet etmeyi ve son olarak vatandaşlığa kabulü, örneğin politik anlamda vatandaşlık hakkını kazanmayı içerir. Bkz. Seyla Benhabib, *Ötekilerin Hakları (Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006, s. 146; "Kısmen 2. ve özellikle 3. Kuşaktan itibaren Türk göçmenler, kendi konumlarıyla ilgili karşılaştıkları sorunları ancak yaşadıkları ülkenin toplumuyla bütünleşerek çözebileceklerine inanmaktadırlar." Bkz. Muzaffer Dartan, "Türkiye'nin Avrupa Birliğin Üyelik Sürecinde Almanya'daki Türk Lobi Gücünün Rolü", *Marmara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 20/2, 2012, s. 156.

tamamlayan bir vatandaşlık olduğunu belirtmektedir¹³². Üye devlet vatandaşlarının, vatandaşı olmadıkları diğer üye devletlerde aynı sosyal ve ekonomik haklara sahip olmaları bu kişilerin çok vatandaşlık için başvuramaları sonucunu doğurmuştur¹³³.

Devletlerin izledikleri göç politikaları ile benimsedikleri vatandaşlık politikaları arasında belirli bir ilişki ve paralellik söz konusudur¹³⁴. Göç alan devletlerin, vatandaşlıklarını vermek hususundaki “nazlı” yaklaşımları aslında gelenler hakkındaki beklentilerini ortaya koymaktadır. Vatandaşlığa alınmada ileri sürülen mevcut vatandaşlığın terki şartı, gelenleri “assimilation” (asimilasyon) hedefi ile “bünyesinde eritmek” amacını yansıtmaktadır. Bu hedef kapsamında, vatandaşlığa alınan gruplardan yerlilerden ayırt edilmeyecek kadar toplumla bütünleşme arzusunda olduklarını kanıtlamaları beklenmektedir¹³⁵.

Göç alan devletin benimseyebileceği bir diğer hedef ise “intégration” (entegrasyon) olarak adlandırılan; gelenleri, “topluma katma, toplum ile bütünleştirme” hedefidir. Bu seçenekte göç edenler, aynı zamanda kültürel varlıklarını korumaktadır¹³⁶. Kültürel bağlılık ve birliktelik, devletlerce, olmazsa

¹³² Ece Göztepe, “Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve “Göçmen Forumu” Örnekleri”, sy. <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-ecgeztepe-1.htm&kw=ece+g%C3%B6ztepe#fm> (05.05.2016); Birlik vatandaşlığının, ulusal vatandaşlığa eklenen ve kişinin iradesinde olmayan, “zoraki bir üyelik” niteliğinde olduğu, Birlik vatandaşı olmak istemeyen Birlik üyesi devlet vatandaşlarına ve Birlik üyesi devlet vatandaşı olmayıp Avrupa Birliği içinde yaşayan, vergi veren, ekonomik zenginliğin üretiminde pay sahibi olan göçmenlere seçenek sunmadığı hakkında bkz. Naciye Yıldız, “Avrupa Birliği’nde Tabandan Bütünleşmenin Olanakları Üzerine”, *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek (Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar)*, Der. Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan Şenel, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 167.

¹³³ Ekşi, *Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü*, s. 42.

¹³⁴ Bülent Çiçekli, “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu (29 Şubat 2008 Bildiriler)*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2008, s. 164.

¹³⁵ Uluocak, “Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu”, s. 197; İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa’da “iyi yurttaşlık ve sosyal adaletin temellerinde ciddi bir kayma” yaşandığına işaret eden eğilimlerden Avrupa’nın yeni bir sosyal proje ürettiğine ilişkin çıkarımlar yapan yazarlara göre; Avrupa, bireyselliğe ve onun kolektif iyi olarak dönüştürücü kapasitesine ayrıcalık tanıyan bir yurttaşlık projesinin peşindedir. Toplumda katılımın sınırları ve biçimleri genişlerken birey, sosyal uyum ve dayanışma için temel güç olarak görevlendirilmektedir. Bu senaryonun sonucunda, dışlananlar sadece göçmenler değil, “kendi bireyselliklerinin potansiyel ve değerini kanıtlama kulfeti bulunan eksik Avrupalılardır”. Bkz. Yasemin Nuhoğlu Sosyal, “Yurttaşlık, Göç ve Avrupa Sosyal Projesi-Bireyselliğe Yüklenen Hak ve Ödevler?”, *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek (Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar)*, Der. Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan Şenel, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 136.

¹³⁶ Örneğin İsviçre’nin kabul ettiği çifte vatandaşlık anlayışı, entegrasyonun yeterli görüldüğüne işaret etmektedir. Bkz. Uluocak, “Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu”, s. 197; Liberal bir devletin, bu durumda bulunan kişilere birkaç kuşak boyunca dillerini ve kültürlerini koruyabilmeleri için gerekli desteği sağlaması ve İrlandalı-Amerikalı, Hintli-Britanyalı gibi “tireli

olmaz sınıfında bir kriter olarak değerlendirildiğinde; telsişin bir asimilasyon meselesi olarak algılanması ve buna yönelik çifte vatandaşlığı reddeden politikalar geliştirilmesi sonucunu doğurmaktadır¹³⁷.

İkinci Dünya Savaşından sonra hızlanan Türk dış göç hareketi de, kabul eden ülkelerin ekonomik dalgalanmaları ve ulusal isteklerine göre biçimlenmiştir¹³⁸. Göç veren devletlerin, ülke dışına çıkan vatandaşları ile vatandaşlık bağlarını koparmama eğilimleri ve göç kabul eden devletlerin, vatandaşlığa kabul etmek için mevcut vatandaşlıktan vazgeçmeyi ileri sürmeleri, devletlerin çatışan amaçlarının bir sonucudur¹³⁹. Konu, Türkiye açısından incelendiğinde Almanya, insan akımının hedefi, Türkiye de akımın kaynağını teşkil ettiğinden uzun bir süredir konuyla birinci dereceden ilgili devlet olarak değerlendirilmektedir¹⁴⁰. Almanya'nın ardından

kimlik” sahibi olabilecekleri düşüncesine açık olması gerektiği hakkında bkz. Modood, *Çokkültürcülük (Bir Yurttaşlık Tasarımı)*, s. 56.

¹³⁷ Bu bağlamda, aynı kökeni paylaşan devlet toplumlarında çifte vatandaşlık ilkesinin yaygın kabul görmesi oldukça doğaldır. Örneğin, Güney Amerika devletleri ve İspanya arasında “nationalité en sommeil” şeklinde adlandırılan “uykuda bir vatandaşlık” olduğu kabul edilmektedir. Bkz. Uluocak, “Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu”, s. 199.

¹³⁸ Nermin Abadan Unat, *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 34, 35.

¹³⁹ Vatandaşlık kazandırmada ABD'nin doğum yeri esasını belirlemiş olması ülkeye gelen göçmen ailelerin çocuklarının doğumla birlikte vatandaş olmalarına olanak sağlamaktadır. Almanya gibi Kıta Avrupası hukuk sistemini belirlemiş ülkelerde ise nesil esasının kabul edilmesi millet anlayışının farklı algılanışı nedeniyle misafir işçilerin ülkede doğan çocukları bakımından doğum yeri esasıyla vatandaşlık kazanılmasını zorlaştırmaktadır. Çiçekli, “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, s. 164; “Yabancı işçi, uzun zaman için veya kısa süreli göçmen olabilir. Birinci grup, kabul eden ülkeye, kendisi ve ailesi ile birlikte devamlı olarak yerleşmek isteyen kişilerdir. Bunlara örnek olarak Avusturalya, Kanada ve ABD'ne giden işçileri gösterebiliriz. Bunların devamlı ikametne izin verilir ve belli bir süre ikametden sonra vatandaşlığa alınabilirler. İkinci grup; geçici çalışma izni ile ve genellikle belli bir iş için hukuki olarak kabul edilen kişilerdir. Bunların çalışma izni uzatılabilir veya yenilenebilir. Bu örnek Batı Avrupa'da istihdam edilenler için geçerlidir. Çünkü bu ülkeler kendilerini içe göç ülkeleri saymaz. Aynı yaklaşım Gulf ülkeleri ve Güney Afrika için de geçerlidir.” Bkz. Özkan, “Göçmen İşçilerin Korunması”, sy.

¹⁴⁰ Aybay, “Çifte Uyrukluk Sorunu”, s. 104; Savaş sonrası Almanya'ya göç, belirli sanayi dallarındaki ihtiyacı karşılamak üzere işgücü alımı olarak başladı. Federal Almanya Cumhuriyeti sekiz Akdeniz ülkesi ile hükümetler arası sözleşme imzaladı. Türkiye ile 1961 ve 1964 yıllarında imzalanan sözleşmelerin ardından Federal Almanya İşgücü Bürosu (Bundesanstalt für Arbeit-BFA) ilgili ülkelerde iş alım ofisleri kurarak istihdama başladı. Bkz. Ayhan Kaya ve Ferhat Kentel, *Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s.16.

Avusturya, Belçika, Hollanda ve Fransa¹⁴¹ da işgücü göçü nedeniyle Türkiye ile bağ kuran devletlerden biri olmuştur¹⁴².

Her ne kadar çok vatandaşlık, vatandaşlık hukukunun birden çok vatandaşlığı yasaklayan geleneksel ilkesiyle çelişse de; ekonomik ve sosyal yaşamın gösterdiği gelişmeler karşısında, köklü değişiklikler yapılması gerektiği fikri, gün geçtikçe daha fazla kabul görmektedir. İlkenin birden fazla vatandaşlığı; kültürel, siyasal, psikolojik ve hukuki yönden sakıncalı olarak nitelendirmesi, gerçek dünyada birden fazla kültürle yakınlık kurmuş olan kişilerin durumunu yine aynı yönden düzensiz kılmaktadır. Kişilerin kendilerini “çifte kimlik” sahibi bir hissiyatla, menşe ülkesinin vatandaşlığını, kaynaşmak hedefinde bulunduğu devletin vatandaşlığının yanında ve hatta bu vatandaşlığa rağmen korumak eğiliminde olduğu görülmektedir¹⁴³.

1.2. Türk Hukukunda Vatandaşlık

1.2.1. Osmanlı Devletinde Vatandaşlık

1.2.1.1. 1869 Öncesindeki Dönem

Osmanlı Devletinde “yurttaş-vatandaş” terimlerinin yerine önceleri reaya¹⁴⁴; ardından tabiiyet ve tebaa terimlerinin kullanılmıştır¹⁴⁵. Osmanlı Klasik Döneminde¹⁴⁶, 16. ve 17. yüzyıllarda bir takım aksamalar yaşansa da; İstanbul’un fethinden Tanzimat Fermanına dek geçen 386 yıl içinde, istisnalar haricinde insan

¹⁴¹ Fransa ile Türkiye işgücü anlaşmasını 1966 yılında imzaladı. Alman işgücü piyasasının Türk işgücüne doymasının ardından bazı Türk işçilerine Fransa’da çalışma imkânı tanındı. Türkiye’den Fransa’ya göçün ilk aşaması bu sebeple “anonim göç” olarak adlandırılırken ikinci aşaması işçilerin özel sektörden gelen talepler üzerine ismen çağırılmasına dayandığından “nominal göç” olarak adlandırılır. Bkz. Kaya ve Kentel, *Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, s.27, 28.

¹⁴² Dartan, “Türkiye’nin Avrupa Birliğin Üyelik Sürecinde Almanya’daki Türk Lobi Gücünün Rolü”, s. 155.

¹⁴³ Bir açıdan birden çok vatandaşlığının bulunması, kişinin anavatanına dönebilme imkânının saklı tutulmasını sağlayan bir araçtır. Bkz. Uluocak, “Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu”, s. 198.

¹⁴⁴ “2. Bir hükümdarın hükmü idaresine tabi olup tekâlif-i emiriyye veren halk, zîr destan, berâyâ denilen erbab-ı seyften olmayıp muhafazaları devlete ait bulunan tebaa”, Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.

¹⁴⁵ Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 72-82; Cumhuriyet sonrası dönemde de özellikle konuyu ele alan devletler hususi kitapları konuyu yine bu terimlerle ifade etmişlerdir. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 23; 19. yüzyıl öncesinin tebaası, “hükümdarın emri altındaki ahaliyi ifade ederken 19. Yüzyıl sonrasında ise “tâbi”nin kullanımı; bağımlı olan ya da birinin emri altında olan anlamına gelen “subject” manasında kullanılmaya başlandığı hakkında bkz. Bernard Lewis, *İslam’ın Siyasal Dili*, Çev. Fatih Taşar, Kayseri, Rey Yayıncılık, 1992, s. 97.

¹⁴⁶ Kast edilen dönem, II. Mehmet’in İstanbul’u fethinden sonraki özellikle Kanuni Sultan Süleyman döneminde (1520-1566) Osmanlı düzeninin ve kurumlarının klasik biçimini bulduğu zaman dilimidir.. Bkz. Taner Timur, *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, Ankara, İmge Kitabevi, 1993, s. 158.

unsuru bakımından statükonun korunduğu söylenebilir¹⁴⁷. Bu dönem, Osmanlı Devleti'nin en güçlü olduğu dönemdeki tabiiyet ilişkilerini gösterir. Tabiiyeti karşılayan “sınıf”lar¹⁴⁸ temel anlamda iki statüden meydana gelmektedir: Yönetici sınıfı ifade eden “askeriler” ve yönetilen sınıfı ifade eden “reaya”¹⁴⁹.

Osmanlı Klasik Dönem tabiiyet bağları tespit edilirken, toprak sistemi ile bağlantılı incelenmiş; Osmanlı tımar sistemi, kimi yazarlarca feodalitenin Osmanlı toplumuna özgü bir görünümü olarak değerlendirilmiş; kimi yazarlarca da reayanın sipahi karşısında yine Osmanlı Devleti'nin güvencesine sahip olması başta olmak üzere, birçok sebeple feodalite sayılamayacağı ileri sürülmüştür¹⁵⁰. Reayanın vasallık bağlarının bulunmaması, “devlet ile reaya arasında (...) siyasi bir ilişki, devlet-tebaa (vatandaşlık) ilişkisi” bulunduğunu söylemeyi kolaylaştırmaktadır¹⁵¹.

¹⁴⁷ Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 59.

¹⁴⁸ Bu dönemde insan unsuru birçok yazar tarafından “sınıf” kavramı ile ayrıştırılmıştır. Fakat bu kavram Kıta Avrupa'sı ve İngiltere'deki gibi bir sınıf ayırımına işaret etmez. Osmanlı Devleti'nde, irsi ve aristokrat bir sınıf mevcut değildir. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 60.

¹⁴⁹ Ayrıca Askeriler, “ulema”, “ulema dışındaki askeri sınıf-icrai askeri sınıf” olarak farklı hukuki statü ve güvencelerle ortaya çıkarken, reaya sınıfı da “kentliler”, “köylüler” ve “göçebeler” olarak belirtilmektedir. Fakat reayaya ilişkin bu ayrım hukuki bir gruplaştırmayı ifade etmekten ziyade sosyal ve ekonomik niteliktedir. Reayada bir hukuki kategorileştirmenin ancak Müslümanlar ve gayrimüslimler şeklinde yapıldığı söylenebilecektir. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 60, 61; Zimmilerin de Müslümanlar gibi devleti şahsında somutlaştıran padişaha tabiydiler ve şeriatın güvencesinde olan iki ayrı gruptular. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 81; “İslam hukukunda vatandaşlık sözleşmesi müebbet eman diye isimlendirilir ve daimi bir statüyü ifade eder. Bilindiği gibi ticari sözleşmeler bozulabilir, nikah sözleşmesinde ebediyet şartı olmasına rağmen nikah sözleşmesi de bozulabilir; fakat gayrimüslimlerin vatandaşlık sözleşmeleri Müslümanlar açısından hiçbir zaman bozulamaz. Hanefi mezhebinde ceza vakaları vatandaşlık anlaşmasının feshini gerektirmez. Vatandaşlık anlaşması sadece gayrimüslim vatandaşların ya düşman bir ülkeye sığınmaları ya da isyan etmeleriyle hükümsüz kalır. (...) Fıkıh literatürümüzde gayrimüslim bir vatandaş bile vatandaşlıktan çıkarma kavramı yoktur. Çünkü vatandaşlık sözleşmesi dini ve hukuki bir niteliğe sahiptir. Başka bir anlatımla vatandaşlıktan çıkarma yönetim yetkisinin dışında kabul edilir.” Ahmet Güneş, “İslam Hukukunda Gayrimüslimlerin Vatandaşlık Statüleri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 11, 2008, s. 259; Şerif Mardin, “Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye’de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset-Makaleler I*, Der. Mümtaz’er Türköne ve Tuncay Önder, İstanbul, İletişim yayınları, 2015, s. 96-98; Kemal H. Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi (Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus)*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2014, s. 16, 17; Ayrıca, Osmanlı Devleti’nde dışarıdan kentlere göç belirli kurallara tabi tutulmuştur. Köyde yaşayanların ziraatla uğraşmayı bırakıp şehre göç etmesi hoş karşılanmamıştır. Şehirlerdeki nüfus artışının önüne geçilip; düzensiz kalabalıkların şehrin asayişini bozmasına bu şekilde engellenmiştir. Bkz. Abdullah Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, Yitik Hazine Yayınları, 2011, s.76.

¹⁵⁰ Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 75-77; Muzaffer Sencer, *Osmanlı Toplum Yapısı Eleştirel Bir Yaklaşım*, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1999, s. 247; Karşı görüş için bkz. Halil Cin ve Gül Akyılmaz, *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, Konya, Selçuk Üniversitesi Yayınları, 1995, s. 191, 285-287, 304-322, 389.

¹⁵¹ Cin ve Akyılmaz, *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, s. 322; “raiyet oğlu ve karındaşı raiyettir” ifadesiyle babadan oğula geçen bir statü olduğu belirtilmiştir. Bkz. Cin ve Akyılmaz, *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*, s. 293.

1800'lü yılların ortalarına dek Osmanlı Devleti içerisinde tabiiyet konusunda bir hukuki düzenlemeye rastlanmamaktadır¹⁵². Tâbiyet-î Osmaniye Kanunnamesi'nin kabul edildiği döneme dek Osmanlı Devletinde tabiiyet anlayışını İslam hukuku kuralları belirlediği görülür¹⁵³. II. Mahmut döneminde artan yenilenme hareketlerinin bir aracı olarak, 3 Kasım 1839' da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nun içerdiği dört temel reform vaadinden biri, muğlak da olsa, dinine bakılmaksızın tüm tebaa için kanunlar önünde eşit olma ilkesidir¹⁵⁴.

Tanzimat Fermanda kişinin tebaa olduğu noktada, devlet ve milletine hizmet edebilmesi için can ve namusundan emin olması gerektiği belirtilmiştir. Vatandaş kavramının kökünü teşkil eden vatan teriminin metninde vurgulandığı ferman, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetindeki tüm coğrafya için geçerli ve geneldir¹⁵⁵. Fakat bu adım yeterli görülmemiş ve 28 Şubat 1856 tarihli Islahat Fermanı, eşit statüdeki Osmanlı vatandaşlığını ilan etmiştir¹⁵⁶.

Eşitlik, vatandaşların farklılıklarından kaynaklanan dezavantajları azaltmak amacıyla tercih edilmiştir. Osmanlı ülkesi birçok gayrimüslim topluluğa tebaası içinde yer vermektedir¹⁵⁷. Üstelik söz konusu gayrimüslimlerin kendi içlerinde de

¹⁵² Her ne kadar ilk Osmanlı Anayasal gelişmesi olarak, 1808 tarihli Sened-i İttifak'tan bahsedilse de bu; vatandaş haklarının bir kanunname nezdinde düzenlenmesi değildir. Âyan ile Sultan arasında yapılan bir sözleşmedir. Bkz. Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 54. Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011, s. 25; Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 41-64.

¹⁵³ Vatandaşlığın başlı başına bir kavram olarak İslam hukuku literatüründe yer almamasına rağmen terimin, "mefhum" olarak İslam hukukçuları tarafından erken devirlerden itibaren inceleme konusu yapılması hakkında bkz. Ahmet Bostancı, "İslam Hukukunda Vatandaşlık", (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992), s. 7-11.

¹⁵⁴ Bu ilkeye yer verilmesinde, Avrupa geleneğini öğrenen Osmanlı bürokratları ve Hristiyan cemaatlerindeki ayrılıkçılığın büyümesi; Ruslar gibi yabancı devletlerin bu topluluklar üzerindeki müdahalelerini sınırlama amacı etkili olmuştur. Bkz. Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 84; 1845 yılına gelindiğinde, Osmanlı Devleti tarafından kanton sistemine geçirilmiş olan Lübnan'da, Dürziler ve Hristiyanlar arasında bir savaş patlak verdi. Bu sırada Fransız'lar Katolikler üzerinde, İngilizler Dürziler üzerinde ve Ruslar da Ortodokslar üzerinde hamilik tesis etmişlerdi. Daha sonra 1853'te Rusya ayrıca 1774'te verilmiş imtiyazları tarafgirce yorumlayarak Osmanlı Devleti'nin yaklaşık üçte birine tekabül eden Ortodoksları himaye etme hakkı istemiştir. Avrupa devletlerinin dahil olmasının ardından Kırım Savaşı ile devam eden süreç, Paris Anlaşması ile sonuçlanmış ve Islahat Fermanı'nın zeminini hazırlamıştır. Bkz. Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 86-92; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 173, 174.

¹⁵⁵ Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 109.

¹⁵⁶ Suna Kili ve A. Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 24-29.

¹⁵⁷ Osmanlı Devleti'nin birçok gayrimüslim tebaasının yanında yekpare olmayan bir Müslüman çoğunluk mevcuttur. Osmanlı Devleti, "kitaplı hakları" kabul etmenin yanında; şeriat gereği İslam'ı resmi olarak tek ve bölünemez görüyor; fakat uygulamada örneğin Şii azınlıklar müsamaha ile karşılanıyordu. Bkz. Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 28; II. Mahmut, 5 Mayıs 1837'de

farklı hak ve yükümlülükleri bulunmaktadır. Osmanlı vatandaşları mezheplerine ya da dinlerine göre Osmanlı yönetimince her biri “Millet” olarak adlandırılan gruplara ayrılmıştır¹⁵⁸. Eşitliğin ileri sürülmesi ile tüm milletlerin Osmanlı vatandaşlığı altında birleşmesi amaçlanmıştır.

19. yüzyılın ortalarına yaklaşıldığında milliyetçilik akımının etkisiyle Osmanlı devleti içinde kısmen gerçekleşmiş olan dil kaynaşması dahi tersine dönmeye başlamış ve milliyetçilik akımının etkisiyle gayrimüslim Osmanlı tebaası kendi dillerine ağırlık vermeye başlamıştır. Dönemin devlet adamları ise bu yönelimin ortaya çıkarabileceği sorunları bertaraf etmek adına vatandaşlık bağıını ön plana çıkarmaya çabalamışlardır¹⁵⁹.

Osmanlı vatandaşlığının düzenlenmesine duyulan ihtiyaç; özellikle gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının, kapitülasyonlardan faydalanma çabaları¹⁶⁰ ve yüzyıllarca fethedilen topraklara doğru akan göç dalgalarının, toprak kaybetmeleri takiben elde kalan topraklara dönmesine¹⁶¹ bağlı olarak, zaruretle gündeme gelmiştir. Yunanistan’ın bağımsızlığı sonrasında ortaya çıkan Rumların tabiiyeti sorunu, Mora

Şumnu’da başkâtibi Vassaf Efendi aracılığıyla verdiği nutukta “ siz Rumlar... siz Ermeniler, siz Yahudiler, hepiniz Müslümanlar gibi Allah’ın kulu ve benim tebaamsınız; dinleriniz başka başkadır, fakat hepiniz kanunun ve irade-i şahanemin himayesindeyiz. Size tarh edilen vergileri ödeyin; bunların kullanılacakları maksatlar sizin emniyetiniz ve refahınızdır” demiştir. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 107.

¹⁵⁸ Rona Aybay ve Nimet Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, 4. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 60; Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 80, 81; M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul, Hars Yayıncılık, 2005, s. 160, 161.

¹⁵⁹ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu III. Edisyon*, Çev. Boğaç Babür Turna, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2015 s.452-453; Bu bağlamda da Islahat Fermanı’nda “vatandaşî” sözcüğüne yer verilerek kavram, resmi belgelerde kullanılmaya başlanmıştır. Bir diğer yandan zimmi statüsünün teorik olarak sona erdiğine işaret edilmektedir. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 125-126.

¹⁶⁰ Osmanlı Devleti’nin gerileme ve çöküş sürecinde konsolosluklar, devletin iç işlerine karışma aracı olarak kullanılmaya çalışılmıştır. Bkz. Rona Aybay, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009, s. 26-31; Osmanlı Devleti’nde konsolosluklar ve “mahmîlik” kavramı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Trabzon: Serander Yayınevi, 2006, s. 232, 233; Avrupa devletlerinin doğu ülkelerinde tüccarlık yapan kişilerin sorunlarını çözmek adına gönderdiği konsoloslar, zamanla hem vatandaş hem de yabancıların haklarını savunmaya başlamışlardır. Osmanlı topraklarında konsoloslara tanınan haklardan yararlanmaya çalışan gayrimüslim tebaanın, konsolosluklarda görev yapması engellenmeye çalışılsa da; yapılan düzenlemeler bu sorunu ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, s. 196-200, 204; Amerikan elçisinin bir raporuna göre 1860 yılında elli bin civarında Osmanlı tebaası yabancı devletler himayesine girdiği bildirilmektedir. Bkz: Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 186-188; Seviğ, *Devletler Hususi Hukuku (Giriş-Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku)*, s. 74.

¹⁶¹ Kuruluş ve yükselme döneminde fethedilen topraklara yapılan göçün yönü, 19. Yüzyılda elde kalan topraklara dönmüştür. Ayrıntılı bilgi için bakınız: İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, s. 269-287; Serbestoğlu, *Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu*, s. 200-202.

muhammedîlerin tabiiyetinin tespiti ve Cezayir'in Fransa tarafından işgaliyle Osmanlı topraklarına ulaşan göçmenlerin tabiiyet ve iskân problemleri, Osmanlı Devleti'nin tabiiyet hukuku alanındaki eksikliklerini vurgular niteliktedir¹⁶². Bu boşluğu doldurmak üzere Avrupa ülkelerinde olduğu gibi bir tabiiyet kanunu meydana getirilmesi amacıyla dokuz maddeden oluşan 1869 tarihli Tâbiyet-î Osmaniye Kanunnamesi meydana getirilmiştir¹⁶³.

1.2.1.2. 8 Nisan 1284 (23 Ocak 1869) Tarihli Tâbiyet-î Osmaniye Kanunnamesi

1869 tarihli Tâbiyet-î Osmaniye Kanunnamesi¹⁶⁴, 1 Ocak 1929 tarihine kadar altmış yıl yürürlükte kalmıştır. Kanun gerekçesine göre, gayrimüslim tebaanın gayrimeşru olarak yabancı vatandaşlıklara geçmesi sorununu çözmeyi hedeflemektedir. Kimi yazarlarca zamanına göre ileri düzeyde kabul edilen kanunname, “modern uyrukluk” kavramına ve oldukça liberal esaslara dayanan bir vatandaşlık düzenlemesidir¹⁶⁵.

Kanunname, vatandaşlığı etnik ve dini unsurlardan arındırılmış bir düzenlemeye kavuşturarak; mevcut vatandaşlık anlayışından farklı bir noktaya taşımıştır¹⁶⁶. 1851 tarihli Fransız vatandaşlık kanunu örnek alınarak¹⁶⁷ hazırlandığı belirtilen Kanunname, İslam dünyasının ilk seküler vatandaşlık kanunu olduğu ifade edilmektedir¹⁶⁸. Osmanlı tabiiyetinin doğum yoluyla kazanılmasında, kişinin ana ve

¹⁶² Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, s. 201-202; 1856-1859 yıllarında Avrupa gazetelerine bazı teşvikler vermek suretiyle göçmen kabul edeceğine dair ilan veren Babıâli'nin tabiiyet işlemlerine dair başvuru yapanlara net açıklamalar yapamaması ve aynı dönemde Kırım ve Kafkasya'dan gelen göçmenlerin iskân edilmesinin meydana getirdiği sorunlar hakkında bakınız: Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, s. 203.

¹⁶³ Kanunname Fransa ve Avusturya tarafından desteklenirken Rusya ve Yunanistan tarafından itirazlarla karşılanmıştır; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 178; Yunanistan ve Osmanlı Devleti'nin tabiiyet düzenlemelerine karşı tepkileri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, s. 91, 94.

¹⁶⁴ 11 Kanûn-ı Sâni 1284- 10 Şevval 1284, 23 Ocak 1869.

¹⁶⁵ İlhan Unat, *Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler ve Mahkeme Kararları)*, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966, s. 190.

¹⁶⁶ Osmanlı Devleti'nin tabiiyete ilişkin mevzuatı, taraf olduğu anlaşmalar ve aynı dönemde Rusya, İngiltere, Fransa ve Yunanistan gibi ülkelerin mevzuatlarından ilişkili düzenlemeler hakkında ayrıntılı bilgi için; bkz. Mahmud Fuad, *Tabiiyet*; Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 6; Tabiiyet sorununun çözümünü tebaanın eşitliği üzerine kuran anlayış, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının din ve ırk ayrımı gözetmeksizin herkesi Osmanlı şemsiyesi altında toplama çabası olarak tanımlanan Osmanlılık politikası 1869 tarihli Tâbiyet-î Osmaniye Kanunnamesi'ne yansımıştır. Bkz: Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, s. 209; Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 118, 119.

¹⁶⁷ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 61; Karşı görüş: Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 197, 198.

¹⁶⁸ Serbestoğlu, “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, s. 205; Seküler tabiiyet anlayışının aksine tabiiyet kanununun yürürlükte olduğu II. Abdülhamit döneminde

babasının veya sadece babasının Osmanlı vatandaşı olmasının kriter gösterilerek Müslüman olup olmaması ayırımına yer verilmemesi bu öneriyi destekler niteliktedir¹⁶⁹.

Kanunnamenin 9. maddesi uyarınca usulüne uygun olarak yabancı bir devlet vatandaşı olduğunu ispat edemeyen kişi, Osmanlı vatandaşı kabul edilerek vatansızlığı imkânsız kılan bir yaklaşım sergilenmiştir. Benzer şekilde Kanunname’yi takiben 1876 tarihinde yürürlüğe giren Osmanlı Devleti’nin ilk anayasası olan Kanun-i Esasi de genellik ilkesini benimsemiştir. Anayasa’nın 8. maddesinde Osmanlı Devleti’nin tabiiyetinde bulunan herkesin din ve mezhep ayrımı yapılmaksızın “Osmanlı” olarak adlandırılması bu anlayışı ispatlar niteliktedir¹⁷⁰. Kanun-i Esasi’nin 17. maddesinde de herkesin devlete karşı hak ve yükümlülüklerinin eşit olduğu bildirilmiştir. Eşitlik ilkesine yapılan bu vurgu tabiiyet bağının dini değil hukuki ve siyasi bir bağ olduğuna işaret etmektedir.

Kanunnameye göre; yabancı devlet vatandaşlığına geçenler, tabiiyet değişikliğinden itibaren yabancı muamelesine tabi tutulurlar¹⁷¹. Fakat bu değişikliğin

Cezayirlilerin Osmanlı tabiiyetini tercih etmeleri konusunda tarikat şeyhlerinin dini gücünden yararlanılması, tabiiyet tercihinde dinin hala oldukça etken olduğunun göstergesi olarak kabul edilmesi hakkında bkz. aynı eser, s. 208; Fransa ve Osmanlı Devleti arasında Cezayir üzerinden gelişen tabiiyet anlaşmazlıkları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, s. 234-244.

¹⁶⁹ Bu özellik Osmanlı tabiiyetini sonradan kazanmayı konu edinen hükümlerde de korunmuştur; Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 7; Kanunname ile birlikte istisna maddesi ile Osmanlı tebaası olma yolu muhacirler ve dilekçe veren gayrimüslimlere açılmıştır. Zamanla mensup oldukları devletin kanunlarından kaçmak amacıyla bu yola başvuran gayrimüslimlerin sebep oldukları sorunlar devletlerarası boyutlara erişince 1913’te istisnadan vazgeçildi ve Müslüman olmanın Osmanlı tabiiyetine geçmek anlamı taşımadığı ilan edildi. Bkz: BOA, (DH. İD), 116/60, Dâhiliye Nezaretinden Tamim, 13 Mart 1329/26 Mart 1913; BOA, DH. HMŞ, 13/48, Dâhiliye Nezareti’nden İlan, 2 Nisan 1329/19 Nisan 1913; Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ’ne göre Osmanlı vatandaşlığının kazanılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 201-216.

¹⁷⁰ “Devlet-i Osmaniye tabiiyetinde bulunan efradın cümlesine herhangi bir din ve mezhepte olur ise olsun bila istisna Osmanlı tabir olunur ve Osmanlı sıfatı kanunen muayyen olarak ahvale göre istihsal ve izae edilir.” Bkz. Kili ve Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)*, s. 44; Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 8; Bu ifadelendirme yöntemi Osmanlı devletinin tebaası arasındaki ayırımın ortadan kaldırma amacının yanında dünya çapında hareketlenen ulusçuluk akımları karşısında gücünü kaybetmemek arzusunun da ürünüdür. Bkz. Şit, “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, s. 70.

¹⁷¹ Bu hükümlerin meydana getirilmesinin sebebi bir dizi birden vatandaşlık vakasının Osmanlı Devleti’nin çıkarlarına muhalif biçimde kullanılması olarak gösterilmektedir. Bu örneklerden biri, 1830-1869 tarihleri arasında ABD vatandaşlığına geçen fakat vatandaşlığı kazandıktan sonra, Osmanlı Devleti’ne dönerek; çoğu Protestanlık mezhebine geçmiş olan hâlihazırda Osmanlı vatandaşı olan Ermenilerin, ABD elçiliklerinden “himaye edilen kişi belgesi” (protégé belgesi) almaları ve daha sonra hiç ABD vatandaşlığı kazanmamış kişilerin de bu belgeleri almalarının önünü açmalarıdır. Konsolosluklar, kapitülasyonlar nedeniyle kendilerine sağlanan hareket alanı ve gayrimüslim Osmanlı tebaasının yabancılara tanınan haklardan yararlanma çabaları, bu tip sorunları devletin sona ermesine dek sürdürmüştür. Bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin*

izinsiz yapılması muamelenin yok hükmünde sayılması sonucunu doğurabilecektir. Bu minvalde yurtdışında izin almaksızın vatandaşlık değiştiren veya askerlik yapan Osmanlı tebaasının ise vatandaşlıktan çıkarılmasına karar verilip tekrar Osmanlı topraklarına dönmesi engellenebilirdi¹⁷².

Kanun-i Esasi'nin ardından 1908'de ilan edilen meşrutiyet, cemaatten topluma, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçiş olarak açıklanan, yeni bir kamusal alan anlayışının ve bu anlayışın aktörü olarak da vatandaşın ortaya çıkmasına vesile olmuştur. İkinci meşrutiyet döneminde ise "Osmanlı" reaya ve tebaa niteliğini yitirerek "vatandaş" olmuştur¹⁷³. İttihat ve Terakki'nin, 1913'e dek çıkarılan mevzuatlarla vatandaş ve devlet arasındaki hukuksal ve siyasal ilişkinin kurallarını benimsemeye çalıştığı görülür¹⁷⁴.

Vatandaşlık düzenlemelerinin itici motivasyonu olarak değerlendirilebilecek yabancı devlet müdahaleleri, Osmanlı Devleti'nin sona ermesiyle dahi tam olarak etkisini yitirmemiştir. 1914'te kapitülasyonları kaldırdığını ilan eden Osmanlı Devleti, tabiiyete ilişkin uygulamaların değiştiğini valiliklerine bildirerek uluslararası hukuk çerçevesinde işlemlerin yapılacağını bildirir de¹⁷⁵ Birinci Dünya Savaşından yenik ayrılmak bu kararların uygulanmasını imkânsız hale getirdi. Milli mücadele sonrasında ise vatandaşlık problemleri Lozan Anlaşması ile çözülmeye çalışılmıştır¹⁷⁶.

(*Vatandaşlığın Gelişimi*, s. 179; Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2013, s. 380-385; Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi 'ne göre Osmanlı vatandaşlığının kaybedilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Osmanağaoğlu, *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, s. 216-249.

¹⁷² Osmanlı tabiiyetinden çıkmış veya çıkarılmış kimselerin çocukları ise küçük dahi olsa Osmanlı tabiiyetinde kalmaya devam edebileceklerdir. Bkz. Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", s. 205; Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, s. 241.

¹⁷³ Polat, "Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı", s. 136.

¹⁷⁴ Bu dönemde yeni toplum, yeni insan projesi çerçevesinde "İyd-ı Milli-yi Osmani" (Osmanlı Ulusal Bayramı), Meclis-i Millinin Yevm-i Küşadı, Mektepliler Bayramı, Çocuklar Bayramı ve İdman Bayramı kutlanmaya başlanmıştır. Bkz. Füsün Üstel, *"Makbul Vatandaş"ın Peşinde- II. Meşrutiyet'ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2014, s. 29; Osmanlı'da vatandaşlık kavramının gelişmesinde yine önemli bir nokta da İttihat ve Terakki döneminde vatandaşlığın ulusal vatandaşlıkla bir tutulma eğilimidir. Bu durum, ulusallaşma sürecini tamamlayamamış bir coğrafyada, vatandaş oluşturma çabasının sancılarının bir ulus meydana getirme sancılarına karışması anlamını taşımaktadır. Polat, "Osmanlı'dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı", s. 139.

¹⁷⁵ BOA, DH. HMS, 30/131, Telsikini İstida Edecek Eşhasın Tebdil-i Tabiiyetleri, 22 Haziran 1331/5 Temmuz 1915.

¹⁷⁶ Serbestoğlu, "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", s. 209.

1.2. 2. Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşlığı

Bir geçiş dönemi anayasası olan 1921 Anayasası ve 85 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve 364 sayılı Kanun vatandaşlığa ilişkin münhasır bir düzenleme içermezken¹⁷⁷ 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda vatandaşlığın bir kamu hakkı olduğu kabul edilmiştir¹⁷⁸. Genellik ilkesi bu defa “Osmanlı” kavramı yerine “Türk” kavramına yansımıştır. Türk kavramı, “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı” ifadesinin karşılığı olarak kullanılmıştır¹⁷⁹.

Tabiiyet-i Osmaniye Kanunnamesinin yürürlüğünü sona erdiren 27.11.1928 tarihli ve 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda¹⁸⁰, ardından yürürlüğe giren 11.02.1964 tarihli ve 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda¹⁸¹ da etnik ve unsurlardan arındırılmış vatandaşlık anlayışı korunmuştur¹⁸².

1312 sayılı Kanunda, Cumhuriyetin ilk yıllarındaki nüfus azlığının etkisi görülmektedir. Vatandaşlık verme politikalarına etki eden bu durum, Kanunun olabildiğince çok kişiye vatandaşlık verme eğilimi göstermesinden anlaşılmaktadır¹⁸³. Vatandaşlık verilmesinde soybağını esas alan Kanun, tamamlayıcı olarak toprak esasına da yer vermiştir.

¹⁷⁷ Coşkun, “Cumhuriyet Anayasalarında Vatandaşlık”, s. 8; Milli mücadele döneminde Türkiye, Türkiye halkı kavramlarının kullanılması ile kan temelli vatandaşlık kavramından uzak kalınıp, “teritoryal” veya toprak temelli bir vatandaşlık anlayışının esas alınacağı mesajı verilmiştir. Bkz. Baskın Oran, *Türkiye’de Azınlıklar, Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, İstanbul, Tesev Yayınları, 2014, s. 73.

¹⁷⁸ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 9; Vatandaşlık, 1924 Anayasası, “Türklerin Hukuku Ammesi” başlıklı m. 68: “Her Türk hür doğar, hür yaşar. Hürriyet, başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufla bulunmaktır. Hukuku tabiiyeden olan hürriyetin herkes için hududu başkalarının hududu hürriyetidir. Bu hudut ancak kanun marifetiyle tesbit ve tayin edilir.”

¹⁷⁹ 491 sayılı 20.05.1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu, m.88/1: “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla (Türk) ıtlak olunur.” RG: 24.05.1924-71; 1924 Anayasası ile tabiiyet yerine vatandaşlık ifadesi kullanılmaya başlanmıştır. Değişiklikle vurgulanmak istenenin padişaha bağlılığı kanıksamanın geride kaldığı ve artık laik, çağdaş bir vatandaşlık anlayışının benimsendiğidir. Bkz. Polat, “Osmanlı’dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, s. 142; 1924 Anayasasında yer verilen Türk ifadesinin Lozan sonrasında farklı şekilde anlamlandırılması ve “Türkiye halkı/Türkiye milleti” ibarelerine yer verilmemesinin vatandaşlığın aynı zamanda ulusal-kültürel bir kimlik olarak düzenlenmesine işaret ettiği hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Coşkun, “Cumhuriyet Anayasalarında Vatandaşlık”, s. 11-16; Ayrıca, Almanya’da vatandaşlık tartışmalarının merkezinde yer alan “verfassungspatriotismus” kavramının Türkçeleştirilmesinin bir ürünü olduğu hakkında bkz. Ece Göztepe, “Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve “Göçmen Forumu” Örnekleri”, sy.

¹⁸⁰ RG. 04.06.1928-904.

¹⁸¹ RG. 22.02.1964-11638.

¹⁸² Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 49.

¹⁸³ Aybak ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 64.

29 Ekim 1952 tarihli İsviçre Vatandaşlığının Kazanılması ve Kaybı Hakkında Federal Kanun'dan esinlenilerek hazırlanan¹⁸⁴ 403 sayılı Kanun da soybağını esas alıp toprak esasını tamamlayıcı hüküm olarak düzenlemiştir. 403 sayılı Kanunun içerdiği en önemli farklılıklar, Türk vatandaşlığının yetkili makam kararıyla kaybedilmesi konusunda, “kaybettirme” ve “çıkarma” hususlarında gözlemlenir.

2009 yılında 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun genel gerekçesinden¹⁸⁵ yola çıkılarak; 21. yüzyılın Türkiye Cumhuriyeti'nin, Avrupa Birliği ve batı demokrasilerine yüzünü döndüğü ve küreselleşen dünyada daha büyük rollere soyunan bir dünya devleti olmayı hedeflediği anlaşılmaktadır¹⁸⁶. Bu bağlamda Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ile uyumlu hükümlerin düzenlenmesine önem verilmiştir. Kanunun genel gerekçesinde de vurgulandığı üzere; vatandaşlık, kişi ile devlet arasında var olan hukuki bir bağıdır ve hiçbir suretle etnik köken ifade etmez¹⁸⁷.

Kanun önceki kanuna kıyasla, Türk vatandaşlığını kaybettirme kararlarının dayandığı sebeplerde değişikliğe gitmiş ve önceki kanunda kaybettirme sebebi olarak gösterilen “izin almaksızın kendi isteği ile yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması” ve “askerlik yükümlülüğünden kaçınma” hallerine 5901 sayılı kanunda yer verilmemiştir. Ayrıca önceki Kanundan farklı olarak “çıkarma” kurumu 5901 sayılı Kanunda düzenlenmemiştir.

Yeni Kanunda, aynı zamanda yetkili makam kararı ile vatandaşlığa alınmayı kolaylaştıran hükümlere yer verilerek gerekçede belirtilen amaçlar somutlaştırılmıştır. Önceki Kanundan farklı olarak “çok vatandaşlık” kurumu

¹⁸⁴ Topçuoğlu, “Modern Hukuk ve İslam'da Vatandaşlık Kavramının Hukuki Temeli”, s. 194

¹⁸⁵ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, Genel Gerekçe'den: “Ülkemizde vatandaşlık hizmetleri ile ilgili temel kanun 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunudur. Uygulamaya konulduğu 22/5/1964 tarihinden beri bu Kanunda önemli değişiklikler yapılmıştır. Dönemin şartları içerisinde ortaya çıkan güncel ihtiyaçların zorlamasıyla yapılan bu değişiklikler Kanunun sistematüğinde bozulmalara neden olmuştur. Zaman içinde yapılan değişikliklerle Kanunun bozulan sistematüğünün, hukuk ilkelerine uygun şekilde yeniden düzenlenmesi bir zorunluluk haline gelmiştir.”; aynı zamanda 2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun getirdiği düzenlemelerle uyumlulaştırma da bir diğer amaç olarak belirtilmektedir. Sayılanlara eklenebilecek birçok sebep ve Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi'ne uygun bir düzenleme yapma ihtiyacı, yeni bir kanunun yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bkz. Erten, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı'nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, s. 37-39.

¹⁸⁶ Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 34.

¹⁸⁷ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun gerekçesinden: “Vatandaşlık genel olarak devletle kişi arasındaki hukuki bir bağ olarak tanımlanır. Bu durum Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin 2 nci maddesinde; “Vatandaşlık bir kişi ile bir devlet arasındaki hukuksal bağ anlamına gelir; kişinin etnik kökenini göstermez.” şeklinde ifadesini bulur.”

düzenlenerek Türk vatandaşlarının izin alması şartı kaldırılmıştır¹⁸⁸. 5901 sayılı Kanunun, getirdiği değişikliklerle, önceki kanuna nazaran vatandaşın daha fazla yanında olan ve onu Devlet’e karşı koruyan bir yaklaşım sergilediğini söylemek mümkündür¹⁸⁹.

1.2.2.1. Türk Vatandaşlık Hukukunun Anayasal İlkeleri

1961 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 54. maddesi ve 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 66. maddesinin; “Siyasi haklar ve ödevler” başlığı altında düzenlenmesi, vatandaşlığın, kamu hukuku karakterini ortaya koyarak laik, hukuki ve siyasi bir bağ oluşuna işaret etmektedir¹⁹⁰. Ne var ki; 1961 ve 1982 Anayasalarında vatandaşlığın tanımında yer verilen “herkes Türktür” ifadesi, 1924 Anayasasının başka kimliklerin varlığını kabul eden anlayışına oranla daha sert bir düzenleme olarak görülmüştür¹⁹¹.

1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 66. maddesi; “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür. Burada kastedilenin sosyolojik ve antropolojik manadaki Türk tanımı olmadığı, bilakis hukuki manada bir tanımlama olduğu doktrinde vurgulanmıştır¹⁹². Kişilerin dilleri, dinleri, ırksal veya kültürel özellikleri dikkate alınmaksızın Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran milletin adı ile vatandaşlık kavramı özdeş kabul edilmektedir¹⁹³. Bunun yanında Anayasada yer alan bu hükümden hareketle, Türkiye Cumhuriyetine vatandaşlık bağı ile bağlı olmayanların, Türk olmadığı sonucunu ortaya çıkaran dışlayıcı bir yorum yapmak da mümkün

¹⁸⁸ 403 sayılı Kanun, Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler başlığı altında düzenlediği kaybettirmeye ilişkin 25. maddesinin a bendinde “(Değişik: 13/2/1981 - 2383/6 md.) İzin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazananlar” ifadesine yer vermiştir; “Çıkma talebinin kaybettirme talebine engel olabilmesi için gerekli şart, vatandaşlıktan çıkma talebinin yetkili makamların izinsiz yabancı vatandaşlığa geçme olayını tespit edip kaybettirme işlemine başlamalarından önce yapılmasıdır.” Bkz. Tarman, “Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü”, s. 207.

¹⁸⁹ Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 36.

¹⁹⁰ Türk vatandaşlık bağının anayasal tanımının yerine kökenini açıklamaya yönelmiş görüldüğü, aksi takdirde ülkeye bağlılığı belirten “-lı,-li” eklerinin kullanılması gerektiği hakkında bkz. Sadruleşrafi, “Türk Vatandaşlığının Anayasal Tanımının Hukuki Esası İle Düşünsel, Sosyal, Psikik, Pedagojik Temel Dayanakları ve Sorunları”, s. 49, 50, 68.

¹⁹¹ Coşkun, “Cumhuriyet Anayasalarında Vatandaşlık”, s. 17.

¹⁹² Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 38-42; Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 16; Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 58, 59.

¹⁹³ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 16.

değildir¹⁹⁴. Esasen anlatılmak istenen husus, Anayasanın 66. maddesinde yer verilen “Türk’tür” sözünden kastın, “Türk milleti” olduğudur¹⁹⁵.

Millet, ırk kavramından çok daha kapsayıcıdır. Irk antropolojik ve fizyolojik bazı vasıflara göre kurulmuş mücerret bir zümredir ve ferdin iradesi dışında olan biyolojik bir vakıadır¹⁹⁶. Oysa millet, tarihi bir varlık olarak; yalnızca ırk, dil veya din birliğinin oluşturmaya kâfi gelmeyeceği bir karmaşıklıktır. Tarih boyunca ırk birliği, dil birliği, din birliği, başlı başına bir milletin oluşmasına yetmese de; ırk ayrımı, dil ayrımı, din veya mezhep ayrımının çoğu zaman milletlerin parçalanmasına yol açtığı görülmüştür¹⁹⁷.

Türk vatandaşlığının anayasal ilkeleri 1982 Anayasasının 66. maddesinde düzenlenmiştir. Madde, Türk vatandaşlığını beş ilke kapsamında açıklamaktadır. Vatandaşlığın hukuki bir bağ olma özelliğini ortaya koyan “Türk devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür” ilkesi, aynı zamanda maddenin yer aldığı kısmın, siyasal haklar ve ödevler olduğuna işaretle vatandaşlık bağının aynı zamanda siyasi bir bağ olduğunu göstermektedir¹⁹⁸.

İkinci ilke olarak ise “Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür” hükmü ile soybağı esasına bağlı olarak verilen Türk vatandaşlığında, ana ya da baba hakkında ayırım yapılmayacağı teminat altına alınmaktadır¹⁹⁹. Burada yer verilen “Türk baba” ve “Türk ana” ifadelerinden kasıt, yine Türkiye Cumhuriyeti’ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan “Türk vatandaşı baba” ve “Türk vatandaşı anadır.”

Anayasanın 66. maddesinin üçüncü fıkrasında ise “Vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir” hükmü, Türk vatandaşlık hukukunda “kanunilik” ilkesinin benimsendiğine işaret eder. Buna bağlı olarak Türk vatandaşlığının kazanılması ve kaybedilmesi sebepleri kanunla düzenlenmiştir. Üçüncü fıkra da yer alan “kanun” ifadesi dar ve şekli anlamda

¹⁹⁴ “Osmanlı” üst kimliğinin kişilerin kendilerini Ermeni, Rum, Sırp, Bulgar gibi tanımlarken, aynı zamanda Osmanlı vatandaşı olarak tanımlamalarına olanak veren bir kavram olarak tasarlandığı; üç kıtaya yayılmış bir imparatorluğun millet kavramının etnik kökenden değil din ve mezhep anlayışından oluşması nedeniyle makul olduğu hakkında bkz. Doğan ve Şit, “Anayasal Vatandaşlık Kavramı”, s. 19.

¹⁹⁵ Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 42.

¹⁹⁶ Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 42.

¹⁹⁷ Bir milletin oluşumunda objektif faktörlerden, bağlardan başka bir takım sübjektif faktörler ve bağlar da gereklidir. Bkz. Kemal Gözler, “Devletin Bir Unsuru Olarak “Millet” Kavramı”, *Türkiye Günü*, 64, 2001, s. 114, 115; “Anayasal vatandaşlık” ve “Çokkültürlülük” hakkında ayrıca bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 15-21 ve Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 60-62.

¹⁹⁸ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 49.

¹⁹⁹ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 50.

kanundur²⁰⁰. Aynı zamanda kıyas yolunun da kapatan kanunilik ilkesi Türk vatandaşlığının anayasal teminatını teşkil etmektedir²⁰¹.

Dördüncü ilke olarak düzenlenen “Hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan bir eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarılamaz” hükmüyle vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler, vatandaşlıktan çıkarma kurumunun Anayasal ölçütü haline getirilmiştir. 1312 ve 403 sayılı kanunlardan farklı olarak 5901 sayılı Kanun’da çıkarma kurumu düzenlenmemiştir. 1982 Anayasasının düzenlendiği dönemde yürürlükte bulunan 403 sayılı Kanunun çıkarma kurumunun yanında kaybettirme kurumuna da yer verilmesine rağmen 66. maddenin 4. fıkrası tadil edilmemiştir²⁰².

66. madde kapsamında son olarak yer verilen “Vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz” ilkesi, dördüncü fıkra olduğu gibi çıkarma kurumunu zikretmektedir. Doktrinde, çıkarma kurumunun geniş yorumlanmak suretiyle; irade dışı, yetkili makam kararıyla kayıp hallerinin tamamını kapsayacak şekilde anlaşılması önerilmiştir²⁰³.

1.2.2.2. Türk Hukukunda Birden Çok Vatandaşlık

Birden çok vatandaşlığa sahip olma fikri, Türk hukuku açısından da önceleri istenmeyen bir durum olarak kabul edilmiş ancak vatandaşların değişen ihtiyaçları ile ilişkili olarak fazla vatandaşlık fikri evrilmiştir. Türk hukukunda vatandaşlığa ilişkin ilk kanunî düzenleme olan 1869 tarihli Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi, Osmanlı vatandaşlarının yabancı vatandaşlığa sahip olma hallerinin meydana getirdiği sorunlara ilişkin bir önleme çabası olarak görülmüştür. Bunun yanında, 1876 tarihinde yapılan ilk Anayasa “Kanun-u Esasi”, milletvekili seçilme şartlarının düzenlendiği 68. maddesinde, aynı zamanda yabancı bir ülkenin vatandaşlığını iddia

²⁰⁰ Bakanlar Kurulu’nun, “kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verme” başlığı ile Anayasada yetkisini düzenleyen m. 91/I: “Türkiye Büyük Millet Meclisi, Bakanlar Kuruluna kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verebilir. Ancak sıkıyönetim ve olağanüstü haller saklı kalmak üzere, Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümünde yer alan siyasi haklar ve ödevler kanun hükmünde kararnamelerle düzenlenemez.”; 5901 sayılı kanunda yer verilen vatandaşlığın kazanılmasına ilişkin sebeplerin idareye geniş yetki verilmesi suretiyle ilkenin ihlal edildiği hususunda bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 23.

²⁰¹ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 51.

²⁰² Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 52.

²⁰³ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 195; Karşı görüş için bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 53.

etmiş kimselerin, milletvekili seçilemeyeceğine yer vermekteydi²⁰⁴. Cumhuriyetin ilanını takiben yapılan 1924 Anayasası da²⁰⁵, 1876 Anayasasının ilgili hükmünü tekrarlayarak, birden fazla vatandaşlığı sakıncalı bir hal olarak kabul etmiştir. Yabancılar oldukça kuşkuyla yaklaşılan 1930-1940'lı yıllarda bir Türk vatandaşının aynı zamanda yabancı vatandaşlığa sahip olması yine sakıncalı bir durum olarak görülüyordu²⁰⁶. Aynı zamanda, ailede tek vatandaşlık ilkesinin etkili olduğu ve hedefin, çifte vatandaşlığın önlenmesi olmadığı da belirtilmiştir²⁰⁷.

²⁰⁴ Kanunun bu hükme yer vermesindeki amaç, birden çok vatandaşlığın önlenmesi değil; yabancı devlet vatandaşlığını elde ettikten sonra bu vatandaşlığı Osmanlı Devleti'ne karşı kullanmak isteyen gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının milletvekili olmalarının önüne geçmektir. Bkz. Özkan ve Tütüncübaşı, "Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler", s. 618; Birden fazla vatandaşlığı olan kişilerin milletvekilliği zaman zaman gündeme gelmeye devam etti. 1999 yılında milletvekili seçilen Merve Safa Kavakçı'nın Türk Vatandaşlığı Kanununda yer alan izin alma şartını yerine getirmeksizin ABD vatandaşlığı kazandığının ortaya çıkması üzerine; "kaybettirme" kararı ile Türk vatandaşlığından yoksun bırakılması gündeme geldi. Ardından 2007 yılında milletvekili seçildikten sonra devlet bakanı da olan Mehmet Şimşek'in Türk vatandaşlığının yanında İngiliz (Birleşik Krallık) vatandaşlığına sahip olması kamuoyunda tartışmalara yol açmış fakat Şimşek'in izinle yabancı vatandaşlık kazandığı belirtilmişti. Bunun yanında eski Başbakan Tansu Çiller'in 1990'lı yıllarda aynı zamanda ABD vatandaşlığı bulunduğunun duyulması, ABD vatandaşlık yemininde ABD'ye bağlılık şartı koşulması nedeniyle istifa etmesi gerektiği ileri sürülmüştür. Bkz. <http://www.milliyet.com.tr/2007/10/08/siyaset/axsiy02.html> (11.04.2016); Türkiye Barolar Birliği tarafından 2007 yılında yayınlanan "Gerekçeli Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Önerisi" adlı çalışmanın, "Ant İçme" başlıklı milletvekilli yeminini düzenleyen 93. maddesinde, "...Türkiye Cumhuriyetinden başka hiçbir devletin Anayasasına sadakat borcu altında olmayacağıma..." ifadesine yer verilmiştir. <http://tbbyayinlari.barobirlik.org.tr/TBBBooks/tcao-423.pdf> (11.04.2016); Danıştay 10. D. E. 1999/2196, K. 2000/315, T. 08.02.2000; Bkz. Erdal Onar ve Bilgin Tiryakioğlu, "1982 Anayasasında Milletvekilliği- Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı)", *Faruk Erem Armağan*, Türkiye Barolar Birliği Yayını, s. 564, 565.

²⁰⁵ 1924 Anayasası milletvekili seçilmeyecek olanları belirten 12. maddesinde "tabiiyeti ecnebiye iddiasında bulunanlar"ı da saymıştır. Bu hükmün milli mücadele sırasında İtalya, Yunanistan gibi devletlerden vatandaş olduklarını ileri sürerek "himaye pasaportu" alan Türk vatandaşlarını hedef alması hakkında detaylı bilgi için bkz. Rona Aybay, *Yurt Dışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü*, ODTÜ Yayını, 1975, s. 125.

²⁰⁶ Aybay, "Çifte Uyrukluk Sorunu", s. 105; Zeynep Derya Tarman, "Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü", *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler(Uluslararası Sempozyum Bildirileri 15-16 Mayıs)*, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2010, s. 213.

²⁰⁷ Ergin Nomer, "Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri", *İstanbul Üniversitesi Cumhuriyetin 75. Yıl Armağanı*, İstanbul, 1999, s.75, 76; Şartlı vatandaşlığa alınma kavramı, Almanya, Avusturya, Hollanda gibi çifte vatandaşlığı kabul etmeyen ülkelerin vatandaşlığını kazanan Türklerin Türk vatandaşlığından çıkmalarının istenmesi sonucu bir misilleme olarak 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun, vatandaşlığa alınmadaki usule ilişkin 10. maddesine giren hükümle asli devlet vatandaşlığından ayrılma ilk kez aranmıştır. 3540 sayılı 20.04.1989 tarihli Kanun, RG. 29.04.1989-20153. <http://legalbank.net/> (11.04.2016); Bunun yanında Danıştay birden çok vatandaşlığın, devlet memurluğuna engel neden sayılamayacağı ve yabancı bir devlet vatandaşlığına geçmek için başvuruda bulunmanın devlete sadakat veya bağlılıkla bağdaşmayan ya da devletin itibarını kıran eylem olarak nitelendirilemeyeceği hakkında karar vermiştir. Bkz. Danıştay 5. Daire, E. 1987/1804, K. 1989/1655, T. 09.10.1989; 5901 sayılı TVK, m.11 /2: "Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılarda, yukarıda sayılan şartlarla birlikte, taşıdıkları devlet vatandaşlığından çıkma şartı da aranabilir. Bu takdirin kullanılmasına ilişkin esasların tespiti Bakanlar Kurulunun yetkisindedir."; "Çifte vatandaşlığa yaklaşım açısından Türk vatandaşlık politikasının daha pragmatist bir seyir izlediğini söylemek yanlış olmayacaktır." Bkz. Çiçekli, "Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve

Zaman içinde Türkiye'nin dışa açılması ve Türk vatandaşlarının yabancı devletlerle ilişkilerinin artması birden çok vatandaşlık hakkındaki değer yargılarının da değişmesi sonucunu doğurdu. Şüphesiz bu değişimde en büyük rolü, yurt dışında çalışmak üzere Türkiye'den ayrılan Türk vatandaşlarının, vatandaşlıklarını muhafaza ederek bulundukları ülkenin vatandaşlığını kazanma arzuları üstlenmektedir. Türk vatandaşlarına, asli vatandaşlıklarını muhafaza ederek; yabancı vatandaşlık kazanmaları imkânı veren hüküm, uzun süren bir kamuoyu baskısı neticesinde eklenmiştir²⁰⁸.

1981 yılında 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda yapılan değişikliklerle çok vatandaşlık kabul edilmiştir. Birden çok vatandaşlığa yaklaşım hususunda, muğlak bir hal meydana getirmesi konusunda eleştirilen Kanun'un asıl amacının, birden çok vatandaşlığı önlemek olmadığı, uygulanmasına ilişkin çıkarılan Yönetmelik'le açıklanmıştır. Yönetmeliğe göre; "Türk vatandaşlığından çıkmak veya başka bir devlet vatandaşlığını kazanmak isteyen kişi", dilekçesinde "Türk vatandaşlığını korumak isteyip istemediği"ni de bildirecektir²⁰⁹.

403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 22. maddesinin 3. fıkrasına göre; kazandığı yabancı vatandaşlığın yanı sıra Türk vatandaşlığını da muhafaza etmek isteyenlere İçişleri Bakanlığı tarafından izin verilir. Uygulamada bu durum "çifte vatandaşlık izni" olarak adlandırılmıştır²¹⁰.

Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık", s. 175; 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda yer alan 25/a da öngörülen kaybettirme müeyyidesinin uygulanması, yabancı devlet vatandaşlığını kazandıktan sonra iyi niyetle durumu bildirerek Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteyenlere uygulanmamaktadır. Danıştay'ın aynı yöndeki kararı için bkz. 10. D. E.1987/106, K. 1988/397, Danıştay Dergisi, 72-73, 1989, s. 677 vd. bkz. Tarman, "Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü", s. 213; "izin dileği kaybettirme müeyyidesini durdurucu bir etkiye sahiptir" bkz. Çiçekli, "Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma (İzin Alarak Çıkmanın Hukuki Sonuçları ve TVK 29. Madde Uygulamasından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri)", s. 65.

²⁰⁸ 1981 yılındaki değişiklikten önce, yabancı vatandaşlık kazanmak isteyen Türk vatandaşları izin almak suretiyle Türk vatandaşlığını terk etmek zorunda kalıyorlardı. İzin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığını kendi isteği ile kazanmak; cezai nitelikte olmak üzere Türk vatandaşlığının kaybettirilmesi kararı verilmesine sebep oluyordu. Bkz. Nomer, "Türk Devletler Özel Hukukunda Çifte Vatandaşlık", s. 57; Bu aşamada kişinin menfaatinin öncelikli olarak gözetilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür. Bkz. Nomer, "Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri", s. 74; Tiryakioğlu, "Multiple Citizenship and its Consequences in Turkish Law", s. 14-16.

²⁰⁹ 11.02.1964 Tarih ve 403 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bu Yönetmeliğe Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Yönetmelik, m.32; RG. 21.03.1981-17286.

²¹⁰ Bakanlığın izin verdiği husus, yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması değil; bir başka devletin vatandaşlığını kazananların Türk vatandaşlığını korumalarına ilişkindir. Türk vatandaşlığını koruma izni alanların yabancı devlet vatandaşlığı, Yönetmelik'te yer alan m. 34/3'e göre nüfus kayıtlarına işlenir. İçişleri Bakanlığı, izin başvurusunu kanuna aykırı şekilde reddederse bu karara karşı idari

Ne var ki; Almanya, 1914 yılından beri, prensip olarak çifte vatandaşlığı reddetmektedir. Almanya’da ²¹¹ , 1973 yılına kadar olan dönemde, işgücü piyasasındaki boşluğu kapatması amacıyla ülkeye yabancı işçi getirilmeye başlanmıştır²¹². İhtiyaç sona erdiğinde geri gönderilmek üzere ülkeye kabul edilen misafir işçi (Gastarbeiter) politikası²¹³ , 1973 yılına gelindiğinde, en kalabalık göçmen grubunu oluşturan Türk göçmen işçilerin de grevlere katılması sonucunda, yerini “müdahaleci bir göç politikası”na (*interventionist*) bırakmıştır ²¹⁴ . Göç politikasındaki değişim devam ederek 1980’li yıllarda artık katı bir yapıya dönüşmüş

yargı yoluna başvurulabilir. Bkz. Nuray Ekşi, *Danıştay Kararları Işığında Türk Vatandaşlığı Kanununa İlişkin İdarî Davalar*, İstanbul: Arıkan Basım, 2008, s. 15, 16.

²¹¹ 1914 tarihli eski Alman Vatandaşlık Kanunu (22.07.1913 tarihli RuStAG, RGBI.IS.583-BGBI III 102-1), başka bir ülkenin vatandaşlığını kendi başvurusu sonucunda elde etmiş olan Alman vatandaşlarının, sonucunu bilmelerine önem vermeksizin vatandaşlıklarını otomatik olarak kaybetmelerini düzenliyordu. Eğer ilgili vatandaş, yabancı vatandaşlığını kazanmadan önce başvuruda bulunup izin almışsa alman vatandaşlığını kaybetmiyordu. Bu eski düzenleme gereğince söz konusu kişinin Almanya sınırlarında ikametgâhı veya mutad meskeni bulunuyorsa; Alman vatandaşlığı elinden alınamıyordu ve bu durum “yurtiçi şartı” olarak adlandırılıyordu. Böylece Alman vatandaşlığını kazandıktan sonra eski vatandaşlığını tekrar kazananlar çifte vatandaşlık sahibi olabiliyordu. Alman makamları ispatı zor olan bir husus olsa da; kişinin, daha sonra eski vatandaşlığına dönme niyeti olduğu halde Alman vatandaşlığını kazandığı gösterilebilirse Alman vatandaşlığı geri alınabiliyordu. Bkz. Özkan ve Tütüncübaşı, “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, s. 604, 605; Alman Federal Anayasa Mahkemesi’nin bir kararında çifte veya çok vatandaşlık sistemi “şeytan doktrini” şeklinde nitelendirilmiştir. Bkz. Helmut Rittstieg, “Dual Citizenship: Legal and Political Aspects in the German Context” içinde Rainer Bauböck (ed) *From Aliens to Citizens: Redefining the Status of Immigrants in Europe*, Aldershot et al: Avebury, ss. 11, 12’den aktaran Çiçekli, “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, s. 170.

²¹² Misafir işçi varlığının, Almanya’nın İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana içinde bulunduğu ekonomik gerçeklerin bir yansıması olduğu ve bu işçiler olmaksızın savaş sonrası yaşanan Alman mucizesinin tahayyül edilemez olduğu hakkında bkz. Benhabib, *Ötekilerin Hakları (Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar)*, s. 218; İşçi ihtiyacının karşılanması serüveni hakkında detaylı bilgi için bkz. Unat, *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*, s. 37, 49.

²¹³ Bu kavram, bireysel göçmen kavramının yerine konularak dönüşümlülük ilkesine dayalı, bir yılın sonunda yabancı işçinin memleketine geri dönmesi amacını vurgulayan bir yeni üründür. Ne var ki işverenlerin işçilerini göndermek istememeleri, işçilerin ailelerinden ayrı ve “heim” denilen yurtlarda kalmalarına rağmen mukaveledeki iş süresini kendi işlerini kurabilecek tasarrufu edinene dek uzatmaya çalışmaları, dönüşümlülük varsayımının hayata geçmesini engellemiştir. Bkz. Unat, *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*, s. 44.

²¹⁴ Dünya çapında yaşanan enerji krizi nedeniyle, Alman hükümeti, 1973 yılında göçmen işçi alımını resmen durdurma kararı almıştır. Bu dönemde, göçmen işçi olgusunun sadece piyasa araçlarıyla düzenlenen bir konu olmaktan çıkarak; devletin düzenlemesi ve kontrol etmesi gereken bir politika olduğu fikri oluşmaya başlamıştır. Fakat entegrasyon düşüncesi, ev sahibi topluma daimi olarak yerleşmeyi teşvik etmeksizin geçici bir entegre edilmesi hali ile sınırlı kalmıştır. Bkz. Çiçekli, “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, s. 165, 166; Alman Sosyal Demokrat Partisinin iktidarı boyunca Federal Almanya’da ikinci kuşak göçmenlerin toplumla bütünleşmesi için seri önlemler alınırken; entegrasyon çalışmalarının sona erdirildiği Hristiyan Demokrat Parti iktidarı yaşanmıştır. Artık hedef, Avrupa Batılı Hristiyan değerlerini korumak için tüm yabancı işçilerin ülkelerine geri gönderilmesidir. Örneğin; Heildeberg Manifestosu, Bkz. Unat, *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*, s. 57.

ve Türk göçmenleri hedef alan “geri dönüş programı” uygulamalarını ortaya çıkarmıştır²¹⁵.

1990’lı yıllara gelindiğinde Alman resmi makamları, Almanya’da bulunan göçmen işçiler için daha güvenli bir yasal statü meydana getirmeyi hedeflerken; Almanya’ya gelmek isteyen göçmen işçilere kapıyı kapatmak amacını taşıyordu²¹⁶. 1991 yılında, göçmen işçilerin vatandaşlık kazanmaları konusunda değişiklik getiren Alman Yabancılar Yasası’nın²¹⁷ yürürlüğe girmesi, yurt dışında çalışarak geçimlerini sağlayan göçmen işçi ve ailelerinin kendilerini bir ikilem içinde bulmalarına neden oldu. Söz konusu yasa, mevcut vatandaşlıklarından ayrılma koşulu ile kolay yoldan Alman vatandaşlığının kazanılmasına imkân veriyordu²¹⁸. Bu durum Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteyenler için bir düzenleme yapılmasını zorunlu kılıyordu.

2000 yılında yürürlüğe giren Alman Vatandaşlık Kanunu,²¹⁹ yasal olarak, sekiz yıldır Almanya’da oturan ve oturma ya da ikamet iznine sahip olan yabancı anne veya babadan olan, Almanya’da doğmuş çocuklara; doğum yeri esasıyla, Alman vatandaşlığı verilmesini düzenlemiştir. Aynı kanununun bir başka maddesi ile bu kişilerin aynı zamanda başka bir vatandaşlıkları bulunması halinde; on sekiz yaşına gelip reşit olduktan sonra, vatandaşlıklarından birini terk etmeleri

²¹⁵ Geri dönüş yasasının uygulandığı 1983-1984 yılları arasında toplam 221.000 Türk göçmen işçisinin Türkiye’ye döndüğü rapor edilmektedir. Bkz. Faruk Şen, *Problems and Integration Constraints of Turkish Migrants in the Federal Republic of Germany*, World Employment Program Working Paper, Geneva: ILO,1989, s. 10, http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/1990/90B09_4_engl.pdf (12.04.2016); bu dönemde yürürlükte olan 403 sayılı Kanunun vatandaşlığı Bakanlar Kurulunca kaybettirilebilecek kişileri düzenlediği 25. maddesinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Buna göre; izin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazananlar, “herhangi bir yolla yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazanmış olup, kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteğine delalet edecek resmi temas ve işlemlerde bulunmayanlar” hakkında kaybettirme kararı verilebilecektir. (Değişik: 13.2.1981 - 2383/6 m.); Özkan ve Tütüncübaşı, “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, s. 626, 627; İsviçreli toplumbilimci Johan Hoffman-Nowotny’e göre “göçmenler nereye giderlerse gitsinler yerleştikleri ülkenin toplumsal yapısında yeni bir Unterschichtung (alt tabaka) oluştururlar. Bu tabaka yadrganmakta ve eleştirilerin hedef tahtası haline gelmektedir.” 1973 yılında işçi göçünü durdurma kararına rağmen ülkelerine dönmeyen işçiler de Alman kamuoyu tarafından yadrganıp eleştirildiler. Bkz. Unat, *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*, s. 62, 63.

²¹⁶ Çiçekli, “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, s. 166.

²¹⁷ Bundesgesetzblatt, N. 34, 14.07.1990 tarihinde düzenlenip 01.01.1991 tarihinde yürürlüğe giren Kanun, göçmen nüfusun Almanya’da kalıcı hale geldiği görüşünün benimsendiği ve bunun stabilizasyonu konusuna önem verildiğini göstermektedir. Bkz. Çiçekli, “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, s. 166.

²¹⁸ Aybay, “Çifte Uyraklık Sorunu”, s. 106; “Almanyalı- Türk” lerin Alman vatandaşlığına geçmelerine ilişkin istatistikî ve sosyolojik araştırmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Kaya ve Kentel, *Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, s. 16-27.

²¹⁹ BGBI 1S. 1618, Yürürlük tarihi: 1.1.2000, “Staatsangehörigkeitsgesetz”

istenmektedir²²⁰. Yirmi üç yaşına kadar seçim yapılmadığında ise Alman vatandaşlığı kaybedilmektedir²²¹. Bu değişiklikler, bir yandan kısmi toprak esasına geçilirken diğer taraftan çifte vatandaşlığı önleyici hükümlerin katılaştığına işaret etmektedir²²².

Belirtilmelidir ki Alman hukukunda da birden çok vatandaşlık büsbütün reddedilmiş değildir. Sahip olunan vatandaşlığın terk edilmesinin mümkün olmadığı veya çok ağır şartlara bağlandığı hallerde istisnai olarak birden çok vatandaşlığa izin verilmiştir²²³.

Alman vatandaşlık kanunlarında yapılan reform²²⁴, Türk kanunlarında vatandaşlıktan çıkmayı kolaylaştırır biçimde tezahür etmiştir. Yurt dışında bulunan

²²⁰ Bu değişiklik kamuoyunda “lex turqua” olarak nitelendirilmiş ve yaklaşık yirmi bin Türkün bu değişiklikten etkilendiği ifade edilmiştir. Bkz. Bülent Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 6. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 172; Kanunun yürürlüğe girmesi nedeniyle “yurtiçi şartı” 31.12.1999 tarihi itibarıyla ortadan kalkmıştır. Bu durumda Almanya’da yaşasa da önceden Alman vatandaşlığını koruyabilesine ilişkin bir izin almadan bir başka devletin vatandaşlığına başvurarak kazananlar otomatik olarak Alman vatandaşlığını kaybedecektir. Bu hususta yabancı vatandaşlığın kazanıldığı tarih esas alınacaktır. Yeni alman vatandaşlık kanunundaki düzenlemeye göre, kanunun yürürlüğe girdiği tarihten sonra kazanılan Türk vatandaşlığı Alman vatandaşlığının kaybına sebebiyet verir. Türk vatandaşlığı geriye etkili olarak kaybedilse de Alman vatandaşlığının kaybedilmiş olması konusunda bir değişiklik meydana gelmez. Alman Vatandaşlık Kanunun 25. maddesinin 1. fıkrasında yer alan söz konusu hükmün, Alman Anayasasına “kişinin özgürlüğü kısıtlanamaz” ve “eşitlik” ilkeleri gereğince aykırı bulunduğu hususu, hüküm gereği Alman vatandaşlığından çıkarılmış olan bir Türk vatandaşı tarafından dava edilmiştir. Federal Alman Anayasa Mahkemesi ise, hükmün anayasaya aykırılık teşkil etmediğini, vatandaşlıktan ayrılma sonucunun devletin iradesi ile değil; kişinin “kendisi özgür iradesi ve buna bağlı şahsi sorumluluğu” ile gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Kararda ayrıca; ,kaybın başka devlet vatandaşlığını kazanmak konusunda başvuru yapılmasına değil, bu vatandaşlığın kazanılmasına bağlı olduğu, değişiklik hükmünün “yurtiçi şartının” kötüye kullanımını engellemek olduğu ve çok vatandaşlık hallerini önleme amacı taşıdığı belirtilmiştir. Davacının tüm bunlara bağlı olarak kanunun açığından yaralanmak isterken beklemediği bir sonuçla karşılaştığında Anayasal yollardan korunmasının düşünülemeyeceği ifade edilmiştir. Çok vatandaşlığın önlenmesi amacının aşikâr olmasına ve kamuoyunda yoğun biçimde tartışılmasına rağmen, vatandaşın oluşabilecek riskleri hesaba katmaksızın hareket etmesi Alman idari usul kanununda yer alan güvenin korunması kurumu olayda etkili olamayacak ve işlem geri alınamayacaktır. Bkz. Özkan ve Tütüncübaşı, “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, s. 608-611; Federal Alman anayasa Mahkemesi’nin kararı için bkz. BVerfG, 2 BvR 1339/06 vom 08.12.2006 http://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2006/12/rk20061208_2bvr133906.html (10.04.2016); Söz konusu kanuna ilişkin eleştiriler hakkında bkz. Necati İyikan, “Almanya ile Türkiye Arasındaki Siyasi Gelişmeleri Etkileyen Parametreler: Göç, AB Faktörü, Ekonomi ve Çifte Vatandaşlık”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 14/2, 2014, s. 116 vd.; “Opsiyon modeli” olarak adlandırılan bu durum, CDU/CSU ve SPD partileri arasında oluşturulan bir koalisyonda ele alındı. Nisan 2014’te buna ilişkin bir yasa tasarısı kabul edildi. Almanya’da doğan ve bu ülkede yirmi bir yaşına kadar en az sekiz yıl yaşayan ya da altı yıl okula giden gençlere çifte vatandaşlık hakkı verildi. Bkz. <http://aa.com.tr/tr/dunya/almanya-da-cifte-vatandaslik-tasarisi-kabul-edildi/168645> (20.06.2016).

²²¹ Özkan ve Tütüncübaşı, “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, s. 605, 606.

²²² Çiçekli, “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, s. 167.

²²³ Yetişkinler için StAG §12 ve yetişkin olmayanlar için yirmi üçüncü yaş tamamlanana kadar çifte vatandaşlığa imkân veren StAG §29.

²²⁴ 2000 yılının Mart ayında yürürlüğe giren Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi ve 09.07.2004 tarihinde onaylanarak 01.01.2005 tarihinde yürürlüğe giren “Almanya’ya Göçün İdaresi ve Sınırlandırılması İle

Türk vatandaşlarının, bulundukları ülkelerde vatandaşlık edinme ya da edinememeleri sorununun çözümü için, Türk vatandaşlığından ayrılmaları durumunda bu kişilerin hak kayıplarının sınırlanması yoluna gidilmiştir. Ayrıcalıklı statü oluşturmak yerine vatandaşlıktan çıkmayı zorlaştıran bir düzenleme yapılmasının, birden çok vatandaşlığı mümkün kılmak adına daha isabetli olacağını ileri süren görüşler de dile getirilmiştir²²⁵.

Türkiye açısından birden çok vatandaşlık, 2009 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 3. maddesinde “Çok vatandaşlık: Türk vatandaşının aynı anda birden çok vatandaşlığa sahip olmasını (...) ifade eder”²²⁶ şeklinde tanımlanmıştır²²⁷. Bu düzenlemeyle 1981 yılında yapılan değişiklik korunmuş ve dünyada da yaygınlaştığı üzere; Türk hukuku bakımından, çok vatandaşlığın engellenmesi yerine, çok vatandaşlığa bağlı sorunlara çözüm üretilmesi anlayışı benimsenmiştir. Türk kanun koyucusu tarafından birden çok vatandaşlığın, vatandaşlık hukukuna ilişkin prensiplerden birine dayanılarak engellenmesi yerine, yabancıların haklarını geliştirmek suretiyle çözüm getiren düzenlemenin uygulanmasına devam edilmektedir.

Avrupa Birliği Vatandaşlarının ve Yabancıların Almanya’da İkametlerine ve Entegrasyonuna İlişkin Kanun”, (İkamet Yasası), ayrıntılı bilgi için bkz. Yeni İkamet Hukuku (Göç Yasası İle İlgili Sorular Ve Cevapları), <http://www.hukuk24.de/vatandaslik/ikamet-hukuku.pdf> (11.04.2016).

²²⁵ Almanya Türk Toplumu Başkanı Hakkı Keskin: “Türkiye’de yeni yapılacak yasa değişikliği ile doğuştan T.C. vatandaşı olan insanlar vatandaşlık hakkından yoksun bırakılamaz” diye bir değişiklik yapılırsa tüm bu (çifte vatandaşlık) sorunlar ortadan kalkar. Vatandaşlık yasası bu şekilde olan yirmi bir ülke çifte vatandaşlıktan yararlanıyorlar. Almanya’da şu anda var olan yasalar buna izin veriyor, “geldiğiniz ülkenin yasası vatandaşlıktan çıkmanıza izin vermiyorsa ben sizi vatandaşlığa kabul ederim diyor. O zaman vatandaşlıktan çıkma ya da girme gibi sorunlar yaşanmadan çifte vatandaşlık hakkından yararlanıyorlar. Türkiye bunu yaparsa sorun bitecek.” , Dwelle, (04.14.2005). Bkz. Özkan ve Tütüncübaşı, “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, s. 607-608; aynı yönde Ayfer Uyanık Çavuşoğlu, “Türk Vatandaşlığı Kanununda 5203 Sayılı Kanun ile Yapılan Değişiklik Sonrasında Türk Vatandaşlığından Çıkma”, *Yasa Hukuk Dergisi*, 28/260-261, s. 21-39, Mayıs-Ağustos 2005, s. 21 dn. 2; Ayrıca

²²⁶ Metinde “Türk vatandaşı” ifadesine yer verilmesi eleştiri alan hususlardan biri olmuştur. Lafzi olarak kanun, yalnızca vatandaşlıklarından biri Türk vatandaşlığı olan kişilerin çok vatandaşlığı olabileceğini öngörmektedir. Bkz. Erten, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, s. 40.

²²⁷ Kanunda yalnızca 44. maddede yer alan çok vatandaşlık; “Herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, bu durumlarına ilişkin belgeleri ibraz etmeleri ve yapılacak inceleme sonucunda kayden aynı kişiler olduklarının tespiti halinde, nüfus aile kütüklerindeki kayıtlarına çok vatandaşlığa sahip olduklarına dair açıklama yapılır.” Şeklinde düzenlenmiştir. bu haliyle tasarıdan çıkarılmasının uygun olacağı veya Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinin tanımının kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bkz. Erten, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, s. 40.

1.3. Türk Hukukunda Yabancılar

1.3.1. Yabancı Kavramı

Devletler, ülkesel egemenliklerine dayanarak yargı yetkilerine tabi olan alanda bulunan kişi ve şeyler üzerinde hâkimiyet sahibi olurlar. Bu hâkimiyete tabi olan kişiler içinde, devlete vatandaşlık bağı ile bağlı olanlar olduğu gibi devletin ülkesinde bulunan yabancı kişiler de yer alır²²⁸. Devlet, vatandaşlarının hak ve yükümlülüklerinin kapsamını belirlerken bir yandan da hâkimiyet alanında bulunan yabancıların hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir. Vatandaştan ayrı olanı adlandırmak, onun hak ve yükümlülüklerini tespit etmek açısından devletler farklı yaklaşımlar sergiler.

Türk hukukunda yabancı kavramının benimsendiği gözlemlense de her hukuk sistemi için böylesine bir sadelik söz konusu değildir. Hukuk sistemleri vatandaş olmayanları nitelendirmek amacıyla birden fazla ve bazen birbiriyle çelişen kavramlar kullanmaktadırlar²²⁹. Örneğin İngiliz göç hukuku sisteminde; göçmenler, etnik azınlıklar, etnik topluluklar ve yabancılar kavramları birlikte kullanılmaktadır. Alman hukuk sisteminde ise yabancılar ve misafir işçiler kavramlarına yer verilmektedir. Hollanda hukuk sisteminde ise etnik azınlıklar, yabancı işçiler, ikinci kuşak göçmenler gibi tarihi deneyim ve bakış açılarını yansıtan kavramlar birlikte kullanılmaktadır²³⁰.

Uluslararası belgelerde kullanılan “göçmen” ifadesi ise belirli bir devletin vatandaşı olmayan kişileri karşılamaktadır. Bu durum Avrupa Birliği’nin göç ve sığınma hukukundan bahisle “yabancı” kavramı yerine “göçmen” kavramını kullanmasıyla benzeşmektedir²³¹. 1990 tarihli “Tüm Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme”²³², de de yabancı devlet vatandaşı göçmen işçileri ifade etmek adına “göçmen” kavramı kullanılmıştır.

Medyanın ve günlük dilin ifadesi olarak “göçmen akımı”, “yasa dışı göç”, “kaçak göç”, “göçmen işçiler” ibareleri esasen yabancı kavramına işaret

²²⁸ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 29.

²²⁹ Vatandaşlık hukuku ve yabancılar hukuku arasındaki en temel ilişki tanım dolayısıyla ortaya çıkar. Birçok hukuk sistemi yabancıyı tanımlamak amacıyla “vatandaş” olmayana işaret etmiştir. Bkz. Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 29;

²³⁰ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 29.

²³¹ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 31.

²³² 4662 sayılı ve 26.04.2001 tarihli Onay Kanunu, RG: 09.05.2001-24397; 2004/7502 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, RG: 08.07.2004-25516.

etmektedirler. Ne var ki bu kullanım şekilleri, Türk hukuku açısından, bir hukuk terimi olarak; mülga İskân Kanunu'nda²³³ “muhacir”, yeni İskân Kanunu'nda²³⁴ ise “göçmen” olarak zikredilen Türk soylu ve Türk kültürüne bağlı yabancılardan fazlasını ifade ederek bu terimle çelişmektedirler²³⁵.

Mevzuatımızda yaygın biçimde “yabancı” kavramı kullanılmıştır. Anayasada, mülga Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkındaki Kanun²³⁶'da ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu²³⁷'nda (YUKK) yalnızca “yabancı” ifadesi kullanılmıştır. Kanun'a göre yabancı, “Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi” olarak tanımlanmıştır²³⁸.

Yabancı kavramı, genellikle iki farklı açıdan tanımlanmaya çalışılmıştır. İlk olarak “yabancı devlet vatandaşı” olmak, “yabancı” kavramının karşılığı olarak incelense de bu ifadenin manayı tam karşılamayacağı açıkça görülebilir. Yalnızca yabancı devlet vatandaşlarının “yabancı” olarak kabul edilmesi, örneğin vatansızları tanım dışında bırakacak²³⁹ ya da birden fazla vatandaşlığından biri söz konusu devlet vatandaşlığı olan kimselerin yabancı olarak nitelendirilmesi sonucuna varabilecektir.

Oysa yabancı kavramı, yabancı devlet vatandaşlarının yanında, birden fazla vatandaşlığından hiç biri mahalli vatandaşlık olmayan kişileri, hiçbir vatandaşlığa sahip olmayanları (*stateless/heimatlos*), mültecileri (*refugees*), sığınmacıları (*asylum seekers*), göçmenleri/muhacirleri, uluslararası kuruluşlarda çalışanları ve diplomatik temsilcilik görevlilerini, yabancı askeri personeli de kapsamaktadır²⁴⁰.

Doktrinin geniş ölçüde benimsediği bir diğer tanımlama ise Devletler Hukuku Enstitüsü'nün 1892 Cenevre Toplantısı'nda yapmış olduğu tanımlamadır.

²³³ 2510 sayılı ve 14.06.1934 tarihli İskân Kanunu, RG: 21.06.1934-2733.

²³⁴ 5543 sayılı ve 19.09.2006 tarihli İskân Kanunu, RG: 26.09.2006-26301.

²³⁵ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 31.

²³⁶ 5683 sayılı ve 15.07.1950 tarihli Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, RG: 24.07.1950-7564. Bu kanun, 11.04.2014 tarihinde yürürlüğe girmek üzere 04.04.2013 tarihinde kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 124. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır.

²³⁷ 6458 sayılı 04.04.2013 tarihli Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu, RG: 11.04.2013-28615.

²³⁸ 6458 sayılı Kanun, m.3/1-ü; 403 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanunu esas alınarak mülga Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun'da yabancı; “403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununa göre Türk vatandaşı sayılmayan kişi olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, doktrinde eksik olduğu için eleştirilmiştir. Tanım, İskan Kanunu'na göre Türk vatandaşı olanları kapsamaktan uzaktır. Yabancıların tanımı tek bir kanunu değil, tüm kanunları kapsamalıdır. Bkz. Mustafa Cin, “Yabancıların Çalışma İzinleri”, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/822.pdf> (20.02.2016); Yabancı tanımı, 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu'nda, 3/1 maddesinde değişikliğe uğramadan yer almıştır.

²³⁹ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 30.

²⁴⁰ Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku (6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile bu Kanuna ilişkin göre hazırlanmış)*, İstanbul: Beta Basım, 2015, s. 41.

Toplantıda; “yabancı, bir devlet ülkesinde bulunup o devletin vatandaşlığını halen iddiaya hakkı olmayan kimse” olarak tanımlanmıştır²⁴¹. Bu durumda kişinin yabancılık vasfının tespit edilmesi esasen vatandaşlığının tespiti anlamına gelmektedir²⁴².

Enstitünün tanımı bir takım eleştirilerle de karşılaşmıştır. İlk tanımlamanın aksine yabancı kişi olarak kabul edilebilecek kişilerin kapsamı doğru şekilde genişlese de vatandaşlığını iddia etmek ve ülkede bulunmak hususlarının maksatla çeliştiği ileri sürülmüştür. Kişinin belli bir zamanda belli bir devletin vatandaşlığına sahip olması objektif kurallarla saptanan nesnel bir olgudur ve bu yönüyle kişinin iddiada bulunmasından bağımsızdır²⁴³. Vatandaşlık bağından yola çıkarak yabancı kavramını açıklayan tanımda²⁴⁴ bu ifadeye yer verilmesi vatandaşlık bağının hukuki niteliği ile çelişmektedir.

Eleştiri alan bir diğer husus olarak yabancıların yalnızca ülkede bulunan ve vatandaş olmayan kişilerle sınırlanması durumu fiziksel olarak ülke sınırları içinde olmasa da devletin hâkimiyet alanında²⁴⁵ bulunan yabancılar bakımından bir eksiklik ifade etmektedir. Örneğin söz konusu devletin ülkesinde bulunmayan fakat bu ülkede bir taşınmaz hakkında miras hakkı bulunan bir kişi yabancı olsa da bu tanımlamanın dışında kalacaktır²⁴⁶.

²⁴¹ Gülören Tekinalp, *Türk Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Basım, 2002, s.6; “Chapter I.- Preliminary Provisions Article 1. In the meaning of the present Regulations, all those are considered aliens who have no actual right of nationality in a State, without distinction as to whether they are simply passing through, or are resident or domiciled, or whether they are refugees or have entered the country of their own free-will”. Bkz. https://archive.org/stream/cu31924017596887/cu31924017596887_djvu.txt (18.02.2016); Aysel Çelikel ve Günseli Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, İstanbul: Beta Basım, 2015, s. 16.

²⁴² Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 16.

²⁴³ Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 12.

²⁴⁴ “Yabancı” deyiminin ancak “vatandaş” deyimini karşısında bir anlam kazandığını söylemek yanlış olmaz. İki kavram da bir diğerinin varlık nedenidir. Bkz. Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 13.

²⁴⁵ Bir diğer ifade şekli olarak: yetki alanı (jurisdiction)

²⁴⁶ Fiziken ülke dışında bulunan vatandaş olmayan kişilerin devletin hakimiyet alanına tabi olmaları bir çok yolla mümkün olabilir. Miras hakkına sahip olma, vekil aracılığı ile dava açma, resmi makamlara başvuru yapma, vize için dış temsilciliklere başvurma hali gibi birçok halde bu durum gerçekleşebilir. Bkz. Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 30; Ek olarak İdari Yargılama Usulü Kanunu’nun “Dilekçelerin verileceği yerler” başlıklı 4. maddesinde yer alan “Dilekçeler ve savunmalar ile davalara ilişkin her türlü evrak, Danıştay veya ait olduğu mahkeme başkanlıklarına veya bunlara gönderilmek üzere idare veya vergi mahkemesi başkanlıklarına, idare veya vergi mahkemesi bulunmayan yerlerde büyükşehir belediyesi sınırları içerisinde kalıp kalmadığına bakılmaksızın asliye hukuk hâkimliklerine veya yabancı memleketlerde Türk konsolosluklarına verilebilir.” şeklindeki düzenleme yabancıların istifadesine açık olduğundan benzer bir durum teşkil eder. Bkz. 2577 sayılı 1982 tarihli İdari Yargılama Usulü Kanunu, RG. 20.01.1982-17580; Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 12.

Cenevre toplantısından yaklaşık yüzyıl sonra 13 Aralık 1985 yılında kabul edilen Birleşmiş Milletler kararının²⁴⁷ birinci maddesinde; yabancı, “bulunduğu ülkenin vatandaşı olmayan kişi”²⁴⁸ olarak tanımlanmıştır. Bu tanım, “bu bildirinin amaçları bakımından” sözleriyle başladığından genellik ifade etmeksizin sadece bildiri için geçerli bir tanım olarak verilmiştir²⁴⁹. Nitekim bildirinin içeriği ile uyumlu biçimde sınırlı tutulan başlık, gerçekten de tüm yabancı kimseler için değil “yaşadıkları ülkenin vatandaşı olmayanlar” için düzenlenmiştir²⁵⁰.

Vatandaş olmayandan yola çıkarak verilen yabancı tanımı, yabancı devlet vatandaşlarının yanında vatansız kişileri, mültecileri, imtiyazlı yabancıları, tüm vatandaşlıkları söz konusu devletin vatandaşlığından farklı olan birden çok vatandaşlık sahibi kişileri kapsayabilir²⁵¹. Mezkûr kişilerin yanında yabancı ortaklıklar, dernekler ve vakıflardan oluşan yabancı tüzel kişiler de yabancı kişi kavramına dâhildir²⁵².

Yabancı kavramını tanımlamak için hukuksal ve soyut bir kavram olan vatandaşlık bağının kullanılması yerine bir ülkeye bağlılığın belirlenmesinde toplumsal, ekonomik, kültürel ve somut bağlılıkların dikkate alınması gerektiğini ileri süren sosyolojik görüş de doktrinde bazı yazarlarca savunulmuştur. Bu görüşe göre hayatlarının idamesi için gerekli işlemleri bir ülkede toplamış kişiler, vatandaşlık bağlarından bağımsız şekilde eşit haklardan faydalanma hakkına sahip olmalıdır. Bu sebeple vatandaşlık bağından kurtulma sosyal gerçeklere önem vermekle mümkün olabilecektir²⁵³.

²⁴⁷ United Nations, General Assembly A/RES/40.144.13 December 1985, 116th plenary meeting, Declaration on the Human Rights of Individuals Who are not Nationals of the Country in Which They Live (Birleşmiş Milletler, Genel Kurul, 40/44 sayılı 13 Aralık 1985 tarihli Yaşadıkları Ülkenin Vatandaşı Olmayan Bireylerin İnsan Hakları Bildirisi) <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r144.htm> (18.02.1016)

²⁴⁸ “Proclaims this Declaration: Article 1: For the purposes of this Declaration, the term "alien" shall apply, with due regard to qualifications made in subsequent articles, to any individual who is not a national of the State in which he or she is present.”

²⁴⁹ Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 13.

²⁵⁰ Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 13.

²⁵¹ Tekinalp, *Türk Yabancılar Hukuku*, s. 6.

²⁵² Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 16; Erdoğan Göğer, *Yabancılar Hukuku*, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974, s. 4, 5.

²⁵³ “Yabancı sıfatının saptanmasında vatandaşlık bağı terk olunmalıdır. Vatandaşlık bağından kurtulma sosyal gerçeklere önem vermekle mümkündür. Ülkede taşınmazı olan, ikametgâhı ülkede bulunan bir kimsenin haklarından sınırlı olarak faydalandırılması sosyal gerçeklere aykırıdır. Hayatlarının idamesi için gerekli işlemleri ülkede toplamış kişiler, vatandaşlıkları ne olursa olsun eşit haklardan faydalanmalıdır.” Bkz. Göğer, *Yabancılar Hukuku*, s. 3; Karşı görüş bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 14. vd.; İbrahim Orkun Atalay, “Yabancılar Tanınan Ekonomik Yatırıma İlişkin Hakların Sınırlanmasının Tarihi ve Hukuki Temelleri, Ankara, 2008,

Ne var ki bu görüş pek çok eleştirinin hedefi olmuştur. Bunlardan ilki soyut olarak nitelendirilen vatandaşlık bağının tespitinin; somut olarak nitelendirilen bir ülkeye ekonomik, toplumsal ve kültürel yakınlığın tespitinden çok daha kolay olmasıdır. Nitekim bu yakınlığın tespiti bir takım olguların yorumlanasına muhtaçtır²⁵⁴. Bunun yanında dikkat çeken bir diğer hal ise kişilerin hayat ilişkilerini odakladığı devlet vatandaşlığını kazanmanın oldukça kolay olduğu hallerde dahi yakın ilişkilerinin bulunmadığı devletlerin vatandaşlığını muhafaza etmeleri durumudur. Böylece kişiler bulundukları devletin vatandaşlığına geçmeyerek sosyolojik teorinin aksine, bizatihi çelişki oluşturmaktadırlar²⁵⁵.

Son olarak sosyolojik teoriye yöneltilen bir diğer eleştiri de vatandaşlık bağını önemsizleştiren yaklaşımını hedef alır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde de yer aldığı üzere²⁵⁶ vatandaşlık temel hak ve hürriyetler kapsamındadır. Vatandaşlık bağının sosyal gerçekler dikkate alınarak arka plana atılması ve ilişkilerini söz konusu ülkede yoğunlaştırmış yabancıların bu yolla eşit haklardan yararlanması insan haklarının gelişim çizgisi ile uyum göstermemektedir²⁵⁷. Nitekim insan haklarının korunması bakımından en gelişmiş düzeneği oluşturan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde dahi yabancı ile vatandaş arasında hala farklılıklar bulunmaktadır²⁵⁸.

<http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-ibrahimorkunatalay-1.htm&kw=ibrahim+orkun+atalay#fm> (20.06.2016).

²⁵⁴ Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 16; İlişkilerin yoğunlaştığı yer ölçütüne MÖHUK'ta daha çok sözleşmeler kapsamında yer verilse de m.4'e göre yetkili olan hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hâllerde, Kanunda aksi öngörülmedikçe; c bendinde yer aldığı üzere "Birden fazla devlet vatandaşlığına sahip olup, aynı zamanda Türk vatandaşı olmayanlar hakkında, daha sıkı ilişki hâlinde bulundukları devlet hukuku" uygulanır. Yazara göre sosyolojik görüş ancak ayrıkse vatandaşlık hallerinde uygulama alanı bulabilecektir. Bkz. Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 18.

²⁵⁵ Kanada'da uzun süre ikamet etmeleri sebebiyle kolaylıkla vatandaşlık kazanmaya hakkı bulunan ilgililerin bu haklarını değerlendirmemeleri sonucu zaten bir vatandaşlıklarının da bulunması göz önüne alınarak kendi ülkelerinde bulunmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Steward v. Kanada, com. no.538/1993, Karar t. 1 Kasım 1996; Canepa v. Kanada, com. no.558/1993, Karar t. 3 Kasım 1997. Bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 46.

²⁵⁶ İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m.15/1: "Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır." http://www.unicef.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf (19.02.2016) ; ayrıca Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 24/3: "Her çocuk bir vatandaşlık kazanma hakkına sahiptir." hükmüne yer vermiştir. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf> (19.02.2016)

²⁵⁷ Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 17.

²⁵⁸ Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 18.

1.3.2. Türkiye’de Yabancılara Uygulanan Hukuki Rejim

Bir ülkede bulunan yabancılar için yabancı olmaları nedeniyle düzenlenmiş kurallar bulunmaktadır. Yabancılar bu düzenlemelere göre kimi zaman vatandaşlara nazaran sınırlanmış hak ve yükümlülüklerle muhatap olurken kimi zaman da hak ve yükümlülüklerin tamamen dışında kalabilmektedirler.

Yabancı bir devlet vatandaşı olmak suretiyle Türkiye Cumhuriyeti nazarında yabancı statüsünde bulunan kişilerin hakları, Türkiye’de yabancılar için belirlenmiş genel nitelikli kurallara ve vatandaşlık bağı ile bağlı bulundukları devletin Türkiye ile arasında akdetmiş olduğu iki veya çok taraflı sözleşmelere bağlıdır.

Türkiye’deki yabancı statüsü korunma ihtiyacına bağlı olarak gelişen yabancılar ise genel olarak hakları çok taraflı sözleşmelerce belirlenmiş, devletin ayrıca haklar tanımakta tasarrufunu koruduğu, sınırlamalar konusunda ise sözleşmelerle bağlı olduğu kişilerdir. Bu kişiler, uluslararası koruma kapsamında mülteci, şartlı mülteci ya da ikincil koruma statüsünde bulunabilirler. Benzer bir koruma amacıyla bu üç statüye ek olarak Türkiye, kitlesel ve acil sığınmalar sebebiyle geçici korunma statüsü düzenlemiştir.

Diğer yabancılardan özel statüleri sebebiyle ayrılan bir yabancı grubu da dış temsilcilik görevlileri, yabancı askeri personel ve milletlerarası kuruluşların çalışanlarıdır. Bu kişiler bulundukları görevin işleyişi bakımından sözleşmeler gereğince farklı esaslara tabi tutulurlar.

Devletler, ülkelerinde bulunan veya bulunmayan yabancılara tanıdıkları hakların üst sınırı bakımından kısıtlanmamışlardır. Bu kapsamda Türk hukukunda bazı yabancı gruplarına diğer yabancılara tanınmayan haklar tanınmıştır. İç hukukça imtiyaz verilen bu grupların ortak noktası; Türkiye Cumhuriyeti ya da Türk milleti ile söz konusu yabancıların arasında vatandaşlıktan ayrı bir bağın bulunduğu kabul edilmesidir.

Türkiye’yi meydana getiren unsurlarla kesişen niteliklere sahip yabancılar, yabancı muamelesine tabi tutulmak konusunda diğer yabancılardan ayrılarak vatandaşla neredeyse eşdeğer haklarla donatılmışlardır. Türk soyundan gelen ve Türk kültürüne bağlı olan göçmenler, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vatandaşları ve çalışmamızın konusunu teşkil eden, doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılanlar, Türk kanun koyucusu tarafından imtiyazlı kılınmış yabancı gruplarıdır. İmtiyazlı yabancılar, yabancı statüsünde bulundukları

süre içinde ve Türk vatandaşlığını kazanma sürecinde kendilerine tanınan ayrıcalıklardan yararlanırlar.

1.3.2.1. Uluslararası Koruma ve Benzer Statülerden Yararlanan Yabancılar

Türkiye'nin bölgesel olarak geçiş coğrafyasında bulunması ve göç hareketleri bakımından hem kaynak hem transit bölge olması ve ayrıca hedef ülke haline gelmesi; birçok mali, hukuki ve kurumsal altyapının yanı sıra tanımlamaların netleştirilmesi ve statülerin belirlenmesi konusundaki aksaklıkların giderilmesine olan ihtiyacı arttırmaktadır²⁵⁹. İltica ve sığınma taleplerinin devletlerin vatandaşlarını korumama veya koruyamamaları sonucu ortaya çıkması, vatandaşlık korumasına ikame bir koruma biçimi olarak uluslararası korumanın tasarlanması sonucunu doğurmuştur²⁶⁰.

1.3.2.1.1. Vatansızlar

Vatansız²⁶¹, hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunmayan, herhangi bir devletin yasalarına göre vatandaş sayılmayan kişidir²⁶². 6458 sayılı YUKK'da vatansız kişi, “hiçbir devlete vatandaşlık bağı ile bağlı bulunmayan ve yabancı sayılan kişi”²⁶³ olarak tanımlanmıştır²⁶⁴. Kanuna göre; başka devletler tarafından vatansız kişi muamelesi görmemiş vatansızlar hakkında Türkiye’de yasal olarak ikamet edebilme hakkı sağlayan, Vatansız Kişi Kimlik Belgesi²⁶⁵ düzenlenir.

²⁵⁹ Bülent Çiçekli, “Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler: Sınıflandırma ve Yasal Statünün Belirlenmesine İlişkin Sorunlar”, *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 175, 2010, s. 327.

²⁶⁰ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 221.

²⁶¹ Vatansız, yurtsuz, *heimatlos*, *apatride*, *stateless person* gibi çeşitli adlandırmalarla tüm devletler nazarında yabancı sayılan kişidir. Bkz. Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 21.

²⁶² Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 17; Vatansızlık, “de jure” olup hiçbir devletin vatandaşlığına sahip olmamayı ifade edebileceği gibi “de facto” olup belirli bir devletin vatandaşlığında olduğu halde siyasi sebeplerle kişinin devletten koruma talep etmemesi veya devletin korumaması sonuçlarını doğurabilir. Bkz. Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 41; “Vatansızlık anormal bir durumdur. Yeryüzünde nasıl artık sahipsiz toprak (terra nullius)” kalmadıysa, aynı şekilde vatansız insanında olmaması gerekir. Bkz. Gözler, *Anayasa Hukukunun Temel Esasları Cilt I*, s. 415.

²⁶³ Vatandaşın yabancı olduğuna ilişkin vurgu gereksiz gibi görülse de, Türkiye’nin 1954 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesine, 6458 sayılı kanun yürürlüğe girdiğinde taraf olmadığına dikkat çekilmiştir. Maddenin bu şekilde ifade edilmesi, vatansız kişiyi yabancı kabul etmekte zorlanan zihniyete karşı önemli bir belirleme olarak nitelendirilmiştir. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 21.

²⁶⁴ Mevzuatımızda ilk kez vatansızlığın tespitinin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yapılacağı hüküm altına alınmıştır.

²⁶⁵ Genel Müdürlüğün uygun görüşü alınarak valiliklerce düzenlen Vatansız Kişi Kimlik Belgesi, harca tabi değildir ve iki yılda bir valiliklerce yenilenir. Belge, m. 20/1-b ve m.50/2 uyarınca ikamet izninden muafiyet sağlar. Vatansız kişilerin kimlik belgelerine sahip olarak Türkiye’de geçirdikleri

Vatansız kişiler, bu belgeyi almakla yükümlüdürler. Bu belge ile vatansız kişiye özel bir statü sağlanmaktadır²⁶⁶. Vatansız kişinin herhangi bir ülke vatandaşlığını kazanması, kimlik belgesinin geçerliliğini kaybetmesine yol açar (YUKK, m. 50).

Vatansız kişilerin YUKK’da düzenlenmiş bulunan ikamet izinlerinden birini almak üzere talepte bulunabilmeleri ve yabancılara mahsus damgalı pasaport edinebilmeleri mümkündür²⁶⁷. Vatansız kişiler kamu düzeni veya kamu güvenliği açısından ciddi tehdit oluşturmadıkları sürece sınır dışı edilmezler ve yabancılarla ilgili işlemlerde aranan karşılıklılık şartından muaf tutulurlar. Çalışma izniyle ilgili iş ve işlemlerde ise yabancılar, yayımlandığı tarihten itibaren yürürlükte bulunan Uluslararası İşgücü Kanunu’na tabidirler²⁶⁸.

Vatansızlık, kişinin kendisi ve bulunduğu ülke açısından bazı sakıncalar ortaya çıkarır²⁶⁹. Bu sebeple “herkesin bir vatandaşlığı olmalıdır” prensibi vatandaşlık hukukunun direktif ilkeleri arasında yer almaktadır. Uluslararası hukuk belgelerinde “vatandaşlık hakkı” adı altında bir hakka yer verilmese de ilişkili düzenlemelere rastlamak mümkündür²⁷⁰. Öncelikle Birleşmiş Milletlerin teşebbüsü ile “Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme” kabul edilmiştir²⁷¹. Türkiye’nin 2014 tarihinde katıldığı sözleşme²⁷², 1. maddesinde vatansız kişiyi “kendi yasalarının işleyişi içinde hiçbir Devlet tarafından vatandaş olarak sayılmayan bir kişi” olarak

süreler, ikamet sürelerinin toplanmasında hesaba katılır. Vatansızlık durumlarının tespiti ve Vatansız Kişi Kimlik Belgesiyle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir. 5490 sayılı ve 25.4.2006 tarihli Nüfus Hizmetleri Kanunu, m.3/1-çç’ye göre Vatansız Kişi Kimlik Belgesi alanlar, yabancılar kütüğüne kaydedilirler.

²⁶⁶ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 18.

²⁶⁷ YUKK’un 51. maddesinde aynı zamanda vatansız kişilerin hangi hak ve güvencelere sahip olduğu da ilk kez düzenlenmiştir; 5682 sayılı 15.07.1950 tarihli Pasaport Kanunu, m.18. RG: 24.07.1950-7564.

²⁶⁸ 6735 sayılı 28.07.2016 tarihli Uluslararası İşgücü Kanunu, RG. 13.08.2016-29800; Yürürlükten kaldırılmadan önce 27.02.2003 tarihli 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun çalışma izinlerinin verilmesinde esas alınmaktaydı.

²⁶⁹ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 52-55; Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 27-28.

²⁷⁰ Örneğin, Birleşmiş Milletler “Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi”, m.24, her çocuğun vatandaşlık kazanma hakkına sahip olduğunu; “Çocuk Hakları Sözleşmesi” m.7, çocukların vatandaşlık kazanma hakkının yanında vatansız kalma olasılığına karşı akit devletlerin almaları gereken önlemlere işaret etmektedir. Bunun yanında “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Sözleşme” m.9, vatandaşlık kazanma, değiştirme ve muhafaza etme konularında kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olmasını güvence altına alır ve vatandaşlığa bağlı haklar konusunda da kadın ve çocukların erkeklerle eşit olması gerektiğini vurgular. Bkz. Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 381.

²⁷¹ Convention relating to the Status of Stateless Persons of 28 September 1954, 06.06.1960 tarihinde yürürlüğe girmiştir. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilisoz/bm/bm_14.pdf (07.03.2016); Anıl Çeçen, *İnsan Hakları Rehberi*, Ankara: Bilim Yayınları, 1999, s.288-304.

²⁷² 6549 sayılı 01.07.2014 tarihli Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşmeye Katılmamızın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, RG. 10.07.2014-29056.

tanımlar²⁷³ ve 3. maddesinde ırk, din ya da menşe ülkeye bağlı ayrımcılık yapmaksızın bütün vatansız kişilere uygulanacağını hükme bağlar. 7. maddeye göre Sözleşmede yer alan daha elverişli hükümler saklı kalmak üzere, sözleşmeye taraf olan devletler genel olarak yabancılara gösterdikleri muamelenin aynısını vatansız kişilere göstereceklerdir.

Her ne kadar vatansız kişilerin yabancılarla aynı statüye kavuşması amaçlansa da vatansızlar öncelikle diplomatik himaye talebinde bulunabilecekleri bir devletleri olmaması nedeniyle yabancı devlet vatandaşlarından ayrılırlar. Bunun yanında bir devlete vatandaşlık bağları bulunmadığından devletlerinin akdettiği iki veya çok taraflı sözleşmelerden yararlanabilecek yabancı devlet vatandaşlarıyla aynı haklara sahip olamayacaklardır. Ayrıca sınırdışı edilme hallerinde de vatansız kişileri kabul zorunluluğu bulunan bir devlet bulunmaması da yabancı kişilerle vatansız kişilerin eşit olamadığının bir göstergesidir²⁷⁴.

Vatansızlığı önlemek amacıyla Eylül 1973'te Bern'de Vatandaşlık Statüsüne İlişkin Uluslararası Komisyon tarafından “Vatansızlık Hallerinin Azaltılması İçin Sözleşme” kabul edilmiştir²⁷⁵. Türkiye 1975 yılından beri bu sözleşmeye taraftır²⁷⁶. Sözleşme, uluslararası toplumun bütününe karşı vatansızlığın azaltılması taahhüdü içerdiğinden erga omnes (*herkese karşı, towards all/towards everyone*) özellik taşır.

²⁷³ Sözleşme m.1/2: “Bu Sözleşme: (i) Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği dışındaki Birleşmiş Milletler kurum ve kuruluşlarından korunma ya da yardım alan kişiler için, böyle bir korunma ya da yardım aldıkları sürece; (ii) İkamet etmekte oldukları ülkenin yetkili mercilerince o ülkenin vatandaşı olmaya bağlı olan hak ve yükümlülükler sahip olduğu tanınan kişiler için; (iii) (a) barışa karşı bir suç, bir savaş suçu, ya da insanlığa karşı bir suç bu tip suçlarla ilgili koşullar yaratmak amacıyla hazırlanan uluslararası belgelerde tanımlandığı biçimiyle işlemiş oldukları; (b) İkamet ettikleri ülkeye kabul edilmelerinden önce, o ülke dışında siyasi olmayan ciddi bir suç işlemiş oldukları; (c) Birleşmiş Milletler’ in amaç ve ilkelerine aykırı eylemlerden dolayı suçlu sayılmış oldukları konusunda ciddi kuşkular bulunan kişiler için geçerli olmayacaktır.”

²⁷⁴ Vatansız kişiler, kanunlar ihtilafı hukukunda milli hukukun uygulanmasına işaret eden hükümler bakımından hukuki sorunlara da muhatap olabilmektedirler. Bu gibi hallerde “yerleşim yeri” ve “mutad mesken” gibi bağlantı noktaları kabul edilmektedir. Bkz. MÖHUK m.4/a.

²⁷⁵ Convention on the Reduction of Statelessness of 30 August 1961, 13.12.1975 tarihinde yürürlüğe girmiştir. http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/bm/bm_15.pdf (07.03.2016); sözleşme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gülin Güngör, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63/3, ss. 479-507, Nimet Özbek Hadimoğlu ve Barış Teksoy, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2013/107, ss.221-244; Çeçen, *İnsan Hakları Rehberi*, s. 305-313.

²⁷⁶ 16.06.1975 tarih ve 7/10095 sayılı Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşmeye Katılmamız Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı, RG. 15.08.1975-15327.

Sözleşen devletlerin iç hukuklarında sınırlamayı kabul etmeleri ile birlikte sözleşmede yer alan hususlarda mahfuz yetkileri sona ermektedir²⁷⁷.

1.3.2.1.2. Mülteciler

İnsanlar yaşamlarına, yaşam alanlarına, özgürlüklerine yönelen tehditlerden kaçmak; kimi zaman da yokluk ve sefaletten kurtulmak amacıyla içinde bulundukları sınırları aşmayı hedef edinmişlerdir²⁷⁸. Bu sığınma arzusunun öznesi olarak mülteci, “katlanılamaz olan koşullardan ya da kişisel durumlardan kaçıp kurtulmak isteyen bir kişi” olarak tanımlanabilir²⁷⁹. “Mülteci; vatandaşı olduğu memlekette vuku bulan siyasi olaylar sebebiyle bu ülkeyi iradesiyle veya zorla terk etmiş ve yeni bir devletin vatandaşlığına geçmemiş ve herhangi bir devletin koruması altında bulunmayan kimsedir”²⁸⁰.

Mültecilerin, ülkelerini terk etmeyi serbest iradeleriyle seçmeyip zulüm korkusuyla göçe zorlanmaları, onları diğer göçmenlerden ayırır²⁸¹. Bu ayırım, yaşadıkları olaylar ve sonuçları nedeniyle mültecilerin korunmaya ve yardım görmeye layık oldukları fikrini oluşturarak milletlerarası arenada haklarında çalışmalar yapılmasını sağlamıştır²⁸². Bu bağlamda özellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kararıyla kurulan Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği statüsü gereği, “siyasi olmayan”, “insani” ve “sosyal” nitelikte bir milletlerarası örgüt olarak mülteci grup ve kategorileri ile ilgilendiğini belirtir²⁸³. Statü:

²⁷⁷ Güngör, “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi”, s. 480.

²⁷⁸ Mülteci kavramı ve sığınma gereksiniminin ortaya çıkışı M.Ö. 2000’li yıllara kadar dayanan, oldukça eski bir olgudur. Bkz. Tefik Odman, *Mülteci Hukuku*, Ankara: AÜSBF İnsan Hakları Yayınları, 1995, s. 6.

²⁷⁹ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 241.

²⁸⁰ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 20.

²⁸¹ United Nations High Commissioner for Refugees (UNCHR), An Introduction to International Protection: protecting persons of concern to UNCHR (a self-study module), 1 January 2005, s. 13, <http://www.unhcr.org/3ae6bd5a0.pdf> (9.3.2016).

²⁸² Bu amaçla birçok defa mülteci tanımlaması yapılmıştır. Milletler Cemiyeti ve Birleşmiş Milletler bünyesinde, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolünde ve bölgesel düzenlemelerde yer verilen mülteci tanımları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 241-250; Milletlerarası mülteci hukukunun gelişim süreci ve temel esasları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Nasır Sarp Ergüven ve Beyza Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62/4, ss. 1015-1025; Mülteci kavramının ve haklarının ayrıntılı incelenmesi için bkz. Mürvet Ece Büyüçalık, *Mülteci Hukuku’nun Gelişimi ve Türkiye’de Mültecilerin Sosyal Hakları*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

²⁸³ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Statüsü, m.2, <http://www.unhcr.org/cgi-bin/texis/vtx/home/opensslPDFViewer.html?docid=3b66c39e1&query=statute> (10.03.2016).

...ırkı, dini, tabiiyeti veya siyasi düşüncesi yüzünden haklı zulüm korkusu altında olması nedeniyle tabiiyetinde bulunduğu ya da herhangi bir tabiiyeti yoksa önceden mutaden ikamet ettiği ülke dışında bulunan ve bu korku nedeniyle tabiiyetinde bulunduğu devletin ya da herhangi bir tabiiyeti yoksa önceden mutaden ikamet ettiği ülke devletin korumasından yararlanmak istemeyen diğer kişileri,

mülteci olarak yetki ve sorumluluk kapsamına alır²⁸⁴.

Mülteci terimini kimlerin karşıladığı, yardım yükümlülüğünü taşıyan devletler tarafından zamanla daha da önemsenir hale gelmiştir. Milletlerarası koruma yükümlülüğünde bulunan devletler, mülteci kavramını netleştirip mülteci olarak kabul edilecek kişileri belirleyen sınırlayıcı kurallar koymak istemişlerdir²⁸⁵. Bu sınırlamalar kimi zaman belirli tarihlerin²⁸⁶ kimi zaman belli kişi gruplarının odak alınmasıyla; kimi zaman da coğrafi olarak çekinceler koyulmasıyla²⁸⁷ gerçekleşmiştir. Türk hukukunda mülteci kavramının oluşumunda²⁸⁸ milletlerarası hukuk literatüründe benimsenen yaklaşımdan farklı olarak 1951 Cenevre Sözleşmesine²⁸⁹ uygulanan coğrafi kısıtlama etkili olmuştur²⁹⁰. Sözleşmeye göre

²⁸⁴ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Statüsü, m.6; Tanımda zaman ve coğrafi bakımdan bir sınırlamaya yer verilmemesi, evrensel bir nitelik taşımasının yanında Birleşmiş Milletlerce korunacak veya yardım görececek kişilerin belirlenmesi açısından önem arz eder. Statü’de ilke olarak mülteci grup ve kategorileri ile ilgilenileceğinin belirtilmesi mülteci korumasında grup yaklaşımının benimsendiğinin göstergesidir. Bir diğer yandan bireysel mülteci tanımına yer verilmesi de olay bazında bireysel statü belirlenmesine olanak sağlamaktadır. Bkz. Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 243.

²⁸⁵ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 241.

²⁸⁶ 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesinin benimsediği orijinal tanım, “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar nedeniyle” ifadesine mülteci olma şartları arasında yer veriliyordu. Bu ifade sözleşmenin yapıldığı tarihe kadar gerçekleşmiş olaylarla yükümlülükleri kısıtlama amacının bir ürünüdür. Zamanla sığınma amacı taşıyan kişi sayısının artması bu ifadenin tekrar gözden geçirilmesini gerektirmiş ve 1967 Protokolü ile tarih sınırlamasına ilişkin ibare metinden kaldırılmıştır. Bkz. Ergüven ve Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, s. 1016, 1017.

²⁸⁷ 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, taraflara “Avrupa’da meydana gelen olaylar” nedeniyle sığınan kişileri mülteci kabul etme imkânı tanımaktaydı. Türkiye de bu çekince hakkını kullanan devletler arasında yer almaktadır. 1967 Protokolü hükümleriyle birlikte coğrafi sınırlama ile birlikte üye olma imkânı kaldırılmış fakat Protokolden önce çekince koymuş devletlerin coğrafi sınırlama hakkı kaldırılmamıştır. Türkiye’de geçerli kılma hakkı veren bu hükme dayanarak sınırlamayı kendi açısından devam ettirmiştir. Bkz. Odman, *Mülteci Hukuku*, s.169; Ergüven ve Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, s.1017-1018.

²⁸⁸ Türk mevzuatında ilk kez 14.06.1934 tarihli 2510 sayılı Mülga İskân Kanunu’nda mülteci kavramına yer verilmiştir: “Türkiye’de yerleşmek maksadile olmayıp bir zaruret ilcasile muvakkat oturmak üzere sığınanlara mülteci denir.” RG. 21.06.1934-2733.

²⁸⁹ İkinci Dünya Savaşı’nın ardından 1947’de kurulan Milletlerarası Mülteciler Teşkilatı’nın kurulmasıyla meydana getirilen, 28 Temmuz 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_12.pdf (09.03.2016) ; Türkiye bu sözleşmeyi 1961 yılında onaylamıştır. Bkz. RG. 05.09.1961-10898; “Mültecilerin Magna Carta’sı” bkz. Meltem Sarıbeyoğlu, “Uluslararası İnsancıl Hukuk Perspektifinden Vatandaşlık: Geleneksel Sonuçların Dönüşümü, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71/1, 2013, s. 1022.

şekillenen ve 6458 sayılı YUKK’a kadar yürürlükte kalan 1994 tarihli İltica ve Göç Yönetmeliği’ndeki tanımlamalar değiştirilmeden korunmuştur²⁹¹.

6458 sayılı YUKK’un 61. maddesinde tanımlanan mülteci, Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti’ne iltica etmiş olmalıdır. Ayrıca kişinin, “ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle” korkuyor olması ve bu korku sebebiyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunması gerekir. Vatandaşı bulunduğu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancılara ya da bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişilere, statü belirleme işlemlerinin²⁹² ardından mülteci statüsü verilir.

Mülteci statüsü diğer koruma statülerinden daha donanımlı haklar sağlar. Öncelikle mültecilere -diğer koruma türü olan şartlı mültecilerden farklı olarak- güvenli bir üçüncü ülkeye gidecek kadar korunmaları yerine, korunma ihtiyacı devam ettiği sürece, güvenli ülke olma amacıyla yaklaşılır. YUKK uyarınca mülteci kabul edilen kişilere Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kimlik Belgesi²⁹³ verilir. Kimlik belgesi Türkiye’de ikamet izni yerine geçer (YUKK, m.76/4 ve 83/3). Belge aynı zamanda çalışma izni yerine de geçmektedir (YUKK, m. 20/g).

1.3.2.1.3. Şartlı Mülteciler

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesine Türkiye’nin de koyduğu coğrafi sırlama, Avrupa dışından gelen fakat mültecilerle aynı özellikleri taşıyan kişiler için bir diğer koruma türü olan sığınmacı kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur²⁹⁴.

²⁹⁰ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 250.

²⁹¹ Türkiye’ye İltica Eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye’den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, RG. 30.11.1994-22127; Yönetmelik ve 2006 tarihli İçişleri Bakanlığı Talimatı ile terminoloji sorununu çözmek adına “mülteci” ve “sığınmacı” kavramları tanımlanmıştır. Bkz. 22.06.2006 tarihli ve 57 sayılı İçişleri Bakanlığı Uygulama Talimatı; 6458 sayılı YUKK’da ise “sığınmacı” yerine “şartlı mülteci” kullanılmıştır.

²⁹² Mülteci statüsü belirleme hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, ss. 253-278.

²⁹³ “Mülteci statüsü verilenlere, yabancı kimlik numarasını içeren üçer yıl süreli kimlik belgesi düzenlenir.” http://www.goc.gov.tr/icerik3/duzenlecek-belgelerbelge_409_546_555 (10.03.2016)

²⁹⁴ Mülteci ve sığınmacı ayırımına dayanan uygulamanın insan haklarına aykırı olmadığı AG ve diğerleri v Türkiye davasında AİHM tarafından belirtilmiştir. Kararda coğrafi ayırım yapma yetkisinin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne dayandığının altı çizilerek Türkiye’nin amacının;

“Sığınmacı” ifadesi²⁹⁵ yalnızca kavramsal bir değişikliğe uğrayarak 6458 sayılı YUKK’da “şartlı mülteci” olarak düzenlenmiştir²⁹⁶. Kanunun 62. maddesine göre:

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.

Mülteci ile şartlı mülteci arasında temel olarak üç fark bulunur. İlk olarak mülteci statüsü Avrupa’da meydana gelen olaylar sebebiyle tanınırken; şartlı mülteci statüsü, Avrupa dışında meydana gelen olaylardan dolayı sığınan kişilere tanınır. Mülteci statüsü almış kişi, statü ile birlikte Türkiye’de ikamet ve çalışma izni almış olurken; şartlı mülteci, çalışma hakkına statü ile sahip olmaksızın yalnızca geçici bir ikamet izni almış olur²⁹⁷. Şartlı mültecilerin Türkiye’de çalışabilmeleri çalışma izni almalarına bağlıdır²⁹⁸. Statü sahiplerinin güvenli üçüncü ülkeye yerleştirilmeleri garanti altında olan bir husus değildir²⁹⁹. Şartlı mülteci statüsü tıpkı mülteci statüsü gibi ferdi nitelik taşıdığından kitlesel akın hallerinde uygulanmaz³⁰⁰.

yabancılar arasında, AİHS’nin yasakladığı biçimde ırka ve soya göre ayırım yapmak olmadığı vurgulanmıştır. Bkz. Nuray Ekşi, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye’de Sınırdışı Edilmelerini Engelleyen Haller”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 82/6, s.2861; Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 160-161.

²⁹⁵ 1994 tarihli İltica ve Göç Yönetmeliği aynı kavramı “sığınmacı” olarak ifade etmektedir.

²⁹⁶ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 51.

²⁹⁷ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 52.

²⁹⁸ 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 89/4-a: “Başvuru sahibi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvurabilir”. 27.02.2003 tarihli 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun m. 8/1: “Uluslararası koruma başvurusunda bulunan ve İçişleri Bakanlığınca şartlı mülteci statüsü verilen yabancı ve vatansız kişilere” istisnai çalışma izni verilebileceğini düzenlemiştir. RG. 06.03.2003-25040. Ayrıca ilgili yönetmelik gereğince; şartlı mültecilerin çalışma izni için başvuruları, diğer yabancılardan farklı olarak, yabancı istihdamını haklı kılacak gerekçelere ilişkin kriterler dikkate alınmaksızın değerlendirilir. Bkz. Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği, m. 7/4. RG. 29.08.2003-25214.

²⁹⁹ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 162. Güvenli ülke olmaya ilişkin kriterlere 6458 sayılı Kanun’un 74. maddesinde yer verilmiştir.

³⁰⁰ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 161.

1.3.2.1.4. İkincil Korumadan Yararlananlar

6458 sayılı YUKK'da yer verilen bir diğer koruma statüsü “ikincil koruma” olarak adlandırılan müessesedir³⁰¹. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü'nün kapsamadığı yabancılara sağlanan korumadır³⁰². İkincil koruma Türk hukukuna, YUKK'dan önce milletlerarası anlaşmalarla girmiştir³⁰³.

1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde yer alan geri gönderme (*non-refoulement*) yasağı bu koruma türünün temelini oluşturur. 33. maddeye göre bulunduğu ülkenin emniyeti için tehlikeli sayılabilecek sebepleri bulunanlar ve vahim bir suçtan dolayı kesinleşmiş bir hükümle mahkûm olanlar dışındaki yabancılar; taraf devletlerce, ırkı, dini, vatandaşlığı, belli bir gruba mensubiyeti veya siyasal fikirleri dolayısıyla hayat ve hürriyetlerinin tehdit edileceği ülkeye sınır dışı veya iade edilemezler³⁰⁴.

AIHS'de açıkça zikredilmese de AIHM kararlarında, Sözleşme'nin 3. maddesinde yer alan işkence yasağı, sınırdan geri çevirme ve sınır dışı etme kararlarının, *non-refoulement* prensibine uygunluğunu sağlama açısından kullanılmaktadır. AIHM'e göre yabancının işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı ceza ve işlem göreceği ülkeye geri gönderilmesi veya sınır dışı edilmesi AIHS'nin ihlali anlamına gelmektedir³⁰⁵.

Türkiye, ayrıca onayladığı “İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi”³⁰⁶ m. 3; “Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi”³⁰⁷ m. 3 ve “Sınır ötesi Organize Suçlara İlişkin Birleşmiş Milletler Konvansiyonu”³⁰⁸ m. 16/14 gereği *non-refoulement* ilkesini uygulamakla yükümlüdür.

³⁰¹ İkincil koruma: Tamamlayıcı koruma, subsidiary protection/complementary protection/secondary protection/supplementary protection. Bkz. Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 52; Avrupa Devletleri, uygulamalarında “mülteci” tanımına uymayan fakat uluslararası korumaya ihtiyaç duyan kişilerin; “de facto mülteci”, “savaş mültecisi”, “insani sığınmacı” gibi statüler altında ülkelerinde kalmalarına izin vermektedir. Bkz. Ergüven ve Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, s. 1035.

³⁰² Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 294.

³⁰³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekşi, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye’de Sınırdışı Edilmelerini Engelleyen Haller”, ss. 2803-2837; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, ss. 279-310.

³⁰⁴ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 53.

³⁰⁵ Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, s. 53.

³⁰⁶ RG.10.08.1988-19895. 3441 sayılı Onay Kanunu, RG. 29.04.1988-19799.

³⁰⁷ RG. 26.11.1959-10365.

³⁰⁸ RG. 18.03.2003-25052.

6458 sayılı YUKK'un 63. maddesinde yer verilen ikincil koruma statüsü, mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen kişilere verilir. Yabancı, menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderilmesi halinde; ölüm cezasına mahkûm olması veya ölüm cezası infaz edilecek olması, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalması, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması korunma ihtiyacına işaret eder. Mezkûr sebeplerle, menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişi ikincil korumadan yararlanabilir.

Kanunda sayılı nedenlerden bir ya da bir kaçına dayanarak ikincil koruma statüsü talep eden yabancı, statü belirleme işlemlerinin sonunda uluslararası koruma statüsü kimlik belgesi sahibi olur. Kimlik belgesi, ikamet izni (YUKK, m. 76/4, 83/3 ve 20/g) ve çalışma izni (YUKK, m. 89/4-b) yerine geçer.

1.3.2.1.5. Geçici Korumadan Yararlananlar

Tük hukukunda geçici koruma ilk kez 6458 sayılı YUKK, m. 91 ile düzenlenmiştir³⁰⁹. Geçici koruma, kitlesel akın³¹⁰ hallerinde sağlanan bir koruma türü olarak münferit şahıslar için öngörölmüş diğer korumalardan ayrılır³¹¹. Bir diğer önemli fark ise geçici korumanın bir uluslararası koruma statüsü olmamasıdır³¹². Geçici koruma, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nden faydalanamayan; fakat

³⁰⁹ 1994 tarihli İltica ve Göç Yönetmeliği, 8 ila 26. maddeleri arasında topluca Türkiye sınırına gelen sığınmacılar hakkında alınacak tedbirleri düzenlemiştir; fakat geçici korumayı zikretmemiştir.

³¹⁰ "AB Konseyi Direktifi'ne göre, kitlesel akın, özel bir bölge ya da coğrafi alandan gelen çok sayıda yer değiştirmiş kişinin, Topluluk sınırlarına varması anlamına gelmektedir." Bkz. Ergüven ve Özturanlı, "Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye", s. 1038; Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on Minimum Standards for Giving Temporary Protection in the Event of a Mass Influx of Displaced Persons and on Measures Promoting a Balance of Efforts Between Member States in Receiving Such Persons and Bearing the Consequences Thereof, Official Journal L 212, 07.08.2001 P. 0012 – 0023, parag. 2/d, [http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri= CELEX:32001L0055:EN:HTML](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32001L0055:EN:HTML) (13.03.2016).

³¹¹ BMMYK'nın 2014 tarihli "Geçici Korumaya İlişkin Rehber Kuralları"; kitlesel akınlarla karşılaşan ülkelerin, geliştirecekleri geçici uygulamalarda yol gösterici olabilecektir. Geçici korumaya ilişkin; ortak anlayış (parag. 8), koruma kapsamına giren haller (parag. 9-11), ülkeye giriş ve kabul (parag. 12-15), yabancılara sağlanacak minimum muamele (parag. 16-18), alternatif statülere geçiş, kalıcı çözümler ve statünün sona ermesi (parag. 19-22), uluslararası işbirliği yük ve sorumluluk paylaşımı (parag. 23), danışma ve koordinasyon (parag. 24-26) ve uygulama yöntemi (parag. 27-29) düzenlenmiştir. Bkz. United Nations High Commissioner for Refugees, Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements, parag. 3, 8; <http://www.unhcr.org/5304b71c9.pdf> (13.03.2016) ; İşaret edilen bu yönleriyle, 1951 sayılı Cenevre Sözleşmesi'nin yerini almaya yönelik bir girişim olarak değerlendirilmemektedir; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 316.

³¹² Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, ss.164-167.

korumaya ihtiyaç duyan yabancılar üzerinde etkisini gösterir. İkincil korumadan farklı olarak; bireysel statülerin ispatına uygun olmayan durumlarda, grup tabanlı koruma temin edilmek suretiyle, acil ve geçici bir çözüm üretme amacı taşır³¹³. Başlıca hedef, mülteci ve sığınmacıların acilen güvenli bir ortama erişimlerini sağlamak; özellikle geri göndermeme ilkesini dikkate alarak, temel insan haklarını korumaktır³¹⁴. Bu bağlamda geçici koruma, kişilere belirli haklar sağlamayı hedefleyen, siyasi olmayan, insani, pragmatik bir çözüm yoludur³¹⁵.

Kanun, genel çerçevesini çizdiği bu koruma türü için ayrıntılı bir yönetmelik düzenlenmesini öngörmüştür³¹⁶. Türkiye, göç alıp vermenin yanında konumu gereği birçok kitlesel akınla da karşı karşıya kalmaktadır³¹⁷. Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış ve ülkesine geri dönemeyen acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla, kitlesel olarak, sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar kanun gereği geçici koruma sağlanır. Benzeri kategorilerde olduğu gibi geçici korumanın odağında yer alan yabancılar, içinde bulundukları zor durum ve buna karşı devletlerin geliştirdiği politikalar gereği diğer yabancılardan ayrı hak ve sınırlamalara tabi tutulmaktadırlar.

1.3.2.2. Özel Statüde Bulunan Yabancılar

6458 sayılı YUKK, m. 2/2 ‘de; Kanunun uygulanmasında, Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası anlaşmalar ile özel kanunlardaki hükümlerin saklı olduğu ifade edilmiştir. Durumları özellik arz eden yabancı gruplarından birini, iştigal ettikleri meslekler dolayısıyla bulundukları ülkelerde farklı hükümlere tabi tutulan yabancılar oluşturmaktadır. Bu grupta yer alan yabancılar, çoğunlukla ikili veya çok taraflı sözleşmeler ve bunlara iç hukukta gereken etkinin tanınmasıyla diğer yabancılardan farklı haklara tabi olurlar. Bu haklar daha çok görevlerine ilişkin hususlarda ve adli

³¹³ Bkz. Ergüven ve Özturanlı, “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, s. 1038; Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 314.

³¹⁴ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 313.

³¹⁵ UNCHR, Guidelines on Temporary Protection or Stay Arrangements, parag. 3, 8.

³¹⁶ 6458 sayılı YUKK, m. 91/2: “Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.”; Ayrıca m.105/3: Göç Politikaları Kurulunun görevleri olarak; “Türkiye’nin göç politika ve stratejilerini belirlemek, uygulanmasını takip etmek, göç alanında strateji belgeleri ile program ve uygulama belgelerini hazırlamak, kitlesel akın durumunda uygulanacak yöntem ve tedbirleri belirlemek” ifadelerine yer vermiştir.; Ayrıntılı bilgi için bkz. Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 322-325.

³¹⁷ Ali Zafer Sağıroğlu, “Türkiye’nin Değişen Göç Karakteri”, *Sosyoloji Divanı*, 6, 2015, ss. 9-30.

konularda bağışıklık sağlamaya ve bu kişilerin görevlerini yerine getirirken kendilerine kolaylık sağlanması amacına yöneliktir.

1.3.2.2.1. Diplomatik Temsilciler

Türkiye’de bulunan diplomatik temsilcilerin statüsü milletlerarası antlaşmalarla düzenlenmiştir. Türkiye, öncelikle Konsolosluk İlişkileri Hakkında Viyana Konvansiyonu’na³¹⁸, ardından da Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Konvansiyonu’na³¹⁹ taraf olmuştur. Adalet Bakanlığınca hazırlanan bir genelge ile elçi ve konsolosların statüsü düzenlenmiştir³²⁰.

Türkiye’nin taraf olduğu sözleşmeler kapsamında ülkesinde bulunan diplomatik ve konsüler görevliler, vazifelerini yerine getirirken bir takım ayrıcalıklardan yararlanırlar. Diplomatik görevlerini gereği gibi yerine getirmeleri için görevlilere ihtiyaç duydukları ortamın sağlanması, kabul eden devletin yükümlülüğüdür. Bu yükümlülük karşılığında görevlilerin için de “negatif ve pozitif yükümlülükler” olarak adlandırılabilir kaçınması gereken davranışlar ve alması gereken önlemler belirlenmiştir³²¹.

1.3.2.2.2. Türkiye’de Bulunan Yabancı Askeri Personel

Türkiye’de bulunan yabancı askeri personelin statüsü, milletlerarası antlaşmalarla düzenlenmiştir. Adalet Bakanlığı tarafından hazırlanan genelgede yabancı askeri personelin statüsüne yer verilmiştir³²².

1.3.2.2.3. Milletlerarası Kuruluşlar ve Çalışanları

Uluslararası kuruluşların Türkiye’deki temsilciliklerinde çalışan ve statüleri anlaşmalarla belirlenmiş olan kişiler 6458 sayılı Kanunun 20. maddesi uyarınca ikamet izninden muaftırlar.

³¹⁸ RG. 27.09.1975-15369; Sözleşmenin Türkçe, İngilizce ve Fransızca metni için bkz. Aybay, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, s. 315-423.

³¹⁹ RG. 24.12.1984-18815.

³²⁰ Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 01.03.2008 tarihli Ülkemizde Görevli Diplomatik Misyon Mensuplarının Bağışıklık ve Ayrıcalıkları Konulu ve 72/1 No’lu Genelge, <http://uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/72.1.pdf> (17.03.2016); Ayrıca birçok devlet ile Türkiye arasında konsolosluk anlaşmaları meydana getirilmiştir. Bkz. Aybay, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, s. 63, 64.

³²¹ Aybay, *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, s. 252.

³²² Adalet Bakanlığı, Uluslararası Hukuk ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, 01.01.2006 tarihli NATO-SOFA Uygulaması, 73 No’lu Genelge, <http://uhdigm.adalet.gov.tr/genelgeler/73.pdf> (17.03.2016); <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0736.pdf> (17.03.2016); Ayrıntılı bilgi için bkz. Ömer İlhan Akipek, “Nato Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Vazife Kavramı ve Türkiye’deki Tatbikatı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24/1-4, 1967, ss.9-25.

1.3.2.3. Göçmenler

Göçmen, bağlı bulunduğu ülkeyi terk ederek başka bir ülkeye yerleşmek amacı taşıyan kişi anlamına gelmektedir. Kişinin taşıdığı yerleşme niyeti, göçmenliğin esas unsurunu oluşturur. Göçmenlerin kabulü; her ülkenin siyasi, sosyal politikalarına ve iç düzenlemelerine göre belirlenmektedir³²³.

Türk hukukunda göçmenlik İskan Kanunu'nda düzenlenmiştir³²⁴. Kanunun 3. maddesinin d bendinde göçmen; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip bu Kanun gereğince kabul olunan” kişiler olarak tanımlanmıştır³²⁵. Kanunun 4. maddesinde ise göçmen sayılmayacak kişiler belirtilmiştir. Buna göre; “Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmayan yabancılar ile Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı bulunup da sınır dışı edilenler ve güvenlik bakımından Türkiye'ye gelmeleri uygun görülmeyenler göçmen olarak kabul edilmezler.” Türk soyundan olma ve Türk kültürüne bağlı olma unsurlarının tayin ve tespiti Kanunun 7. maddesinde belirtildiği üzere; ilgili bakanlıkların görüşü alınarak, Dışişleri Bakanlığı'nın teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararı ile yapılır (5543 sayılı İskan Kanunu, m. 7)³²⁶.

Göçmenler Türkiye'ye gelişlerini müteakip kendileri ve aile fertleri için “Vatandaşlığa Girme Beyannamesi” imzalamak suretiyle “Göçmen Belgesi” almak mecburiyetindedirler. Bu belge iki yıl geçerlidir ve sahibi olan göçmenin İskân Kanunun hangi maddesi uyarınca yurda kabul edildiğini belirtir. Göçmen olarak yurda kabul edilip belgelerini alan kişiler, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından

³²³ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 27.

³²⁴ 19.09.2006 tarihli ve 5543 sayılı İskan Kanunu, RG. 26.09.2006-26301; 5543 sayılı Kanun, 14.06.1934 tarihli ve 2510 sayılı İskan Kanunu'nun yerine geçmiştir; RG. 21.06.1934-2733. Bu kanunda “göçmen”, “muhacir” olarak ifade edilmiştir. 5543 sayılı kanunda tanım korunmuş fakat göçmen türleri bakımından kapsamlı bir düzenleme getirilmiştir.

³²⁵ 5543 sayılı İskan Kanunu m.3'te ayrıca göçmen türlerini düzenlemiştir: “e) Serbest göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yerleşmek amacıyla tek başına veya toplu halde Türkiye'ye gelip, Devlet eliyle iskan edilmelerini istememek şartıyla yurda kabul edilenlerdir. f) İskanlı göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, özel kanunlarla yurt dışından getirilen ve bu Kanun hükümlerine göre taşınmaz mal verilerek iskanları sağlananlardır. g) Münferit göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, yurdumuza yerleşmek amacıyla bir aile olarak gelenlerdir. ğ) Toplu göçmen: Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup, iki ülke arasında yapılan anlaşmaya göre yurdumuza yerleşmek amacıyla toplu olarak gelen ailelerdir.”

³²⁶ Göçmen kabulü; Bakanlar Kurulu'nun tespit ve tayinine bırakılmış olması nedeniyle, siyasi karar gerektiren bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Bkz. Aydoğan Asar, *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*, 3. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2006, s. 325.

engel teşkil edecek bir halleri bulunmadıkça; İçişleri Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla vatandaşlığa alınırlar³²⁷.

1.3.2.4. KKTC Vatandaşları

Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşma'ya³²⁸ dayanarak; KKTC vatandaşları için diğer yabancı ülke vatandaşlarından ayrıcalıklı bir statü düzenlenmiştir. Anlaşma ile birlikte, "Türk soylu" yabancılara kolaylıklar sağlayan 2527 sayılı Kanun³²⁹ kapsamından çıkarılan KKTC vatandaşlarının daha özel bir statüye kavuşmaları sağlanmıştır.

Giriş kısmında belirtildiği üzere, Anlaşmanın meydana getirilme amacı, KKTC vatandaşlarının, Türk vatandaşlarına tanınan tüm ekonomik ve sosyal haklardan yararlanmalarını sağlamaktır.

Anlaşmaya istinaden KKTC vatandaşlarının, ikamet izni alma zorunluluğu bulunmaz. Talep etmeleri halinde KKTC vatandaşları için çalışma, öğrenim ve oturma amaçlı olarak; pasaport sürelerinden bağımsız, 5 yıl süreli ikamet tezkeresi düzenlenmektedir. Ayrıca KKTC pasaportunun geçerlilik süresini aşmamak kaydıyla, Yabancılara Mahsus Damgalı Pasaport, azami 5 yıl süre ile KKTC vatandaşlarına verilebilecektir.

³²⁷ "Göçmen olarak kabul edilen kişiler", 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 12. maddesinde istisnai olarak Türk vatandaşlığına alınacak kişiler arasında düzenlenmiştir.

³²⁸ 03.11.1999 tarihli 4465 sayılı Türkiye Cumhuriyeti ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Arasında İki Ülke Vatandaşlarına İlave Kolaylıklar Tanınmasına İlişkin Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, RG. 11.11.1999-23873.

³²⁹ 25.09.1981 tarihli 2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun, RG. 29.09.1981-17473.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇIKMA İZNI İLE TÜRK VATANDAŞLIĞININ KAYBI VE VATANDAŞLIĞINI KAYBEDEN KİŞİLERE İLİŞKİN DÜZENLEMELER

2.1. Çıkma İzni Almak Suretiyle Türk Vatandaşlığını Kaybeden Kişilerin Hukuki Statüsü

Türk vatandaşlığının kaybı hangi yola gerçekleşirse gerçekleşsin, kaybeden kişi için en genel sonuç kayıp anından itibaren yabancı statüsünde olmaktır. Türk vatandaşlığının kaybına istisnasız uygulanan bu durum, kişinin yabancı bir devlet vatandaşlığı kazanmış olup olmadığına veya vatansız kalıp kalmamasına bakılmaksızın meydana gelir³³⁰. Hatta kişinin eskiden Türk vatandaşı olması, kendisine yabancı statüsünde olmama veya farklı bir muameleye tabi tutulma hakkı vermez³³¹.

403 sayılı Kanunun, Türk vatandaşlarının iradeleri ve yetkili makam kararı ile vatandaşlıktan çıkmalarını düzenleyen 29. maddesinin, vatandaşlıktan çıkanların yabancı muamelesine tabi tutulmalarını öngörmesi; yurtdışında yerleşmiş bulunan ve

³³⁰ Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin bu durumları nüfus aile kütüklerine işlenir (NHK. m. 7) ve nüfus aile kütüklerindeki kayıtları kapanır (NHK. m. 27/I). Böylece kişisel durumları üzerinde meydana gelen değişiklikler, nüfus kaydına geçirilmez. Bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 125.

³³¹ Örneğin Türk vatandaşlığını kaybeden kişinin T.C. vatandaşı olmaya bağlı bir mesleki faaliyet içinde veya kamu görevinde bulunması halinde bu görevini devam ettiremez. Bu sebeple milletvekilliği yasama dokunulmazlığından etkilenmez ve sona erer. Bkz. Danıştay, 10. D. T. 08.02.2000, E. 1999/2196, K. 2000/315, Ankara Barosu Dergisi, 2/2000, s. 345-350. Benzer şekilde Türk vatandaşlığını kaybeden subay ve astsubaylar istifa etmiş sayılırlar. (27.07.1967 tarihli ve 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, m. 112/b, RG. 10.08.1967-12670) Bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 126; Altmış yılı aşkın süredir, dünyanın birçok ülkesine göç ederek yerleşmiş olan Türk vatandaşlarının durumu özellik arz etmektedir. Bir yandan bulundukları topraklara yerleşmeye çalışan bir yandan Türkiye ile organik bağlarını koparmama çabasında olan bu kişilerin vatandaşlık serüvenleri, devletlerin vatandaşlık politikalarındaki uyumsuzluklarının ve çıkar çatışmalarının etrafında şekillenmiştir. Kanunun hazırlandığı yıl olan 1995'te Almanya'da iki buçuk milyondan fazla Türk vatandaşının yaşadığı belirtilirken bunlar içinde yalnızca kırk bine yakın kişinin Alman vatandaşlığını kazanmış olması yabancı muamelesine tabi tutulmanın etkilerini gösterir niteliktedir. Bkz. Turgut Turhan, "Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)", <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/296/2706.pdf> (05.05.2016), s. 44.

bulundukları ülkenin vatandaşlığını alabilmek adına Türk vatandaşlığından ayrılmak zorunda kalanlar aleyhine bir takım sakıncalar meydana getirmiştir³³². Daha sonra bu sakıncaları bertaraf etmek adına, çıkmanın sonuçlarının yumuşatılması hedeflenerek; bir dizi kanun değişikliği yapılmıştır.

Birden çok vatandaşlık hallerinin sınırlandırılması ve yabancı devlet vatandaşlığını kazanmanın mevcut vatandaşlığın terk edilmesi esasına bağlamasının Türk hukukunda ortaya çıkardığı bir çözüm yolu olarak; 1995 yılında imtiyazlı bir yabancı grubu meydana getirilmiştir³³³. Yeni düzenlemeyle, ülkede bulunan diğer yabancılar, ancak Yabancılar Hukukunun getirdiği şartla ve sınırlamalar dâhilinde haklardan yararlanabilecekken; çıkma izni olarak yabancı statüsüne geçen kişiler ilke olarak Türk vatandaşlarına tanınan bütün haklardan aynen yararlanmaya devam edeceklerdir³³⁴.

Türk hukuk doktrininde bu yöndeki ilk çalışmalar 1991 yılında Almanya'daki Türk Göçmenler Birliği'nin istemi üzerine ortaya çıkmıştır. Öncelikle Rona Aybay tarafından bir "ön-tasarı" hazırlanmıştır³³⁵. Öneri, bazı iktidar ve muhalefet

³³² 403 sayılı Kanun'un 4112 sayılı Kanun'la 29. maddesinin değiştirilmesinden önceki hali, vatandaşlığın kayıp sebepleri ile ilgilenmeksizin herkesi yabancı muamelesine tabi tutmaktadır. Bu durum özellikle Almanya, Avusturya, Danimarka ve İsveç gibi vatandaşlığın kazanılmasını, mevcut vatandaşlığın terkedilmesine bağlamış olan devletlerde bulunan Türk işçileri ve ailelerinin bulundukları ülkelerin vatandaşlığını kazanmalarını engellemiştir. Söz konusu ayırımda bulunan kişilerin daha sonra yeniden Türk vatandaşlığına alma kurumundan yararlanmaları ihtimali bulursa da çıkma ile arada geçecek olan zamanda ki durumlarının yabancılara yapılan muameleden ibaret olması, bunun bir çözüm olmadığını ortaya koymuştur. Bkz. Turhan, "Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)", s. 42-45; Türk vatandaşlığından çıkma izni alan kişilerin nüfus kütüklerindeki kayıtların kapatılması ve yabancı muamelesine tabi tutulmaları kendilerine kolaylık sağlayacak yabancı devlet vatandaşlığına geçmek ten feragat etmelerine sebep olmuştur. Bkz. Çiçekli, "Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma (İzin Alarak Çıkmanın Hukuki Sonuçları ve TVK 29. Madde Uygulamasından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri)", s. 70.

³³³ 07.06.1995 tarihli ve 4112 sayılı Kanun ile yapılan düzenleme, RG. 12.06.1995-22311; Ayrıntılı bilgi için bkz. yukarıda "Birden Çok Vatandaşlık", s. 21 vd.; Ayrıca bkz. Unat, *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*, ss. 27-68; Devletin ülkesinde bulunan yabancılar arasında özel statülü veya imtiyazlı bir yabancı kategorisinin oluşturulması, yabancılar hukukunun genel esaslarına aykırı değildir. Bkz. Tarman, "Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü", s. 229; Bir devletin, ülkesinde bulunan yabancıların hangi esaslardan hareketle hangi haklardan yararlanacağı meselesi tamamıyla bir iç hukuk sorunudur. Bkz. Turhan, "Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)", s. 49.

³³⁴ Turhan, "Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)", s. 48, 49.

³³⁵ Yabancı devlet vatandaşlığı elde etmek için Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlığından çıkanlara sağlanması istenen olanaklar şu şekilde belirtilmişti: "5 yıl içinde başvurmak koşuluyla, Türk vatandaşlığını yeniden ve kolaylıkla kazanmak; -Yeniden Türk yurttaşlığının kazanılmasına kadar geçecek süre içinde (5 yılı aşmamak koşuluyla) ikamet, taşınmaz mal edinme, kalıt (miras), çalışma gibi konularda T.C. yurttaşı gibi işlem göremeye devam etmek; -Bakanlar Kurulu'nca saptanacak belirli yabancı ülkelerde (örneğin Federal Almanya'da) askerlik yapanların Türkiye'de askerlik hizmetinden bağışık olmaları"; Ön-tasarının bilimsel açıdan değerlendirilmesi için Aybay Hukuk Araştırmaları Vakfı'nın 1991 yılında düzenlediği sempozyuma katılan Prof. Dr. İlhan Unat,

partilerine mensup milletvekilleri aynen benimsenerek; 1991 yılının başlarında, TBMM'ye kanun teklifi olarak sunulmuştur³³⁶. Komisyonlarda bazı değişikliklere uğrayan teklif Meclis Genel Kuruluna ulaşmadan erken seçim kararı alınmasıyla yasalaşamamıştır³³⁷.

Devam eden süreçte, 1994 yılında ilk taslak, İçişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır³³⁸. 1995 yılında, 4112 sayılı Kanunla³³⁹ 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu m. 29'da değişiklik yapılmasıyla, Bakanlar Kurulu'nun izniyle Türk vatandaşlığından çıkmış olanların; ikamet, taşınmaz mal edinme, miras, çalışma gibi konularda Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam edecekleri hükme bağlanmıştır.

Değişikliğe paralel olarak Uygulama Yönetmeliğinin³⁴⁰ 42. maddesine bir hüküm eklenerek, madde kapsamında belirtilen konulara ilişkin işlemler sırasında zorunlu olarak ibraz edilmek üzere "Pembe Kart" olarak bilinen belge düzenlenmiştir³⁴¹.

Kanunda tanımlanan hakların yanlış yorumlanarak ilgili mevzuatın öncelikli uygulanması, ne yazık ki, kanunun etkisini olumsuz yönde etkilemiştir³⁴². Kanun hakkında gerekli hazırlık ve bilgilendirme yapılmaması ve teşviki amaçlanan kesimin yeterince aydınlatılamaması da uygulamada sorunlar yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Prof. Dr. Nihal Uluocak ve Prof. Dr. Ergin Nomer'in eleştirileriyle konunun olgunlaşmasına katkıda bulundukları belirtilmektedir. Bkz. Aybay, "Çifte Uyraklık Sorunu", s.106.

³³⁶ Aybay, "Çifte Uyraklık Sorunu", s.106.

³³⁷ TBMM Dönem 18, Yasama Yılı: 4, S. 565; Tasarı yasalaşmasa da askerlik hizmetine benzer hükümler içeren 3802 sayılı Askerlik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 01.06.1992 tarihli ve 21245 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.

³³⁸ 29. maddenin değiştirilmesine yönelik komisyon çalışmaları ve aşamalar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turhan, "Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)", s. 44-47.

³³⁹ 4112 sayılı 07.06.1995 tarihli Kanun, RG.12.06.1995-22311; Kanunun 29. maddesi değişiklikle birlikte "Yabancı muamelesi ve saklı Tutulan Haklar" başlığını almıştır. Yapılan bu değişikliğe paralel olarak, Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik'te de değişiklik yapılmıştır.

³⁴⁰ RG. 01.07.1964-11742.

³⁴¹ Tarman, "Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü", s. 218.

³⁴² Mavi Kart hamillerinin Tapu Dairelerinde, bankalarda, noterlerde tanınmaması nedeniyle bir takım zorluklarla karşılaştıkları gözlemlenmiştir. Bkz. Tarman, "Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü", s. 226. Bu bağlamda Başbakanlık tarafından bir genelge yayınlanmıştır. Bkz. 2005/6 sayılı Genelge, RG. 25.05.2005-25766.

Bazı yönlerinin yeterince açık olmaması sebebiyle³⁴³ eleştirilen 29. madde, 2004 yılında tekrar değiştirilmiş³⁴⁴ ve tereddütleri gidermek adına yeniden düzenlenmiştir.³⁴⁵ Maddedeki en önemli değişiklik, önceki ifade tarzının değiştirilerek olumsuz biçimde düzenlenmesidir³⁴⁶. Hüküm artık imtiyazlı yabancıların Türk vatandaşlığından aynen yararlanacakları hakları değil, yararlanamayacakları hakları belirtmektedir. 403 sayılı kanunun yürürlükten kaldırılarak 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanun’da³⁴⁷ 28. maddede düzenlenen hüküm, aynı ifade tarzını korumuştur. Son olarak 2012 yılında 6304 sayılı Kanun³⁴⁸ ile değişikliğe uğrayan 28. madde³⁴⁹ “Mavi Kart” sahiplerinin haklarının

³⁴³ “sonradan” ifadesi eklenerek maddenin lafzi yorumunu yapan Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü’nün, hakların kapsamını yalnızca izin alındığı sırada yabancı vatandaşlık kazanmamış kişilerle sınırlı tutmasının önüne geçilmiştir. Bkz. Uğur Tütüncübaşı, “Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni “Mavi Kart” Uygulaması)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13/2, 2011, (Basım Yılı:2013), s. 175; Oysa kanunun amacı yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin haklarını korumak olduğundan lafzi değil, amaca yönelik yorum yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bkz. Danıştay E. 200/3814, K. 2002/1250, bkz. Vahit Doğan ve Hasan Odabaşı, *Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku*, Ankara, Seçkin Yayınları, 2004, s. 139, 140; Çiçekli, “Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma (İzin Alarak Çıkmanın Hukuki Sonuçları ve TVK 29. Madde Uygulamasından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri)”, s. 71, 72; Tarman, “Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü”, s. 218-220.

³⁴⁴ 5203 sayılı 29.06.2004 tarihli Kanun, RG. 06.07.2004-25514; Ayrıca madde kapsamında kanuni mirasçılarının da zikredilmesi eleştirilen hususlardan birini teşkil etmektedir. Bkz. Turhan, “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)”, s. 52-54.

³⁴⁵ 2004 tarihli düzenlemede “kanuni mirasçılar” ifadesi yerine “kendileri ile birlikte işlem gören çocukları” ifadesine yer verilerek kapsam daraltılmıştır.

³⁴⁶ Bu ifade biçimi ile söz konusu hakların kapsamının genişletildiği belirtilmiştir. Bkz. İçişleri Komisyonu Raporu, E. 1/815, K. 68. , <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c054/tbmm22054107ss0579.pdf> (28.05.2016).

³⁴⁷ Ayrıca Kanun’da “çok vatandaşlık” başlığı altında 44. maddede, “Herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, bu durumlarına ilişkin belgeleri ibraz etmeleri ve yapılacak inceleme sonucunda kayden aynı kişiler olduklarının tespiti halinde, nüfus aile kütüklerindeki kayıtlarına çok vatandaşlığa sahip olduklarına dair açıklama yapılır.” hükmüne yer verilmiştir.; 44. madde ile yabancı devlet vatandaşlığını kazanan Türk vatandaşları artık izin almakla yükümlü değildir. Bu hüküm, Türk Vatandaşlığı Kanununun 80’li yıllardan itibaren izlediği fakat 403 sayılı kanuna açıkça yansıtılmayan politikayı desteklemektedir. Bkz. Bilgin Tiryakioğlu, “Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun Eleştirel Analizi”, *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler(Uluslararası Sempozyum Bildirileri 15-16 Mayıs)*, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2010, s. 26.

³⁴⁸ RG. 18.05.2012-28296.

³⁴⁹ 5901 sayılı TVK, m. 28: Çıkma İzni Almak Suretiyle Türk Vatandaşlığını Kaybeden Kişilere Tanınan Haklar (Değişik: 9/5/2012-6304/14 m.)

(1) Doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve üçüncü dereceye kadar olan altsoyları, bu maddede belirtilen istisnalar dışında Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler. Millî güvenliğe ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklıdır.

(2) Bu madde kapsamında bulunan kişilerin, seçme ve seçilme, muafin araç veya ev eşyası ithal etme hakları ile askerlik hizmetini yapma yükümlülüğü yoktur. Bu kişilerin sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı olup bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tabidirler.

düzenlenmesini konu almıştır. Pembe Kart döneminde yaşanan eksiklikleri bertaraf etmek adına Mavi Kart kimlik numarası içeren bir hüviyete büründürülmüştür³⁵⁰. Mavi Kart uygulaması, TVKUY’de ayrıntılı olarak düzenlenmiştir³⁵¹.

(3) Bu madde kapsamında bulunan kişiler, bir kadroya dayalı ve kamu hukuku rejimine tabi olarak asli ve sürekli kamu hizmeti görevlerinde bulunamazlar. Ancak kamu kurum ve kuruluşlarında işçi, geçici veya sözleşmeli personel olarak çalıştırılabilirler.

(4) Bakanlar Kurulu gerekli görmesi halinde üçüncü dereceden itibaren hangi dereceye kadar olan altsoyların bu maddede tanınan haklardan faydalanabileceğini belirleyebilir.

(5) Bu madde hükümlerinden yararlanacak olan altsoyun, üstsoyu ile soy bağıni belgelendirmesi şarttır.

(6) Bu madde kapsamında bulunan kişilere, talepleri halinde bu maddede belirtilen haklardan faydalanabileceklerini gösteren Mavi Kart düzenlenir. Bu Kart, 21/2/1963 tarihli ve 210 sayılı Değerli Kağıtlar Kanunu kapsamındadır.

(7) Bu maddenin sağladığı hakların kullanılmasında Mavi Kartın ibrazı yeterlidir. Kartın ibraz edilememesi durumunda Kimlik Paylaşımı Sistemi aracılığıyla Mavi Kartlılar Kütüğünden alınacak kayıt örneği ve uyuğunda bulunulan devlet makamlarınca verilmiş kimlik bilgilerini gösteren belge ile işlem yapılır. Bu kişilerin kimlik bilgilerinde değişiklik olması durumunda uyuğunda bulunduğu devlet makamından alınmış eski ve yeni kimlik bilgilerini gösteren belgenin usulüne göre tasdik edilmiş Türkçe tercümesi ile birlikte ibrazı zorunludur.

(8) Bu madde kapsamında bulunan kişilere Bakanlığın tespit edeceği esaslar çerçevesinde kimlik numarası verilir. Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası aranan yerlerde bu kimlik numarası kullanılır.

(9) Mavi Kartın düzenlenmesi ve dağıtılması ile Mavi Kartlılar Kütüğünün elektronik ortamda tutulmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça belirlenir.

(10) Kamu kurum ve kuruluşları, bu madde hükümlerinin uygulanması amacıyla her türlü tedbiri alır ve gerekli düzenlemeleri yapar.

³⁵⁰ Vatandaşlıktan çıkarılan, çıkma anından itibaren nüfus kayıtlarının kapatılması, vatandaşlık numarası ile yapılan işlemlerde hak sahipleri için zorluklara yol açmaktaydı. Ayrıca yapılan değişiklik sonraki nesillerin Türkiye ile bağlantısının kesilmemesi adına kişi bakımından kapsamın genişletilmesini de içermektedir. Bkz. Tütüncübaşı, “Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni “Mavi Kart” Uygulaması)”, s. 178.

³⁵¹ TVKUY, “Mavi Kart düzenlenmesi” başlıklı 53. madde: “ (1) Doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilere, talepleri halinde 52 nci maddede sayılan haklardan faydalanabileceklerini gösteren Mavi Kart düzenlenerek verilir.

(2) Mavi Kart yurt dışında dış temsilcilikler, yurt içinde ise il müdürlüklerince düzenlenir. Gerekli görülen hallerde Genel Müdürlükçe de Mavi Kart düzenlenebilir.

(3) Mavi Kart almak için; talebi belirten dilekçe, iki adet fotoğraf ve yabancı devlet vatandaşı olduğunu gösteren kimlik belgesi veya pasaport ile birlikte müracaat makamlarına başvurulur.

(4) Mavi Kart; nüfus cüzdanı, pasaport veya kimlik belgesi olarak kullanılamaz, kurumlardan hizmet alınması sırasında yabancı kimlik belgesi ile birlikte ibraz edilir.

(5) Mavi Kartın kapsamı, şekli, ebadı ile yürürlük, değiştirme ve geçerlilik tarihlerini belirlemeye, taklit, tahrif ve sahtecilikten korumak maksadıyla üzerine konulacak güvenlik unsurlarını, basım ve kişiye teslim edildiği aşamada uygulanacak sistem ve teknolojiyi, kaybı ve değiştirilmesi halinde yapılacak işlemleri tespit etmeye Bakanlık yetkilidir.

(6) Doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden ve nüfus kaydında bu yolda açıklama bulunan kişilerin 52 nci madde ile tanınmış olan hakları kullanmalarında nüfus kayıt örneği ya da sistemden alınacak belge de yeterlidir.

“Mavi Kartın düzenlenmesinde uygulanacak esaslar” başlıklı m. 54: (1) Mavi Kart, doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişi ve kendisi ile birlikte işlem gören çocuğuna kapalı nüfus kayıtları esas alınarak düzenlenir.

(2) Mavi Kartın düzenlenmesinde, Türk vatandaşlığının kaybindan sonra kimlik bilgilerinde meydana gelen değişiklikler dikkate alınmaz.

(3) Çocuk adına düzenlenen Mavi Karta, istenmesi halinde fotoğraf yapıştırılabilir.

(4) Mavi Karta yapıştırılacak fotoğraflarda Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 131 inci maddesinde belirtilen esaslar göz önünde bulundurulur.

2.2. Doğumla Türk Vatandaşı Olup Da İzinle Türk Vatandaşlığından Çıkma

Türk Vatandaşlığı Kanunu, 28. maddesinde doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenlerin, Türk vatandaşlarının yararlandıkları haklardan aynen yararlanmaya devam edecekleri açıklanmıştır. Buna göre, ancak doğum yoluyla Türk vatandaşlığına sahip olanlar, bu imtiyaza sahip olabileceklerdir. Doğum yoluyla Türk vatandaşı olan kişilerden ise yalnızca çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ayrıcalıklı olarak haklardan yararlanabileceklerdir.

2.2.1. Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Şartlar

İmtiyazlı yabancı olarak, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesinden yararlanma, “doğumla” Türk vatandaşlığını kazananlara özgülenmiştir. Dolayısıyla 28. madde kapsamındaki haklardan yararlanmak isteyen kişilerin Türk vatandaşlığını doğumla kazanıp kazanmadıklarının tespit edilmesi gerekecektir. Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin esaslar, 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda yer almaktadır. Kanun koyucu, vatandaşlık kazanma konusunda doktrindeki aslen ve müktesep kazanma ayırımına paralel olarak, Türk vatandaşlığının kazanılmasını doğumla ve sonradan kazanma şeklinde düzenlemiştir³⁵²(TVK m.5).

Doğum ile kazanılan Türk vatandaşlığı, kendiliğinden gerçekleşen bir vatandaşlıktır. Doğumla kazanılan vatandaşlıkta, kişinin kendisinin veya anne

(5) Mavi Kartın düzenlenip ilgisine tesliminden sonra kart bilgileri, elektronik ortamda ya da kağıt ortamda tutulur.

(6) Mavi Kartın kaybedilmesi veya kullanılmaz hale gelmesi durumunda yetkili makamlar tarafından kart yenilenir.

(7) Mavi Kartın düzenlenmesinde tereddüde düşülmesi halinde Bakanlıktan görüş alınır.

“Mavi Kartın imhası” başlıklı m. 55:(1) Mavi Kartın imhası, düzenlemeye yetkili makamlar tarafından yapılır.

(2) Mavi Kart sahibi kişinin Türk vatandaşlığını yeniden kazanması halinde Mavi Kart, nüfus cüzdanını düzenleyip veren makam tarafından geri alınarak imha edilir.

(3) Geri alınan veya kurumlarda unutulmuş ya da vatandaşlar tarafından bulunarak nüfus müdürlüğüne teslim edilen Mavi Kartların seri ve numaraları elektronik ortamda ya da kağıt ortamda imha tutanağına geçirilir. Bu çıktılar oluşturulan imha komisyonu tarafından imzalanır.

³⁵² Vatandaşlığı kazanma konusunda, kişinin istek ve iradesinin Türk vatandaşlığını kazandırmasındaki etki ve rolüne göre bir ayırım da yapılabilir. Vatandaşlığın kanun gereği, kişinin iradesi ile bağlı olmaksızın kanunda yer alan şartların meydana gelmesi halinde kazanıldığı “soybağı”, “doğum yeri” ve “evlat edinilme” yoluyla kazanılan vatandaşlıklar bu şekilde gruplanabilecektir. Ayrıca kişinin istek ve talebine bağlı olarak yetkili makamın kararı ya da tespiti ile kazanılması yolları olarak “yetkili makam kararı”, “evlenme” ve “seçme hakkının kullanımı” şeklinde bir ayırım yapılabileceği hakkında bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 67.

babasının isteği ve talebi aranmaz. Doğumla ve kanun gereği kendiliğinden kazanıldığından “aslî vatandaşlık” olarak ifade edilir³⁵³.

Sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı ise yetkili makam kararı, evlat edinme veya seçme hakkının kullanılması ile gerçekleşir. Kazanılan vatandaşlık, kendiliğinden olmaması ve doğum dışındaki sebeplere dayanması nedeniyle “müktesep vatandaşlık” olarak nitelendirilir³⁵⁴.

2.2.1.1 Türk Vatandaşlığının Doğumla (Aslen) Kazanılması

Vatandaşlığın doğuma bağlı olarak kazanılması, bir prensip olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda kişiye dünyaya gelişi ile bir vatandaşlık verilmesi hem en uygun zaman hem de en kesin sebep olarak nitelendirilmiştir³⁵⁵. Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre vatandaşlığın aslen kazanılması, doğum anında veya doğum dolayısıyla gerçekleşir³⁵⁶. Vatandaşlığın bu şekilde kazanılmasında çocuğun iradesi, ana baba veya bir başka ilgilinin istek ve talebi önemli değildir³⁵⁷. Kanunun doğumla kazanmayı düzenleyen hükmüne göre; soybağı esası, (*kan esası, İus sanguinis*) veya doğum yeri esasına (*toprak esası, İus soli*) göre Türk vatandaşlığı kendiliğinden kazanılır.

Kanun koyucu, Türk vatandaşlığının kazanılmasında prensip olarak soybağını esas almıştır. Fakat soybağı ya da toprak esasından birini mutlak biçimde kabul etmenin vatansızlık sonucunu doğurabilecek olması sebebiyle toprak esası tamamlayıcı esas olarak kabul edilerek karma sistem benimsenmiştir.

Kişinin soybağı ya da doğum yeri esasına göre Türk vatandaşlığını kazanması sadece kanunda aranan şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Türk vatandaşlığını kazanmak için ayrıca bir makam onayı veya izni aranmamakta; vatandaşlık kendiliğinden gerçekleşmektedir. Soybağı veya toprak esasına göre kazanılan vatandaşlık için şartların gerçekleşmesinin yeterli olmasının bir diğer sonucu da; vatandaşlığın kazanıldığından daha sonra tespit edildiği hallerde dahi doğum anından itibaren hüküm ifade etmesidir. Doğumla vatandaşlık kazanma şartlarını taşıyan kişinin Türk vatandaşlığı, inşai işlemlere yer olmaksızın yalnızca ihzari nitelikte

³⁵³ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 66.

³⁵⁴ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 67; Evlenme, evlat edinme, yetkili makam kararı, arazi terki veya ilhakı, göç ve mübadele gibi sebepler müktesep vatandaşlığın ortaya çıkmasına neden olurlar.

³⁵⁵ Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 91.

³⁵⁶ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 39; Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 66.

³⁵⁷ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 67.

işlemlerle yapılabilecektir. Bu durum asli vatandaşlığın kendiliğinden meydana gelmesinin bir sonucudur.

2.2.1.1.1. Soybağı Esasına Göre Kazanma

Kişinin doğuma bağlı olarak, soybağı ile bağlı bulunduğu ana babasının vatandaşlığını kazanması, soybağı veya kan esasına göre kazanmadır. Bu bağlamda çocuğun nerede doğduğu, doğduğu ülkenin vatandaşlığını kazanıp kazanmaması bir önem arz etmez. Çocuk doğum anında vatandaşlığı kendiliğinden ana ya da babasının vatandaşlığına bağlı olarak kazanacağından, çocuğun ana babası ile soybağının tespit edilmesi gerekecektir.

Türk vatandaşlık hukukunun, aslen Türk vatandaşlığını kazandırma sonucunu bağladığı soybağı, kan bağına dayanan soybağıdır. Kan esasına dayalı olarak vatandaşlığın kazanılması, Türk hukuku açısından anayasal bir zorunluluktur³⁵⁸. Suni ve akdi bir soybağı ilişkisi meydana getiren evlat edinme, Türk hukukunda asli vatandaşlığa sebep oluşturmak için yeterli görülmemiştir.

Soybağı ile vatandaşlığın kazanılması için çocuk ile ana babası arasında hukuken geçerli bir soybağı aranır. Vatandaşlık kazanma konusunda etki doğurmaya kabil olan soybağı çeşidi, dar anlamda soybağıdır ve ana babanın çocukla olan soybağını ifade eder³⁵⁹. Türk vatandaşlığının kazanılması açısından çocuğun evlilik içinde doğmuş olup olmamasına göre ayırım yapılarak soybağı incelenmektedir.

Evlilik birliği içinde doğan çocuklar bakımından ana ya da babanın birinin Türk vatandaşlığının bulunması çocuğun soybağı esasına dayanarak Türk vatandaşı olması için yeterlidir. Eşlerden birinin yabancı olması, çocuğun Türk vatandaşı olan eşe bağlı olarak Türk vatandaşlığı kazanmasına engel olmaz. Çocukla Türk vatandaşı ebeveyni arasında geçerli soybağı, evlilik sebebiyle tesis edilmiş ve Türk vatandaşlığı kanun gereği kendiliğinden çocuk tarafından kazanılmıştır.

Medeni Kanun’a göre evlilik içinde doğan çocuklar açısından “babalık karinesi” geçerli olur ve buna göre; “Evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üçyüz gün içinde doğan çocuğun babası kocadır” (TMK, m. 285/1). Bir başka deyişle evlilik süresince ya da evliliğin herhangi bir sebeple sona ermesinden itibaren üç yüz gün geçene dek doğan çocuklar ile babaları arasında

³⁵⁸ Erten, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, s. 42.

³⁵⁹ Türk Medeni Kanunu’nda soybağı, yalnızca ana-baba ile çocuklar arasındaki tabii ve hukuki ilişkiyi tespit etmek için kullanılmıştır. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 42.

evlilik dolayısıyla geçerli bir soybağı meydana gelmektedir. Görüldüğü gibi evlilik birliği içinde doğan çocuklar bakımından Türk vatandaşlığının kazanılmasında ana ile baba arasında bir ayırım gözetilmemiştir³⁶⁰.

Evlilik birliği dışında doğan çocuklar bakımından ise ana ya da babadan hangisinin Türk vatandaşı olduğuna göre bir ayrıma gidilmiştir. Türk ana ve yabancı babadan evlilik birliği dışında doğan çocuk Türk vatandaşı sayılırken Türk babadan ve yabancı anadan doğan çocuklar açısından Türk vatandaşlığının kazanılması tespit gerektirmektedir. Ana ile hukuki soybağının kurulmasından farklı olarak Türk hukuku, baba ile çocuk arasındaki tabii bağa, kendiliğinden hukuki soybağını meydana getirme kuvveti vermemiştir.

Türk hukukunda çocuk ile ana arasında mevcut olan tabii soybağı hukuki soybağının kurulması için yeterli görülmüştür³⁶¹. Bu bağlamda çocuğu doğuran kadının Türk vatandaşı olduğunun tespit edilmesi halinde, çocuk Türk vatandaşlığını kazanmış olacaktır. Analık karinesi gereği, ana ile soybağının kurulmasında evliliğin bir etkisi yoktur³⁶². Anadan Türk vatandaşlığını kazanan çocuğun daha sonra yabancı bir baba ile arasında soybağı kurulması da Türk vatandaşlığını etkilemez³⁶³.

Yabancı ana ve Türk babadan evlilik birliği dışında doğan çocukların Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri, soybağını meydana getiren usul ve esasların yerine getirilmesine bağlanmıştır (TVK, m. 7/3.). Doktrinde bu şartın müphemliği

³⁶⁰ Alman ve İsviçre vatandaşlık kanunları da aynı esası benimsemişlerdir. Evlilik birliği içinde doğan çocuklardan ana ya da babasının, Almanya vatandaşı olması durumunda çocuk Alman vatandaşlığını (art. 4/1 StAG); İsviçre vatandaşı olması durumunda da İsviçre vatandaşlığını (art.1-a BüG) kazanır.

³⁶¹ TMK m. 382/1; “Çocuğu doğuran kadın anadır” kuralı (mater semper certa est) çocuk ile ana arasındaki soybağı ilişkisini kanundan dolayı, kendiliğinden, doğum olayı ile birlikte kurulmasına işaret eder. Bkz. Ahmet M. Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2015, s. 512; Kimi hukuk sitemlerinde ana ile çocuk arasında bulunan tabii bağ aynı zamanda hukuki soybağını meydana getirmez. Soybağının kurulabilmesi için birtakım işlemlerin gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulur. Türkiye’nin taraf olduğu 13 Eylül 1973 tarihli Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair “Bern-CIEC” Sözleşmesi de vatansız kalan her çocuğun doğumla anasının vatandaşlığını kazanacağı hükmünü içerir. Bkz. RG. 15.06.1975-15327; 403 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanununda, 1981 yılında 2383 sayılı Kanunla değişiklik yapılmadan önce; Türk anadan evlilik dışında doğan çocukların, babasının vatandaşlığını kazanamamaları halinde Türk vatandaşlığını kazandığı düzenlenmişti. Bu durum, dünya genelinde ebeveynlerin farklı vatandaşlıklarda olmaları halinde çocuğa genellikle babanın vatandaşlığını verilmesi eğiliminin bir görüntüsüdür. Bkz. United Nations-Division for the Advancement of Women Department of Economic and Social Affairs, “Women, Nationality and Citizenship”, *Women 2000 and Beyond*, June 2003, s. 2, <http://www.un.org/womenwatch/daw/public/jun03e.pdf> (20.05.2016).

³⁶² Türk vatandaşlığının verilmesi bakımından çocuğu, soybağının kurulacağı Türk vatandaşı kadının doğurduğunun tespit edilmesi yeterlidir. Bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 69; Aynı esas Alman ve İsviçre hukuklarında da kabul edilmiştir (art. 4/1 StAG; art. 1-b BüG).

³⁶³ Yabancı babanın vatandaşlığını kazanan bu çocukların Türk vatandaşlığından seçme hakkı ile ayrılımları mümkündür(TVK m.34).

eleştirilmiştir³⁶⁴. Türk hukukunda yabancılık unsuru taşıyan bir soybağı ilişkisine, usul ve esasları bakımından hangi hukukun uygulanacağını, 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkındaki Kanun gösterir³⁶⁵.

Türk Medeni Kanunu'na göre; evlilik birliği dışında doğan çocuk ile baba arasında soybağı üç şekilde kurulabilecek (TMK, m. 282) ve böylece çocuk babasından dolayı Türk vatandaşlığını kazanabilecektir. Bunlardan ilki, çocuğun doğumundan sonra ana ile babanın evlenmesidir³⁶⁶. Ayrıca babanın çocuğu tanınması³⁶⁷ (TMK m. 295-300) ve babalık davası (TMK m. 301-303) sonucunda tabii baba ile çocuk arasında hukuki soybağı kurulabilmektedir³⁶⁸. Kanunda belirtilen üç

³⁶⁴ 11.02.1964 tarihli, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun uygulanmasına ilişkin yönetmeliğin 5. maddesinde; tanıma ve babalık hükmünün "Medeni Kanun hükümlerine uygun olarak" gerçekleşmesinin aranması yanıltıcı ve çelişiklere sebebiyet verici olarak nitelendirilmiştir. Yabancı anadan doğmuş ve muhtemelen yabancı vatandaşlık kazanmış çocuğun tanınması veya babalık hükmüne konu olması halinde olayda açık bir yabancılık unsuru bulunacaktır. Kanunlar ihtilafı kaidelerinin gösterdiği hukuka uygun olarak çocukla soybağı kurulması halinde Medeni Kanun hükümlerinin gözetilmesi, Türk baba ile geçerli soybağı bulunan çocuğun Türk vatandaşlığı kazanamamasına sebep olabilecektir. Yönetmelik hükmünün "Türk hukukuna" veya "Türk milletlerarası özel hukuk hükümlerine" şeklinde anlaşılması gerektiği hakkında bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 71; Göğçer, *Türk Tabiiyet Hukuku*, s. 42; Uluocak, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 28-30.

³⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Tekinalp, *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları*, s. 218-244; Çelikel ve Erdem, *Milletlerarası Özel Hukuk*, s.257-284; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s.263-272.

³⁶⁶ TMK, m. 293- "Eşler, evlilik dışında doğmuş olan ortak çocuklarını, evlenme sırasında veya evlenmeden sonra, yerleşim yerlerindeki veya evlenmenin yapıldığı yerdeki nüfus memuruna bildirmek zorundadırlar. Bildirimin yapılmamış olması, çocuğun evlilik içinde doğan çocuklara ilişkin hükümlere tâbi olmasını engellemez. Daha önce tanıma veya babalığa hükümle soybağı kurulmuş çocukların ana ve babası birbiriyle evlenince, nüfus memuru re'sen gerekli işlemi yapar."; Ananın zinası sonucu doğan çocuğun vatandaşlığı baba ile evlenmeden etkilenmez. Bu halde ana ile evli olan kişi çocuğun hukuki soybağının bulunduğu kişidir. Tabii baba ile soybağının kurulabilmesi öncelikle mevcut hukuki soybağının ortadan kalkmasına bağlıdır. Bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 49; Ana ile evlenme ister doğumdan önce ister doğumdan sonra olsun, çocuk ile baba arasında soybağının kurulmasını gerçekleştirir. Bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 70; Kılıçoğlu, *Aile Hukuku*, s. 292-294.

³⁶⁷ TMK, m. 295-"Tanıma, babanın, nüfus memuruna veya mahkemeye yazılı başvurusu ya da resmî senette veya vasiyetnamesinde yapacağı beyanla olur. Tanıma beyanında bulunan kimse küçük veya kısıtlı ise, veli veya vasisinin de rızası gereklidir. Başka bir erkek ile soybağı bulunan çocuk, bu bağ geçersiz kılınmadıkça tanınmaz."; tanıma beyanı yenilik doğurucu işlem niteliğindedir ve geçmişe etkili olarak doğum anından itibaren çocuk ile baba arasında soybağının kurulmasını sağlar. Bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 70.

³⁶⁸ Yabancı anaya bağlı olarak yabancı vatandaşlığı bulunan çocuğun Türk babası ile arasında soybağının kurulması vatandaşlığın kazanılması açısından bir önmele teşkil eder. Yabancılık unsurunun bulunması gereği 5718 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkındaki Kanun'a göre belirlenir. MÖHUK'ta soybağının düzenleyen m. 16: "Soybağının kuruluşu, çocuğun doğum anındaki milli hukukuna, kurulamaması hâlinde çocuğun mutad meskeni hukukuna tâbidir. Soybağı bu hukuklara göre kurulamıyorsa, ananın veya babanın, çocuğun doğumu anındaki milli hukuklarına, bunlara göre kurulamaması hâlinde ana ve babanın, çocuğun doğumu anındaki müşterek mutad mesken hukukuna, buna göre de kurulamıyorsa çocuğun doğum yeri hukukuna tâbi olarak kurulur. Soybağı hangi hukuka göre kurulmuşsa iptali de o hukuka tâbidir."; Yabancı bir devlet mahkemesinin çocukla babası arasında soybağı kurulmasına ilişkin kararları da MÖHUK m. 50-60 arasındaki hükümlere göre, Türk mahkemelerince tanınması veya tenfiz edilmesi suretiyle kesin

yoldan biri seçilerek, Türk baba ile çocuk arasında hukuken geçerli soybağı tesis edildiğinde çocuk doğumdan itibaren Türk vatandaşlığını kazanmış olmaktadır. Soybağının kurulmasına bağlı olarak vatandaşlığın kazanılmasında çocuğun yaşının bir önemi yoktur. Soybağı ilişkisi ne zaman kurulursa kurulsun kişi doğum anından itibaren Türk vatandaşlığını kazanmış olacaktır³⁶⁹. Geriye yürüme kan esasının dayandığı soybağının bir sonucudur. Soybağının sonradan düzeltilmesi, “gerçekte baba ile çocuk arasında ana rahmine düşüş anındaki bir gerçeği saptamaktadır.”³⁷⁰

Evlilik birliği içinde veya dışında, ana babasından birinin Türk vatandaşı olması nedeniyle Türk vatandaşı olarak dünyaya gelen çocuğun doğum yeri, Türk vatandaşlığını kazanma hususunda bir önem arz etmez. Yabancı bir devlet ülkesinde doğma, soybağına bağlı olarak Türk vatandaşlığının kazanılmasında etki doğurmaya kabil değildir³⁷¹.

2.2.1.1.2. Toprak Esasına Göre Kazanma

Kişinin kan bağı yerine doğduğu ülke ile arasındaki yersel ilişkinin dikkate alınması, vatandaşlığın kazanılmasında toprak esasının kabul edildiğini göstermektedir. Devletler, toprak esasını iki farklı şekilde vatandaşlık vermek üzere

hüküm ve icra kabiliyetine sahip olabilecektir; Çocuk ile babası arasında soybağını kuran hâkimin hükmü de yenilik doğurucu niteliktedir ve doğum anından itibaren soybağının kurulmasını sağlar. Bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 70.

³⁶⁹ Kanunun bu şekilde düzenlenmesi de eleştirilen hususlardan biridir. Ergin kişilere zorla vatandaşlığın dayatılmaması ilkesi gereği, madde hükmünün erginlik yaşına varmamış kişilere iradeleri dışında vatandaşlık verilmesi ile sınırlandırılması gerektiği ifade edilmiştir. Hükmün bu şekilde düzenlenmesi eleştirilse de; kanun hükmünün mevcut şeklinin, sadece küçük çocukları kapsayacak şekilde yorumlanamayacağı hakkında bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 71; Uygulama Yönetmeliğinde de aynı anlayış gözlemlenmektedir. Bkz. Yönetmelik, m. 8, 9; Bu kişiler için reşit olma hallerini Türk kanunlarına göre tespit etmek gerekir. Bkz. Uluocak, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 30; Türk vatandaşlığını kazanmanın bu halde ergin kişinin iradesine bırakılması gerektiğine katılmayan yazarlara göre de madde hükmünden bu çıkarımı yapmak doğru olmayacaktır. Bunu yerine, ergin olmayanların kazandıkları Türk vatandaşlığından üç yıl içinde seçme hakkı ile ayrılma imkânının bir benzeri olarak süreleri geçmiş kişilere mahsus bir seçme hakkının düzenlenebileceği ifade edilmiştir. Bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 52.

³⁷⁰ Göğer, *Türk Tabiiyet Hukuku*, s. 40.

³⁷¹ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 68; 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu, m.15/1'e göre “Sağ olarak dünyaya gelen her çocuğun, doğumdan itibaren Türkiye’de otuz gün içinde nüfus müdürlüğüne, yurt dışında ise altmış gün içinde dış temsilcilığe bildirilmesi zorunludur.”. Bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi hakkında para cezası öngörülse de yerine getirilmediği haller dikkate alınarak Türk Vatandaşlığı Kanunu Uygulama Yönetmeliği’nde özel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Yönetmeliğe göre: “Yurt dışında yaşayan ve onsekiz yaşını tamamladığı halde doğumuna ilişkin bildirimde bulunulmayan kişilerin aile kütüğüne tescili, Türk vatandaşı ana veya babadan dolayı Türk vatandaşlığını kazandıklarının Bakanlıkça yapılacak inceleme sonucunda tespiti halinde mümkündür.” Başvuruda yer alması gereken Türk vatandaşlığını ispata yarayan belgelerin (Yön. m. 9.) Bakanlıkça doğruluğunun tespit edilmesi halinde bu kişilerin aile kütüğüne tescil edileceği kabul edilmiştir (Yön. m.10).

sistemlerine dâhil edebilirler. Toprak esasının yalnızca vatansızlığı önlemeye matuf olarak uygulanması veya siyasi toprak esası olarak kabul edilmesi mümkündür³⁷².

Siyasi toprak esasına göre devlet, ülkesinde doğan herkese vatandaşlık verme amacındadır³⁷³. Tarihsel açıdan incelendiğinde Türk hukukunda, vatandaşlığın kazanılması konusunda, siyasi toprak esastan vazgeçilerek vatansızlığı önlemeye matuf toprak esasının uygulanmasına yönelik bir gelişim gözlemlenir³⁷⁴.

Toprak esasının vatandaşlık verilmesinde kullanılmasının bir diğeryolu ise vatansızlığı önlemeye matuf olarak karma sistemin bir aracı haline getirilmesidir. 5901 sayılı Kanun toprak esasını, Kara Avrupası hukuklarında olduğı gibi vatansızlığı önleme amacına hizmet etmek amacıyla kabul etmiştir³⁷⁵. Türk vatandaşlığının kazanılmasında, soybağı esası öncelikli esas kabul edilirken; vatansızlık hallerini arttırmamak amacıyla, tamamlayıcı olarak toprak esası yani doğum yerine bağılı olarak Türk vatandaşlığının kazanılması kabul edilmiştir.

Türk vatandaşlığını toprak esastan dolayı kazanacakları iki grup halinde belirlemiştir. Türkiye’de doğan ve Türkiye’de bulunan çocukların belli şartlar altında, Türk vatandaşlığını kazanmaları mümkün olacaktır. Ancak doğum yerinin Türkiye olması, her durumda Türk vatandaşlığının kazanılması sonucunu doğurmamaktadır. Bu durum, toprak esasının Türk hukukunda tamamlayıcı olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.

Türk Vatandaşlığı Kanunu Uygulama Yönetmeliğı, m. 11/1’e göre; “Türkiye’de doğan ve ana ve babanın belli olmaması veya vatansız bulunması ya da millî kanunları gereğince ana ve babadan dolayı vatandaşlık kazanamaması gibi nedenlerle herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumundan itibaren Türk vatandaşlığını kazanır”. Bu bağlamda Türk vatandaşlığını toprak esasına göre kazanabilmek için ilk şart, doğumun Türkiye’de gerçekleşmesidir.

³⁷² Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 54.

³⁷³ Avrupa’da toprak ilkesini kesin biçimde uygulayan tek devlet olan İrlanda’da 2004’te yapılan halk oylamasıyla yapılan anayasa değişikliğı ile İrlanda’da doğan çocuklara sırf bu sebepten vatandaşlık verilmesi uygulamasına son verildi. Değişikliğın önerilmesindeki en büyük etmen, çocuklarına Avrupa Birliğı vatandaşlığı kazandırmak isteyen hamile yabancı kadınların İrlanda’ya gelmesi ve buna bağılı olarak Avrupa Birliğı içinde rahatsızlık doğmasıdır. Bkz. Rona Aybay ve Elif Oral, *Kamusal Uluslararası Hukuk*, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 221.

³⁷⁴ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 54; Osmanlı Devleti’nin vatandaşlık düzenlemelerinde, ülkede yaşayan herkesin yabancı bir vatandaşlık iddiasında bulunmadığı sürece Osmanlı vatandaşı kabul edilmesi esastır. Bkz. yukarıda, 8 Nisan 1284 (23 Ocak 1869) tarihli Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesi.

³⁷⁵ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 54.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin siyasi sınırları içinde kalan kara ülkesinde, kara sularında ve hava sahasında doğan çocuklar Türkiye'de doğmuş kabul edilirler. Devletler hukukuna göre nerede bulunurlarsa bulunsunlar Türk savaş gemilerinde ve açık denizlerde bulunan Türk bayrağını çekmiş bulunan ticari gemilerde doğmuş çocuklar da Türkiye'de doğmuş kabul edilirler. Limanların, bulunduğu devletin hâkimiyeti altında olduğu kabul edildiğinden Türk limanlarında bulunan yabancı bayraklı ticari gemilerde doğan çocuklar da Türkiye'de doğmuş gibi işlem görürler. Tespitinin zorluğu nedeniyle bir istisna olarak devletin kara sularında ve hava sahasında seyreden yabancı gemilerde doğan çocuklar ise bulundukları geminin taşıdığı bayrağın ülkesinde doğmuş sayılırlar.³⁷⁶

Toprak esasından Türk vatandaşlığını kazanmanın ikinci şartı; Türkiye'de doğan çocuğun, yabancı ana veya babasından vatandaşlık kazanmamış olmasıdır³⁷⁷. Şayet çocuk, ana veya babasından vatandaşlık kazanabiliyorsa; Türk hukukunda kan esasının öncelikli kazanma yolu, toprak esasının ise vatansızlığı önleme amacıyla tamamlayıcı yol olması gereği çocuk, Türk vatandaşlığını kazanamayacaktır.

Ana veya baba ile vatandaşlık bağı bulunan devletin, mutlak biçimde toprak esasını kabul etmiş olduğu ihtimalde çocukları ebeveynin vatandaşlığını kazanamayacaktır. Milli hukukları kan esasını kabul etse de ana babanın çocukla arasında hukuki soybağı kurulamaması halinde çocuk vatansız kalabilecektir³⁷⁸. Bunun gibi ana ve babanın vatansız olması veya belli olmaması halleri de çocuğa Türk vatandaşlığının toprak esasına göre verilmesi sonucunu doğurabilecektir. Doğumu anında soybağı nedeniyle ana-babasından vatandaşlık kazanamayan çocukların daha sonra yabancı vatandaşlık kazanmaları halinde toprak esası ile kazandıkları Türk vatandaşlığı bu durumdan etkilenmeyecektir³⁷⁹.

³⁷⁶ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 54.

³⁷⁷ Hüküm içinde ana babanın "yabancı" sıfatıyla sınırlandırılması eleştirilmiştir. Ana babanın yabancı olması halinde; yabancı anadan ve Türk babadan evlilik dışında doğan çocukların doğum yeri esasıyla vatandaşlık kazanmalarının engelleneceği hakkında bkz. Feriha Bilge Tanrıbilir, "Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 75, 2008, s. 33, 34.

³⁷⁸ Türk hukukunda çocuk ile ana arasındaki tabi bağ hukuki soybağının kurulması için yeterli kabul edilse de kimi hukuk sitemlerinde ananın çocuğu tanınması veya mahkeme hükmü ile soybağının kurulması şartları aranmaktadır. Bu şartların yerine gelmemesi hallerinde çocuk doğumla anadan vatandaşlık kazanamayabilecektir. Bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 56.

³⁷⁹ Toprak esasına göre Türk vatandaşlığını kazanmakla birlikte daha sonra yabancı vatandaşlığa sahip olmak, bir başka deyişle çifte vatandaş olmak mümkündür. Kanun koyucu ayrıca toprak esasına göre Türk vatandaşlığını kazanan çocuklara ergin olmalarından itibaren seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılma imkânı tanımıştır. Bkz. TVK m. 34/1-ç; Ayrıca bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 151.

Türkiye’de doğan çocuklardan ayrı olarak Türkiye’de bulunmuş çocuklar da Türk vatandaşlığını toprak esasına göre kazanabileceklerdir. Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 8. maddesinin 2. fıkrasında da yer aldığı üzere; “Türkiye’de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye’de doğmuş sayılır.”

Çocuğun bulunduğu ülke topraklarında doğduğunun kabulü, milletlerarası teamül kuralı haline gelmiş bir karinedir³⁸⁰. Aksi ispat edilebilir bir karine olarak, Türkiye’de bulunmuş olmak, Türk vatandaşlığının kazanılması sonucunu doğurabilecektir.

Ne var ki hükmün düzenleniş şeklindeki bazı eksiklikler dikkat çekicidir ve karineyi kullanışsız kılmaktadır. Doktrinde de eleştirildiği üzere; öncelikle, Türkiye’de doğmuş olmanın aksini kimin ispat edeceğine ilişkin bir sınırlama yoktur. Karinenin aksinin, her türlü delille herkes tarafından ispat edilmesinin önünde hukuken bir engel bulunmamaktadır. Savcı dâhil herkesin doğumun Türkiye’de gerçekleşmediğini ispat edebilmesi gerektiği ileri sürülmüştür³⁸¹.

Hüküm boşluğundan kaynaklanan ikinci bir sorun da karinenin aksinin ispat edilmesinde herhangi bir sürenin öngörülmemiş olmasıdır³⁸². Vatandaşlığın devamlı ve sürekli bir ilişki olduğu ilkesine aykırı olarak, Türk vatandaşlığını toprak esasına göre kazanmış kişilerin herhangi bir zamanda, Türkiye’de doğmamış olduğunun ispatlanmasından vatandaşlıklarının etkilenmesi adil olmayacaktır³⁸³. Ayrıca bir görüşe göre Türkiye’de doğmanın sadece Türk vatandaşlığını doğumla kazanma bakımından değer taşıması bir eksiklik olarak nitelendirilmiştir. Türkiye’de doğmakla birlikte yabancı vatandaşlık kazanması sebebiyle Türk vatandaşlığı

³⁸⁰ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 73.

³⁸¹ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 57. Göğer, *Türk Tabiiyet Hukuku*, s. 48.

³⁸² 403 sayılı mülga TVK döneminde, karinenin aksinin tespiti hususunda makul süre olarak vatandaşlığa alınma kararının iptali için öngörülmüş beş yıllık sürenin dikkate alınması gerektiği savunulurken bu süre 5901 sayılı kanunda yer almamaktadır. Bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 58.

³⁸³ Hâlbuki doğumla kazanılan Türk vatandaşlığı, asli vatandaşlıktır ve kanun gereği doğumdan itibaren geçerli olur. Asli vatandaşlığın kazanılmasındaki “istikrar zarureti” dikkate alınırsa, sonsuza dek bir açıklığın bırakılmaması gerektiği hakkında bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 73; “Makul ve icaplara uygun düşecek” bir süre ile sınırlanması gerektiği Uluocak, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 32; Makul ve uygun bir sürenin geçmesinden yıllar sonra kişinin vatandaşlığını tartışma konusu yapmanın hukuk düzeni açısından uygun olmadığı hakkında bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 103; Eksikliğin tespit edilmesi halinde bu kişilerin aslen Türk vatandaşı olmalarının mümkün olmadığı yönünde karşı görüş hakkında bkz. Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 106; Karinenin iptali için makul ve icaplarına uygun bir süresin öngörülmemesi, vatandaşlığın devamlı ve sürekli bir ilişki olduğu prensibine aykırılık teşkil edecektir. Bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 58; Erten, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, s. 43.

kazanamayan kişiler için istisnai kazanma yolları arasında “kolay telsik” olanağı düzenlenmesinin uygun olacağı doktrinde dile getirilen görüşlerdendir³⁸⁴.

Türk vatandaşlığının doğum yeri esasına göre kazanılmasında aranan son şart ise çocuğun doğumla herhangi bir yabancı vatandaşlık kazanamamış olmasıdır³⁸⁵. Bu şartla amaçlanan, çocuğun doğum anında yabancı bir vatandaşlık kazanmadığının tespiti³⁸⁶. Türk vatandaşlığının kazanılmasından sonra, çocuğun bir şekilde yabancı vatandaşlık kazanması halinde Türk vatandaşlığına hâle gelmeyecek ve çocuk birden çok vatandaşlık sahibi olabilecektir³⁸⁷.

2.2.1.2. Türk Vatandaşlığını Kazanmayı Sağlayan Diğer Haller

Doğumdan sonra ve doğumdan başka bir sebeple kazanılan vatandaşlık, Türk hukukunda, sonradan kazanılan veya müktesep vatandaşlık olarak nitelendirilir. Doğum nedeniyle kazanılan vatandaşlıkların aksine, müktesep vatandaşlık geriye etkili değildir. Sonradan kazanılan vatandaşlıktan doğan haklar, geriye etki edemezler.

Kazanıldığı andan itibaren asli vatandaşlık gibi sürekli olan müktesep vatandaşlık, Türk hukukunda hak ve yükümlülükler bakımından sadece bir konuda doğumla vatandaşlığı kazanmadan ayrılmaktadır. Tez konumuzu teşkil eden, çıkma ile Türk vatandaşlığından ayrılan imtiyazlı yabancıların vatandaşla eşitliğe yaklaşan haklardan yararlanmaları, bu kişilerin doğumla Türk vatandaşı olmalarına dayanmaktadır.

³⁸⁴ Benzer bir örnek olarak; Avusturya’da 1999 Ocak ayında yapılan reformla ülkede doğmuş olanlar için ikamet şartı olarak daha kısa bir süre öngörülmüştür. Bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 103.

³⁸⁵ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, m. 7: “1- Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır. 2- Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.” http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html (05.06.2016), RG. 22.01.1995-22184.

³⁸⁶ Doğum yeri esasına göre Türk vatandaşlığının kazanılmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmelikle belirlenmiştir. Başvurular, yönetmelikte belirtilen belgelerle (Türk Vatandaşlığı Kanunu Uygulama Yönetmeliği, m.11’de yer alan belgeler: İsteği belirten form dilekçe, çocuğun Türkiye’de doğduğunu ispatlayan doğum belgesi, doğum belgesine dayanarak düzenlenen doğum tutanağı, çocuğun ana ve babadan dolayı herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanamadığını ispatlayan belge, ana ve babanın vatansız olması halinde temini mümkün ise bu durumu ispatlayan belge) doğumun gerçekleştiği yer valiliğine yapılır. Müracaat makamı olarak valilik, hazırladığı dosyayı karar alınmak üzere Bakanlığa gönderir. Bakanlık, bir tespit kararı vererek şartların karşılanıp karşılanmadığını ortaya koyar. Yapılan inceleme ve araştırma sonucunda kanunda öngörülen şartları karşılayan başvurular Türk vatandaşlığının kazanılması sonucunu doğurur.

³⁸⁷ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 57.

Sonradan Türk vatandaşlığı kazanan kişilerin, çalışmamızın odağındaki imtiyazlı yabancı grubuna dâhil olma imkânları bulunmamaktadır. Bu sebeple Türk vatandaşlığını doğum dışındaki sebeplerle kazanma yollarına kısaca değinilmekle yetinilecektir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 9. maddesinde sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı üç başlık halinde düzenlenmiştir. Buna göre, daha önce vatandaşlığı bulunan veya bulunmayan yabancı kişilerin Türk vatandaşlığını kazanmaları, yetkili makam kararı, evlat edinilme³⁸⁸ ya da seçme hakkının kullanılması³⁸⁹ ile gerçekleşir.

Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığına alınma yolları ise; genel olarak vatandaşlığa alınma şeklinde adlandırılan adi telsik³⁹⁰, istisnai vatandaşlığa alınma yolu olan fevkalade telsik³⁹¹, yeniden vatandaşlığa alınma³⁹² ve evlenme³⁹³ yoluyla

³⁸⁸ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun, Türk vatandaşlığının evlat edinilme ile kazanılması başlıklı 17. maddesine göre; “Bir Türk vatandaşı tarafından evlat edinilen ergin olmayan kişi, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla, karar tarihinden itibaren Türk vatandaşlığını kazanabilir”.

³⁸⁹ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 21. maddesinde; “27 nci madde uyarınca ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden çocuklar ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kazanabilirler” hükmü düzenlenmiştir.

³⁹⁰ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 11. maddesinde, Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancılarda aranacak şartlar sıralanmıştır. Buna göre; kendi millî kanununa, vatansız ise Türk kanunlarına göre ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak, başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye'de kesintisiz beş yıl ikamet etmek, Türkiye'de yerleşmeye karar verdiğini davranışları ile teyit etmek, genel sağlık bakımından tehlike teşkil eden bir hastalığı bulunmamak, iyi ahlak sahibi olmak, yeteri kadar Türkçe konuşabilmek, Türkiye'de kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak gelire veya mesleğe sahip olmak ve millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartları aranır. Sayılanlarla birlikte, yabancılardan taşıdıkları devlet vatandaşlığından çıkma şartı da aranabileceği maddenin ikinci fıkrasında belirtilmiştir. Bu takdirin kullanılmasına ilişkin esasların tespiti ise Bakanlar Kurulu'nun yetkisindedir.

³⁹¹ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 12. maddesinde, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla Bakanlığın teklifi, Bakanlar Kurulunun kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilecek yabancılar üç grup halinde düzenlenmiştir. Buna göre; Türkiye'ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler, vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler ve göçmen olarak kabul edilen kişiler, istisnai yolla Türk vatandaşlığı kazanabileceklerdir.

³⁹² Kanun yeniden kazanmayı ikamet şartına bağlı olan ve olmayan gruplar için iki ayrı maddede düzenlemiştir. Türk vatandaşlığının ikamet şartı aranmaksızın yeniden kazanılmasına ilişkin 13. maddede; millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla Türkiye'de ikamet etme süresine bakılmaksızın, Türk vatandaşlığını Bakanlık kararıyla yeniden kazanabilecek kişiler iki grup halinde belirtilmiştir. Buna göre, çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenlerle ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybedenlerden 21. maddede öngörülen süre içerisinde seçme hakkını kullanmayanlar, ikamet şartına bağlı olmaksızın Türk vatandaşlığını kazanabilirler. Türk vatandaşlığının ikamet şartına bağlı olarak yeniden kazanılmasını düzenleyen 14. maddeye göre ise; 29. madde uyarınca Türk vatandaşlığı kaybettirilenler Bakanlar Kurulu kararıyla, 34. madde uyarınca Türk vatandaşlığını kaybedenler ise Bakanlık kararıyla, Türk vatandaşlığını yeniden kazanabilirler. Bu kişiler bakımından, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir halinin bulunmaması ve Türkiye'de üç yıl ikamet etmek şartları aranır.

³⁹³ 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun, Türk vatandaşlığının evlenme yoluyla kazanılması başlığını taşıyan 16. maddesine göre; “Bir Türk vatandaşı ile evlenme doğrudan Türk vatandaşlığını

vatandaşlığın kazanılmasıdır. Kişinin, herhangi bir devlet vatandaşlığını, o devletin kanunlarında belirtilen şartları yerine getirmek suretiyle kazanması, yetkili makam kararı ile kazanmayı ifade etmektedir ve bu durum telsik olarak adlandırılır³⁹⁴. Devletle yabancı kişinin birbirine uygun karşılıklı iradeleri birleşmedikçe vatandaşlık ilişkisinin kurulması mümkün değildir³⁹⁵.

Türk hukukunda yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığına alınma, esasen bir hak olarak görülmemektedir. Bu husus maddelerin düzenlenmesinde “alınabilir” ifadesinin kullanılmasına özen gösterilmesinden de anlaşılabilmektedir. Türk vatandaşlığının kazanılmasında karar almaya yetkili iki makam olarak belirlenen Bakanlar Kurulu ve İçişleri Bakanlığı, Türk vatandaşlığını kazanmaya ilişkin belirlenen şartları yerine getirmiş kişilerin vatandaşlığa alınmasında takdir hakkına sahiptir³⁹⁶. Türk vatandaşlığı, ancak başvuru yolun tüm şartlarının yerine getirilmesi halinde kazanılabilir; fakat şartların yerine getirilmesi vatandaşlığın kazanılmasını talep etmek bakımından kişiye mutlak bir hak sağlamaz.

Yetkili makamın kararını gerektirmeksizin yalnızca ilgilinin irade beyanında bulunması ile Türk vatandaşlığının kazanılması durumu ise “Türk vatandaşlığının seçme hakkı ile kazanılması” şeklinde ifade edilmiştir. Bu halde yetkili makam tarafından yalnızca kişinin bu yolla Türk vatandaşlığını kazanmaya hakkı olup olmadığının tespiti yapılmaktadır. Tespite ilişkin kararla birlikte kişi, Türk vatandaşlığını kazanmış olmaktadır.

2.2.2. Türk Vatandaşlığının Kaybına İlişkin Şartlar

Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk vatandaşlığının yetkili makam kararı veya seçme hakkının kullanılması yollarıyla kaybedilebileceğini öngörmüştür. Türk vatandaşlığının yetkili makam kararı ile kaybı; “çıkma”, “kaybettirme” ve “iptal” şeklinde söz konusu olmaktadır. Seçme hakkının kullanılması yoluyla Türk

kazandırmaz. Ancak bir Türk vatandaşı ile en az üç yıldan beri evli olan ve evliliği devam eden yabancılar Türk vatandaşlığını kazanmak üzere başvuruda bulunabilir.” Başvuru sahiplerinde; aile birliği içinde yaşama, evlilik birliği ile bağdaşmayacak bir faaliyette bulunmama, millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmama şartları aranır. Ayrıca, başvurudan sonra Türk vatandaşı eşin ölümü nedeniyle evliliğin sona ermesi halinde; aile birliği içinde yaşama şartının aranmayacağı ve evlenme ile Türk vatandaşlığını kazanan yabancılar hakkında evlenmenin butlanına karar verilmesi halinde, evlenmede iyiniyetli iseler Türk vatandaşlığını muhafaza edecekleri düzenlenmiştir.

³⁹⁴ Tanrıbilir, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri”, s. 34.

³⁹⁵ Göger, *Türk Tabiiyet Hukuku*, s. 63.

³⁹⁶ Tanrıbilir, “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri”, s. 35.

vatandaşlığının kaybı³⁹⁷ ise vatandaşlıkla ilişkisi kesilecek kişinin iradesiyle gerçekleşmesi nedeniyle, diğer üç şekilden ayrı tutulmuştur.³⁹⁸

Türk vatandaşlığının kaybı, ilgilinin iradesi esas alınarak gruplandırıldığında üç grup teşkil edecek şekilde düzenlenebilir. Bunlardan ilki, sadece iradenin esas alındığı “seçme hakkının kullanılması” yoluyla kaybetme halidir³⁹⁹. Seçme hakkını kullanmak ilgiliye vatandaşlığını terk etme imkânı sağlamaktadır. Hakkı kullanan kişi, başkaca bir işleme ihtiyaç duymaksızın Türk vatandaşlığını bırakmaktadır⁴⁰⁰. Kanunun da ikinci bir grup şeklinde belirttiği “seçme hakkının kullanılması”, kişinin sadece kendisine tanınan “sübjektif bir hak”ı değerlendirerek serbest iradesiyle Türk vatandaşlığını kaybetmesi sonucunu doğuracaktır⁴⁰¹.

İradenin varlığının ilgilinin vatandaşlığının kaybı sonucunu meydana getirmeye yetmediği, ayrıca yetkili makam kararının bulunması gereken bir diğer grup daha mevcuttur. Türk vatandaşlığından “çıkma” yolu ile kayıp bu gruba dâhildir⁴⁰². İlgilinin başvurusu “kurucu öge” niteliğinde olsa da başlı başına vatandaşlığın kaybı sonucunu vermez. Ayrıca idarenin çıkmaya ilişkin şartların karşılandığını tespit etmesi ve izin vermesi gerekir⁴⁰³.

³⁹⁷ 5901 sayılı TVK, m. 34’e göre, kişinin vatansız kalmayacağı hallerde, ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle doğumla Türk vatandaşı olanlardan yabancı ana veya babanın vatandaşlığını doğumla veya sonradan kazananlar, ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle Türk vatandaşı olanlardan doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar, evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığını kazananlar, doğum yeri esasına göre Türk vatandaşı oldukları halde, sonradan yabancı ana veya babasının vatandaşlığını kazananlar ve herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış ana veya babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazananlar, ergin olmadan itibaren üç yıl içinde, Türk vatandaşlığından ayrılabilirler.

³⁹⁸ Kanunda yer alan grupta yöntemi kişinin iradesini esas almaması ve yetkili makam kararı ile gerçekleşen kayıpların ilgilinin iradesi bakımından farklılıklar arz etmesi sebebiyle eleştirilmiştir. Bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 165.

³⁹⁹ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 122; Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 167; Göger, *Türk Tabiiyet Hukuku*, s. 155.

⁴⁰⁰ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s.164

⁴⁰¹ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s.122; Kanunun kullandığı bir ifade olarak “seçme hakkıyla kayıp” deyimini, mantık çelişkisi içermesi itibarıyla eleştirilmiştir. İsteği doğrultusunda Türk vatandaşlığından ayrılan ilgilinin, vatandaşlığıyla ilişkisinin kesilmesini kendisinin bilgisi dışında yoksun bırakılması anlamına gelen “kayıp” sözcüğüyle ifade edilmesi konusunda, 403 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanununda yer alan hatalı terim kullanımının devam ettirildiği hakkında bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s.165; 5901 sayılı Kanuna göre yalnızca kişinin iradesiyle Türk vatandaşlığının kaybı tek bir yolla, “seçme hakkının kullanılması” ile gerçekleşebilir. 403 sayılı Kanunun geçerli olduğu dönemde ise 19. madde hükmüyle yabancı ile evlenen Türk kadınına evlenmeyle Türk vatandaşlığından çıkma hakkı verilmiştir. Kocasının milli kanununun evlenmeyle kocanın vatandaşlığını kadına bahşetmesi halinde kadının kocasının vatandaşlığını seçtiğini ilgili hükümlere göre bildirmesiyle Türk vatandaşlığını kaybedeceğini düzenlenmişti.

⁴⁰² Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 122.

⁴⁰³ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 165.

Son olarak iradenin yer almadığı, yalnızca yetkili makam kararının Türk vatandaşlığının kaybı sonucunu doğurduğu haller ise Türk vatandaşlığını “kaybettirme” (m. 29) ve Türk vatandaşlığını kazanma kararını “iptal” (m.31) halleridir⁴⁰⁴. Bu grupta “vatandaşlıktan yoksun bırakılma halleri”; diğer bir deyişle kişinin iradesi ve isteği bulunmaksızın Türk vatandaşlığıyla ilişkisinin kesilmesi yolları yer alır⁴⁰⁵.

Türk Vatandaşlığı Kanunu, Türk vatandaşlığından ayrılanlardan yalnızca çıkma yolunu tercih edenler için imtiyaz düzenlemiştir. Türk vatandaşlığı kaybettirilenler, seçme hakkı ile Türk vatandaşlığını bırakanlar, Türk vatandaşlığı iptal edilen veya geri alınanlar için Türk vatandaşları ile benzer haklardan yararlanmalarını sağlayan bir düzenleme öngörülmemiştir.

2.2.2.1. Türk Vatandaşlığından Çıkma

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin 15. maddesinde yer aldığı üzere hiç kimse keyfi olarak yurttaşlığını değiştirme hakkından yoksun bırakılamaz. Bu ilkeye bağlı olarak birçok vatandaşlık hukukunda vatandaşlıktan ayrılma şartları belirlenmiştir. Türk hukukunda da vatandaşlıktan ayrılmanın normal yolu vatandaşlıktan çıkmadır⁴⁰⁶. İlgilinin vatandaşlıktan ayrılma yönündeki iradesi Türk idaresince değerlendirilerek vatandaşlıktan çıkmasına izin verilmektedir.

Yabancı bir vatandaşlığa da sahip olmak isteyen Türk vatandaşları, Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 44. maddesine göre çok vatandaşlık hükümlerinden faydalanabilirler. Fakat Türk hukukunda mümkün olan birden çok vatandaşlık, Türk vatandaşlarının sonradan edinmek istedikleri vatandaşlığın ait olduğu hukuk sistemince mümkün olmayabilmektedir. Bu doğrultuda Türk vatandaşları, vatandaşlığa alınmada kendilerine mevcut vatandaşlıklarından ayrılma şartının ileri

⁴⁰⁴ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 123; 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 19. maddesinin 26. maddesi “Çıkarma” (iskat) başlığını taşıyordu ve Türk vatandaşlığının irade dışı kayıp hallerinden birini teşkil ediyordu. Bu maddeye 5901 sayılı Kanunda yer verilmeyerek “çıkarma” Türk vatandaşlığını kayıp halleri arasından çıkarılmıştır.

⁴⁰⁵ “Yoksun bırakılma” hallerine ek olarak 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 16/3. maddesine göre evlenmekle Türk vatandaşlığını kazanan yabancılar, evliliklerinin butlanına karar verildiğinde ancak iyiniyetli iseler Türk vatandaşlığını muhafaza edebileceklerdir. İyiniyetli olmaksızın butlanla sonuçlanan evlilikleri gereği Türk vatandaşlığının kaybedilmesinin de bu kategoriye dâhil edilmesi gerektiği hakkında bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 165.

⁴⁰⁶ Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 211; 403 sayılı Kanun’da da düzenlenmiş olan “vatandaşlıktan çıkma”, Tâbiyet-i Osmaniye Kanunnamesinde “mezuniyetle tabiiyetin terki”, 1928 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda ise “müsadei mahsusa ile Türk vatandaşlığından çıkma” ifadelerine tekabül etmektedir. Bkz. Fazıl Osman Berki, “Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı”, Ankara, 1975, sy. <http://www.kazanci.com/> (20.03.2016).

sürülmesi nedeniyle veya yalnızca yabancı devlet vatandaşı olma isteği ile Türk vatandaşlığından çıkma yolunu tercih edebilmektedirler. Bir başka deyişle Türk vatandaşlarının sahip oldukları vatandaşlıktan vazgeçerek bir başka vatandaşlığa geçmeleri hususundaki iradeleri korunmuştur. Bu aynı zamanda, vatandaşlığın zorla yükletilmemesi ilkesinin de bir görüntüsünü oluşturmaktadır.

Devletler, hâkimiyet hakları gereği, vatandaşlarının vatandaşlık değiştirme taleplerini kabul ederken bir takım şartları karşılamayı zorunlu kılma hakkına sahiptirler. Türk hukukunda da çıkma başvurusunda bulunan vatandaşın vatandaşlıktan ayrılmasına izin verilmesi bazı şartların yerine getirildiğinin yetkili makamca denetlenmesine bağlanmıştır. Türk hukukunda çıkma başvurusunu sonuca bağlayacak yetkili makam, Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre İçişleri Bakanlığı'dır⁴⁰⁷.

İçişleri Bakanlığı, kanunda aranan şartlarda eksiklik olduğunu tespit ettiği çıkma başvurularını reddedecektir. Buna mukabil şartların yerine getirildiği tespit edilen başvurular için ise Bakanlık izin verebilecektir (TVK, m. 25/1.). Kanundaki ifadeden de anlaşılacağı üzere şartların yerine getirilmiş olması, İçişleri Bakanlığı'nın izni vermesi doğrultusunda bir zorunluluk meydana getirmemektedir. Fakat bu talebin, kişiyi keyfi olarak vatandaşlık değiştirme hakkından mahrum etme ilkesi ile çelişir şekilde yorumlanmaması gerektiği açıktır⁴⁰⁸.

İçişleri Bakanlığı'nın verdiği izin, çıkma şartlarının mevcudiyetini ortaya koymakla birlikte; kişinin vatandaşlıktan çıkmasında, devlet ve üçüncü şahıslar bakımından bir sakınca bulunmadığını teyit eden bir özellik sergilemektedir⁴⁰⁹. Ne

⁴⁰⁷ 403 sayılı TVK döneminde çıkma konusunda yetkili makam Bakanlar Kurulu olarak düzenlenmişken daha sonra bu yetki İçişleri Bakanlığı'na devredilmiştir; İçişleri Bakanlığı'nın Türk vatandaşlığından çıkma talebini reddetmesi halinde red kararına karşı idarî yargı yoluna başvurulabilir. Bkz. Ekşi, *Danıştay Kararları Işığında Türk Vatandaşlığı Kanununa İlişkin İdarî Davalar*, s. 21.

⁴⁰⁸ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 134; “Vatandaşlıktan çıkma gibi, daha çok bireyin istencine bağlı düzenlenmesi gereken bir konuda, yetkili makama takdir yetkisi tanınması tartışılacak bir düzenlemedir.” Bkz. Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 182; “Bakanlığın takdir yetkisi sebebiyle, “Herkes vatandaşlığını değiştirmekte serbest olmalıdır” direktif ilkesinin çıkma kurumu itibarıyla zayıfladığı söylenebilir”. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 146; Yetkili makama tanınmış olan takdiri yetkinin sosyal gerçeklere uygun olarak kullanılması gerektiği hakkında bkz. Göger, *Türk Tabiiyet Hukuku*, s. 120; İdarenin takdir yetkisini kullanarak çıkma izni vermek konusunda serbest olması vatandaşlıktan çıkmayı seçme hakkının kullanılmasından ayırır. Bkz. Tarman, “Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü”, s. 208.

⁴⁰⁹ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 134; Yön. m. 43/2: “Türk vatandaşlığından çıkma izni isteyen kişi hakkında Emniyet Genel Müdürlüğünden, Kaçakçılık İstihbarat Harekât ve Bilgi Toplama Daire

var ki; ilgilinin iradesini tamamlaması gereken yetkili makam kararının, yani vatandaşlıktan çıkma izninin verilmesi ile vatandaşlığın kaybının gerçekleşmemesi de bir başka özellik arz etmektedir⁴¹⁰. Türk hukukunda idarenin, kişinin talebine bağlı olarak çıkma kararı vermesi, vatandaşlıktan çıkma sonucunu doğurmaz. Nitekim başvuru sahibi ancak çıkma belgesini imza karşılığında teslim aldığı anda Türk vatandaşlığını kaybedebilecektir (TVK, m. 27/1).

2.2.2.1.1. Türk Vatandaşlığından Çıkmanın Şartları

Türk vatandaşlığından çıkmanın şartları, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 25. maddesinde sıralanmıştır⁴¹¹. Maddeye göre Türk vatandaşlığından çıkabilmek için dört şart aranır. Bu şartlar; ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak, herhangi bir suç veya askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamak ve kişinin hakkında herhangi bir mali ve cezai tahdit bulunmamasıdır.

2.2.2.1.1.1. Ergin ve Ayırt Etme Gücüne Sahip Olmak

Türk vatandaşlığından çıkma talebinde bulunacak kişilerde aranan ilk nitelik, ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak olarak belirlenmiştir. Başvuru sahibinin ergin ve ayırt etme gücüne sahip olup olmadığı ise Türk Medeni Kanunu'na göre belirlenecektir. Türk hukukunda üç yolla ergin olmak mümkündür⁴¹². Kanunun 11. maddesine göre: "Erginlik onsekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar"; ayrıca 12. maddede yer aldığı üzere: "Onbeş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir."

"Kişinin makul sürede hareket edebilme, fiillerinin sebep ve sonuçlarını idrak edebilme yeteneği" ayırt etme gücü olarak adlandırılır⁴¹³. Medeni Kanun, ayırt etme gücünü düzenlediği 13. maddede ise "Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl

Başkanlığından ve Millî Savunma Bakanlığından arşiv araştırması istenir. Yapılan araştırmaların sonucu Bakanlığa bildirilir."

⁴¹⁰ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 134.

⁴¹¹ 5901 sayılı kanunun 25. maddesinin 403 sayılı kanundaki mülga 20. maddeden tek farkı 25/c bendine eklenen "askerlik hizmeti" ifadesidir.

⁴¹² Mustafa Dural ve Tufan Ögüz, *Türk Özel Hukuku-Cilt II-Kişiler Hukuku*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2010, s. 49; MÖHUK m. 9/3 gereği, Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış bir kişi söz konusu ise önceki milli hukukuna göre kazanmış olduğu erginlik halinin Türk hukukunda kabul edildiği hakkında bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 147; Kazai rüş konusunda, bir Türk vatandaşının Türk medeni Kanunu hükümlerine uygun dahi olsa, yabancı devlet mahkemesi tarafından reşit kılınmasının mümkün olmadığı; reşit kılınmanın ancak Türk mahkemelerinden alınan karara dayanabileceği hakkında bkz. Berki, "Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı", sy.

⁴¹³ Dural ve Ögüz, *Türk Özel Hukuku-Cilt II-Kişiler Hukuku*, s. 54.

hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir.” hükmüne yer vermiştir.

Vatandaşlıktan çıkma kararı verecek kişinin ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmasının beklenmesi, yadırganacak bir durum olarak görülmesi de; ayırt etme gücüne tam olarak sahip olmayan kişiler bakımından belirsizlikler söz konusudur. Bu bağlamda kısıtlı kimsenin çıkma talebinde bulunması ele alındığında kanundaki açıklama eksikliği dikkat çekmektedir. Türk Medeni Kanunu, m. 463/2’ye göre; vesayet altındaki kişinin vatandaşlığa girmesi veya çıkması, vesayet makamının izninden sonra denetim makamının da izni gerektiren eylemlerdendir. Bir diğer yandan, Kanunun 16. maddesinde; kısıtlıların, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarını kullanırken yasal temsilcilerinin rızalarının aranmayacağı düzenlenmiştir. Bu durum, öncelikle vatandaşlıktan çıkmanın kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan olup olmadığı sorununun çözümü gerektirir.

Doktrinde; vatandaşlıktan çıkma izni talebinin, şahsa sıkı sıkıya bağlı haklar arasında olduğu ve vesayet altındaki kişilerin yasal temsilcilerinin izniyle bağlı olmaksızın kendi iradeleri ile vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunabileceklerinin kabul edilmesi gerektiği ileri sürülmektedir⁴¹⁴. Bir diğer görüşe göre, vatandaşlıktan çıkmanın ortaya çıkarabileceği olumsuz sonuçlar göz önüne alınarak; ayırt etme gücü hakkında şüpheler bulunan kimselerin, yasal temsilcilerinin izni olmaksızın başvuru yapabilmeleri kabul edilmemelidir⁴¹⁵.

2.2.2.1.1.2. Herhangi Bir Nedenle Yabancı Devlet Vatandaşlığını kazanmış Olmak veya Kazanacağına Dair İnandırıcı Emareler Bulunmak

Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi’nde de bir ilke olarak yer verildiği üzere vatansızlığı önlemek bir amaçtır. Türk Vatandaşlığı Kanunu kişilerin vatandaşlıktan çıkma özgürlüklerini vatansız kalmalarını önlemek amacıyla bağdaştırarak iki farklı yolla Türk vatandaşlığından çıkma imkânı sunmuştur⁴¹⁶. Bunlardan ilki herhangi bir sebeple yabancı bir vatandaşlığı kazanmış olması, ikincisi ise bir vatandaşlık

⁴¹⁴ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 177; Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 80, dn. 298 ve s.147; Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 135.

⁴¹⁵ Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 214.

⁴¹⁶ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 121.

kazanacağına dair inandırıcı emareler bulunmasıdır. Bu şartların aranması vatandaşlığın devamlılığı ilkesi ile ilgilidir⁴¹⁷.

Türk Vatandaşlığı Kanunu, m. 44'e göre Türk vatandaşlarının yabancı bir devlet vatandaşlığı kazanmaları için Türk Devletinden izin almalarına gerek yoktur⁴¹⁸. Kişinin kendi iradesi veya zorla herhangi bir vatandaşlığı kazanmış olması, vatansız kalmasının önüne geçeceğinden sadece yabancı devlet vatandaşlığını uhdesinde taşımayı hedefleyen bu kişiler Türk vatandaşlığından çıkmayı talep edebileceklerdir⁴¹⁹.

Kanun, henüz bir başka vatandaşlık edinmemiş olan kişilere de Türk vatandaşlığından çıkma imkânı sunmak üzere yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanması hususunda inandırıcı emareler gösterilmesini şart koşmuştur. Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişi, henüz kazanamadığı yabancı vatandaşlığı kazanmak amacıyla girişimlerde bulunmuş ve söz konusu vatandaşlığı kazanabilmek için bir takım şartları yerine getirmiş; örneğin, varsa ikamet şartını gerçekleştirmiş olabilir. Söz konusu devletin bir teminat belgesi ile bu tür girişimleri ispatlanabilen kişiler, "inandırıcı emare" şartını yerine getirmiş olacaklardır⁴²⁰.

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulama Yönetmeliği'nde de yer verilmiş olan "teminat belgesi" ifadesinden ne anlaşılması gerektiği tam olarak açıklanmamıştır⁴²¹. Doktrine göre, vatandaşlığı kazanılmak istenen devlet

⁴¹⁷ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 148.

⁴¹⁸ 5901 sayılı TVK m. 44: "Herhangi bir nedenle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanan kişilerin, bu durumlarına ilişkin belgeleri ibraz etmeleri ve yapılacak inceleme sonucunda kayden aynı kişiler olduklarının tespiti halinde, nüfus aile kütüklerindeki kayıtlarına çok vatandaşlığa sahip olduklarına dair açıklama yapılır."; 403 sayılı kanun döneminde ise kaybettirme başlığı altında yer alan hükme göre "Herhangi bir yolla yabancı bir Devlet vatandaşlığını kazanmış olup, kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteğine delalet edecek resmi temas ve işlemlerde bulunmayanlar." için Bakanlar kurulunca Türk vatandaşlığını kaybettiklerine ilişkin karar verilebileceği yer alıyordu. 5901 sayılı kanunda yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanmak kaybettirme sebebi olarak düzenlenmemiştir; 403 sayılı Kanun'da çıkma iradesi dışında birden fazla vatandaşlık sahibi olanlar için söz konusudur. Türk vatandaşının iradesi ile yabancı vatandaşlık kazandığı halde hakkında çıkma değil kaybettirme müessesesi harekete geçecektir. Bkz. Berki, "Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı", sy.

⁴¹⁹ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 135.

⁴²⁰ TVKUY, m. 42/1-c: "Kişi, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış ise buna ilişkin belge, henüz kazanmamış ise kazanmak istediği devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin teminat belgesinin onaylanmış örneği." Başvuru için gerekli belgeler arasında sayılmıştır. Maddenin 2. Bendine göre: "Yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanıldığını gösteren belge veya teminat belgesinin dış temsilcilikçe onaylanmış örneğinde veya başvurunun Bakanlığa intikal ettirildiği yazıda; kime ait olduğu, niteliği, geçerlilik süresi, düzenleyen makam gibi belgenin kapsadığı bilgilerin belirtilmesi halinde ayrıca tercüme aranmaz."

⁴²¹ 5901 sayılı Kanunun Uygulama Yönetmeliğinde teminat belgesinin içeriğine ilişkin bir açıklama bulunmamaktadır. 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun Uygulama Yönetmeliği 31/2'de

makamlarından verilen ve vatandaşlığın kazanılabileceğini ifade eden herhangi bir belge kabul edilmelidir. Somut olayın özelliklerinin dikkate alınması gerekmele birlikte; ikamet şartı varlığında, uzun zamandan beri oturuyor olma, evlenme ile kazanmada evliliğin bulunması, sınai ve ticari faaliyetlerde bulunmak üzere verilmiş belgeler örnek olarak gösterilebilir⁴²².

Henüz yabancı bir vatandaşlık kazanamamış olan ve teminat belgesini başvurusuna ekleyen Türk vatandaşlarına İçişleri Bakanlığı'ndan verilebilecek belge ise "izin belgesi"dir. Bir başka deyişle inandırıcı emareyi taleplerine ekleyen kişiler, her halükarda yabancı vatandaşlığı edinmedikleri sürece Türk vatandaşlığından çıkamamaktadırlar. Şüphesiz bu durum vatansız kalmaların önüne geçmek için bir önleme aracıdır. Bir diğer yandan doktrinde sıklıkla eleştirilere konu olduğu üzere, çıkma belgesi verilmeyeceği halde kanun koyucu tarafından inandırıcı emarelerin aranması gereksiz olarak nitelendirilmiştir⁴²³. Kanaatimizce de kişiye çıkma izni verilmesinin şartı olarak inandırıcı emare aranması için bir sebep yoktur.

Yabancı vatandaşlığın kazanılması hakkında değinilmesi gereken bir diğer husus ise imtiyazlı yabancı grubuna dâhil olmak açısından yabancı vatandaşlık

"İnandırıcı belirti olarak, ilgilinin vatandaşlığına geçmek istediği devlet makamlarından verilmiş, o devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin belge veya ilgilinin Türk vatandaşı olarak o ülkede uzun zamandan beri oturmasına ve orada mesleki, ticari veya sınai faaliyetlerde bulunmasına izin verildiğini gösteren belge veya o devlet vatandaşı ile evli olması ve bu durumun vatandaşlığa alınmasında kolaylıklar sağlayacağını anlaşılmış olması kabul edilebilir. Bu belgelerden en az birinin usulüne göre onaylanmış Türkçe tercümesinin izin dilekçesine eklenmiş olması gereklidir." ifadeleri yer almaktaydı.

⁴²² Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 136; Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 122; "Ankara 8. İdare Mahkemesince; ... İlgilinin başka bir devlet vatandaşlığına kabul edileceğine dair inandırıcı belirtilerin bulunması gerektiği, dosyanın incelenmesinden, davacının geçmek istediği devlet vatandaşıyla evli olmadığı, ibraz ettiği belgelerin o devletin vatandaşlığına kabul edileceğini, meslekî, sınai ve ticarî faaliyetlerde bulunmasına izin verildiğini kanıtlar nitelikte bulunmadığının anlaşıldığı, bu haliyle, davacının Türk vatandaşlığını koruyarak Norveç vatandaşlığına geçmek üzere izin belgesi verilmesi isteğiyle yaptığı başvurunun reddine ilişkin dava konusu işlemde hukuka aykırılık görülmediği gerekçesiyle davanın reddine karar verilmişti. Danıştay idare mahkemesinin bu kararını onamıştır. Danıştay, bu kararında, başka bir devlet vatandaşlığını kazanan veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunan ve Türk vatandaşlığını muhafaza etmek isteyenlere izin verilmemesinin dava konusu yapılmasını kabul etmiştir... Danıştay'ın verdiği karara sonucu itibarıyla katılmak mümkün değildir. Kanaatimizce, uzun yıllardır Norveç'te oturan, burada çalışan ve emekli olan, Norveç Yabancılar Dairesinin de vatandaşlığa geçmesi için aranan şartları taşıdığı belirtilen davacıya Türk vatandaşlığını muhafaza etme izni verilmeliydi." Bkz. Danıştay 10. Daire E. 1995/733, K. 1997/784, T. 10.03.1997; Ekşi, *Danıştay Kararları Işığında Türk Vatandaşlığı Kanununa İlişkin İdarî Davalar*, s. 16, 17.

⁴²³ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 122; "Kanunun müphem bir takım belirtilerle uğraşması lüzumsuzdur." Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 136; "...henüz yabancı devlet vatandaşlığını kazanmamış kişinin hukuki durumunu çıkma bakımından düzenlemenin gereksiz olduğu hakkında bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 150; Çiçekli, "Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma (İzin Alarak Çıkmanın Hukuki Sonuçları ve TVK 29. Madde Uygulamasından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri)", s. 65.

kazanma tarihinin bir önemi olmadığıdır. 403 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanunu döneminde bu yönde bir ayırım yapmak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkan kişiler arasında farklı hukuki uygulamalar meydana getirilse de 5203 sayılı Kanun ile bu uygulamaya son verilmiştir⁴²⁴.

2.2.2.1.1.3. Herhangi Bir Suç veya Askerlik Hizmeti Nedeniyle Aranan Kişilerden Olmamak

Kanun kuyucunun Türk vatandaşlığından ayrılmak isteyen kişiler için aranmasını öngördüğü şartlardan bir diğeri bu kişilerin Türk Devletiyle bir suç veya askerlik hizmeti bağlamında bir sorununun olmamasıdır. Herhangi bir suç nedeniyle aranması sebebiyle Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişilerin bu amacına ulaşması yargılama faaliyetleri açısından tercih edilmeyecektir. Her iki halde de devletin bu kişiler üzerinde kişisel yetkisini kaybetmeme amacı, düzenlemenin gerekçesini oluşturmaktadır⁴²⁵.

5901 sayılı Kanun’da bir diğer şart olarak “askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamak” ifadesinin kanunda yer alması, 403 sayılı Kanun’da 4866 sayılı Kanunla⁴²⁶ yapılan değişiklik sonrası ortaya çıkan belirsizliği gidermiştir. 403 sayılı Kanun’un ilk halinde “muvazzaf askerlik hizmetini yapmış olmak ve yapmış sayılma koşulu” aranırken⁴²⁷ kanun değişikliği ile bu ifade kaldırılmıştı. Fakat askerlik vazifesini yerine getirmeme askeri suçlar kapsamında sayılabileceğinden, “herhangi bir suç nedeniyle aranmakta olan kişilerden olmamak” ifadesi içinde askerlik vazifesini yapmamış olmanın da zımnen yer alabileceği tartışma konusu oluşturmuyordu. Bu sebeple 5901 sayılı Kanun’un metnine dâhil edilmesi olumlu olarak değerlendirilse⁴²⁸ de artık vatandaşlığı kaybettirme sebebi olmayan askerlik

⁴²⁴ 5203 sayılı ve 29.06.2004 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, RG. 06.07.2004-25514; Türk Vatandaşlığı Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/185), Dönem 22, Yasama Yılı 2, *TBMM Tutanak Dergisi*, 579, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss579m.htm> (28.02.2016).

⁴²⁵ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 147.

⁴²⁶ RG. 12.06.2003-25136.

⁴²⁷ 403 sayılı TVK, m. 20/b; Değişikliğin yapıldığı döneme kadar, muvazzaf askerlik hizmetini yapmayan veya yapmış sayılmayan kişi vatandaşlıktan çıkamaz. İstisnası zaruri görülenler hakkında ise Milli Savunma Bakanlığınca izin verilmesi öngörülmüş; bu suretle vatandaşlıktan çıkanların tekrar vatandaşlığa dönmeleri halinde askerlik görevlerini yerine getirmeleri mecburiyet olarak düzenlenmiştir. Bkz. Berki, “Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı”, sy.

⁴²⁸ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 181.

yapmamış olma halinin, vatandaşlıktan çıkmanın bir koşulu olması bir çelişki olarak nitelendirilmektedir⁴²⁹.

Kanun düzenlemesinin çelişki gibi görünmesine rağmen askerlik yapmamanın kanun koyucu tarafından kişiyi vatandaşlığından çıkaracak bir eylem olarak görülmemesi ile askerlikten kaçınma sebebiyle çıkma talebini engellemenin farklı amaçlar olduğu da ileri sürülmüştür⁴³⁰.

Askerlik hizmetinden dolayı aranmamanın çıkmanın bir koşulu olarak aranmasının kimi yabancı devlet vatandaşlıklarını kazanmayı kolaylaştırabileceği de ileri sürülmüştür. Çifte vatandaşlığı ilke olarak kabul etmeyen Almanya gibi ülkelerin Vatandaşlık Hukuku düzenlemelerine göre; kişilerin mevcut vatandaşlıklarından ayrılmalarda hukuken olanaksızlık bulunması ya da yetkili makamın izin vermemesi sebebiyle ayrılamamaları halinde Alman vatandaşlığı önceki vatandaşlığa ek olarak verilebilecektir. Askerlik yapmama hususunda olduğu gibi “siyasal” suçlardan aranmak nedeniyle çıkamama hali de bu kapsamda düşünülebilecektir⁴³¹.

2.2.2.1.1.4. Hakkında Herhangi Bir Cezai veya Mali Tahdit Bulunmamak

Kanun, hakkında cezai veya mali tahdit bulunan vatandaşların yargılama işlemlerinin, sağlıklı yürütülebilmesi ve yargılama ihtimalinin yabancı devlet vatandaşı olmak sebebiyle ortadan kalkmamasını amaçlamaktadır. Kanunun gerekçesinde Türk Devletin bu kişiler üzerinde vatandaş olmalarına binaen elinde bulundurduğu tasarruf yetkisinin kısıtlanmaması veya kalkmamasının hedeflendiği belirtilmiştir. Bir suçun takibi veya mali yükümlülüğün devamı Türk vatandaşı olmaya bağlı ise şartın öneminin arttığı bilinmektedir⁴³².

Kanunun idareye “çıkma” konusunda tanıdığı takdir yetkisinin, kişinin hakkında bir tahdit bulunması ve herhangi bir suçtan veya askerlikten dolayı aranmayı da kapsayacağı sebebiyle bu bentlerin ayrıca düzenlenmesi eleştirilmiştir⁴³³. Nitekim Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik gereğince talepte bulunan kişi hakkında yapılacak araştırmada bu gibi bilgilerin yer almaması düşünülemez.

⁴²⁹ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 136.

⁴³⁰ Erdem, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 217, 218.

⁴³¹ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 180.

⁴³² Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 148.

⁴³³ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 123.

2.2.2.1.2. Vatandaşlıktan Çıkma Usul

Kanun'da vatandaşlık işlerinde müracaat makamı olarak yurt içinde ikamet edilen yer valiliği, yurt dışında ise dış temsilcilikler belirlenmiştir. Başvuruların, bizzat veya bu hakkın kullanılmasına ilişkin vekâletname ile yapılacağı Kanun'un 37. maddesinde düzenlenmiştir⁴³⁴.

Yönetmelikte belirlenen usule göre hazırlanan dilekçe müracaat makamlarınca kabul edilir ve öncelikle eksiklikleri kontrol edilerek varsa ilgiliye tamamlattırılır⁴³⁵. Başvuruya dilekçe hakkındaki görüşlerini de ekleyen müracaat makamı belgeleri İçişleri Bakanlığına gönderir. Müracaat makamının görüşleri Türk vatandaşlığından çıkma izni isteyen kişi hakkında Emniyet Genel Müdürlüğünden, Kaçakçılık İstihbarat Harekât ve Bilgi Toplama Daire Başkanlığından ve Millî Savunma Bakanlığından istenen arşiv araştırmasını da içerir⁴³⁶.

İçişleri Bakanlığı önceki kanun düzenlemesinden farklı olarak 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre müracaat şartlarını karşılayan kimseler hakkında takdir yetkisine sahiptir. Gerekli gördüğü hallerde Bakanlığın vatandaşlıktan çıkmaya iznin vermemesi kanunen mümkündür. Kişinin arzusuna bağlı olan vatandaşlıktan çıkmasının yetkili makamın takdirine bağlanarak düzenlenmesi doktrinde eleştirilmiştir⁴³⁷.

⁴³⁴ Posta yoluyla yapılan müracaatlar kabul edilmez. Bkz. Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 64.

⁴³⁵ Türk vatandaşlığından izin almak suretiyle çıkma ve başvuru için gerekli belgeler, m. 42: “(1) Türk vatandaşlığından çıkma izni isteyen ve Kanunun 25 inci maddesinde aranan şartları taşıyan kişiler için müracaat makamlarınca aşağıda belirtilen belgelerden oluşan dosya düzenlenir ve karar alınmak üzere Bakanlığa gönderilir:

a) İsteği belirten form dilekçe.

b) Müracaat makamlarınca sistemden alınan nüfus kayıt örneği.

c) Kişi, yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış ise buna ilişkin belge, henüz kazanmamış ise kazanmak istediği devlet vatandaşlığına kabul edileceğine ilişkin teminat belgesinin onaylanmış örneği.

(2) Yabancı bir devlet vatandaşlığının kazanıldığını gösteren belge veya teminat belgesinin dış temsilcilikçe onaylanmış örneğinde veya başvurunun Bakanlığa intikal ettirildiği yazıda; kime ait olduğu, niteliği, geçerlilik süresi, düzenleyen makam gibi belgenin kapsadığı bilgilerin belirtilmesi halinde ayrıca tercüme aranmaz.

(3) Ana veya babaya bağlı olarak işlem görececek çocuğun, ana veya babanın kazandığı ya da kazanacağı yabancı devlet vatandaşlığını kazanamayacağının anlaşılması halinde, bu husus müracaat makamlarınca başvurunun Bakanlığa intikal ettirildiği yazıda mutlaka bildirilir.

(4) Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden ana veya babaya bağlı olarak işlem gören çocuk için diğer eşin muvafakat belgesi, muvafakat edilmemesi halinde ise hâkim kararı istenir.”

⁴³⁶ Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 43/2.

⁴³⁷ Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 182.

2.2.2.1.3. Çıkma Belgesi ve İzin Belgesi

Kanunun tanıdığı iki imkâna göre, Türk vatandaşlığından çıkmak isteyen kişi hâlihazırda yabancı bir vatandaşlık kazanmış ya da kazanacak olan kişi olabilir. Yabancı devlet vatandaşlığının varlığı, çıkma talebinde bulunan Türk vatandaşına verilecek belgelerin türünde fark oluşturur. Şayet kişinin Türk vatandaşlığı yanında bir de yabancı vatandaşlığı varsa kendisine “çıkma belgesi” verilir⁴³⁸. Uhdesinde bulunan tek vatandaşlık Türk vatandaşlığı olan; fakat inandırıcı emare göstermekle yabancı devlet vatandaşlığı kazanacağını ispatlayan kişilere ise “izin belgesi” verilir. Bu iki belgeye göre vatandaşlığı kaybetme şekli farklılık arz eder.

2.2.2.1.3.1. İzin Belgesi

Yetkili makamlarınca kişinin yabancı bir devlet vatandaşlığına geçmesine izin verildiğini gösteren “izin belgesi” vatandaşlıktan çıkma sonucu doğurmaz. Yabancı bir vatandaşlığı bulunmadığı halde kazanacağını “teminat belgesi” ile gösteren kişilere Türk vatandaşlığından çıkmalarını sağlayan bir belge yerine çıkabileceklerini belirten bir izin belgesi verilir. Kanun koyucu vatansızlığı önleme amacına uygun olarak henüz ikinci bir vatandaşlığı bulunmayan kişiye çıkma belgesi verilmesini düzenlememiştir.

Çıkma izin belgesi, talepleri uygun görülenler için İçişleri Bakanlığı tarafından Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce düzenlenir. Belge, karar tarihinden itibaren iki yıl geçerlidir (TVK, m. 26/2; TVKUY, m. 46/1). İlgili, yabancı vatandaşlığı kazanma konusunda yaptığı girişimler hakkında yurt içinde ikamet edilen yer valiliğine, yurt dışında ise dış temsilciliklere bilgi ve belge vermekle yükümlüdür. Belirlenen süre içinde yabancı devlet vatandaşlığını kazandığını belgeleyenlere İçişleri Bakanlığınca Türk vatandaşlığından çıkma belgesi düzenlenerek müracaat makamına gönderilir (TVKUY, m. 44/2). İzin belgesi sahibi, çıkma belgesini imza karşılığında teslim aldığı anda Türk vatandaşlığından ayrılmış olur.

İki yıllık sürenin sonunda yabancı devlet vatandaşlığını kazanamayan veya kazandığına ilişkin bilgi vermeyen kişiler Türk vatandaşlığını kaybetmemiş olurlar.

⁴³⁸ Tâbiyyet-î Osmaniye Kanunnamesi ve 1928 tarihli Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda böyle bir belge derpiş edilmemiştir. Berki, “Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı”, sy.

403 sayılı Kanun'dan farklı olmak üzere belge kendiliğinden geçersiz hale gelir⁴³⁹. Çeşitli nedenlerle karar tarihinden itibaren iki yıl içerisinde ilgiliye teslim edilemeyen çıkma izin ve çıkma belgelerinin, kararın ve belgelerin iptal edilmesi için müracaat makamınca Bakanlığa iade edileceği uygulama yönetmeliğinin 46. maddesinde düzenlenmiştir.

Çıkma izin belgesi aldıktan sonra Türk vatandaşlığını korumak üzere kararını değiştiren kişiler ya da sadece yabancı vatandaşlığı kazandığını belgelemeyi ihmal edenler Türk vatandaşı kalmaya devam ederler. Bunu yanında izin sahibi olan kişinin kanunda aranan şartlardan birini kaybettiği müracaat makamlarınca tespit edildiğinde, çıkma izin ve çıkma belgelerinin kişiye teslim edilmeyeceği yine uygulama yönetmeliğinin 46. maddesinde yer almaktadır. Bu durumda da alınan kararlar ve belgeler iptal edilmesi için İçişleri Bakanlığına iade edilir.

2.2.2.1.3.2. Çıkma Belgesi

Vatandaşlıktan çıkma talebinde bulunan kişinin aynı zamanda yabancı bir devlet vatandaşı olduğu tespit edildiğinde kendisine derhal “çıkma belgesi” verilir. Bunun yanında edildiği çıkma izin belgesinin süresi içinde yabancı bir vatandaşlık kazandığını yetkili Türk makamlarına belgeleyen kişilere de “çıkma belgesi” verilir.

Çıkma belgesinin düzenlenmesi başlı başına Türk vatandaşlığından çıkma sonucu meydana getirmez. Kişinin Türk vatandaşlığından çıkması için çıkma belgesini imza karşılığında teslim alması gerekir (TVK, m. 27/1). Belge düzenlense de ilgili kişi tarafından teslim alınmadıkça Türk vatandaşlığı devam eder.

2.2.2.1.4. Vatandaşlıktan Çıkmanın Sonuçları

2.2.2.1.4.1. İlgiliye Etkisi

Çıkma belgesinin ilgiliye imza karşılığı teslimi ile Türk vatandaşlığı kaybedilir. Bu andan itibaren kişi yabancı statüsündedir. Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin nüfus aile kütüklerindeki kayıtları kapatılır⁴⁴⁰. Artık Türk kanun koyucusunun yabancılar için getirdiği sınırlamalar bu kişiler için geçerli olacaktır.

⁴³⁹ 403 sayılı mülga TVK, m. 23/2'de yer alan “Kendilerine 22 nci maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarında belirtilen izin belgesi verilmiş olanlardan aynı maddede gösterilen süre içerisinde yetkili Türk makamlarına gerekli bilgi ve belgeleri vermemiş olanların Türk vatandaşlığını kaybedip etmediklerine, İçişleri Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilir.” Hükmüne 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda yer verilmemiştir.

⁴⁴⁰ Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 49; “Nüfus müdürlüklerince yapılacak işlemler” başlığı ile şu şekilde düzenlenmiştir: “(1) Müracaat makamlarınca düzenlenerek

Tezimizin konusunu oluşturan, doğumla Türk vatandaşı olduğu halde Türk vatandaşlığından çıkan kişiler, yabancı statüsünde olmalarına rağmen neredeyse Türk vatandaşları ile eşit imkânlardan yararlanmalarını sağlayan kolaylaştırıcı hükümlere tabi olmaktadır. Çıkmanın haklar bakımından sonuçları çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde detaylı olarak inceleneceğinden bu kısımda yer verilmemiştir.

2.2.2.1.4.2. Eşi ve Çocukları Bakımından Etkisi

Eşlerden birinin çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybetmesi diğer eşin vatandaşlığına tesir etmez. Eşi Türk vatandaşlığından çıkan kişinin Türk vatandaşlığı devam eder. Vatandaşlıktan çıkma eşi etki etmese de çocukların vatandaşlığında değişiklik meydana getirmeye muktedirdir. Türk vatandaşlığından çıkma izni alarak ayrılan kişi ve çıkma belgesinde kayıtlı çocukları Türkiye’de yabancı kabul edilir.

Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğinin “tanımlar” başlıklı 3. maddesinin c bendine göre “Çocuk: Onsekiz yaşını tamamlamamış olan kişiyi” ifade etmektedir. Buna göre ebeveynlerine bağlı olarak vatandaşlığını kaybedebilecek olanlar ancak on sekiz yaşını tamamlamamış olan çocuklardır. Nitekim ana babanın velayeti de ancak on sekiz yaşının tamamlanmasına kadar sürecektir.

Türk Vatandaşlığı Kanunu’na göre on sekiz yaşını doldurmamış olan çocukların Türk vatandaşlığını kaybeden ana ya da babanın talebinin bulunması ve diğer eşin de muvafakat etmesi halinde Türk vatandaşlığını kaybetmeleri mümkündür⁴⁴¹. 403 sayılı Kanunun 32. maddesinde on beş yaşından büyük çocukların ebeveyne bağlı vatandaşlık kayıplarını yazılı muvafakat vermelerine bağlayan düzenlemeye, tasarıda yer almasına rağmen, 5901 sayılı kanunda yer verilmemiştir⁴⁴².

gönderilen forma dayanılarak Türk vatandaşlığını kaybetme işlemi kişinin aile kütüğüne işlenerek kayıt kapalı hale getirilir. İşlemi yapan nüfus müdürlüğünce dayanak belgelerinin bir örneği, elektronik ortamdan alınan çıktıları ve varsa ekleri ile birleştirilerek ait olduğu özel kütüğüne, ikinci örneği ise arşivlenmek üzere Genel Müdürlüğe gönderilecek olan özel kütüğe ek konulmadan takılır. (2) Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişilerin aile kütüklerindeki kayıtları Genel Müdürlükçe de kapalı hale getirilebilir.”

⁴⁴¹ 403 sayılı kanunda ana veya babanın vatandaşlıktan çıkmalarından çocukların etkilenmesi çeşitli ihtimallere göre sıralanmaktaydı. Bu bağlamda ana ve babanın talebinin 5901 sayılı kanunda düzenlenmesi bir yeniliktir. Bkz. m. 32.

⁴⁴² Hükmün nedeni anlaşılamayan şekilde tasarıdan çıkarıldığı hakkında Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 133; Belli bir olgunluğa erişmiş fakat henüz ergin olmamış çocukların vatandaşlık

Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını birlikte kaybeden ana ve babanın çocukları ise ebeveynleri ile birlikte Türk vatandaşlığını kaybederler. Bu kural çocukların vatansız kalmalarına sebebiyet vereceği hallerde ise uygulanmayacaktır (TVK m. 27/3).

Eşlerden birinin Türk vatandaşlığından çıktığı ve diğer eşin çocukların Türk vatandaşlığından çıkmasına muvafakat vermediği hallerde hâkim kararına göre işlem yapılır. Çocuğun velayetinin vatandaşlıktan çıkan eşte bulunup bulunmadığı önem arz etmemektedir. Türk vatandaşlığını muhafaza eden eşin muvafakat vermemesi sonucu verilecek kararın hangi mahkemeden alınacağına dair bir ifade Türk Vatandaşlığı Kanununda yer almamaktadır. 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun genel yetkili mahkemeleri gösteren 6. maddesine göre davalının yerleşim yeri asliye mahkemesi yetkili mahkeme olacaktır⁴⁴³. Medeni Kanun'un 411. maddesinde yer aldığı üzere vesayet işlerinde yetki küçüğün yerleşim yerindeki vesayet dairelerine aittir. 397. maddeye göre ise “Vesayet makamı, sulh hukuk mahkemesi; denetim makamı, asliye hukuk mahkemesidir.”.

2.3. Doğumla Türk Vatandaşı Olup İzinle Türk Vatandaşlığından Çıkanların Tabi Oldukları Sınırlamalar

403 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda vatandaşlığın kaybına ilişkin sonuçlar, bir bütün olarak düzenlenmişken; 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda bu şekilde genel bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Kanun koyucu mer'i kanunda, her kayıp şeklinin sonucunu ayrı ayrı düzenlemiştir. Kanunda genel bir düzenleme yer almasa da herhangi bir yolla Türk vatandaşlığını kaybetmek, kayıp tarihinden itibaren yabancı muamelesine tabi tutulmayı getirir. Fakat Türk vatandaşlığının kayıp şekline göre kayıp anının tespiti ve kaybın hüküm ve sonuçları farklılık sergiler⁴⁴⁴.

Doğumla Türk vatandaşı olan ve Türk vatandaşlığından çıkma izni alarak ayrılan kişiler, çıkma belgesini imza karşılığında almak suretiyle yabancı statüsüne geçerler. Bu yolla Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin nüfus ve aile kütüklerindeki kayıtları kapatılır ve kayıp tarihinden itibaren yabancı muamelesine tabi tutulurlar. Bu kişileri diğer yabancılardan ayıran ise haklarında istisnai bir düzenleme yapılmış

değiştirmelerinde söz hakkı olmamasının düşündürücü olduğu hakkında Aybay ve Özbek, *Vatandaşlık Hukuku*, s. 196.

⁴⁴³ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 133.

⁴⁴⁴ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 126.

olmasıdır. Kanunun 28. maddesinde sınırlı olarak belirtilmiş haklar dışında, Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanacak olan bu imtiyazlı yabancı grubu için esas ayrıcalık; kendilerine uygulanacak olan yabancı muamelesinin oldukça kısıtlanmış olmasıdır.

Vatandaşlık bağının bulunmamasına rağmen, Türkiye ile bağın kopmaması amacıyla, birçok haktan Türk vatandaşları gibi yararlanacak eski Türk vatandaşları hakkında beş hususta sınırlama düzenlenmiştir. 28. maddeye göre; bu kişilerin milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümlerin saklı olması kaydıyla yararlandıkları haklara, Türkiye’de seçmek ve seçilmek, askerlik hizmeti yapmak, kadroya dayalı asli ve sürekli kamu hizmetinde bulunmak ve Türkiye’ye muafien ev eşyası ve araç ithal etmek hakları dâhil olmayacaktır. Kanunun çıkarılış amacına binaen ve sınırlamaların istisnai nitelikte olmaları dar yorumlanmalarını gerektirmektedir⁴⁴⁵.

2.3.1. Milli Güvenlik ve Kamu Düzenine İlişkin Hükümler

Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 28. maddesine göre, Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanacak kişilerde aranan en önemli şart, milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından bir engel teşkil etmemeleridir⁴⁴⁶. Ne var ki mevzuatımızda milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümler kategorisi bulunmamaktadır⁴⁴⁷.

Milli güvenlik ve kamu düzeni, genel ahlak genel sağlık, genel asayiş gibi kamu yararı kavramının altında yer alan özel kamu yararı kategorilerinden kabul edilmektedir⁴⁴⁸. Toplumun temel yapısını, birlik ve çıkarlarını korumaya yönelik meydana getirilen yasal düzenlemeler de “kamu düzenine ilişkin hükümler” olarak nitelendirilebilir. Bu tür hükümler hem kamu hem de özel hukukta bulunabilir⁴⁴⁹.

Milli güvenlik ve kamu düzeni kavramları, hem uluslararası insan hakları belgelerinde hem de ulusal anayasalarda belirli özgürlüklerin sınırlandırılması adına

⁴⁴⁵ Mustafa Cin, “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Türkiye’de Çalışma Hakkı”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan, 24/1-2, 2004, s. 347-348; Musa Aygöl, “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Kamu Görevine Girme Yasağı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14/1, 2010, s. 43.

⁴⁴⁶ “Konuyu idarenin yorumuna terk eden, belirsizliği ve ilgililerin Türkiye’deki hukuki statülerini tayin zorluğunu davet ettiği genel olarak değerlendirilen bu şart” bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 158.

⁴⁴⁷ Cin, “Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü ve Sınırı”, s. 227.

⁴⁴⁸ Kemal Gözler, *İdare Hukuku Cilt I*, 2. Bası, Bursa: Ekin Basım Yayım, 2009, s.982.

⁴⁴⁹ Mustafa Cin, “Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü ve Sınırı”, *(Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004)*, s. 226, 227.

kullanılabilecek ölçütler olarak belirlenmiştir⁴⁵⁰. Milli güvenlik ve kamu düzeni kavramlarının olumsuz etkisine Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda yer verilmiştir. 28. madde kapsamında imtiyazlı olan yabancılar, “ilke olarak” Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanacaklardır; fakat haklarında milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklıdır⁴⁵¹.

Milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek halin bulunmaması şartına Türk vatandaşlığının genel olarak kazanılmasında da yer verilmiştir. Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 11/g maddesine ilişkin gerekçesi;

*Bu şartın konulması ile milli güvenlik bakımından tehlike teşkil eden ve milli menfaatler ve ülke bütünlüğü aleyhine faaliyet gösterenlerle bu faaliyetleri destekleyenlerin, bu gibi kişi veya kuruluşlarla ilişki içerisinde bulunanların ve herhangi bir isyan, sabotaj, casusluk, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı, evrakta sahtecilik gibi kamu düzenini bozan faaliyetlerde bulunanların Türk vatandaşlığını kazanmaları engellenmektedir.*⁴⁵²

şeklinde ortaya konulmuştur. Gerekçede yer verilen hususların milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından asgari kapsama işaret ettiği söylenebilir⁴⁵³.

Genel ve soyut birer kavram olarak milli güvenlik ve kamu düzeninden anlaşılması gerekenleri sınırlamak oldukça güçtür. Milli güvenlik kavramından genellikle ülkenin iç ve dış güvenliği anlaşılmaktadır⁴⁵⁴. Milli güvenliğin siyasi ve hukuki nitelikte olan bir kavram olduğu ileri sürülebilir. Kavramın siyasi niteliğinin asli kaynağı, yasalarda açık bir tanımının yapılmamış veya yapılamamış olması ve kavramın bir ülkenin siyasal koşullarına bağlı olarak değerlendirilmesidir. Milli

⁴⁵⁰ Rona Aybay, ““İzin” Alarak Türk Vatandaşlığıyla İlişkisi Kesilenlerin Türkiye’deki Hakları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 52, 2004, s. 114.

⁴⁵¹ Turhan, “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)”, s. 57.

⁴⁵² Uygulama Yönetmeliği’nin m. 11 ile ilgili 72/5 bendi; “İlgili kurumlarca yapılan araştırma sonucunda Anayasa ile kurulu devlet düzenini yıkma yolunda faaliyette bulunduğu, bu faaliyetlerde bulunanlarla işbirliği yaptığı veya bunları maddi olarak desteklediği, Türkiye Cumhuriyetinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğüne karşı yurt içinde veya dışında, 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamına giren suçlarla ilgili faaliyetlerde bulunduğu, isyan, casusluk ve vatana ihanet suçlarına katıldığı, silah ve uyuşturucu madde kaçakçılığı, insan kaçakçılığı ve insan ticareti yaptığı veya bunlarla ilişki içerisinde bulunduğu tespit edilenler ile taksirli suçlar hariç olmak üzere ertelenmiş, zamanaşımına uğramış, hükmün açıklanması geriye bırakılmış, paraya çevrilmiş veya affa uğramış olsa dahi, altı aydan fazla hapis cezası alanlar Türk vatandaşlığını kazanamaz.” şeklinde düzenlenmiştir.

⁴⁵³ Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 91; Bir diğer yandan, bu şart düzenlenmese dahi idarenin takdir yetkisi bu hususu gözetebilecek derecede geniştir. Hangi hallerin milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edeceği ise gerekçenin içeriğine rağmen tereddüt doğurmaya müsaittir. Bkz. Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 86; Aynı yönde ve “İçeriği tam olarak belli olmayan çok geniş takdir yetkisi vermektedir.” Bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 71.

⁴⁵⁴ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 78-79.

güvenlik kavramına Anayasa ve diğer kanunlarda yer verilmesi ise hukuki yönünü teşkil etmektedir⁴⁵⁵.

Kavramın bu denli esnemeye müsait yapısı, 403 sayılı Kanun döneminde farklı bir hüviyet kazanmıştır. Bu dönemde İçişleri Bakanlığı Vatandaşlık Kanununun Uygulanmasına İlişkin “Çok Gizli” bir yönerge çıkarmış ve vatandaşlığa alınma başvurularının bir kısmını bu yönergeye göre reddetmiştir. Danıştay ise bazen bu yönergeye ilişkin kararları reddetse de genellikle bu çeşit kararları, “Devletin genel güvenliği ve siyasi çıkarları” kapsamında değerlendirmiş ve onamıştır. Devletin siyasi, sosyal, hukuki çıkarları ile bağdaşmayacak faaliyetlerin vatandaşlığa alınacak kişinin şahısta görülmesi elbette vatandaşlığa engel olmaya değer bir husustur. Fakat gerekçelerin açıkça tespit edilmeksizin karar verilmesi, vatandaşlık hukukunda kanunilik ilkesini zedeleyecek bir görüntü oluşturur⁴⁵⁶. Bu bağlamda milli güvenlik ve kamu düzenine dayanan sınırlamaların gerek vatandaşlığa alınma gerek Türk vatandaşı gibi haklardan yararlanmada bir engel olarak tezahür etmeleri, somut verilere dayandırılmalıdır.

Kamu düzeni kavramının açıklanması ise kapsamlı bir çözümlemeyi gerektirir. Kamu düzeni, niteliği gereği zamana, yere göre değişen, içeriğinin tespiti güç olan ve tüm unsurları ile tanımlanması mümkün olmayan bir kavramdır⁴⁵⁷. Tarif ve açıklamaların bol ve yetersiz oluşunun başlıca sebebi, kavramın sınırlarının belirsizliği ve bu belirsizlik içinde kendini kabul ettirmesidir⁴⁵⁸.

Genel olarak, kamu düzeni ile ifade edilen hukuk kuralları aracılığıyla gerçekleştirilmek istenen ana ve son amaç, yani düzensizlikten uzak, uyumlu bir toplum yaşamıdır⁴⁵⁹. Doktrinde, mahkeme kararlarında ve karşılaştırmalı hukukta

⁴⁵⁵ Rona Aybay, “Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurumu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 33/1-2, 1978, s. 60, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000054136/5000051451> (01.10.2016).

⁴⁵⁶ İdareye vatandaşlığa almayı bir “lütuf” olarak gösterebilecek uygulama vatandaşlık hukuku alanında “hikmet-i hükümet” anlayışının kabul edilmesi anlamına gelir. Bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 71.

⁴⁵⁷ “kamu düzeni, tarif edilmeksizin, kanun hükümlerinde somutlaşmaya çalışan, fakat aslında hakimnin takdirine bağlı olarak belirsizlik içinde kendini kabul ettiren, genel ve kapsamlı bir kavram” Bkz. Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s. 161; Yılmaz Altuğ, “Amme Nizamı ve Tesirleri (Bir Özet)”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27/3, 1972, s. 385, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/424/4719.pdf> (20.11.2016).

⁴⁵⁸ Aysel Çelikel, *Ahkam-ı Şahsiye Konusundaki yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1963, s. 120.

⁴⁵⁹ Rona Aybay ve Esra Dardağan Kibar, *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilafı)*, 2. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008, s. 125.

kamu düzeni kavramına birçok tanımlama getirilmiştir⁴⁶⁰. Anayasa Mahkemesi'nin bir kararında, kamu düzenini “Toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, Devletin ve Devlet teşkilâtının muhafazasını hedef tutan her şeyi ifade ettiği, bir başka deyimle cemiyetin her sahadaki düzeninin temelini teşkil eden kuralları kapsadığı sonucuna varılmaktadır” ifadesine yer verilmiştir⁴⁶¹.

Kamu düzeninin kapsamının belirlenmesi güç olsa da kavramının genel çizgileri ile belirlenmesinin mümkün olduğu da belirtilmiştir. Buna göre;

*Türk hukukunun temel değerlerine, Türk genel adap ve ahlak anlayışına, Türk kanunlarının arkasında yatan temel adalet anlayışına, Türk kanunlarının dayandığı genel siyasete, Anayasa’da yer alan temel hak ve özgürlüklere, milletlerarası alanda geçerli ortak prensiplere, özel hukuka ait hüsnüniyet prensibine dayanan kurallara, medeni toplulukların müştereken benimsedikleri ahlak ilkeleri ve adalet anlayışının ifadesi olan hukuk prensiplerine, toplumun medeniyet seviyesine, siyasi rejimine, toplumun iktisadi düzenine, temel insan haklarına aykırılık kamu düzenine aykırılık olarak kabul edilebilir*⁴⁶².

tanımı ile kamu düzenine soyut bir açıklama getirilebilir.

Bir diğer tanıma göre kamu düzeni, “Toplumun huzurlu ve uyumlu bir yaşam sürdürebilmesi için uyulması zorunlu olan hukukî, ahlakî ve vicdanî temel prensipler

⁴⁶⁰ Cemile Demir Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001, s. 24-26; “İlk nazarda hukuk kaidesi ile âmm intizamı, birbirini tamamlayan aynı mefhumlar olduğu kanaati hâsıl olabilirse de, mesele incelendikte vaziyetin başka olduğu kolaylıkla görülür. Filhakika fertler arasındaki münasebet kaidelerini misal olarak alacak olursak görürüzki bunları tedvin eden vazı kanunun veya örf ve âdetleri yaratan cemiyet hayat ve şuurunun ilham aldıkları, kuvvet aldıkları membalar aynı değildir. Bu mernbalardan bir tanesi cemiyetin umumi ve birinci derecedeki menfaatleridir. Bu menfaatler, herkese şamil, umumi kanun ve nizamlar vaz'ını icabettirir. Hukuk kaidesine vücut veren diğer memba, vazı kanunun fertler arasında husule gelebilecek her nevi münasebeti tanzim etme k imkânsızlığıdır. Bu imkânsızlıktan ikinci derecede addolunabilecek hukuk kaideleri doğar. İkinci dereceye koyduğumuz bu hükümler fertlere, aralarındaki münasebetler için muayyen bir serbesti bahşeder ve bunun neticesinde fertlerin iradesi mahsulü olan vaziyetler meydana gelir. Hukuk kaidesini burada fertlerin iradesi yaratır, İşte dahili hukuk bakımından umumi hükümlerle ikinci derece veya hususi hükümler arasındaki ihtilâfla âmm intizamı mevzuubahs olur. Amme intizamı fertlerin iptidaen yapmağa mezu oldukları tasarruflarla cemiyetin esas kanunları arasında bir ihtilâfı tazammun eder. Amme intizamı mefhum u b u ihtilâfı halletmeğe, ne gibi hallerde umumî hukuk kaidesinin ikinciye takaddüm edeceğini tesbit etmeğe yarar.” Bkz. Hıfzı Timur, *Devletler Hususi hukukunda Amme İntizamı*, s. 873, 874, www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/download/1023005824/1023005348 (24.11.2016); Kamu düzeninin devletler özel hukukunun sınır sistemi olduğu hakkında bkz. Altuğ, “Amme Nizamı ve Tesirleri (Bir Özet)”, s. 373.

⁴⁶¹ AYM, T. 28.01.1694, E. 1963-128/ K. 1964-8, RG. 17.04.1964-11685.

⁴⁶² Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni*, s. 27, 28; Alıntıya oldukça yakın bir tanımlamaya Yargıtay kararında da yer verilmiştir. Bkz. HGK, T. 06.05.1988, E. 12-287/K. 325; YİBHKGK, T. 10.02.2012, E.2010-1/K.2012/1, RG.20.09.2012-28417; Nomer, *Devletler Hususi Hukuku*, s. 161.

bütünü” dır⁴⁶³. Bir başka yazara göre; “Kamu düzeni kuralı, belirli zamanda, örgütlenmiş belirli bir toplumun temel yapısını ve çıkarlarını koruyan yasal kurallardır”⁴⁶⁴.

Fakat kavramlara ilişkin genel anlatımların salt biçimde anlaşılması, ayrım gözetilmeksizin tüm hukuk kurallarının kamu düzenine dâhil görülmesi sonucunu doğurabilir. Bu sebeple teknik anlamda kamu düzeni kavramına sınırsız bir uygulama alanı tanımak doğru değildir⁴⁶⁵. Öngörülebileceği üzere tanımda yer verilen kıstasların da zaman içinde değişmesi, mekân bağlamından farklılıklar arz etmesi, konu bakımından farklı sonuçlar doğurması dolayısıyla her somut olayın kendisine has özelliklerine göre belirlenmesini zorunlu kılmaktadır⁴⁶⁶.

Hükmün 403 sayılı Kanun döneminde değiştirilmesine ilişkin Taslak incelemesini gerçekleştiren Komisyon’un da belirttiği üzere; milli güvenlik ve kamu düzeni, “muğlak bir hükümdür”⁴⁶⁷. Neyin milli güvenlik ve kamu düzeni aleyhine olduğunu belirlemek başlı başına bir zorluk arz etmektedir. Eski vatandaşların ayrıcalıklı haklardan yararlandırılmasında, milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından sakınca oluşturabilecek kişilerin bulunması olası bir durumdur⁴⁶⁸. Bu durumda acaba kişilerin milli güvenlik ve kamu düzenine aykırı hallerinin bulunup bulunmadığı mı irdelenmelidir? Eğer kişiler üzerinden milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümler incelenecekse bu incelemenin sınırları nasıl tespit edilecektir? Bir başka deyişle milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin inceleme, bir topluluk hakkında toptan bir engellemeye sebep olabilecek midir; yoksa kararlar bireysel düzeyde mi alınmalıdır?

İdareye tanınan takdir yetkisi milli güvenlik ve kamu düzeni hususunda oldukça geniştir. Hâlbuki sınırlamanın her somut olayda Türkiye Cumhuriyeti’nin milli güvenliğinin ve kamu düzeninin zarar görmesi halinde devreye girmesi ve

⁴⁶³ Aydanur Gürzumar, “Türk Devletler Özel Hukuku Açısından Boşanma Davalarında Kamu Düzeninin Etkisi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 14/1-2, 1994, s.22.

⁴⁶⁴ Hüseyin Hatemi, *Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları (Özellikle BK 65. Kuralı)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1976, s. 42 vd.

⁴⁶⁵ Aybay ve Dardağan Kibar, *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilafı)*, s.125.

⁴⁶⁶ Gökyayla, *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni*, s. 28-34.

⁴⁶⁷ Turhan, “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)”, s. 60-62.

⁴⁶⁸ “Bu kişilerle ilgili engelleyici karar alınması ise doğal karşılanabilir.” Kişiler hakkında karar alınabileceği hakkında bkz. Aybay, ““İzin” Alarak Türk Vatandaşlığıyla İlişkisi Kesilenlerin Türkiye’deki Hakları”, s. 114, 115.

yabancı, genel kural uyarınca yabancı muamelesine tabi tutulması gerekir⁴⁶⁹. Doktrinde bu tip kararların yalnızca bireysel düzeyde alınabileceği belirtilmiştir. Bu çeşit, “toptancı” olarak nitelendirilebilecek kararlar, uluslararası insan hakları hukukuna aykırı kabul edilmektedir⁴⁷⁰. Ayrıca hangi devletin vatandaşlığına geçildiğine dair bir sınırlamaya Kanun’da yer verilmemiştir. Bu sebeple 28. madde kapsamındaki haklardan yararlanan kişilerin hangi vatandaşlığa sahip oldukları da önem taşımamaktadır⁴⁷¹.

Belirtilmelidir ki; 28. maddenin “(...) Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler. Milli güvenliğe ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklıdır.” ifadesinde kanaatimizce anlaşılması gereken bu kişilerin yararlanabilecekleri hakların milli güvenlik ve kamu düzeni denetimine tabi tutulmasıdır⁴⁷². Bir başka deyişle hakların niteliği milli güvenlik ve kamu düzeni incelemesine tabi tutulmalıdır. Bu bağlamda Türk vatandaşları ile aynı şekilde yararlanılacak haklar bakımından milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin düzenlemeler Mavi Kartlıların haklardan yararlanmasını kısıtlayacaktır.

Mavi Kartlılara tanınan imtiyazın önemli ölçüde sınırlandırılmasının önüne geçmek amacıyla milli güvenlik ve kamu düzeni düzenlemelerinin oldukça dar yorumlanması gerektiği düşüncesindeyiz. Zira yabancılara getirilen kısıtlamaların temelinde milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin önlem alma amacı vardır. Eğer bu

⁴⁶⁹ Tarman, “Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü”, s. 225.

⁴⁷⁰ Örneğin, yabancıların topluca (kolektif olarak) sınır dışı edilmesi yasaklanmıştır. Bkz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ne Ek 4. Protokol, m. 4, RG. 14.07.1997-21990; 403 sayılı mülga Türk Vatandaşlığı Kanunu döneminde Tapu Kadastro Genel müdürlüğü tarafından yayınlanan 2003/8 sayılı Genelge, ilk paragrafında “Asya ve Afrika’daki tüm devletler ile Avrupa’daki Polonya, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Arnavutluk, Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Yugoslavya’nın dağılmasıyla ortaya çıkan Bosna-Hersek, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya ve Yugoslav Federal Cumhuriyeti (Sırbistan)” dışındaki ülkelerin vatandaşlığını kazananların m. 29 kapsamında Türk vatandaşları ile aynı taşınmaz edinme hakkından yararlanabileceği belirtilmiştir. Oysa bu durum, eski Türk vatandaşları için getirilen özel ve ayrıcalıklı düzenlemenin dikkate alınmaması ve kanunla verilmiş bir hakkın genelge ile sınırlandırılması anlamına gelmektedir. Düzenlemenin mülga TVK m. 29 bağlamında eleştirilmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Aybay, “‘İzin’ Alarak Türk Vatandaşlığıyla İlişkisi Kesilenlerin Türkiye’deki Hakları”, s. 115-117.

⁴⁷¹ Normlar hiyerarşisine göre kanunda mevcut olmayan bu çeşit bir sınırlamanın bir genelge ile getirilmesi mümkün değildir. Bkz. Tarman, “Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü”, s. 225.

⁴⁷² Türk Vatandaşlığı Kanunu m. 11/g’de genel olarak vatandaşlığa alınma şartları arasında düzenlenen “milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak” ifadesi ile anlaşılması gereken vatandaşlığa alınacak kişinin milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından kişisel olarak tehdit unsuru içermemesidir. Oysa madde 28 bağlamında bu şekilde ifade edilmemiş ve haklardan yararlanma bakımından milli güvenlik ve kamu düzeninin gözetilmesi gerektiği belirtilmiştir.

kısıtlamanın genel ve soyut bir kısıtlama olduğu düşünülürse tanınan imtiyazın bir önemi kalmayacaktır⁴⁷³.

Yabancılar hukuku kapsamında, özellikle ikamet, seyahat, çalışma ve taşınmaz edinmeye dair hükümler genellikle kamu düzenine ilişkin olduğu ve bazılarının da Türkiye Cumhuriyeti'nin güvenliği ile ilgili olabileceği açıktır⁴⁷⁴. Eski Türk vatandaşlarının yabancılar için getirilmiş bu kısıtlayıcı hükümlerden ne derece kurtulabileceğinin belli olmaması doktrinde eleştirilmiştir⁴⁷⁵. Hükümdeki belirsizlik sebebiyle, kendileri hakkında uygulanabilecek kısıtlamaları öngöremeyeceklerinden; imtiyazlı yabancılar, ancak belirli bir haktan yararlanmaya karar vermeleri sonucunda bir engellerinin bulunup bulunmadığını keşfedebileceklerdir⁴⁷⁶.

Çıkma izni ile ayrılanların, Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanmasının bir sınırı olarak belirtilen milli güvenlik ve kamu düzeni incelemesinin hangi organ tarafından yapılacağı kanunda açıkça belirtilmemiştir. Kararı verecek olan makamın, yararlanılmak istenen hakkın niteliğine göre belirleneceği ileri sürülmüştür⁴⁷⁷. Milli güvenlik ve kamu düzeni hakkındaki

⁴⁷³ Aygöl, “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Kamu Görevine Girme Yasağı”, s. 43.

⁴⁷⁴ 14.03.2005 tarihli 2003/70 Esas ve 2005/14 Karar sayılı Anayasa Mahkemesi Kararında belirtildiği üzere; yabancıların taşınmaz edinimi konusu “ülke bütünlüğü ve egemenliği ile doğrudan ilgili” görülmektedir. Bkz. RG. 26.04.2005-25797.

⁴⁷⁵ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 132; Aygöl, “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Kamu Görevine Girme Yasağı”, s. 43,44; Turhan, “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)”, s. 58.

⁴⁷⁶ Söz konusu kısıtlamanın genel ve soyut bir kısıtlama olduğu düşünüldüğünde Mavi Kart sahiplerine tanınan imtiyazın bir önemi kalmayabilir. Çünkü sınırlama bir kısır döngü meydana getirecek şekilde yorumlanmaya açıktır. Bkz. Turhan, “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)”, s. 58; Cin, “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Türkiye’de Çalışma Hakkı”, s. 347.

⁴⁷⁷ Örneğin, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, kendiliğinden ya da ilgili istihbarat örgütlerinin uyarısı üzerine bu yetkiyi kullanabilir. Bkz. Aybay, ““İzin” Alarak Türk Vatandaşlığıyla İlişkisi Kesilenlerin Türkiye’deki Hakları”, s. 115; Bir örnek olarak kabul edilebilecek ise; Uygulama Yönetmeliği’nin 35. maddesinde Türk vatandaşlığını kazanma yollarına göre milli güvenlik ve kamu düzeni araştırmasını gerçekleştirecek kurumlar belirtilmiştir. Buna göre bir yabancı; adi telsik, fevkalade telsik, evlenme yoluyla ve evlat edinme yoluyla kazanmasında millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir halinin bulunup bulunmadığının tespiti için Millî İstihbarat Teşkilâtı Müsteşarlığından ve Emniyet Genel Müdürlüğünden arşiv araştırması istenir. TVKUY, m. 35/2; Doktrinde Emniyet Genel Müdürlüğü’nün milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından vatandaşlık başvurusunun reddine ilişkin verdiği kararlar kesin ve yürütülmesi gerekli işlem niteliğinde olmadığından idari yargıya konu olmayacağı belirtilmiştir. Buna göre Emniyet Genel Müdürlüğü’nün verdiği karar hazırlık aşamasında bir önışlem niteliğindedir. Bkz. Aysel Çelikel, Ergin Nomer ve Diğerleri, *Millîlerarası Özel Hukuk Pratik Çalışma Kitabı*, 13. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2016, s. 63, 64. Bir başka görüşe göre ise; böyle bir karar “idari karar” niteliği arz edeceğinden ilgilinin bu kararın iptali istemi ile yargı yoluna başvurusu doğal karşılanmalı ve yargı denetiminden geçirilmesi mümkün olmalıdır. Bkz. Aybay, ““İzin” Alarak Türk Vatandaşlığıyla İlişkisi Kesilenlerin Türkiye’deki Hakları”, s. 115; Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılanlar ve bu kişilere bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden altsoylarının ikamet şartına bağlı olmaksızın Türk

kısıtlamaların doğrudan devletin ve toplumun yapısını ve çıkarlarını korumayı hedefleyen yönü dikkate alındığında ise denetimin ancak yararlanamadığı hak dolayısıyla yargıya başvurunun sonucunda gerçekleşebileceği kanaatindeyiz.

2.3.2. Seçme ve Seçilme Hakkı

“İnsan ve Yurttaş Hakları” başlığını taşıyan 1789 Bildirgesi, hakkın öznelere bakımından yaptığı ayrıma göre; vatandaşlara hasredilmiş olan haklar, birinci kuşak içinde ve kişi özgürlükleri dışında kalan hakları ifade etmektedir. Bildirgenin esin kaynağını oluşturan “toplumsal sözleşme” fikri dikkate alındığında bu anlayış yadigarı olmamıştır; zira siyasal toplum öncesi doğal ortamda yalnızca kişinin temel özgürlükleri mevcuttu. Bildirgenin yaptığı anlamlı ayrımla işaret ettiği üzere, “yurttaş hakları ile devlet arasındaki doğrudan bağ, siyasal haklar ile yurttaşlık arasında doğrudan ilişkiye denk düşmektedir”⁴⁷⁸.

Siyasal haklardan ilke olarak sadece vatandaşlar yararlanır⁴⁷⁹. Vatandaşlık bağı, yasama seçimlerinde devletlerce aranan öncelikli unsur olma özelliğini korumuştur. Buna karşın, yerel seçimlerde kimi devletlerde yabancılara seçme ve seçilme hakkı tanınmaktadır. 14 Şubat 1989’da Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği üyesi on iki devletin, ülkelerinde yaşayan ve çalışan yabancılara yerel seçimlerde oy

vatandaşlığını kazanmaları, Türk vatandaşlığı kaybettirilenlerin ikamet şartına bağlı olarak kazanmaları ve 403 sayılı kanuna göre Türk vatandaşlığı kaybettirilenlerin kazanmaları hususunda yapılacak inceleme ise Emniyet Genel Müdürlüğünden arşiv araştırması yapılması ile gerçekleştirilmektedir. İçişleri Bakanlığı, milli güvenlik değerlendirmesi yaptığı kişiler hakkında, Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı’ndan da bilgi alabilir. Bkz. 17.02.2010 tarihli 5952 sayılı Kamu Düzeni Ve Güvenliği Müsteşarlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, m. 6/b-ç, RG. 04.03.2010 -27511.

⁴⁷⁸ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku (İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı)*, İstanbul: Afa Yayınları, 1999, s. 264.

⁴⁷⁹ İnsan Hakları Sözleşmesi, 1 sayılı Ek Protokol, m. 3: “Yüksek Sözleşmeciler Taraflar, yasama organının seçilmesinde halkın kanaatlerinin özgürce açıklanmasını sağlayacak şartlar içinde, makul aralıklarla, gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.” *TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu*, s. 350. Bkz. <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/127a3--İnsan-Haklari-ve-Temel-Ozgurluklerin-Korunmasina-İliskin-Sozlesme%E2%80%99ye-Ek-Protokol.pdf> (28.05.2016); Kişi Özgürlükleri ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, m. 25: “Her vatandaş, bu Sözleşmenin ikinci maddesindeki ayrımlara (m. 2/1: Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya diğer bir statü gibi herhangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder) ve makul olmayan sınırlamalara tabi tutulmaksızın şu haklara ve imkânlarla sahiptir: a) Doğrudan veya seçilmiş temsilciler aracılığıyla kamu hizmetlerine katılma; b) Seçmenlerin iradelerini serbestçe ifade etmeleri güvence altına alan, gizli olarak oy verildiği, genel ve eşit oya dayanan ve belirli aralıklarla yapılan dürüst seçimlerde oy kullanma ve seçilme; c) Genel eşitlik ilkesine uygun olarak, ilkesinde kamu hizmetlerine girme.” *TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu*, s. 54, 63. Bkz. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf> (28.05.2016).

hakkı tanınması yönünde karar vermiştir. Bu karar doğrultusunda, Danimarka, İsveç, Hollanda, Büyük Britanya ve İrlanda yabancılara yerel seçimlerde oy hakkı ve ayrıca, ülkede oturan İngiliz Uluslar Topluluğu (*Commonwealth*) vatandaşlarına her düzeyde eşit bir seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır⁴⁸⁰.

Türkiye’de yabancılar, temel hak ve özgürlüklerden kural olarak vatandaşlarla eşit olarak yararlanırlar; fakat milletlerarası hukukun kabul ettiği bir takım sınırlamalara da tabi tutulurlar. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın temel hak ve özgürlükler kapsamında zikrettiği ve Türk vatandaşları için vazgeçilmez olarak nitelendirilen siyasi haklar, yabancılar için tanınmamış olan haklardır⁴⁸¹.

Anayasa’ya göre; seçme ve seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakkı, siyasi parti kurma ve üye olma hakkı, kamu hizmetlerine girme hakkı, kamu hizmetlerine girme hakkı, vatan hizmeti, dilekçe hakkı siyasi hak ve ödevlerdir. 1982 Anayasası’nın “Seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma hakları” başlıklı 67. maddesine göre “Onsekiz yaşını dolduran her Türk vatandaşı seçme ve halkoylamasına katılma haklarına sahiptir” ve “Vatandaşlar, kanunda gösterilen şartlara uygun olarak seçme, seçilme ve bağımsız olarak veya bir siyasi parti içinde siyasi faaliyette bulunma ve halkoylamasına katılma hakkına sahiptir” ifadeleriyle belirtildiği üzere seçme ve seçilme hakkı yalnızca vatandaş olanlara tanınmıştır. Bunun yanında Anayasa 68. maddesi ile siyasi parti kurma ve usulüne göre partilere girme hakkını da yalnızca vatandaşlara tanımıştır⁴⁸².

Türk vatandaşlığından çıkma belgesini imzalamak suretiyle aldıkları andan itibaren yabancı statüsünde olan kişiler için oy verme hakkı ve seçilme hakkı da sona ermiş olacaktır. Türk hukuku yasama seçimleri ve yerel seçimler arasında bir ayrıma gitmeyerek seçme seçilme hakkını yalnızca vatandaşlık bağı bulunan gerçek kişilere tanımıştır. Bu sebeple imtiyazlı yabancıların haklarına ilişkin sınırlamalar arasında seçme ve seçilme hakkına yer verilmemesi doğal karşılanmaktadır.

⁴⁸⁰ Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku (İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı)*, s. 265.

⁴⁸¹ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 351.

⁴⁸² 22.04.1983 tarihli ve 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu, m. 5’ten:” Vatandaşlar siyasi parti kurma hakkına sahiptirler.”; m. 6’dan: “Her Türk vatandaşı, kanunda ve parti tüzüğünde gösterilen şartlara ve usullere göre siyasi partilere üye olma ve dilediği anda üyelikten çekilme hakkına sahiptir.”; “m. 8’den: “Siyasî partiler, partiye üye olma yeterliğine sahip en az otuz Türk vatandaşı tarafından kurulur.”; “m. 11’den: “Onsekiz yaşını dolduran, medeni ve siyasi hakları kullanma ehliyetine sahip bulunan her Türk vatandaşı bir siyasi partiye üye olabilir.” RG. 24.04.1983-18027; 18.01.1984 tarihli 2975 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun’unda da “vatandaş” olma şartı aranmıştır. RG. 18.01.1984-18285.

2.3.3. Muafin Araç ve Ev Eşyası İthal Etme Hakkı

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesi kapsamında Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanma hususunda öngörülen kısıtlamalardan biri de yurda muafin araç ve ev eşyası ithal etme hakkıdır. Burada muaf kavramı ile kastedilen, belirli şartların varlığı durumunda yurtdışında bulunan Türk vatandaşlarının, ikametlerini Türkiye'ye nakletmeleri durumunda ev eşyalarını gümrük vergisi ödmeden Türkiye'ye ithal hakkına sahip olmalarıdır⁴⁸³. Ev eşyalarının ithali kısıtlandığı gibi araç ithaline de maddede yer verilmiştir⁴⁸⁴.

⁴⁸³ Tarman, "Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü", s. 223; "Kimler ev eşyası ithal hakkından faydalanabilir?" sorusuna cevap olarak: "Ev eşyası muafin yurda getirebilecekler aşağıda sıralanmıştır:

a) Türkiye Gümrük Bölgesi dışında en az yirmidört ay ikamet ettikten sonra yerleşim yerini kesin olarak Türkiye Gümrük Bölgesine nakleden gerçek kişiler.

Türkiye Gümrük Bölgesinde 1 yıl içinde 6 aydan az süre ile geçici olarak bulunmak devamlılık halini bozmaz. Ancak bu süreler Türkiye Gümrük Bölgesi dışındaki yerleşim yerinde aranan 24 ay kalma süresine dahil edilmez. Türkiye'de 45 güne kadar olan kalışlar yurt dışında kalış süresinden sayılır. Türkiye Gümrük Bölgesi dışında son on yıl içinde en az beş yıl ikamet eden gerçek kişiler için yerleşim yerine ilişkin bu süre şartı aranmaz. Bu madde kapsamında kullanılmış ev eşyası muafiyetinden faydalanmış olan kişilerin tekrar aynı muafiyetten yararlanabilmeleri için yurt dışında en az yirmidört ay yeniden ikamet tesis etmiş olmaları gerekir.

b) Yurt dışındaki milli veya milletlerarası kadrolara sürekli görevli olarak atanıp da bu görevlerinden dönen kamu görevlileri. (Bu kişiler için Türkiye gümrük bölgesi dışında en az 24 ay ikamet şartı aranmaz)

c) Türk vatandaşlığına geçmek suretiyle yerleşim yerini yabancı bir ülkeden Türkiye Gümrük Bölgesine kesin olarak nakleden gerçek kişiler. (Bu kişiler için Türkiye gümrük bölgesi dışında en az 24 ay ikamet şartı aranmaz)

ç) Türkiye Gümrük Bölgesi dışında yerleşik kişilerin ölümü ile Türkiye'de yerleşik gerçek kişi mirasçıları.

Murisin, Türkiye'ye son giriş tarihinden geriye doğru bakıldığında yurtda altı aydan fazla kalmamış olması gerekir. Türkiye'de 45 güne kadar olan kalışlar yurt dışında kalış süresinden sayılır. Türkiye Gümrük Bölgesi dışında son on yıl içinde en az beş yıl ikamet etmiş olan gerçek kişiler için yerleşim yerine ilişkin bu süre şartı aranmaz." Bkz. <http://ggm.gtb.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/bireysel/ev-esyasi-isyeri-nakli-muafiyeti> (25.11.2016).

⁴⁸⁴ "Kimler bedelsiz araç ithali yapabilir?" sorusuna cevap olarak: "a) Türkiye Gümrük Bölgesi dışında en az 24 ay ikamet ettikten sonra, yerleşim yerini Türkiye Gümrük Bölgesine kesin olarak nakleden gerçek kişiler.

Bu kişilerin, Türkiye'ye son giriş tarihinden geriye doğru bakıldığında yurtda bir takvim yılında altı aydan fazla kalmamış olmaları gerekir. Türkiye'de 45 güne kadar olan kalışlar yurt dışında kalış süresinden sayılır. Türkiye Gümrük Bölgesi dışında son on yıl içinde en az beş yıl ikamet eden gerçek kişiler için yerleşim yerine ilişkin bu süre şartı aranmaz.

b) Yurt dışındaki milli veya milletlerarası kadrolara sürekli görevli olarak atanıp da bu görevlerinden dönen kamu görevlileri (Bu kişiler için Türkiye gümrük bölgesi dışında en az 24 ay ikamet şartı aranmaz)

c) Türk vatandaşlığına geçmek suretiyle yerleşim yerini yabancı bir ülkeden Türkiye Gümrük Bölgesine kesin olarak nakleden gerçek kişiler. (Bu kişiler için Türkiye gümrük bölgesi dışında en az 24 ay ikamet şartı aranmaz)

d) Türkiye Gümrük Bölgesi dışında yerleşik kişilerin vefatı halinde, Türkiye'de ikamet eden gerçek kişi mirasçıları.

Murisin, Türkiye'ye son giriş tarihinden geriye doğru bakıldığında yurtda altı aydan fazla kalmamış olması gerekir. Türkiye'de 45 güne kadar olan kalışlar yurt dışında kalış süresinden sayılır. Türkiye Gümrük Bölgesi dışında son on yıl içinde en az beş yıl ikamet etmiş olan gerçek kişiler için yerleşim

Muaf ev eşyası ve araç ithal etme hakkı, Türk vatandaşlarına tanınmış bir haktır⁴⁸⁵. 28. maddede sınırlamanın açıkça zikredilmiş olması Türk vatandaşları gibi bu haktan yararlanmayı engellemektedir. Sınırlama, yurt dışından vergi ve diğer ödemelerden muaf biçimde araç veya ev eşyası ithal etmek suretiyle hakkın kötüye kullanılmasının önüne geçmeyi amaçlamaktadır⁴⁸⁶.

2.3.4. Askerlik Hizmeti

Vatandaşlık ile askerlik hizmeti arasında ilişki vardır⁴⁸⁷. Askerlik, sadakat yükümlülüğünün bir sonucu olarak genellikle vatandaşlar için öngörülen bir hak ve

yerine ilişkin bu süre şartı aranmaz. <http://ggm.gtb.gov.tr/sikca-sorulan-sorular/bireysel/bedelsiz-nakil-vasitasi-ithali> (25.11.2016); Geçici İthal Edilen Kara Taşıtlarına İlişkin Gümrük Genel Tebliği (Seri No: 1), Kapsam başlıklı 2. maddeden: “İthalat vergilerinden tam muafiyet uygulanmak suretiyle geçici ithal edilecek; a) Kişisel kullanıma mahsus kara taşıtlarından;

1) Türkiye Gümrük Bölgesi dışında yerleşik kişiler tarafından, gümrüklerden geçiş karnesi ibraz edilerek veya herhangi bir belge ibraz edilmeksizin Türkiye’ye girişi yapılan ve 1 No.lu Taşıt Takip Programına kaydedilen taşıtların,

2) Çift uyruklu Türk vatandaşları hariç olmak üzere, belirli bir süre görev yapmak veya öğrenimde bulunmak amacıyla Türkiye’ye gelenler ile Türkiye’de geçici olarak oturma iznini haiz emekli yabancıların, ikamet yerlerinde üzerlerine kayıtlı bulunan ve geçici giriş belgesi, yabancı taşıtlar geçici giriş karnesi veya yabancı taşıtlar geçici giriş formu düzenlenmek suretiyle Türkiye’ye girişi yapılan taşıtların,” Bkz. RG. 22.04.2011-27913, <http://www.orgtr.org.tr/gecici-ithal-edilen-kara-tasitlarina-iliskin-gumruk-genel-tebliği-seri-no-1> (26.11.2016).

⁴⁸⁵ Genelge 2015/10, Gümrük Muafiyeti Tebliği, (Sıra No: 1), m. 5’e göre; “Yirmi dört ayı aşmayan süreyle Türkiye Gümrük Bölgesi dışında geçici olarak görevlendirilen kamu görevlileri,

b) Evlilik suretiyle Türk vatandaşlığına geçenler,

c) Yurtdışındaki kadrolara sürekli görev için atanan kamu görevlileri için hariç olmak üzere çifte vatandaşlık statüsüne haiz Türk vatandaşları,

d) Sürekli görevle yabancı bir ülkede bulunmakta iken, yine sürekli görevle başka bir yabancı ülkeye atanması nedeniyle yerleşim yerini Türkiye Gümrük Bölgesine kesin olarak nakletemeyen kamu görevlileri,

Bedelsiz araç ithal edemezler.”

⁴⁸⁶ Gümrük Müsteşarlığı Gümrükler Genel Müdürlüğü, 14.05.2009 tarihli B.02.1.GÜM.0.06.16.00.134.99-S. sayılı, “Kullanılmış ev eşyasının geçici ithali” konulu, 2009/61 sayılı Genelge ’den; “İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü’nden alınan 30.01.2007 tarihli 2086-23792 sayılı yazıda, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 5203 sayılı Kanun ile değişik 29 uncu maddesinden bahisle bu madde kapsamındaki Mavi Kart (Pembe Kart) hamili olan şahısların çalışma izni almalarına gerek olmamasına rağmen ithalat vergi indirimlerinden faydalanabilmek için ikamet izni almak suretiyle çalışma izni alma çabası içinde bulunmaları nedeniyle söz konusu kart sahibi kişilerin bir takım gerekçelerle almış oldukları ikamet izinlerinin amaç dışında kullanılmasını önlemek amacıyla kart hamili şahısların ikamet tezkerelerinin 5 inci sayfasına, daha önce ikamet izni almış olup da bu izni uzatırmak isteyenlerin temdit sayfasına "muaf ev eşyası ve araç ithal etme hakkı bahşetmez" şerhinin düşülmesinin uygun görüldüğü belirtilerek söz konusu kişilere ait ikamet tezkerelerinde bu şerhin görülmesi halinde bahsi geçen hakların kullandırılmaması istenilmiştir.

Bu itibarla, bağlantınız gümrük idarelerince yabancı ülke vatandaşlarının kullanılmış ev eşyasına ilişkin geçici ithal talepleri değerlendirilirken ikamet tezkerelerinin 5 inci sayfasının veya temdit işlemi yapılan sayfasının ibrazının istenmesi ve söz konusu tezkerelerde "muaf ev eşyası ve araç ithal etme hakkı bahşetmez" şerhinin görülmesi halinde kullanılmış ev eşyasının geçici ithaline izin verilmemesi ve süre uzatım taleplerinin karşılanmaması gerekmektedir.” Bkz. <http://syk.com.tr/detay.asp?id=11580> (27.11.2016).

⁴⁸⁷ Erdoğan Göger, “Çifte Vatandaşlık”, s. 145, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/298/2753.pdf> (28.05.2016)

mükellefiyetler alanı teşkil etmektedir⁴⁸⁸. 5901 sayılı Kanuna dâhil edilmeyen bir hüküm olarak; askerlik hizmetini yerine getirmemek, 403 sayılı Kanun döneminde Türk vatandaşlığını kaybetme sebebi olarak düzenlenmişti⁴⁸⁹.

5901 sayılı Kanun ise üç halle sınırlı olarak askerliğe değinmiştir. Kanuna göre askerlik nedeniyle arananlar Türk vatandaşlığından çıkma izni alamayacak, izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanların Türk vatandaşlığı kaybettirilebilecektir. Askerliğe ilişkin diğer hüküm ise 28. madde kapsamında Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanan yabancıların askerlik yükümlülüğünün bulunmadığıdır. Bundan anlaşılması gereken doğumla kazandığı Türk vatandaşlığını çıkma izni almak suretiyle kaybeden kişilerin ve bu haktan yararlanan altsoylarının askerlik yapma yükümlülükleri olmadığıdır. Türk vatandaşlığından çıkmada askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamanın bir şart olarak aranması, bu konuda suiistimallerin önüne geçmeyi hedeflemektedir⁴⁹⁰.

Anayasa'nın, 72. maddesinde, “Vatan hizmeti, her Türkün hakkı ve ödevidir” ifadesine yer verilmiştir. Bu bağlamda Askerlik Kanunu'nun⁴⁹¹, 1. maddesi de “Türkiye Cumhuriyeti tebaası olan her erkek, işbu kanun mucibince askerlik yapmağa mecburdur” şeklindedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde askerlik yapmak suretiyle vatana hizmet yükümlülüğü, yalnızca Türk vatandaşı erkeklerle hasredilmiştir⁴⁹². Bu sebeple Türk vatandaşı olmayan Mavi Kartlıların Türk

⁴⁸⁸ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 23.

⁴⁸⁹ 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'na göre askerliğe bağlı sebeplerle Türk vatandaşlığının kaybı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ekşi, *Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü*, s. 8-40 ve Mesut Aygün, “Askerlik hizmetinin Türk Vatandaşlığı Açısından Değerlendirilmesi”, *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler(Uluslararası Sempozyum Bildirileri 15-16 Mayıs)*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2010, ss. 231-251.

⁴⁹⁰ Bkz. 2.2.2.1.1.3. Herhangi Bir Suç veya Askerlik Hizmeti Nedeniyle Aranan Kişilerden Olmamak

⁴⁹¹ 21.06.1927 tarihli 1111 sayılı Askerlik Kanunu, RG. 12.07.1927-631, 13.07.1927-632, 14.07.1927-633, 15.07.1927-634, 16.07.1927-635, 17.07.1927-636 (eski yazı ile).

⁴⁹² Askerlik Kanunu'nun 2. maddesine göre, “Türk vatandaşlığına sonradan alınanlar askerliklerini, vatandaşlığa alındıkları tarihteki yaş ve öğrenim durumlarına göre o yaştaki Türk vatandaşı yükümlüler gibi yaparlar. Bunlardan gelmiş oldukları ülkelerde askerlik yaptıklarını veya askerlik hizmetini yerine getirmiş sayıldıklarını belgeleyenler ile vatandaşlığa alındıkları yıl yirmi iki yaşında olanlar askerlik yapmış sayılırlar. Bunların askerlikleri, istekleri hâlinde vatandaşlığa alındıkları tarihten itibaren iki yıl süreyle ertelenir. Ertelemelerinin sona ereceği yıl yoklamaları yapılarak o yıl askerlik çağına giren doğumlarla işlem görürler. Bunlar, seferberlik hâlinde ihtiyaca göre askere sevk edilebilirler.

Çeşitli nedenlerle Türk vatandaşlığını kaybettikten sonra yeniden Türk vatandaşlığını kazananların askerlik işlemleri, önceki askerlik safahatları dikkate alınarak bu Kanunun durumlarına uyan hükümlerine göre yürütülür.”

vatandaşları gibi askerlik hizmetine tabi tutulmaları zaten hukuka uygun olarak değerlendirilemezdi.

Askerlik, uluslararası arenada da düzenlemelere konu olmuş ve 1963 tarihinde Avrupa Konseyi'nin çalışmaları sonucunda “Çok Vatandaşlık Hallerini Azaltmak ve Çok Vatandaşlık Hallerinde Askeri Hizmetler Üzerine Sözleşme” imzalanmıştır⁴⁹³. Sözleşmeye göre çok vatandaşlığın bulunması halinde, askerlik hizmetinin sadece akit devletlerden birinde yapılması esası kabul edilmiştir. Türkiye bu sözleşmeye taraf değildir.

2.3.5. Kadroya Dayalı Asli ve Sürekli Kamu Hizmetinde Bulunma Hakkı

Anayasanın 48. maddesinde çalışma hakkı “herkes” için koruma altına alınmıştır. Vatandaş ile yabancı arasında çalışma hakkı bakımından bir ayrım yapılmadığı kabul edilse de Anayasa'nın 16. maddesinde yabancıların temel hak ve özgürlüklerinin milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabileceği kabul edilmiştir. Her devlet, yabancıların çalışma hakkını, ekonomik şartlarına uygun olarak; kamu güvenliği, kamu sağlığı ve kamu yararı esaslarına göre kısıtlamalara tabi tutma yetkisini haizdir⁴⁹⁴.

Kamu görevine girme bakımından çalışma hakkının siyasi haklarla bağlantısı genişlemektedir. Anayasa'nın 70. maddesine göre “her Türk, kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir”⁴⁹⁵. Bu hükümle, Türk vatandaşlarının kamu hizmetine girme hakkı teminat altına alınmıştır. Hüküm, Anayasa'nın yalnızca Türk vatandaşlarının siyasi haklarını teminat altına almasının bir diğer örneğidir⁴⁹⁶. Yabancılar siyasi hak tanınması hususunda ise Anayasa, kanun koyucuya takdir hakkı bırakmıştır.

Türk yabancılar hukukunda, yabancıların çalışma özgürlüğüne getirilen sınırlamalardan biri, bazı meslek ve sanatları icra etmelerinin yasaklanmasıdır. Lozan'dan sonra yabancıların her türlü meslek ve sanatı icra ettikleri dönem sona

⁴⁹³ European Convention on Reduction of Cases of Multiple Nationality and Military Obligations in Cases of Multiple Nationality, (Strasbourg Konvansiyonu), Türkçe-İngilizce metin ve taraf devletler için bkz. Ekşi, *Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü*, s. 99-112.

⁴⁹⁴ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 163.

⁴⁹⁵ Kuralda yer alan “kamu hizmeti” nin kamu kuruluşları anlamına geldiği hakkında bkz. Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, *İdare Hukuku (Cilt I) Genel Esaslar*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2014, s. 580.

⁴⁹⁶ Aygöl, “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Kamu Görevine Girme Yasağı”, s. 35.

ermiştir⁴⁹⁷. Bir yabancınn Türkiye’de çalışmasında aranan ilk şart; işin, yabancılara yasaklanmış işler kategorisinde olmamasıdır⁴⁹⁸. Mevzuatta Türk vatandaşlarına hasredilmiş işlerin yabancılar tarafından yapılabilmesi mümkün değildir.

Bir diğer yandan; yabancılarn Türkiye’de çalışmasına ilişkin genel rejime zaman içinde bazı istisnalar getirilmiştir. Yalnızca Türk vatandaşları tarafından icra edilebilme şartı bulunan çoğu mesleğin, bazı yabancılar tarafından yapılabileceği düzenlendi. Bu istisnalardan biri olarak, “Türk soylu yabancılar”⁴⁹⁹, Türkiye’de çalışma hakkı bakımından oldukça ayrıcalıklı bir grubu teşkil etmektedirler⁵⁰⁰.

Türk hukukunda çeşitli yasal düzenlemelerde, “Türk soyundan kişiler”, “Türk soyundan olanlar”, “Türk soylu yabancılar” kavramlarına yer verilmiştir. Ne var ki, mevzuatımızda “Türk soyundan olma” veya “Türk soyluluk” tanımlanmadığı gibi “Türk soyluluğun” hangi esaslara göre tespit edileceği konusunda da bir açıklık

⁴⁹⁷ Çelikel ve Öztekın Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 163.

⁴⁹⁸ Kanunlarla Türk Vatandaşlarına Hasredilen Ve Yabancılarn Çalışmalarının Yasak Olduğu Meslek Ve Görevler; Diş tabipliği, dişçilik, hastabakıcılık. (Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun uyarınca), Eczacılık (Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun uyarınca), Veterinerlik (Veteriner Hekimleri Birliği ile Odalarının Teşekköl Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun uyarınca), Özel hastanelerde sorumlu müdürlük (Hususî Hastaneler Kanunu uyarınca), Avukatlık (Avukatlık Kanunu uyarınca), Noterlik (Noterlik Kanunu uyarınca), Özel veya kamu kuruluşlarında güvenlik görevlisi (Bazı Kurum ve Kuruluşların Korunması ve Güvenliklerinin Sağlanması Hakkında Kanun uyarınca), Kara suları dahilinde balık, istiridye, midye, sünger, inci, mercan ihracı, dalgıçlık, arayıcılık, kılavuzluk, kaptanlık, çarkçılık, katiplik, tayfalık vb. (Kabotaj Kanunu uyarınca), Gümrük müşavirliği (4458 sayılı Gümrük Kanununun 227 nci maddesi gereğince), Turist rehberliği (6326 sayılı Turist Rehberliği Meslek Kanununun 3. maddesi gereğince) şeklinde belirtilmiştir. Bkz. <http://www.calismaizni.gov.tr/yabancilar/yabancilara-yasak-meslekler/> (21.12.2016).

⁴⁹⁹ 25.09.1981 tarihli 2527 sayılı Türk Soylu Yabancılarn Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun, RG. 29.09.1981-17473.

⁵⁰⁰ 2527 sayılı Kanun ile diğer yabancılara göre, Türk soylu yabancılara ayrıcalıklı statü verilmesinin; 1982 Anayasası’nın 10. maddesinde yer alan “Herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz” ilkesine aykırılık teşkil edip etmediği sorusu akla gelebilir. Eşitlik ilkesi gereğince; herkesin, hak ve özgürlüklerden Anayasa’nın tespit ettiği sınırlar içinde aynı şekilde yararlanması, tüm yabancılara eşit davranılacağı anlamına gelmez. Yabancılarn haklarının sınırını Anayasanın 16. maddesi belirler. Buna göre, yabancılarn temel hak ve özgürlüklerden yararlanması milletlerarası hukuka uygun olarak sınırlanabilir. Milletlerarası hukukun kaynağını oluşturan antlaşmalarda ve milletlerarası teamöl kurallarında, çalışma özgürlüğü bakımından devletleri tüm yabancılara eşit davranmaya zorlayan bir kural bulunmadığına göre, devletler bazı yabancılara çalışma özgürlüğü bakımından farklı bir statü tanıyabilir ve bu imtiyazın verilmesi 10. maddeye aykırı değildir. Mustafa Cin, “Türk Soylu Yabancılarn Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü”, *Mevzuat Dergisi*, 8/88, 2005, sy. <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/04a/06.htm> (26.05.2016); Diğer yabancılardan uluslararası sözleşmelerin de sağladığı korumalarla ayrılan grupların çalışma ve sosyal güvenlikleri farklı esaslara tabi olabilmektedir. Bkz. Yusuf Çalışkan, “Mülteci ve Sığınmacılarn Türkiye’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları”, İstanbul, 2009, <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-yusufcaliskan-1.htm&kw=yusuf+%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fkan#fm> (15.06.2016).

bulunmadığından; tespiti, yetkili makamlarca yapılacağı kanaati oluşmuştur⁵⁰¹. Kanunda, Türk soylu olmanın ispatı hakkında da herhangi bir hüküm düzenlenmemiştir. İspatı zorunlu bir şekil şartına tâbi olmayan Türk soyluluk iddiasında bulunan kişi, her türlü delilden yararlanabilecektir⁵⁰². Ancak, bu delillerin yeterli olup olmadığına yetkili makam olan İçişleri Bakanlığı karar verecektir⁵⁰³.

Yetkili makamlarca Türkiye'de ikamet eden ve Türk soylu olduğu tespit edilen yabancıların, Kanun'un amacında belirtildiği üzere ihtiyaç duyulan meslek ve sanatları serbestçe yapabilmelerine, Türk Silahlı Kuvvetleri ve Güvenlik Teşkilatı hariç olmak üzere kamu, özel kuruluş veya işyerlerinde diledikleri meslek ve sanat dallarında çalıştırılabilmelerine olanak sağlanmıştır. Kanunun 3. maddesine göre; Türk soylu yabancılar, kanunlarda Türk vatandaşlarının yapabileceği belirtilen meslek, sanat ve işlerde çalışma ve çalıştırılmaları için, özel kanunlarda aranan nitelikleri taşımak ve yükümlülükleri yerine getirmek şartıyla, 2527 sayılı Kanun ve Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanuna göre, İçişleri ve Dışişleri Bakanlıkları ile diğer ilgili bakanlık ve kuruluşların görüşleri alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca izin verilir⁵⁰⁴.

⁵⁰¹ TVKUY, m. 19/2: "Yabancıların soy durumu; Türk kültürüne yakınlığı, örf ve adet birlikteliği ile geldiği bölge ve ana veya babanın soyu esas alınarak; Türk soylu, yabancı soylu veya soyu tespit edilemeyen şeklinde belirlenir."; 25.10.1982 tarihli ve 8/5488 Bakanlar Kurulu Karar Numaralı Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu veya Özel Kurum, Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine Dair Kanunun Uygulanması Hakkındaki Yönetmeliğin 3/5 ve 15. Maddelerinde Türk soylu yabancıların çalışma izni alabilmek için Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce tutulan özel kütüğe kaydolmaları gerektiği belirtilmiştir. RG. 14.01.1983-17928; Cin, "Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Özgürlüğü", sy.; "Uygulamada Türk Soyluluğunun tespitinde, dış temsilciliklerimizden ve bazen de o ülkedeki Türk Soylularının kurmuş oldukları derneklerden bilgi istenmektedir. İçişleri bakanlığına gelen vatandaşlığa alınma isteklerinde, 'Soy durumları, dış temsilciliklerimizce, gerekli görülen hallerde Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığınca veya Emniyet Genel Müdürlüğünce araştırılır." Bkz. Hamit Uçman, "Türk Soyluluk ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme", <http://www.dpu.org/turk-soyluluk-ve-sonuclari-uzerine-bir-inceleme/> (29.12.2016).

⁵⁰² Benzer bir örnek olarak Finlandiya hukukunda, eski Sovyetler Birliğinden gelen Fin soylu yabancıların ülkeye giriş, ikamet ve çalışma hakları özel olarak düzenlenmiştir. 2004 tarihli Finlandiya Yabancılar Kanunu'na göre; "Fin soyundan gelme, resmi belgelerle veya bu mümkün değilse, herhangi bir şekilde ispat edilebilir" Bkz. Aliens Act (301/2004, Amendments up to 1152/2010 Included), section 48/4, <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/2004/en20040301.pdf> (28.05.2016); Cin, "Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Özgürlüğü", dn. 19.

⁵⁰³ Cin, "Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Özgürlüğü", sy.

⁵⁰⁴ 2527 sayılı Kanunun 4. maddesine göre; "Bu Kanunun 3 ncü maddesine göre çalışma veya çalıştırılabilmelerine izin verilenler, özel kanunlar uyarınca Türk vatandaşları gibi ilgili meslek kuruluşlarına kayıtlarını yaptırmakla yükümlüdürler. Bu kişiler girdikleri meslek kuruluşlarının; genel kurullarına katılma, seçme ve seçilme dışındaki bütün haklardan yararlanırlar."; 6735 sayılı 28.07.2016 tarihli Uluslararası İşgücü Kanunu'nun, 27/7. maddesinde belirtildiği üzere; "27/2/2003 tarihli ve 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.", "Çalışma izninin istisnai olarak verilebileceği yabancılar" başlıklı 16. maddesinde ise; " (1) Bakanlıkça belirlenen uluslararası işgücü politikasına uygun olarak; ç) İçişleri Bakanlığı

Ülkemizde bulunan, yabancı bir devlet vatandaşı veya vatansız çok sayıda Türk soylu yabancıya⁵⁰⁵tanınan ayrıcalıklar sadece ekonomik açıdan değil siyasî ve sosyal açıdan da büyük önem taşımaktadır⁵⁰⁶. Tarihten gelen köklü bir miras ve soydaşlık bağının yüklediği sorumluluk duygusuyla yapılan bu düzenlemenin, geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Osmanlı İmparatorluğu'nun kaybetmiş olduğu topraklarda yaşayan Türklerle ilgilenmek amacını taşıdığı açıktır. Türk soylu kişilerin Türkiye'de herhangi bir yabancı ile aynı muameleye tâbi tutulmasının bu tarihî ve millî sorumluluklarla bağdaşmayacağı öngörülmüştür⁵⁰⁷.

Benzer bir sorumluluk duygusu ve koparılmaması için uğraşılan bağların varlığına duyulan inançla, kendilerine imtiyaz tanınan bir diğer grup olan Mavi Kartlıların da Türk soylu yabancılar arasında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka deyişle Mavi Kartlıların 2527 sayılı Kanun kapsamındaki haklardan Türk soylu olmaları sebebiyle yararlanmaları mümkün müdür? Zira Türk soyluluğun herhangi bir delille ispatlanması mümkündür ve Mavi Kartlılar eski asli Türk vatandaşlarıdır.

Bu soruya olumlu yanıt vermek güçtür. Öncelikle 2527 sayılı Kanun, Türkiye'de ikamet eden Türk soylu yabancıların çalışma hakkına ilişkindir. Mavi Kartlıların haklarının kapsamı ise Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda düzenlenmiştir. Kanunun 28. maddesinde yer verilen düzenlemeye göre; Mavi Kartlıların kendileri hakkında belirlenmiş olan sınırlamalar dışında, çalışma haklarını kullanabilmeleri için çalışma izni almaları söz konusu değildir. Oysa Türk soylular, çalışma izni almak suretiyle Türk vatandaşlarına hasredilen meslek ve işleri yapabilecek ve

veya Dışişleri Bakanlığı tarafından Türk soylu olduğu bildirilen, yabancılara bu Kanunun 7 nci, 9 uncu ve 10 uncu maddelerinin uygulanmasına ilişkin istisnalar tanınabilir.” hükmüne yer verilmiştir. RG. 13.08.2016-29800.

⁵⁰⁵ Bunların büyük bir bölümünü Kıbrıs, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya ve eski Sovyetler Birliği'nden gelen Türkler oluşturmaktadır. Bunların bir kısmı, örneğin; Batı Trakya Türkleri, Yunan vatandaşlığından çıkarılmaları sebebiyle vatansız durumuna düşürüldükleri için, bir kısmı da bulundukları ülkelerde baskıya uğradıkları veya göçe zorlandıkları için Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlardır. Bkz. Cin, “Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Özgürlüğü”, sy.

⁵⁰⁶ Bu kişilerin diğer yabancılara göre daha kolay bir şekilde, istisnai yolla Türk vatandaşlığına alınmaları mümkündür. Ancak böyle bir uygulamanın, bazen ülkemizin bazen de bu kişilerin yararına aykırı olabileceği dile getirilmiştir. Yaşadıkları ülkelerde baskıya uğradıkları için Türkiye'ye göç eden bu kişiler, genellikle tüm mal varlıklarını ve akrabalarını arkalarında bırakmaktadır. Bir taraftan, göç etmek zorunda kaldıkları ülkelerdeki hukukî varlıklarını sürdürmek, diğer taraftan da Türkiye'de yaşamalarına imkân tanımak gerekirken; doğrudan Türk vatandaşlığına almak, aslî vatandaşlıklarını kaybetmek ve dolayısıyla tüm haklarından yoksun kalmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmalarına sebep olabilecektir. Bu sebeple, Türkiye'de bulunan Türk soylu yabancıların, yaşamlarını devam ettirebilmeleri adına, haklarında özel çalışma şartları düzenlemek bir zorunluluk olarak görülmüştür. Bkz. Cin, “Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Özgürlüğü”, sy.

⁵⁰⁷ Cin, “Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Özgürlüğü”, sy.

memur olabileceklerdir⁵⁰⁸. Bu bağlamda Türk soylu yabancılara Türk Silahlı Kuvvetleri ve Emniyet Teşkilatı haricinde tüm kamu ve özel kuruluş veya işyerlerinde çalışma imkânı tanınmışken; Mavi Kartlılara kamu görevine girme hakkı tanınmamıştır. Dolayısıyla Mavi Kart sahiplerini 2527 sayılı Kanun kapsamında düşünmek suretiyle çalışma haklarını genişletmek kanaatimizce de kanunun lafzına ve amacına uygun olmayacaktır⁵⁰⁹.

Türk Vatandaşlığı Kanunu madde 28/3'te bu madde kapsamında bulunan kişilerin, bir kadroya dayalı ve kamu hukuku rejimine tabi olarak asli ve sürekli kamu hizmeti görevlerinde bulunamayacakları hüküm altına alınmıştır⁵¹⁰. Öncelikle belirtilmelidir ki; hükmün kamu hizmeti görevine ilişkin ifadesi, maddenin ilk düzenlenişinden farklıdır. Sınırlamaları sıralamak suretiyle maddenin olumsuz ifade kazanmasını sağlayan 5203 sayılı Kanun'dan 6304 sayılı Kanun'la yapılan son değişikliğe kadar söz konusu hüküm "kamu görevlerine girme" şeklinde düzenlenmekteydi. Bu bağlamda, Türk hukukunda kamu görevine girmek, kamu hizmetinde olmak ya da kamu görevlisi olmanın ne anlama geldiğinin belirlenmesi, Mavi Kartlıları çalışmaları hususundaki sınırlamayı ortaya çıkarmak adına zaruret arz etmekteydi⁵¹¹.

5901 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesinden üç yıl sonra 6304 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik, 28. maddeyi bugünkü haline kavuşturmuştur. Eski düzenlemeye nazaran daha açık bir yapıya kavuşturulan metin yine de eleştirilere kapı aralamaktadır. Bu eleştirilerin en önemlilerinden biri; doğumla Türk vatandaşı olup zaruret nedeniyle Türk vatandaşlığından çıkma izni alarak ayrılan eski Türk

⁵⁰⁸ Örneğin, Avukatlık yapmak için Türk vatandaşlığının bulunması şartı aransa da Türk soylu yabancılar bu şarttan muaftırlar. Danıştay 10. Dairesinin Türk soylu olan Makedonya vatandaşı kişi hakkında verdiği bir kararında; "...2527 sayılı Yasa, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'na göre "özel yasa" niteliğinde olduğundan, Türk soylu olduğu kanaatine varılan davacının Türkiye'de avukatlık mesleğini icra etmesine -vatandaşlık koşulu bakımından- yasal bir engel bulunmamaktadır. Bu nedenle, davacının avukatlık mesleğini icra etmek için istediği ikamet izninin, Türkiye'de avukatlık yapamayacağı gerekçesiyle reddinde hukuka uyarlık bulunmamaktadır." Diyerek konuya açıklık getirmiştir. Bkz. Danıştay 10. Daire, E. 2009/13017, K.2010/2113, T. 24.03.2010. <http://legalbank.net/belge/d-10-d-e-2009-13017-k-2010-2113-t-24-03-2010-ikamet-izni-talebi/1047719> (29.05.2016)

⁵⁰⁹ Aynı yönde görüş için bkz. Aygül, "Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Kamu Görevine Girme Yasağı", s. 41.

⁵¹⁰ M. 28/3'ün son cümlesi: "Ancak kamu kurum ve kuruluşlarında işçi, geçici veya sözleşmeli personel olarak çalıştırılabilirler." şeklindedir. Bkz. 3.1.4 Çalışma Hakkı.

⁵¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Cin, "Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Türkiye'de Çalışma Hakkı", s. 349-352; Aygül, "Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Kamu Görevine Girme Yasağı", s. 45-57; Tütüncübaşı, "Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni "Mavi Kart" Uygulaması)", s. 184.

vatandaşlarının, devlet memuru olmalarını engelleyen hükmün korunmuş olmasıdır. Mavi Kartlılara da en az Türk soylu yabancılara sağlanan çalışma haklarının sağlanması gerektiği dile getirilmiştir⁵¹².

Kanaatimizce de Türk soylu yabancılara sağlanan devlet memuru olma hakkının, asli Türk vatandaşlığından çıkma izni almak suretiyle ayrılmak zorunda kalan eski Türk vatandaşlarına tanınmaması bir eksikliktir. Kanunun açık düzenlemesi ile Mavi Kartlılara bu hakkın tanınması mümkün değildir. Fakat yapılacak bir değişiklik ile Mavi Kartlıların asli ve sürekli kamu hizmetinde bulunmaları imkânı getirilebilir⁵¹³. Mavi Kart sahiplerinin Türkiye’de kamu hizmetinde asli ve sürekli çalışmaları için; mevcut vatandaşlıkları halen birden çok vatandaşlığa cevaz vermiyorsa ayrılıp Türk vatandaşlığını yeniden kazanmaları gerekmektedir. Oysa Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 28. maddesinin varlık amacı bu durumun tam tersini hedeflemektedir. Türk soylu yabancılara nazaran Mavi Kart sahiplerinin Türkiye dışında da imkânlarının bulunması gerekçesiyle kendilerine memuriyet hakkının verilmemesi, oluşturulmaya çalışılan sun’i çifte vatandaşlık imajını zedelemektedir.

28. maddenin bugünkü haliyle “bir kadroya dayalı ve kamu hukuku rejimine tabi olarak asli ve sürekli kamu hizmeti görevlerinde bulunamazlar” ifadesinden anlaşılması gereken, Mavi Kartlıların devlet memurluğu yapamayacaklarıdır⁵¹⁴. Bir kadroya dayalı olarak asli ve sürekli kamu hizmetinde bulunamamak, Mavi Kartlıların Türkiye’de yapabilecekleri iş ve meslekleri oldukça sınırlandırmaktadır. Fakat sınırları netleştirebilmek adına “kamu hizmeti” kavramının açıklanması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesi, “kamu hizmetinin belirsizliği konusunda görüş birliği” olduğunu vurguladıktan sonra; “kamu hizmeti, devlet ya da diğer kamu tüzel kişileri tarafından ya da bunların gözetim ve denetimleri altında, genel ve ortak

⁵¹² Tütüncübaşı, “Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni “Mavi Kart” Uygulaması)”, s. 186.

⁵¹³ Danıştay 5. Dairesi çifte vatandaşlığın devlet memurluğuna engel bir neden sayılamayacağını ve yabancı bir devletin vatandaşlığına geçmek için başvuruda bulunmanın devlete sadakat bağı ile bağdaşmayan ya da devletin itibarını kıran bir eylem olarak nitelendirilemeyeceği yönünde karar vermiştir. Danıştay, 5. Daire, E. 1987/1804, K. 1989/1655, *Danıştay Dergisi*, 78-79, s. 228, Bkz. Turan Yıldırım vd., *İdare Hukuku*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015, s. 235, 236.

⁵¹⁴ Anayasa, D. Kamu hizmeti görevlileriyle ilgili hükümler, 1.Genel ilkeler, m. 128/1: “Devletin, kamu iktisadi teşebbüsleri ve diğer kamu tüzelkişilerinin genel idare esaslarına göre yürütmekle yükümlü oldukları kamu hizmetlerinin gerektirdiği asli ve sürekli görevler, memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle görülür.”; “Kamu hizmetine ilişkin bir görevin asli ve sürekli olmasından anlaşılması gereken, o hizmetin kadroya bağlanmış olmasıdır.” Bkz. Yıldırım vd., *İdare Hukuku*, s. 211.

gereksinimleri karşılanmak, kamu yararı ya da çıkarını sağlamak için yapılan ve topluma sunulmuş bulunan sürekli ve düzenli etkinliklerdir” tanımını yapmıştır⁵¹⁵.

Kamu hizmetine girmenin siyasi hak kabul edilmesi nedeniyle yabancıların kural olarak kamu görevlisi olması mümkün değildir. Sözü edilen kanunlarla uyumlu olarak 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu⁵¹⁶ da 48. maddesinde memur olabilmek için Türk vatandaşı olma şartını aramıştır. Fakat 657 sayılı kanunla getirilen sınırlamanın mutlak olduğunu söylemek mümkün değildir. Kanunda aynı zamanda, kamuda ihtiyaç duyulan alanlarda, yabancıların memur sıfatı taşımaksızın sözleşmeli personel olarak çalışabilecekleri kabul edilmiştir⁵¹⁷. Mevcut düzenleme, bu hususta Mavi Kartlılar bakımından bir ayrıcalık ortaya koymamaktadır.

Bazı meslek ve sanatlar kamu güvenliği sebebiyle yabancılar yasaklanmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinde subay ve astsubay olmak⁵¹⁸, askeri hâkim olmak⁵¹⁹ için Türk vatandaşı olmak şartı aranmıştır. Bunun gibi Emniyet Teşkilatında da kural olarak ancak Türk vatandaşları görev alabileceklerdir⁵²⁰.

Yabancılar, 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun gereği; Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Bakanlık, milletvekilliği, Belediye Başkanlığı,

⁵¹⁵ AYM, T.28.06.1995, E.1994-71/ K.1995-23, RG. 20.03.1996-22586; AYM, T. 23.07.2009, E.2005-145/ K.2009-112, RG. 31.03.2010-27538; Kamu hizmetinin ayırt edici özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Gözübüyük ve Tan, *İdare Hukuku (Cilt I) Genel Esaslar*, s. 583-588.

⁵¹⁶ 14.07.1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, RG. 23.07.1965-12056.

⁵¹⁷ 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, m. 4/B, ikinci paragraf: “... yabancı uyrukluların; tarihi belge ve eski harflerle yazılmış arşiv kayıtlarını değerlendirenlerin mütercimlerin; tercümanların; Millî Eğitim Bakanlığında norm kadro sonucu ortaya çıkan öğretmen ihtiyacının kadrolu öğretmen istihdamıyla kapatılamaması hallerinde öğretmenlerin; dava adedinin azlığı nedeni ile kadrolu avukat istihdamının gerekli olmadığı yerlerde avukatlarını, (...) kadrolu istihdamın mümkün olmadığı hallerde tabip veya uzman tabiplerin; Adli Tıp Müessesesi uzmanlarının; Devlet Konservatuvarları sanatçı öğretim üyelerinin; İstanbul Belediyesi Konservatuvarı sanatçıların; bu Kanuna tâbi kamu idarelerinde ve dış kuruluşlarda belirli bazı hizmetlerde çalıştırılacak personelin de zorunlu hallerde sözleşme ile istihdamları caizdir”.

⁵¹⁸ 27.07.1967 tarihli ve 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanunu, m. 112, RG. 10.08.1967-12670; 13.06.2001 tarihli 4678 sayılı Türk Silahlı Kuvvetlerinde İstihdam Edilecek Sözleşmeli Subay ve Astsubaylar Hakkında Kanun, m. 4, RG. 21.06.2001-24439.

⁵¹⁹ 26.10.1963 tarihli ve 357 sayılı Askeri Hâkimler Kanunu, m. 1/A, RG. 26.10.1963-11541 Mükerrer.

⁵²⁰ 25.04.2001 tarihli ve 4652 sayılı Polis Yüksek Öğretim Kanunu’nun 16. maddesine göre, fakültede öğrenimde bulunan ve “657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre memur olma niteliğini kaybeden” öğrencilerin öğrenimlerine son verilir. RG. 09.05.2001-24397; 14.07.1966 tarihli 772 sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu, m. 6, RG. 22.07.1966-12355; yabancıların askeri ve polis okullarına öğrenci ve öğretim elemanı olarak kabulü mümkündür. Yabancı öğrencilerin harp okullarına ve Polis Akademisine kabulleri, devletler arasında imzalanan ikili anlaşmalar ve ulusal makamların onayı ile gerçekleşir. Bkz. Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 140.

belediye meclisi üyeliği, il genel meclisi üyeliği, köy ve mahalle muhtarlığı, köy ihtiyar meclisi ve mahalle ihtiyar heyeti görevlerinde bulunamazlar.

Adalet alanındaki meslekler, kamu düzeni gereği yabancılara yasaklanan meslekler arasındadır. Hâkim ve savcı⁵²¹ olabilmek; noterlik⁵²², marka ve patent vekilliği⁵²³ yapabilmek de Türk vatandaşlığı şartına bağlanmıştır⁵²⁴. Bunlar gibi Avukatlık Kanunu'nda da avukatlığa kabul şartları arasında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmaya yer verilmiştir⁵²⁵.

Devlet memurluğuna başvuru anında Türk vatandaşı olan kişilerin Türk vatandaşlığını sonradan kaybetmeleri halinde devlet memurlukları sona erer⁵²⁶. Bu durumda memurluğun sona ermesine hangi makamın karar vereceği hususunda mevzuatta bir açıklık yoktur. İdari işlemlerde yetki ve usulde paralellik ilkesine dayanılarak memuru atamaya yetkili amir, Türk vatandaşı olma şartını artık karşılamayan memurun görevine son verebilir⁵²⁷.

Milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından önleyici hüküm olarak değerlendirilmeye oldukça uygun olan yalnızca Türk vatandaşlarının çalışabileceği mevzuatlarında düzenlenmiş olan meslekler, acaba Mavi Kartlılar bakımından icra edilebilecek midir? Milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümlerin saklı olmasının, Mavi Kartlılara Türk vatandaşları ile aynı şekilde yararlanma hakkının önüne geçecek şekilde uygulanmasının hükmün amacı ile çelişeceğini daha önce zikretmiştik. Asli ve sürekli kamu hizmetinde bulunmayı gerektiren mesleklerin hâlihazırda Mavi Kartlılar tarafından icra edilememesi bu konuda tartışılmaya açık olan meslekleri kısıtlamaktadır. 28. Maddede yer verilen bu sınırlama gereği Mavi Kartlılar zaten çalışma haklarını bu mesleklerde kullanamayacaklardır. Burada değinilmesi gereken husus, Mavi Kartlıların kamu hizmeti kabul edilmesi sebebiyle bazı iş ve mesleklerde çalışmalarının önüne geçilip geçilemeyeceğidir.

⁵²¹ 24.02.1983 tarihli ve 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, m. 8, RG. 24.02.1983-17971.

⁵²² 18.01.1972 tarihli ve 1512 sayılı Noterlik Kanunu, m. 7, RG. 05.02.1972-14090.

⁵²³ 06.11.2003 tarihli ve 5000 sayılı Türk Patent Enstitüsü Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, m. 30, RG. 19.11.2003-25294.

⁵²⁴ 05.05.1983 tarihli ve 2822 sayılı mülga Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu'nun 56. maddesinde, işçi ve işverenler adına Yüksek Hakem Kurulu'na seçilebilmek için de Türk vatandaşı olmak şartı aranmıştır. RG. 07.05.1983-18040.

⁵²⁵ 19.03.1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanunu, m. 3, RG. 07.04.1969-13168.

⁵²⁶ 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, Memurluğun Sona Ermesi, m. 98/b: "Memurluğa alınma şartlarından her hangi birini taşımadığının sonradan anlaşılması veya memurlukları sırasında bu şartlardan her hangi birini kaybetmesi".

⁵²⁷ Yıldırım, vd., *İdare Hukuku*, s. 236.

Mavi kart sahiplerinin, uygulamada sorunlarla karşılaşmış olsalar da, kanunen avukatlık yapmaları bakımından bir engel olduğunu söylemek güçtür. Hukuk İşleri Genel Müdürlüğü'ne göre Türk Vatandaşlığı Kanunu 'nun 28. maddesi kapsamında tanınan haklara sahip olan hukuk fakültesi mezunu kişilerin 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 3. Maddesinde yer alan “Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak şartı dışında diğer şartlara haiz bulunmaları halinde Türkiye’de avukatlık stajı ve avukatlık yapabilmeleri mümkündür.”⁵²⁸ Bunun gibi marka patent vekilliği bakımından da Mavi Kartlıların Türk vatandaşı olma şartını karşılamadıkları gerekçesi ile çalışmalarının engellenmesi hukuka uygun değildir.

⁵²⁸ <http://higm.adalet.gov.tr/sayfalar/avukatliksss.html> (28.12.2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İZİNLE TÜRK VATANDAŞLIĞINDAN ÇIKANLARIN

TÜRKİYE’DE YARARLANABİLECEKLERİ BAZI HAKLAR VE

ÖZEL DURUMLAR

3.1. İzinle Türk Vatandaşlığından Çıkanların Türkiye’de Yararlanabilecekleri Haklar

Doğumla kazandığı Türk vatandaşlığından çıkmak suretiyle yabancı statüsüne kavuşan kişilerin Türkiye’de yararlanabilecekleri hakların kapsamı oldukça geniştir. İlke olarak Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanma hakkı bulunan bu kişilerin yararlanacakları hakların sayılması yönteminden vazgeçilerek yararlanamayacakları hakların belirtildiği norm meydana getirilmiştir. İkinci bölümde incelediğimiz bu sınırlamalar dışında kalan haklar söz konusu olduğunda 28. madde kapsamında bulunan yabancıların Türk vatandaşları gibi hareket edebilmeleri gerekmektedir. Söz konusu sınırlamalar içinde en kapsamlı şart olan ve her hakka sirayet etmesi mümkün olan milli güvenlik ve kamu düzenine uygun olma şartı gözetilmek kaydı ile haklar kullanılabilir.

Eğitim, ikamet ve seyahat, çalışma, taşınmaz edinme, miras gibi zikredilebilecek birçok hak Mavi Kart almaya hakkı bulunanlar tarafından kullanılabilir. Bu hakları kullanmak hususunda Mavi Kartı ibraz etmek yalnızca kolaylaştırıcı bir ispat vasıtası olarak değerlendirilir. Mavi Kartın varlığı kurucu unsur teşkil etmez.

Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 28. Maddesindeki düzenlemeye ek olarak bazı haklar bakımından özel düzenlemeler de mevzuatta yer almaktadır. Örneğin sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları 28. madde kapsamında korunan yabancıların yurtdışı borçlanmaları hakkında Türk vatandaşları ile birlikte düzenlendikleri görülmektedir. Bunun gibi kimi hallerde bazı kanunların kapsamının

dışında kaldıkları da görülmektedir. Yabancıların çalışma haklarını düzenleyen mevzuat bu konuda örnek teşkil eder.

3.1.1. Seyahat ve İkamet Hakkı

Bir devletin sınırları içinde bulunan herkesin ülke içinde seyahat ve yerleşme özgürlüğüne sahip olması, genel olarak kabul edilen ilkelerden biridir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 13. maddesine göre; “herkes bir devletin sınırları içinde seyahat etme ve yerleşme hakkına sahiptir”. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 4. Protokolün 2. maddesinde ise söz konusu ilkeye “bir devlet ülkesi üzerinde yasal olarak bulunan herkes, o devlet ülkesinde serbest dolaşım hakkına ve ikametini seçme özgürlüğüne sahiptir” ifadesiyle değinilmiştir.

Ne var ki sözleşmelerde de yerini bulan söz konusu ilkenin, devletlerin yabancıları ülkelerine kabul etme zorunluluğu doğurduğu şeklinde yorumlanması mümkün değildir. İlkenin kabulü, yabancıları ülkeye mutlak kabul hakkı tanımamaktadır. Ülkeye girişi yasalarda belirtilmiş sınırlama ve şartlara tabi tutulmuş olan yabancı, bunu bir hak olarak talep edemez⁵²⁹. Bir başka deyişle yabancının, “belirli bir ülkeye girme, ikamet etme veya kalma” şeklinde bir hakka sahip olmadığı ifade edilmektedir⁵³⁰.

Hâkimiyet hakkının bir sonucu olarak devletlerin yabancıları kabul hususunda bir mecburiyetleri bulunmamaktadır⁵³¹. Bu bağlamda göçmen işçi ve ailelerinin haklarını küresel olarak düzenleyen en yeni insan hakları belgesi

⁵²⁹ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 83.

⁵³⁰ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 69; “Komisyon, Paramanathan-Federal Almanya Cumhuriyeti davasında (Başvuru No. 12068/86, 1 Aralık 1986 tarihli karar, Decisions and Reports 51, s. 240, paragraf 1) bir Devlet'in topraklarında “usulüne uygun” olarak bulunma konusunda karar verme imkanına sahip olmuştur. Komisyon, 4 No.lu Protokol'ün 2. maddesi'nin 1. fıkrasının, “bir Devlet'in ülkesi içinde usulüne uygun olarak” bulunan herkesin serbest dolaşım hakkını teminat altına aldığına dikkat çekmektedir. Bu koşul söz konusu Devlet'in iç hukukuna gönderme yapmaktadır. Bir kişinin ülkede bulunmasının “usulüne uygun” olması için yerine getirilmesi gereken koşulları iç hukuk ve ulusal organlar belirler. Komisyon, bu konuda, Sözleşme'nin bir yabancıya belli bir ülkeye girme, bu ülkede ikâmet etme ve orada yerleşme gibi bir hakkı güvence altına almadığını vurguladığı yerleşik içtihadını hatırlatır. (bkz. Başvurular No. 9214/80, 9473/81 ve 9474/81, 11 Mayıs 1982 kararı, Decisions and Reports 29, s. 176). Komisyon şu görüşü taşımaktadır: bir Devlet'in ülkesinin belli bir bölümüne geçici olarak kabul edilen ve iç mevzuatın ilgili hükümleri uyarınca oturma iznine hak kazanıp kazanmayacakları konusundaki işlemleri sürmekte olan yabancılar, ancak ülkeye kabul edildikleri ve orada kalışları ile ilgili koşulları yerine getirdikleri takdirde ülkede “usulüne uygun” olarak bulunuyor sayılabilirler.” Bkz. Paramanathan v FRG No. 12068/86, Gilles Dutertre, *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Avrupa Konseyi Yayınları, s. 332, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/kitaplar/aihmkararlarindanornekler.pdf (06.06.2016).

⁵³¹ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 83. Yılmaz Altuğ, *Yabancıların Hukuki Durumu*, 4. Bası, İstanbul: Menteş Matbaası, 1971, s.98.

hükümlerinde, göçmen işçi ve ailelerinin girişi konusunda hiçbir şekilde akit tarafların kriter koyma hakkının engellemeyeceği belirtilmiştir⁵³². Bir başka deyişle milletlerarası hukuk, devletlere yabancıyı ülkeye kabul etme zorunluluğu yüklemeyiz⁵³³.

Ancak devlete, yabancının ülkeye girişi konusunda tanınmış olan düzenleme yetkisi mutlak bir özgürlüğün ürünü değildir. Başta uluslararası hukuk normları ve devletlerin sözleşme yükümlülükleri bu konuda tanınan serbestliği kısıtlamaktadır. Bu minvalde yabancılar için düzenlenecek sınırlamaların makul sebeplere dayanması gerekir⁵³⁴. Nihayet ülkeye girişine izin verilen yabancının ise serbest dolaşım hakkından vatandaşlar gibi yararlanması gerekmektedir⁵³⁵.

Demokratik toplumlarda serbest dolaşım ve ikametini seçme hakkının tabi tutulduğu kısıtlamalar; milli güvenlik, kamu düzeninin sağlanması, suçların önlenmesi, sağlık ve ahlakın yahut başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için alınan önlemlere dayanmaktadır⁵³⁶. Bunun gibi kamu yararının haklı kıldığı kısıtlamaların da kanun yolu ile yabancıların ikamet ve seyahatleri üzerinde etkili

⁵³² 18.12.1990 tarihli Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, m. 79: “Bu Sözleşmedeki hiç bir husus Taraf Devletlerin göçmen işçilerin ve aile fertlerinin kabulüne uyguladıkları ölçütleri tespit hakkını etkilemez. Göçmen işçilerin ve aile fertlerinin yasal durumları ve onlara yapılacak muamele ile ilgili diğer hususlarda Taraf Devletler bu Sözleşmenin getirdiği sınırlamalara tabidirler.” 26.4.2001 tarihli 4662 sayılı onay kanunu, <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4662.html> (05.06.2016); “1970 tarihli Katma Protokol’ün 36 ve devamındaki maddeler işçilerin serbest dolaşımı, 41. vd. maddeleri ise yerleşme özgürlüğü ve hizmet edinimi serbestisine ilişkindir. Bu hükümlerin hiçbirisi ülkeye giriş hakkını düzenlememektedir.” Bkz. Işıl Özkan, “Türk Vatandaşlarının Avrupa Ülkelerine Giriş Hakkı ve Vize Sorunu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9/Özel Sayı, 2007, s. 422.

⁵³³ Bir diğer yandan milletlerarası hukukta hiçbir yabancıyı ülkeye kabul etmeme şeklinde bir ilke de yoktur. Bkz. Bilgin Tiryakioğlu, “Türk hukukunda Yabancıların Oturma ve Çalışma Hakkı”, s. 69, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/296/2704.pdf> (10.06.2016).

⁵³⁴ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 70; Örneğin, Türk hukukunda yabancıların askeri yasak bölgelere ve güvenlik bölgelerine giriş ve bu bölgelerde ikamet etmelerine getirilen sınırlamaların Ek 4. Protokolle uyumlu olarak kanunlarda düzenlenmiş olduğunu söylemek mümkündür. 18.12.1981 tarihli 2565 sayılı Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Kanunu RG. 22.12.1981-17552; Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 96-98.

⁵³⁵ Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 56.

⁵³⁶ Sınırlamaların başında Pasaport Kanunu’nun 1. maddesinde de yer verilen belirlenmiş olan kapılardan giriş-çıkış yapma zorunluluğudur. Bu durum vatandaş ve yabancılar için aynı şekilde uygulanır. Vatandaşa da uygulanmaya bağlı olarak bu hükmün tek nik olarak yabancılar hukuku kuralı sayılmasının önüne geçtiği hakkında bkz. Tekinalp, *Yabancılar Hukuku*, s. 38; Pasaport Kanunu’nun 34. maddesi : “Türkiye Cumhuriyeti sınırlarından her nasılsa pasaportsuz olarak girmiş olan vatandaşlara bin Türk Lirasından üçbin Türk Lirasına kadar idarî para cezası verilir. “ şeklinde düzenlenmiştir. 4.4.2013 tarihli ve 6458 sayılı Kanun’un 123. maddesiyle, bu maddede yer alan “vatandaşlar ve yabancılar” ibaresi “vatandaşlara” şeklinde değiştirilmiştir.

olduğu belirtilmelidir⁵³⁷. İdarenin kanunlarda belirtilmiş şartların ve sebeplerin yerine getirilmiş olup olmadığı hususunda takdir hakkı mevcuttur⁵³⁸.

Türk hukukunda Pasaport Kanunu ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Türkiye'ye giriş şartlarını içermektedir⁵³⁹. Pasaport Kanunu, madde 2/1'e göre; "Türk vatandaşları ile yabancılar Türkiye'ye girebilmek ve Türkiye'den çıkabilmek için yolcu giriş - çıkış kapılarındaki polis makamlarına usulüne uygun ve muteber pasaport veya pasaport yerine geçerli bir vesika ibraz etmeye mecburdurlar".

Çalışmamızın konusunu teşkil eden Mavi Kartlılar açısından Türkiye'de diğer yabancılardan farklı düzenlemeler mevcuttur. Mavi Kartlılar, Türkiye'ye girişte vize alma zorunluluğu ve geçerli bir ikamet iznine sahip olma gibi yükümlülüklerden, Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaları sebebiyle muaftırlar⁵⁴⁰. Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesinde yer verilen açık hükme binaen düzenlenen Başbakanlığın 2005/6 sayılı Genelgesi ile de belirtildiği üzere yabancılara uygulanan birçok sınırlama Mavi Kart sahipleri için uygulanmayacaktır. Nitekim 28. maddenin ilk bendinde yer verilen "bu maddede belirtilen istisnalar dışında Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler" ifadesi ile Mavi Kartlılar hakkında düzenlenmiş olan sınırlamaların tahdidi olduğu sonucunda varılmaktadır.

Türk vatandaşlarının ülkeye girişlerinde vize almaları öngörülmemiştir. Bilakis vatandaşların ülkeye girişlerinin engellenmemesi anayasal bir koruma ihtiva eder⁵⁴¹. Türk vatandaşlarına tanınmış olan ülkeye giriş hakkı, kişilerin Türk

⁵³⁷ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, m. 2: "Serbest dolaşım özgürlüğü 1. Bir devletin ülkesi içinde usulüne uygun olarak bulunan herkes, orada serbestçe dolaşma ve ikametgahını seçebilme hakkına sahiptir. 2. Herkes, kendi ülkesi de dahil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir. 3. Bu haklar, ancak ulusal güvenlik, kamu emniyeti, kamu düzeninin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık ve ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için, demokratik bir toplumda, zorunlu tedbirler olarak ve yasayla öngörülmüş sınırlamalara tabi tutulabilir. 4. Bu maddenin 1. fıkrasında sayılan haklar, belli yerlerde, yasayla konmuş ve demokratik bir toplumda kamu yararının gerektirdiği sınırlamalara tabi tutulabilir." Bkz. <http://www.izmirbarosu.org.tr/Upload/files/Sayfalar/merkezler/avrupa-insan-haklari-sozlesmesi-ve-ek-protokolleri.pdf>, s. 18, (06.06.2016).

⁵³⁸ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 83.

⁵³⁹ 6458 sayılı Kanun yürürlüğe girmekle birlikte Pasaport Kanunu'na ilişkin birçok hükmü ilga etmiştir.

⁵⁴⁰ Türkiye'ye giriş yapmak isteyen yabancılar kural olarak vize almak zorundadırlar. 6458 sayılı Kanun'un 11. maddesinde yer verildiği üzere; "Türkiye'de doksan güne kadar kalacak yabancılar, vatandaş oldukları veya yasal olarak bulundukları ülkedeki konsolosluklardan geliş amaçlarını da belirten vize alarak gelirler".

⁵⁴¹ 1982 Anayasası, m. 23/son: "Vatandaş sınır dışı edilemez ve yurda girme hakkından yoksun bırakılamaz"; Pasaport Kanunu, Pasaport veya vesikasız gelen Türk vatandaşları, m. 3 "Pasaportsuz

vatandaşlığının anlaşılmasına bağlıdır. Türk vatandaşlığı ispat edildiği takdirde ülkeye giriş mutlak şekilde gerçekleşecektir. Türk vatandaşlığının ispatı herhangi bir şekilde yapılabilir; bu hususta şekil şartı öngörülmemiştir⁵⁴². Fakat daha önce belirtildiği üzere Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanma konusunda milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklıdır. Ülkeye girişin bu minvalde değerlendirilebileceği açıktır. Sınırlamanın dar yorumlandığı anlamına gelen bir düzenlemeye mevzuatta yer verildiği görülmektedir.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun, vize muafiyetlerinin düzenlendiği 12. maddesinde, "29/5/2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci maddesi kapsamında olduğu anlaşılanlar" ifadesine yer vererek Mavi Kart sahiplerinin ülkeye girişlerinde kendilerinden vize aranmayacağını belirtmiştir. Bu bağlamda Mavi Kart sahipleri, mutlak vize muafiyeti kapsamındadırlar⁵⁴³. Bunun yanında ikamet izninden muafiyetin düzenlendiği 20. maddede ise "5901 sayılı Kanunun 28 inci maddesi kapsamında olanlar" denilerek yabancılar için öngörülen ikamet izninden de muaf tutulmuşlardır⁵⁴⁴.

veya vesikasız, usulüne uygun veya muteber olmıyan pasaport veya vesikalarla Türkiye sınırlarına gelerek Türk vatandaşlığını iddia edenler:

A) Türkiye Cumhuriyeti nüfus hüviyet cüzdanlarını veya hüviyet varakalarını ibraz ettikleri ve bunların kendilerine ait bulunduğu tahakkuk eylediği takdirde;

B) Nüfus hüviyet varakasından başka vesika veya delil gösterenler ise, bu vesika veya delillerin kıymeti polisçe takdir edilerek Türk vatandaşı olduklarına kanaat getirilmesi halinde Türkiye'ye kabul olunurlar.

Yukardaki (B) fıkrasında bahis mevzuu kimseler vatandaşlıkları en seri vasıta ile usulü veçhile sabit oluncaya kadar icabederse en yakın idare merkezine gönderilerek mahalli mülkiye amirinin göstereceği yerde oturtulabilirler.

Türk vatandaşlığı sabit olmıyanlar geri çevrilirler."

⁵⁴² Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 156-178.

⁵⁴³ 6458 sayılı Kanun ile birlikte vize muafiyetlerini, mutlak vize muafiyeti ve takdiri vize muafiyeti olarak değerlendirmek mümkündür. Bkz. Barış Teksoy, "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa Göre Yabancıların Vize Alma Zorunluluğu", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62/3, 2013, s. 864; Kanunun kullandığı emredici ifade nedeniyle mutlak vize muafiyetinin söz konusu olduğu hallerde yabancıların Türkiye'ye girişine müsaade edilmek zorundadır. Bkz. Nuray Ekşi, *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 2. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2014, s. 88 ; kanun ile tanınmış vize muafiyetinin valilikler tarafından idari karar ile iptal edilmesi hukuken mümkün değildir. Kanundan doğan hak olmaları gereği vize verme işlemi gibi iptal edilebilecek idari işlem ya da idari işleme dayanan sonuçlar değildirler. Bkz. Teksoy, "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa Göre Yabancıların Vize Alma Zorunluluğu", s. 889.

⁵⁴⁴ Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesi uyarınca, çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin ayrıca aile ikamet izni alabilmek adına "destekleyici" olarak kabul edilebilecekleri düzenlenmiştir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, m. 34: "(1) Türk vatandaşlarının, 5901 sayılı Kanunun 28 inci maddesi kapsamında olanların veya ikamet izinlerinden birine sahip olan yabancılar ile mültecilerin ve ikincil koruma statüsü sahiplerinin;

a) Yabancı eşine,

b) Kendisinin veya eşinin ergin olmayan yabancı çocuğuna,

c) Kendisinin veya eşinin bağımlı yabancı çocuğuna,

“Kanunun 28 inci maddesi kapsamında olduğu anlaşılanlar” ifadesinden yola çıkılarak, Mavi Kartın ülkeye giriş sırasında ibrazının zorunlu olup olmadığı hususunu cevaplandırmak gerekir. Kanun, Mavi Kartı ibraz etmeyi şart koşmayarak bu kişilerin muafiyetten faydalanmalarının Mavi Karta bağlı olmadığını örtülü olarak göstermektedir. Vize muafiyetinden yararlanmayı sağlayan, Mavi Kart değil bir hukuki statüdür. Mavi Kartın varlığı, söz konusu statü açısından faydalı bir ispat vasıtası olarak değerlendirilir⁵⁴⁵. Zaten Türk Vatandaşlığı Kanunu, madde 28/6; “Bu madde kapsamında bulunan kişilere, talepleri halinde bu maddede belirtilen haklardan faydalanabileceklerini gösteren Mavi Kart düzenlenir” ifadesine yer vermiştir. 6458 sayılı kanunun 12. ve 20. maddelerinde de Mavi Karta değil 28. madde kapsamında olanlara işaret edilmiştir⁵⁴⁶.

Tıpkı Türk vatandaşları gibi Mavi Kart sahipleri Türkiye’ye girişleri esnasında pasaport göstermekle yükümlüdürler⁵⁴⁷. Kanunlar ve milletlerarası anlaşmalarla tespit edilenlerden başka, hangi belgelerin pasaport yerine geçerli kabul edilebileceği hususunda, hem vatandaşlar hem de yabancılar hakkında İçişleri ve Dışişleri bakanlıkları müştereken karar almaya yetkilidirler⁵⁴⁸.

her defasında iki yılı aşmayacak şekilde aile ikamet izni verilebilir. Ancak, aile ikamet izninin süresi hiçbir şekilde destekleyicinin ikamet izni süresini aşamaz.

(2) Vatandaş olduğu ülkenin hukukuna göre birden fazla eş ile evlilik hâlinde, eşlerden yalnızca birine aile ikamet izni verilir. Ancak, diğer eşlerinden olan çocuklara da aile ikamet izni verilebilir.

(3) Çocukların aile ikamet izninde, Türkiye dışında varsa ortak velayeti bulunan anne veya babanın muvafakati aranır.

(4) Aile ikamet izinleri, on sekiz yaşına kadar, öğrenci ikamet izni almadan ilk ve ortaöğretim kurumlarında eğitim hakkı sağlar.

(5) En az üç yıl aile ikamet izniyle Türkiye’de kalmış olanlardan on sekiz yaşını tamamlayanlar, talep etmeleri hâlinde bu izinlerini kısa dönem ikamet iznine dönüştürebilir.

(6) Boşanma hâlinde, Türk vatandaşıyla evli yabancıya, en az üç yıl aile ikamet izniyle kalmış olmak kaydıyla kısa dönem ikamet izni verilebilir. Ancak yabancı eşin, aile içi şiddet gerekçesiyle mağdur olduğu ilgili mahkeme kararıyla sabit ise, üç yıllık süre şartı aranmaz.

(7) Destekleyicinin ölümü hâlinde, bu kişiye bağlı aile ikamet izniyle kalanlara, süre şartı aranmadan kısa dönem ikamet izni verilebilir.”

⁵⁴⁵ Teksoy, “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa Göre Yabancıların Vize Alma Zorunluluğu”, s. 866.

⁵⁴⁶ 28. madde kapsamındaki haklardan faydalanmak adına kişilerin Mavi Kart alma zorunlulukları yoktur. Bkz. Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 53/1: “Doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilere, talepleri halinde 52 nci maddede sayılan haklardan faydalanabileceklerini gösteren Mavi Kart düzenlenerek verilir.”

⁵⁴⁷ Pasaportun verilisinde esas gaye vatandaşlığın ispatı değil ülke dışına çıkış ve ülkeye giriş hakkını temindir. Bkz. Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 84.

⁵⁴⁸ Pasaport Kanunu, m. 2/3; “Pasaport, kişiye bağlı bulunduğu devlet tarafından verilen ve ülkeden çıkmasına veya girmesine kanuni bir engelin bulunmadığını bildiren belgedir.” Bkz. Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 83, 84; “Pasaport bir devletin kendi vatandaşlarına yurtdışına seyahat edebilmeleri amacı ile verdiği, içerisinde ilgilinin kimlik belgelerinin yer aldığı ve vatandaşlık bağı ile bağlı olduğu devleti ispata yarayan belgedir.” Bkz. Ali Şafak, *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*,

Seyahat özgürlüğünün bir ayağını da “Herkes, kendi ülkesi de dâhil, herhangi bir ülkeyi terk etmekte serbesttir” ilkesi teşkil eder. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 13. maddesinin ikinci bendi ise ülkeyi terk özgürlüğüne ilişkindir. “Herkes, kendi ülkesi de dahil olmak üzere, herhangi bir ülkeden ayrılmak ve ülkesine yeniden dönmek hakkına sahiptir.” Ülkeyi terk özgürlüğü, birçok uluslararası belgele kabul edilmiş temel bir özgürlük olarak; hem vatandaş hem de yabancılar için geçerlidir. Demokratik toplumlarda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeninin sağlanması, suçların önlenmesi, sağlık ve ahlakın yahut başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla sınırlanabilen ülkeden çıkış özgürlüğü, şüpheli veya sanık olanlar hakkında gözaltı veya tutuklama kararı bulunması ya da kamu düzeni veya suçun önlenmesi amacıyla devam eden bir ceza kovuşturması olması nedeniyle kısıtlanabilir⁵⁴⁹. Bu bağlamda Türk vatandaşları ve diğer yabancılar için olduğu gibi Mavi Kartlılar da bu özgürlüğe sahipken benzer şekilde sınırlamanın da muhatabı olabileceklerdir.

İstanbul: Temel Yayınları, 1996, s. 483; Pasaport çeşitleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Cemal Ruhi, “Pasaport ve Pasaport Çeşitleri”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11/1-2, 2007, sy. <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/1-31mayis11.htm> (05.05.2016); Pasaportlar konusundaki uluslararası standartlar, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü (ICAO) tarafından belirlenmektedir. Bkz. <http://www.icao.int/Search/pages/Results.aspx?k=passport%20standards> (10.06.2016)

⁵⁴⁹ 15.07.1950 tarihli 5682 sayılı Pasaport Kanunu, Pasaport veya Vesika Verilmesi Yasak Olan Haller, m. 22: “Yurt dışına çıkmaları; mahkemelerce yasaklananlara, memlekettten ayrılmalarında genel güvenlik bakımından mahzur bulunduğu İçişleri Bakanlığınca tespit edilenlere (...)pasaport veya seyahat vesikası verilmez. Ancak, yabancı memleketlere gitmeleri mahkemelerce yasaklananlar dışında kalanlara, zaruri hallerde İçişleri Bakanının teklifi ve Başbakanın onayı ile pasaport veya pasaport yerine geçen seyahat vesikası verilebilir. Bu durumda olanların açık kimlikleri (adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, ana ve baba adı ile nüfusa kayıtlı olduğu yer) ve tahdit sebebi, ilgili daireler tarafından mahallin polis makamlarına bildirilir. İlgili polis makamları da bu bilgileri alır almaz bağlı bulunduğu il emniyet müdürlüğü kanalıyla en seri haberleşme aracıyla yazılı olarak hudut kapısı bulunan emniyet müdürlüklerine, şahsın nüfusa kayıtlı olduğu il emniyet müdürlüğüne ve Emniyet Genel Müdürlüğüne bildirir. Bunların yurt dışına çıkışları engellenir ve kendilerine pasaport veya vesika verilmez, verilmişse geri alınır. Birinci fıkrada yazılı makamlar tarafından pasaport verilmesi veya yurt dışına çıkması yasaklananlarla, yurt dışında kalmalarında genel güvenlik bakımından mahzur bulunduğu tespit edilenlerin süreleri dolan pasaportları yenilenmez, kendilerine Türkiye'ye dönmeleri için seyahat vesikası verilir. Pasaport veya pasaport yerine geçen vesikaları kaybedenlerden, bunu haklı bir sebebe dayandıramayanlarla bulundukları ülkelerden sınır dışı edilmiş olanlara, bu ülkelerden çıkarılış sebepleri göz önünde tutularak pasaport veya vesika verilmeyebilir.”;

Türk Vatandaşlarının Seyahatlerinin Sınırlandırılması veya Yasaklanması, m. 23: “Bakanlar Kurulu, harp tehlikesi veya memleket güvenliğine veya sağlık durumuna dokunan diğer olağanüstü haller dolayısıyla Türk vatandaşlarının yabancı memleketlere gitmelerini kısmen veya tamamen men edebileceği gibi, siyasi ve ekonomik mülhazazalarla sadece belli ülkeler için geçerli pasaport düzenlenmesine de karar verebilir. Harp tehlikesi, yabancı memleketlerde zuhur edebilecek dahili karışıklıklar veya salgın hastalıklar sebebiyle veya siyasi veya ekonomik nedenlerle dış memleketlerdeki pasaport vermeye yetkili Türkiye Cumhuriyeti makamları, Dışişleri Bakanlığının talimatı veya muvafakati ile Türk vatandaşlarına verecekleri pasaportları, yalnız belli memleketlere gitmek için muteber olmak üzere tanzim edebilirler. ” RG. 24.07.1950-7564.

3.1.2. Taşınmaz Edinme Hakkı

Yabancılar, Türk Medeni Kanunu’nun 8. maddesi⁵⁵⁰ uyarınca özel hukuktan doğan haklardan⁵⁵¹ eşitlik ve genellik esası çerçevesinde yararlanırlar⁵⁵². Kişilerin temel hak ve özgürlüklerinden biri olan ve genel olarak sahibine, hakkın konusunu teşkil eden eşya üzerinde mutlak bir egemenlik sağlayarak en geniş kapsamlı aynı hak olarak tanımlanabilen mülkiyet hakkının nizaya en elverişli hali taşınmaz mal mülkiyetinde karşımıza çıkmaktadır. Taşınmaz mal edinmenin özellikle yabancılar bakımından bugünkü anlayış ve değere ulaşması oldukça uzun bir süreç ve birçok merhalenin aşılmasını gerektirmiştir.

Devletin ülke unsuru ile olan vazgeçilmez ilişkisi, potansiyel casus veya provokatör olarak değerlendirilen yabancılar taşınmaz mallar üzerinde hak verilmesini güçleştirmiştir. Hâkim düşünceye göre devlet için zararlı olan yabancıların toprak üzerinde hak sahibi olmaları tedirginlikle karşılanmış ve yabancılar taşınmaz mallar üzerinde hak verilmemesi sonucunu korumuştur⁵⁵³. Ortaçağ öncesinde ve dönem boyunca dünya üzerinde birçok devlet, kendi toplumunun üyelerine dahi içinde bulundukları statü yahut maddi durum gereği taşınmaz edinme hakkı tanımamıştır⁵⁵⁴. Söz konusu dönemlerde çoğu toplumda

⁵⁵⁰ Türk Medeni Kanunu, m. 8, “Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler.”

⁵⁵¹ Kişi hukuku ve aile hukukuna ilişkin haklar, borçlar ve ticaret hukukuna ilişkin haklar, miras hukukuna ilişkin haklar ve mallara ilişkin haklar.

⁵⁵² Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 153.

⁵⁵³ Selim Levi, *Yabancıların Taşınmaz Edinmeleri*, İstanbul: Legal Kitabevi, 2006, s. 24; Örneğin Litvanya anayasasında sadece devletin veya Litvanya vatandaşlarının taşınmaz mülkiyeti kazanabilecekleri düzenlenmektedir. Belçika, Almanya, Fransa, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İngiltere yabancıların taşınmaz mal edinmeleri bakımından bir sınırlama getirmezken; İrlanda’da 7 yıl boyunca topraklarında ikamet etmiş olanlar dışındakilerin Toprak Komisyonu’ndan izin almaları gerekmektedir. İspanya ve İtalya’da ise sınır bölgelerinde yabancıların taşınmaz edinmeleri bakımından bir takım sınırlamalar getirilmiştir. Ülkelerin vatandaşlık, ikametgah, etnik köken veya karşılıklılık gibi kriterlerle yabancıların taşınmaz edinmelerini düzenlemesi mümkündür. Bkz. Ali Osman Özdelek, “Mukayeseli Hukukta Yabancı Gerçek Kişilerin Taşınmaz Mal Edinmeleri”, İstanbul, 2006, sy. <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-aliasmanozdelek-7.htm&kw=ali+osman+%C3%B6zdilek#fm> (19.11.2016); “ (...) bazı toplumlarda siyasal otorite, sosyal teşkilat ve arazi mülkiyeti öyle birbirine kaynaşmıştır ki bunlar tek bir müessesenin üç cephesi halinde belirmektedirler.” Bkz. Yılmaz Altuğ, *Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi*, 4. Bası, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976, s. 2.

⁵⁵⁴ Ortaçağda ölen yabancıların sahip oldukları tüm taşınır ve taşınmaz eşyalar kral veya senyöre kalmaktaydı. Bu kural zamanla hafifletilerek nihayet tamamen kaldırıldı. Bkz. Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 299; “aubaine hakkı” bkz. Levi, *Yabancıların Taşınmaz Edinmeleri*, s. 30; Altuğ, *Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi*, s. 13-22.

hukuk dışı kabul edilip düşman olarak görülen yabancıların, kimi zaman siyasi hak olarak kabul edilen taşınmaz edinme hakkına sahip olmaları zaten düşünülemezdi⁵⁵⁵.

Çok uzak sayılmayacak bir geleceğe kadar yabancı kişilerin bulundukları ülkelerde taşınmaz edinmeleri ancak muvazaalı yöntemlerle söz konusu olabilmıştır. 19. yüzyılı takiben yabancıların taşınmaz edinmesi hususunda bugünkü anlayışa yaklaşan düzenlemeler canlanmaya başlamıştır⁵⁵⁶. Benzer şekilde Osmanlı Devletinde yabancıların taşınmaz edinmelerine ilişkin bir hüküm yer almazken 1856 tarihli Islahat Fermanı ile yabancılarla taşınmaz mal edinmelerinin yolu açılmıştır⁵⁵⁷. Ardından yabancılarla ilk kez taşınmaz edinme hakkı tanıyan 1284 tarihli Tabayi Ecnebiyenin Emlake Mutasarrıf Olmaları Hakkında Kanun çıkarılmıştır⁵⁵⁸. Kanunun yabancıların taşınmaz edinmelerine ilişkin iki istisnası bulunmaktaydı. Bular Hicaz arazisinde yabancıların taşınmaz edinmemelerine ve Osmanlı vatandaşı iken izinsiz vatandaşlık değiştirenlerin bu yasadan yararlanamayacaklarına ilişkin hükümlerdir.

Günümüze gelene dek yabancıların taşınmaz edinmeleri hususunda kanunda birçok değişiklik yapılmış ve yine birçok mahkeme kararı hükmün şekillenmesine hizmet etmiştir⁵⁵⁹. Tapu Kanunu'nun 35. maddesine göre, yabancı gerçek kişilerin

⁵⁵⁵ Levi, *Yabancıların Taşınmaz Edinmeleri*, s. 24, 25; Ayrıca eski çağlarda mülkiyet kavramına dair ayrıntılı bilgi için bkz. aynı eser, s. 25, 30, Türk Anayasalarında mülkiyet hakkı için bkz. aynı eser, s. 51, 53.

⁵⁵⁶ Magna Charta Libertatum, Virginia Declaration of Rights (Virginia Haklar Bildirisi), Declaration of the Rights of Man and of the Citizen/1789 (İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi), Universal Declaration of Human Rights (İnsan Hakları Evrensel Bildirisi), The American Declaration of the Rights and Duties of Man (Amerikan kişi Hak ve Ödevleri Bildirisi), American Convention on Human Rights (Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi), African (Banjul) Charter on Human and People's Rights (Afrika (Banjul) İnsan ve Halklarının Hakları Sözleşmesi), International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (Birleşmiş Milletler Tüm Göçmen İşçiler ve Aile Bireylerinin Haklarının Korunması Hakkında Uluslararası Sözleşme), European Convention on Human Rights (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi)

⁵⁵⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Levi, *Yabancıların Taşınmaz Edinmeleri*, s. 56-63; Ayrıca Altuğ, *Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi*, 55 vd.

⁵⁵⁸ Bu tarihe dek Osmanlı Devleti, yabancıların topraklarında taşınmaz edinmelerini sağlayacak bir düzenleme yapmaktan kaçınmıştır. Bu nedenle yabancıların taşınmaz edinmeleri uzun süre muvazaalı yollarla gerçekleştirilmiştir. Bkz. Yavuz Kaplan, "Anayasa Mahkemesinin 2003/70 Esas Sayılı İptal Kararı ve 5444 Sayılı Kanun Işığında Yabancıları Türkiye'de Taşınmaz Mal ve Sınırlı Ayni Hak Edinmeleri", *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2006, sy. <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-yavuzkaplan-2.htm&kw=yavuz+kaplan+2003/70#fm>, (26.06.2016); Karakoç, *Hukuk Tarihinde vatandaşlık-Yabancılık Statüsü*, s. 262-264.

⁵⁵⁹ Bahsedilen değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 299-309; Ayrıca 18 Mart 1924'te kabul edilen Köy Kanunu'nun 87. maddesi ile yabancı gerçek ve tüzel kişilerin köylerde taşınmaz mal edinmelerinin önüne geçilerek kırsal kesimin yabancı etki ve unsurlara açılmasından doğabilecek sakıncalar engellenmiştir. Bkz. RG. 07.04.1924-68; Bkz. Kaplan, "Anayasa Mahkemesinin 2003/70 Esas Sayılı İptal Kararı ve 5444 Sayılı Kanun Işığında Yabancıları Türkiye'de Taşınmaz Mal ve Sınırlı Ayni Hak Edinmeleri", sy.

taşınmaz edinmeleri; kanuni sınırlamalara uyulmak kaydıyla⁵⁶⁰, uluslararası ikili ilişkiler yönünden ve ülke menfaatlerinin gerektirdiği hallerde Bakanlar Kurulu tarafından belirlenen ülkelerin vatandaşı olmaları ile mümkündür. Bunun dışında kanun maddesinde bir takım miktar sınırlamalarına yer verilmiştir. Yabancı gerçek kişilerin edindikleri taşınmazlar ile bağımsız ve sürekli nitelikteki sınırlı ayni hakların toplam alanı, özel mülkiyete konu ilçe yüz ölçümünün yüzde onunu ve kişi başına ülke genelinde otuz hektarı geçemez. Takdir hakkını kullanmak suretiyle Bakanlar Kurulu, kişi başına ülke genelinde edinilebilecek miktarı iki katına kadar artırmaya yetkilidir.

Doğumla Türk vatandaşı olup izin alarak Türk vatandaşlığından çıkanlar, yabancıların taşınmaz edinmelerinde istisnai olarak hak sahibidirler. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesi, önceki düzenlemelerinde de söz konusu kişilerin Türkiye'de taşınmaz edinme hakkından Türk vatandaşları gibi yararlanacakları hükmüne yer veriyordu⁵⁶¹. Kanun maddesinin mevcut düzenlemesinde hangi haklardan yararlanılacağına dair bir ifadeye yer verilmese de Uygulama Yönetmeliğinin 53. maddesinde taşınmaz edinme hakkının zikredildiği görülmektedir.

Tapu Kanunu'nun 36. Maddesinde⁵⁶²;

29/5/2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci maddesi kapsamındaki kişiler hariç olmak üzere yabancı uyruklu gerçek kişilerin, yabancı ülkelerin kanunlarına göre kurulmuş tüzel kişilerin ve uluslararası kuruluşların yüzde elli veya daha fazla oranda hissesine sahip oldukları veya yönetim hakkını haiz kişilerin çoğunluğunu atayabilme veya görevden alabilme yetkisine sahip oldukları Türkiye'de kurulu tüzel kişiliğe sahip şirketler, ana sözleşmelerinde belirtilen faaliyet konularını yürütmek üzere taşınmaz mülkiyeti veya sınırlı ayni hak edinebilir ve kullanabilirler.

hükmü düzenlenmiştir. Ayrıca, 2644 Sayılı Tapu Kanununun 36. Maddesi Kapsamındaki Şirketlerin ve İştiraklerin Taşınmaz Mülkiyeti ve Sınırlı Aynî Hak Edinimine İlişkin Yönetmelik⁵⁶³, madde ½'de,

⁵⁶⁰ Bunlardan bazıları: Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik bölgeleri Kanunu ile 1062 sayılı Mukabele-i Bilmisil Kanunu'dur. Bunun dışında 12.03.1982 tarihli 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, RG. 16.03.1982-17635; 1954 tarihli 6236 sayılı Türk Petrol Kanunu, RG. 15.05.2008-26377, 30.05.2013 tarihli 6491 sayılı Türk Petrol Kanunu, RG. 11.06.2013-28674; 04.12.2003 tarihli 5015 sayılı Petrol Piyasası Kanunu, RG. 20.12.2003-25322; 08.02.2007 tarihli 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu, RG. 14.02.2007-26434; 403 sayılı mülga TVK ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu.

⁵⁶¹ 403 sayılı mülga TVK ve 5203 sayılı Kanun, m. 29.

⁵⁶² Yeniden Düzenleme: 3/7/2008-5782/2 m.; Değişik: 3/5/2012-6302/2 m.

29/5/2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci maddesi kapsamındaki kişiler ile yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının Türkiye’de ortak oldukları şirketlerde veya iştiraklerde sahip oldukları hisseler, şirketteki yabancı yatırımcıların ortaklık oranının belirlenmesinde dikkate alınmaz. Bu şirketlerde veya iştiraklerde, yabancı ortak olmaması halinde söz konusu şirketler, Türk vatandaşlarının tabi olduğu hükümler çerçevesinde taşınmaz mülkiyeti ve sınırlı aynî hak edinebilir ve bunları kullanabilir.

hükümünü içermektedir.

Tapu kanunu ve ilgili mevzuatta yer verilen hükümler dolayısıyla bu statüdeki yabancıların kurdukları veya iştirak ettikleri yabancı sermayeli şirketlerin aynı hak edinimlerinde diğer yabancı sermayeli şirketler için öngörülen sınırlamalar uygulanmayacaktır⁵⁶⁴. 28. madde kapsamındaki kişilerin hariç tutulduğuna madde metninde açıkça yer verilerek bu kişilerin yabancı gerçek kişi olarak değerlendirilemeyeceği ve bu kapsamdaki kişilerin Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanacağı belirtilmek suretiyle uygulamada bu konuda karşılaşılan bir sorun da ortadan kaldırılmıştır⁵⁶⁵.

Kanun koyucu açıkça Türk vatandaşlığından ayrılmış olan bu kişilere yabancı kişilere nazaran olumlu istisnalar sağlayan hükümlerini taşınmaz edinme hususunda da devam ettirmektedir. Türk vatandaşlığı iptal edilenler, kaybettirilenler, Türk vatandaşlığını seçme hakkı ile kaybeden veya müktesep Türk vatandaşlığından çıkanlar bu ayrıcalıktan yararlanamazlar.

Yabancılar içinde imtiyazla donatılmış olan bu statü, taşınmaz mal edinme konusunda Türk vatandaşları ile aynı statüde kabul edilip kanuni kısıtlamalara ve karşılıklılık şartına tabi tutulmayacaktır. Mavi Kart sahipleri, yalnızca milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin bir aykırılığın bulunup bulunmadığı hususunda ayrıca bir denetime tabi tutulacaklardır. Bu açıdan bir engelin bulunması halinde eski Türk vatandaşı bu kişilerin Türk vatandaşları ile aynı şartlarda bu haktan yararlanamazlar⁵⁶⁶.

⁵⁶³ RG. 16.08.2012-28386.

⁵⁶⁴ Çelikel ve Öztekın Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 309, 311, 321-322.

⁵⁶⁵ Fidan Akyol, “Yabancı Gerçek Ve Tüzel Kişilerin Taşınmaz Ediniminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Uzmanlık Tezi, Ankara, 2012), s. 83, https://www.tkgm.gov.tr/sites/default/files/icerik/ekleri/fidan_akyol.pdf (24.12.2016).

⁵⁶⁶ Levi, *Yabancıların Taşınmaz Edinmeleri*, s. 150; Çelikel ve Öztekın Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 321, 322; Bu saklı hükmün nasıl uygulanacağı, Tapu Kadastro Genel Müdürlüğünün 24.5.2000 tarihli 1365 -01555 “Sayılı yazısında, miras yoluyla taşınmaz mal iktisabı ile ilgili bir olayla bağlantılı olarak belirtilmiştir. “Türk vatandaşlığını doğumla kazanmış olup da sonradan izin almak suretiyle (eski sosyalist rejimi ile yönetilen Avrupa ülkeleri ve Yunanistan hariç olmak üzere) yabancı devlet vatandaşlığına geçen kişiler ile bunların kanuni mirasçılarının... mirasa ilişkin talepleri yabancılarla

Yabancıların taşınmaz edinmeleri konusunda milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından sınırlama getirilen mevzuattan bazıları, Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik bölgeleri Kanunu ile 1062 sayılı Mukabele-i Bilmisil Kanunu'dur. Tapu Kanunu'nun 35. maddesinde olduğu gibi bu kanun hükümleri karşısında da Mavi Kart sahiplerine Türk vatandaşları gibi muamele edilir. Tapuya ilişkin işlemler, yürürlükte bulunan ve Türk vatandaşlarına uygulanmakta olan mevzuat çerçevesinde ilgili kurum ve kuruluşlarca yürütülür.

3.1.3. Miras Hakkı

Anayasa'nın 35. maddesi'ne göre; "Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz". Anayasa yabancı ve vatandaş arasında ayrıma gitmeksizin mülkiyet ve miras hakkını güvence altına almıştır. Anayasa'nın 16. maddesinde ise "Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir" ifadesine yer verilerek; yabancıların miras hakkının bazı durumlarda sınırlandırılabilmesi anlaşılmaktadır.

Mirasın konusunun taşınır mallar olduğu hallerde yabancı ile vatandaş arasında bir ayrım söz konusu değildir. Miras bakımından yabancıların karşılaşabileceği farklılıklar taşınmaz eşya üzerinde hak kazanmaya ilişkindir⁵⁶⁷.

uygulanan kanuni kısıtlayıcı hükümler uygulanmaksızın aynen Türk vatandaşları gibi merkeze sorulmadan ilgili tapu sicil müdürlüklerinde sonuçlandırılacaktır." diyen Genel Müdürlük, saklı hükmü somut olay içinde değerlendirmeyip genel olarak bazı ülke vatandaşlarına uygulanması yönünde yorumlamıştır." Bkz. Hayal Tereci, "Vatandaşlığını Kaybeden Gerçek Kişilerin Mülkiyet ve Miras Hakları", 2013, sy <http://tapu-kadastro.net/index.php/makaleler/tapu-sicil/500-vatandasligini-kaybeden-gercek-kisilerin-muelkiyet-ve-miras-haklari> ,(20.11.2016); Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 334.

⁵⁶⁷ Yabancıların miras yoluyla taşınmaz edinmeleri Tapu Kanunu'nun 35. maddesinde düzenlenmiştir. Bu bağlamda yabancıların satın alma yolu ile taşınmaz edinmeleri ile miras yolu ile taşınmaz edinmeleri arasında temelde bir fark bulunmamaktadır. 35. maddenin son fıkrasında; "Bu madde hükümlerine aykırı olarak edinilen, edinim amacına aykırı kullanıldığı ilgili Bakanlık ve idarelerce tespit edilen, süresi içinde ilgili Bakanlığa başvurulmayan veya süresi içinde projeleri gerçekleştirilmeyenler ile bu maddenin birinci fıkrası kapsamındaki sınırlamalar dışında miras yoluyla edinilen taşınmazlar ve sınırlı ayni haklar, Maliye Bakanlığınca verilecek bir yılı geçmeyen süre içinde maliki tarafından tasfiye edilmediği takdirde tasfiye edilerek bedele çevrilir ve bedeli hak sahibine ödenir" hükmüne yer verilmiştir.

Tapu Kanunu, m. 35/son hükmünün yalnızca birinci fıkraya atıf yapması, miras hakkı ile taşınmaz edinmesi söz konusu olan yabancıları 35/3'te yer alan "Bakanlar Kurulu, ülke menfaatlerinin gerektiği hallerde yabancı uyruklu gerçek kişiler ile yabancı ülkelerde kendi ülkelerinin kanunlarına göre kurulan tüzel kişiliğe sahip ticaret şirketlerinin taşınmaz ve sınırlı ayni hak edinimlerini; ülke, kişi, coğrafi bölge, süre, sayı, oran, tür, nitelik, yüzölçüm ve miktar olarak belirleyebilir, sınırlandırabilir, kısmen veya tamamen durdurabilir veya yasaklayabilir" hükmünden ayrıksı tutmaktadır. Bkz. Çiçekli, *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, s. 164.

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesine göre doğumla Türk vatandaşlığını kazanıp çıkma izni almak suretiyle kaybedenler, kazandıkları yeni vatandaşlıkları sebebiyle yabancı olmaları hasebiyle bir takım sınırlamalara tabi olsalar da; istisnai konumları sebebiyle Türkiye'deki taşınmaz mallar üzerinde Türk vatandaşları gibi miras edinebilirler⁵⁶⁸.

Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesinde miras hakkı düzenlenmese de bu statüde olan yabancılar ile bunların kanuni mirasçıları, miras hakkı bakımından, Türkiye Cumhuriyeti'nin milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklı kalmak koşuluyla, Türk vatandaşları ile aynı statü içinde değerlendirileceklerdir. Dolayısıyla kanuni kısıtlamalara tabi tutulmayacaklardır⁵⁶⁹. Miras hakkından Türk vatandaşları ile aynı şekilde yararlanma hakkı, çıkma izni alan bu kişilerin 3. dereceye kadar altoyları için de mümkündür.

3.1.4. Çalışma Hakkı

İşsizliğin diğer hak ve özgürlükleri göreceli hale getirmesi hatta anlamsız kılması ihtimali düşünüldüğünde;⁵⁷⁰ çalışma hakkının kişisel, siyasal ve sosyal hakların hayata geçirilmesi adına kilit bir rol oynadığı gerçeği ile karşılaşılır⁵⁷¹. Çalışma hakkı, bir yönüyle devletin saygı göstermesi gereken negatif bir özgürlüğü ifade ederken; bir yönü ile gerektiğinde kişilere yüklenebilecek bir ödev, bir diğer taraftan herkesin bir işi elde etmeye hakkı olduğunu ifade eden sosyal bir haktır⁵⁷².

1982 Anayasası'nın 65. maddesine göre “Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.” Anayasa Mahkemesi, 1989 tarihli bir kararında çalışma hakkına dair, “Devlete karşı ileri sürülebilecek bu hak, bireylere zorlama yetkisi ve yaptırımı vermemiştir. Devlet olanakları ölçüsünde, yeterli örgütler kurarak iş bulmayı kolaylaştırıp sağlamak için

⁵⁶⁸ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 333, 334.

⁵⁶⁹ Bu statüdekilerin mirasın intikali için Tapu Müdürlüğüne verilmesi gereken belgeler şunlardır: 1. Taşınmazın varsa tapu senedi, yoksa taşınmaz malların ada ve parsel numarasını belirtir belge, 2. İntikal isteminde bulunan mirasçı veya yetkili temsilcinin nüfus cüzdanı veya pasaportu, 3. Mahkemece verilen mirasçılık (veraset) belgesinin aslı yada mahkeme veya noterce onaylı sureti, 4. Mirasçılık belgesi yabancı ülkenin yetkili mercileri tarafından verilmişse Türk mahkemeleri tarafından verilmiş tanıma veya tenfiz kararı, 5. İntikal talebini temsilci yapıyorsa temsile ilişkin belge, 6. Son altı ay içinde çekilmiş vesikalık fotoğraf.

⁵⁷⁰ Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, s. 462.

⁵⁷¹ Nihat Bulut, *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar*, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2009, s. 131.

⁵⁷² Bulut, *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar*, s. 132.

gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. Devletin herkese iş verme, herkesi işe yerleştirme zorunluluğu bulunmamaktadır.”⁵⁷³

Bir ülkede ikamet etme hakkı verilen herkese çalışma hakkı da verilmesi gerektiği düşüncesi dile getirilse de devletlerin ekonomik şartlarına uygun olarak kamu güvenliği, sağlığı ve yararı esas alınarak bazı kısıtlamalar düzenlenmesi makul karşılanmıştır⁵⁷⁴. Türkiye’de çalışma hakkının anayasal düzeyde düzenlenmesinde “herkes” ifadesinin kullanılması dikkat çekicidir.

Anayasa’nın 48. maddesine göre “Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir.” ve 49. maddesinde “Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir.” hükmüne yer verilmiştir. Bir diğer yandan ise Anayasa’nın 16. maddesinde “Temel hak ve hürriyetler, yabancılar için, milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla sınırlanabilir.” Hükmü ile bir yandan kanuni bir güvence verilirken bir diğer yandan devletin milletlerarası hukuku ihlal etmemek kaydı ile ülkesinde bulunan yabancılar bir takım sınırlamalar getirebileceği bildirilmektedir⁵⁷⁵. Çalışma hakkının bir kişiye verilmesi, ikamet etme hakkının da verilmesi gibi aynı zamanda birçok sosyal ve ekonomik haktan yararlanmayı da beraberinde getirdiğinden yabancılar için sınırlı bir şekilde ve şartlı olarak kullanılması tabi karşılanmaktadır⁵⁷⁶. Devletlerin öncelikle işsiz vatandaşlarına iş imkânı sağlama amacı içinde olması, yabancıların hayatın her hayatına nüfuz etmiş olmasının devletler için bir acziyet göstergesi olarak kabul edilmesi ve bazı mesleklerin vatandaşlarca yapılmasının zorunlu olması yabancıların çalışmaları bakımından başlıca sınırlamaları teşkil etmektedir⁵⁷⁷.

Türk vatandaşlığını herhangi bir sebeple kaybeden kimselerin yabancı muamelesine tabi tutulmasında bir istisna yoktur. Fakat yabancılar arasında meydana getirilen imtiyazlı grupların, çalışma hakkı bakımından da diğer yabancılar nispeten daha az sınırlandıkları görülmektedir.

Türk vatandaşlığından çıkanlar hakkında; 1995 yılında 4112 sayılı düzenleme yapılmadan önce 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu, 29. maddesinde bu kişilerin

⁵⁷³ AYM, T. 19.12.1989, E. 1989/14, K. 1989/49, *Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi*, 25, s. 456.

⁵⁷⁴ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 163.

⁵⁷⁵ Uluslararası sözleşmelerde de yabancılar vatandaşlarla eşit hakların tanınması öngörülürken iç hukukun getirdiği sınırlamalar saklı tutulmuş, bu hususta uluslararası sınırlamalara uymak kaydıyla devletlere takdir yetkisi verilmiştir. Bkz. Erken, *Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri*, s. 23.

⁵⁷⁶ Erken, *Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri*, s. 23.

⁵⁷⁷ Erken, *Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri*, s. 24.

yabancı muamelesine tabi tutulacağını, çalışma hususunda da ancak Türk kanunlarının yabancılara tanıdığı haklardan yararlanabileceklerini ifade ediyordu. 4112 sayılı değişiklik ile bu kişilerin yabancı muamelesine tabi tutulmasına devam edileceği fakat kendileri ve kanuni mirasçılarının, bazı konularda Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam edecekleri düzenlenmiştir. Kanun hükmü ile birlikte, “çalışma”, Türk vatandaşlarıyla aynı haklardan yararlanmanın mümkün olduğu konulardan biri haline gelmiştir. Madde metninin, 5901 sayılı Kanun ile 28. maddedeki sınırlamaları odak alan olumsuzdan yola çıkan ifadesi; çalışma hakkının da diğer haklar gibi Türk vatandaşlarıyla aynı şekilde yararlanılan haklar arasında olduğuna örtülü olarak işaret etmektedir.

6304 sayılı Kanun ile değiştirilen 28. maddenin son halinde, üçüncü bentte çıkma izni alanların bir kadroya dayalı ve kamu hukuku rejimine tabi olarak asli ve sürekli kamu hizmeti görevlerinde bulunamayacakları belirtilmiştir⁵⁷⁸. Çıkma izni alanların “devlet memuru” olamayacakları anlamına gelen bu düzenlemeye göre; devamla kamu kurum ve kuruluşlarında işçi, geçici veya sözleşmeli personel olarak çalışabilecekleri belirtilmiştir.

28. madde kapsamında çalışma hakkından yararlanan eski Türk vatandaşları, Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanmaları gereği çalışma iznine ihtiyaç duymaksızın Türkiye’de asli ve sürekli kamu hizmeti haricindeki işlerde çalışabileceklerdir⁵⁷⁹. Bu anlayışın bir diğer görüntüsü yabancıların Türkiye’de çalışmalarını düzenleyen mevzuatta 28. madde kapsamındakilerin düzenlenmeyerek ayrı tutulmasıdır⁵⁸⁰.

28. madde kapsamında olan kişiler, önceki dönemde, 4817 sayılı Kanunun kapsamı dışında görüldüklerinden haklarında çalışma izni veya muafiyet

⁵⁷⁸ 28. madde kapsamındaki haklardan yararlananlara getirilen bu sınırlama, “2.3.5. Kadroya Dayalı Asli ve Sürekli Kamu Hizmetinde Bulunma Hakkı” başlığı altında ayrıntılı biçimde incelendiğinden bu kısımda detaylı açıklamalara yer verilmedi.

⁵⁷⁹ Asli ve sürekli kamu hizmetinde çalışma ile ilgili hususlar 2.2.5. Kadroya Dayalı Asli ve Sürekli Kamu Hizmetinde Bulunma Hakkı başlığı altında çalışmamızın ikinci bölümünde incelenmiştir.

⁵⁸⁰ “Bu çerçevede; 5901 sayılı Kanunun 28’inci maddesi kapsamında Mavi Kart almaya hak kazanmış bulunanların, yapılacak mesleğin icrasına ilişkin olarak ulusal mevzuatımızdaki yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve özel kanunlarda yer alan hususlar saklı kalmak koşuluyla, 6735 sayılı Kanun hükümleri gereğince Bakanlığımızdan çalışma izni almalarına gerek bulunmamaktadır. Mavi Kart almaya hak kazananlara ilişkin çalışma izin talepleri de Bakanlığımızca karşılanmamaktadır.” Bkz. <http://www.calismaizni.gov.tr/yabancilar/kapsamdisi-ve-mavi-kart/> (20.12.2016).

düzenleneceğine dair bir hükme yer verilmemiştir⁵⁸¹. 4817 sayılı Kanundan sonra 28.07.2016 tarihinde yürürlüğe giren Uluslararası İşgücü Kanunu'nda 26. maddede, “ Diğer mevzuatta, (...) 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanuna yapılmış olan atıflar bu Kanuna yapılmış sayılır” hükmüne yer verilmiştir.

Uluslararası İşgücü Kanunu'nun “Çalışma izni ve Muafiyet” başlıklı üçüncü bölümünün “Çalışma İzninde Yetki ve Yükümlülük” başlığını taşıyan 6. maddesinin son fıkrasında “29/5/2009 tarihli ve 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 28 inci maddesi kapsamında olanların çalışma hakkı saklıdır” hükmüne yer verilmiştir. Bu bağlamda mülga Kanun döneminde 28. madde kapsamında haklardan faydalanan kişilerin, çalışma izni almalarına gerek bulunmamakta iken Uluslararası İşgücü Kanunu döneminde de çalışma izni olmaksızın Türkiye’de Türk vatandaşları gibi çalışabilecekleri sonucuna varılmaktadır.

28. madde kapsamında Türkiye’de çalışmak isteyen kişilerin doğumla Türk vatandaşı oldukları halde; Türk vatandaşlığını çıkma izni almaları suretiyle kaybetmeleri, Türk vatandaşlarının yararlandıkları haklardan faydalanmaları için yeterlidir⁵⁸². Mavi Kartın 28. maddede belirtilen işlemler sırasında ibraz edilmesi gerekse de çalışma hakkının kullanılması bakımından kurucu değil, açıklayıcı nitelik arz etmektedir⁵⁸³.

Diğer tüm haklardan yararlanma konusunda da genel bir sınırlama olan milli güvenlik ve kamu düzeni çalışma hakkı bakımından da caridir. Daha önce de belirtildiği üzere kavramın muğlaklığı bir yana; yabancıları bir takım haklardan yararlanmasını sınırlandıran hükümler, hem kamu düzeni hem de milli güvenlik ile ilişkili hükümler olarak bu kişilerin sınırlandırıcı hükümlerden kurtulup kurtulamayacaklarını ve ne ölçüde kurtulabileceklerini her zaman tartışmaya açık bırakacaktır⁵⁸⁴.

Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılanlar hakkında milli güvenlik ve kamu düzeni sınırlaması imtiyazın ortaya çıkarılış amacına uygun olarak dar yorumlanmalıdır. Doğrudan devletin ve toplumun temel yapısını veya çıkarlarını

⁵⁸¹ Baki Erken, Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013, s. 55; Aynı yönde bkz. Cin, “Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü ve Sınırı”, s. 228 ve Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 174, dn. 163

⁵⁸² Cin, “Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü ve Sınırı”, s. 222.

⁵⁸³ Cin, “Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü ve Sınırı”, s. 218, 219.

⁵⁸⁴ Turhan, “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)”, s. 58

korumak üzere düzenlenen esaslar dışında söz konusu kişilerin Türkiye’de çalışmalarına izin verilmelidir⁵⁸⁵.

Milli güvenlik ve kamu düzeni hakkındaki saklı hüküm, 28. madde kapsamındakilerin hangi mesleklerde çalışabileceklerinin belirlenmesinde de daima ihtilaf konusu olabilecektir⁵⁸⁶. Mavi Kartlıların bir kadroya dayalı ve kamu hukuku rejimine tabi olarak asli ve sürekli kamu hizmeti görevinde bulunamamaları 28. madde kapsamındaki kısıtlamalardan biri olarak çalışma sınırlarını büyük oranda etkilemektedir. Buna rağmen, kamu kurum ve kuruluşlarında işçi, geçici veya sözleşmeli personel olarak çalışma hakları bulunduğundan Mavi Kart hamili kişilerin, avukatlık, noterlik, doktorluk gibi meslekleri, bir kadroya ve kamu hukuku rejimine tabi bir asli ve sürekli bir kamu hizmeti gerektiren meslekler olmamaları sebebiyle icra etmeleri hukuken mümkündür.

Kanaatimizce, milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından saklı bulunan hükümlerin dar yorumlanmasına ihtiyaç bırakılmaksızın, mevcut düzenlemenin yerine, en azından çalışma hakkı bakımından, 2527 sayılı kanun da bir örneği bulunduğu gibi 28. madde kapsamındakilerin Türk Silahlı Kuvvetleri ve Güvenlik Teşkilatı dışında kalan alanlarda çalışabileceklerinin düzenlenmesi daha isabetli olacaktır⁵⁸⁷.

3.1.5. Sosyal Güvenliğe İlişkin Haklar

1960 yıllarında başlayan işçi göçü, bir yandan yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının sayısını arttırırken bir yandan da göç edenlerin ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin bir takım sosyal güvenlik sorunları yaşamalarına sebep olmuştur. Başlangıçta, sosyal güvenlikleri çalıştıkları ülke mevzuatına terkedilen yurtdışı çalışanları, kısa dönemli sigorta dalları açısından (iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık, analık sigortaları) bulundukları ülkelerdeki sosyal sigorta düzenlemelerinden yararlanabilirken; uzun dönemli sigorta dalları açısından (malullük, yaşlılık, ölüm sigortaları) gerekli koşulları doldurmadan (prim ve sigortalılık süresi bakımından) Türkiye’ye dönmeleri halinde bu kişilerin sorunlarla karşılaştıkları görüldü. Bu halde Türkiye’ye dönenler, ne geldikleri ülkedeki

⁵⁸⁵ Cin, “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Türkiye’de Çalışma Hakkı”, s. 348.

⁵⁸⁶ Cin, “Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü ve Sınırı”, s. 227; Tekinalp, *Türk Yabancılar Hukuku*, s. 127 vd.

⁵⁸⁷ Cin, “Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü ve Sınırı”, s. 228

sistemden yararlanabiliyor, ne de yurtdışındaki çalışma sürelerini Türkiye’deki çalışma süreleri ile birleştirebiliyordu. Bu durum, bu kişilerin sosyal güvenlik haklarını kazanabilmeleri için Türkiye’de çalışan sigortalılardan daha uzun süre çalışıp, prim ödemelerini gerektiriyordu⁵⁸⁸.

Sorun, önce ikili anlaşmalarla çözülmeye çalışılmış, Türkiye’deki çalışmalarla, yabancı ülkelerdeki çalışmaların birleştirilerek değerlendirilmesine ilişkin hükümler getirilmiştir⁵⁸⁹. Fakat her konuyla ilişkili olarak her devletle ikili sözleşmeler yapılmamış oluşu ve yapılan bazı sözleşmelerin yetersizliği, sözleşmeye rağmen sözleşme kapsamına giremeyenlerin varlığı⁵⁹⁰, uzun yıllar yurtdışında çalışmalarına ve Türkiye’ye önemli miktarda döviz kazandırmalarına karşın, ülkeye döndüklerinde sosyal güvenlik açısından mağdur olan büyük bir vatandaş grubunun ortaya çıkmasına neden olmuştur⁵⁹¹.

Sosyal güvenlik hakkı çağdaş anayasaların, tümünde yer bulan, temel bir insan hakkıdır. Anayasa’nın 2. maddesinde, “Devletin sosyal bir hukuk devleti”⁵⁹² olduğu hükme bağlanmış, 60. maddesinde de herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu, Devletin bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alıp, gerekli teşkilatı kuracağı öngörülmüştür. Yabancı ülkelerde çalışan Türk Vatandaşlarının durumunu

⁵⁸⁸ Ali Rıza Okur, “Yurt Dışı Hizmet Borçlanması ve Türk Vatandaşlığı Koşulu”, *Çalışma ve Toplum*, 2006/3, s. 109, 110, http://www.calismatoplum.org/sayii10/Okur_Kararinceleme.pdf (4.11.2016)

⁵⁸⁹ Türkiye’nin imzaladığı sözleşmeler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Hediye Ergin, *Türkiye’nin İmzaladığı İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2008.

⁵⁹⁰ Doktor, diş hekimi, öğretmen, mühendis gibi meslek gruplarında çalışanlar gibi, bkz. A. Can Tuncay ve Ömer Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, 17. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2015, s. 667.

⁵⁹¹ Okur, “Yurt Dışı Hizmet Borçlanması ve Türk Vatandaşlığı Koşulu”, s. 110; Saim Ocak, “Sosyal Güvenlik Sözleşmesi İmzalanmış Ülkelere Götürelen İşçilerin Sosyal Güvenliği”, *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 5/19, 2008, s. 1069 vd.

⁵⁹² “Sosyal hukuk devleti, insan hak ve hürriyetlerine saygı gösteren, kişilerin huzur, refah ve mutluluk içinde yaşamalarını güvence altına alan, kişi ile toplum arasında denge kuran, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyarak gerçek eşitliği yani sosyal adaleti ve toplumsal dengeyi sağlayan devlettir. Çağdaş devlet anlayışı, sosyal hukuk devletinin, tüm kurumlarıyla Anayasa’nın özüne ve ruhuna uygun biçimde yaşama geçirilmesini gerekli kılar. Sosyal hukuk devletinde kişinin korunması, sosyal güvenliğin ve sosyal adaletin sağlanmasıyla olanaklıdır. Sosyal güvenlik, sosyal hukuk devleti niteliğini oluşturan temel kavramlardan birisidir.” Bkz. Anayasa Mahkemesi, T. 06.01.2005, E. 2001/479, K. 2005/1, RG. 18.10.2005-25970 <http://legalbank.net/belge/aym-e-2001-479-k-2005-1-t-06-01-2005-214-l-220-m-sigortasindan-aylik-baglama-sartlari/387770/> (04.12.2016); Sosyal güvenlik, sosyal devleti gerçekleştirme araçlarından biri olarak halkına sosyal güvenliği sağlayan, herkesi asgari yaşam seviyesinde buluşturan, insanların geleceklerine güvenle bakmalarını teminat altına alan devleti “sosyal devlet” tanımına yaklaştıran bir öneme sahiptir. Bkz. Yargıtay HGK T. 28.04.2010, E. 2010/12-210, K. 2010/240. Bkz. <http://www.avukatlar.de/makaleler/130-mavi-kartlilarin-emekli-olabilecegine-iliskin-yargitay-hukuk-genel-kurulu-karari.html> (20.12.2016); “Sosyal devlet, yurttaşlarının sosyal durumuyla ilgilenen, onlara asgari bir yaşam düzeyi sağlamayı görev bilen bir devlettir. (...) Sosyal devlet üstlenmiş olduğu görevleri, sosyal hakları hayata geçirmekle, özellikle de sosyal güvenlik ve sosyal adalet önlemleriyle gerçekleştirecektir.” Bkz. Bulut, *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar*, s. 55, 56.

düzeltilmek ve bunların yurt dışındaki çalışmalarını değerlendirmek amacıyla bazı yasal düzenlemeler yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir⁵⁹³.

Anayasa'nın 62. maddesinde; “Devlet, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının aile birliğinin, çocuklarının eğitiminin, kültürel ihtiyaçlarının ve sosyal güvenliklerinin sağlanması, anavatanla bağlarının korunması ve yurda dönüşlerinde yardımcı olunması için gereken tedbirleri alır” denilerek bu amaca uygun olarak 3201 sayılı Yurtdışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Yurtdışında Geçen Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun⁵⁹⁴ düzenlenmiştir.

Sosyal güvenlik sisteminde yapılan değerlendirmelerde, sigortalı lehine olmaya özen gösterilmesi gerekir. Devlet, sosyal güvenlik sistemini bireyler için kurmuştur. Yasaların çıkarılmasında ve yorumlanmasında tesis edilen kurumların temel amacının sigortalıları korumak olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Kurumun borçlanma yapmasına izin verdiği kişiler için sunduğu sigortalılık imkânı bir bütün olarak görülmeli ve anılan anlaşma hükümleri karşısında, yurt dışında da olsa sigortalılığın başlangıç anına itibar edilmeli, sigortalılık süresi o tarihten itibaren işletilmelidir. Kanaatimizce de bu bakış açısı sosyal güvenliği daha işlevsel kılacaktır. Anayasa'nın bireylerin sosyal güvenliğinin sağlanması yükümlülüğünü devlete yüklediği göz önüne alındığında; kurumun, yurt dışı hizmet borçlanmasına sadece prim geliri elde etme aracı olarak bakması kabul edilemez⁵⁹⁵.

3201 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesi ile birlikte, önceki kanunda çokça eleştirilen kısmi borçlanma imkânının eksikliğini gidermiş fakat bu defa da borçlanan için öngördüğü yurda kesin dönüş şartının bazı hak kayıplarına yol açması sebebiyle Anayasa Mahkemesi'ne başvuru konusu olmuştur. Borçlanma talebinde

⁵⁹³ 30.05.1978 tarihinde kabul edilen Yurt Dışında Çalışan Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Geçen Çalışma Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında 2147 sayılı Kanun, bu amaçla yapılan ilk kanuni düzenlemedir. Anayasa'nın 62. maddesi ile anayasal dayanağa kavuşan 2147 sayılı Kanun, ihtiyaca ve uygulamadaki sorunlara tam olarak cevap verememesi nedeniyle 3201 sayılı Kanun'la yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıntılı bilgi hakkında bkz. Okur, “Yurt Dışı Hizmet Borçlanması ve Türk Vatandaşlığı Koşulu”, s. 111, 112; 2147 sayılı Kanun, Türk vatandaşlarının çalıştığı devlet ile arada ikili anlaşma bulunup bulunmadığına bakılmaksızın yurt dışında geçen hizmet sürelerinin borçlanılabilmesine imkan tanımıştı. Fakat Kanun, yurtdışında geçen tüm süreler için borçlanılmasını zorunlu tuttuğu ve kısmi borçlanmaya olanak tanımadığı için şikâyetlere konu olmuştur. Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 667; Ali Güzel, Ali Rıza Okur ve Nurşen Caniklioğlu, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Yenilenmiş 15. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2014, s. 630.

⁵⁹⁴ 08.05.1985 tarihli 3201 sayılı Kanun, RG. 22.05.1985-18761.

⁵⁹⁵ Levent Akın, “Yurt Dışındaki Sigortalılığın Emeklilik Koşullarına Etkisi”, *Çimento İşveren Dergisi*, Mart 2012, s.56, http://www.ceis.org.tr/dergi/2012_mart/kararincelemesi.pdf (10.12.2016).

bulunabilmek için yurda kesin dönüş şartı aranması Anayasa Mahkemesi tarafından eşitlik ilkesine aykırı bulunarak iptal edilmiştir⁵⁹⁶. Fakat borçlanma yoluyla değerlendirilen sürelerle istinaden aylık bağlanabilmesi için yurda kesin dönülmüş olması şartı Anayasa Mahkemesince iptal edilmemiştir. Bu sebeple kesin dönüş yapmadan aylıktan yararlanabilmek mümkün değildir⁵⁹⁷. Burada kesin dönüşten kasıt

⁵⁹⁶ AYM, T. 12.12.2002, E. 2000/36, K. 2002/198, RG. 25.04.2003-25089; 2003 yılında 4958 sayılı Kanun ile 3201 sayılı Kanun'da bir takım değişiklikler yapılarak yurda kesin dönüş şartının aranmaması da hükme bağlanmıştır. Ardından 17.04.2008 tarihli 5754 sayılı Kanun ile hem 5510 sayılı Kanun'da hem de 3201 sayılı Kanun'da değişiklikler yapılmıştır. Kanun'un uygulanması esaslarını belirleyen RG. 06.11.2008-27046 'da yer alan Yönetmeliği 2008/44 ve 2008/115 sayılı Genelgeler takip etmiş fakat bunlar da önce 2011/48 sayılı Genelge ile yürürlükten kaldırılmış, kendisi de 2014/27 sayılı Genelge ile değiştirilmiş ve bazı maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 668; Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü'nün B.13.2.SGK.0.0.10.07.01/01-031/ 368 sayılı "Yurtdışı borçlanma ve tahsis işlemleri" konulu, 08.06.2011 tarihli 2011 /48 Genelge 'sinden: "Kanunun 3 üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan "yurda kesin dönüş yapanlar" ve "kesin dönüş" sözcüklerinin Anayasa'ya aykırı bulunarak Anayasa Mahkemesince iptal edilmesi üzerine, 6/8/2003 tarihli ve 25191 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 29/7/2003 tarihli ve 4958 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun 56 ncı maddesi ile söz konusu madde yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, borçlanma için yurda dönüş tarihinden sonra aranan iki yıllık başvuru süresi yürürlükten kaldırılmış ve yurtdışında bulunanlara da çalışıp çalışmadıklarına bakılmaksızın borçlanma hakkı verilmiştir." s. 3/87, http://www.sgk.gov.tr/duyurular/sosyal_sigortalar/15.06.2011_Yurtdisi%20Borclanma%20ve%20Tahsis%20islemleri.pdf (01.12.2016)

⁵⁹⁷ 2008/115 sayılı Genelge'nin D/1-a başlığında "Yurda Kesin Dönüş Yapmak" düzenlenmiştir: "Yönetmeliğin "Tanımlar" başlıklı 4. maddesine göre "kesin dönüş" ibaresi, aylık tahsis talebinde bulunanların yurtdışındaki çalışmalarının sona ermesini, ikamete dayalı bir sosyal sigorta ya da sosyal yardım ödeneği almamaları durumunu ifade etmektedir.

Bu tanımda geçen "sosyal sigorta ödeneği" deyiminden, çalışma yaşamı süresince karşılaşılan hastalık, iş kazası, meslek hastalığı veya işsizlik gibi riskler nedeniyle iş göremezlik veya işsizlik gibi adlar altında yapılan ödenekler anlaşılmalıdır. "Sosyal yardım ödeneği" ibaresi ise Yönetmeliğin 4. maddesinde tanımlanmış olup, bulunulan ülke mevzuatı kapsamında, geçimlerini sağlayacak hiçbir gelirleri olmayan veya mevcut gelirleriyle geçimlerini sağlamakta güçlük çeken kişilerin asgari geçim düzeyi ile sınırlı olmak üzere geçimlerinin sağlanması amacıyla kamu kurum ve kuruluşları tarafından muhtaçlık durumuna ve süresine göre ödenen, ikamet şartına bağlı nakdi yardımlar anlamını taşımaktadır. Aylığa hak kazanılmasına engel teşkil eden her iki ödeneğin ortak özelliğinin ikamete dayalı olmasıdır. Diğer bir anlatımla, ilgilinin ikametini Türkiye'ye nakletmesi ile kesilen ödenekler Kanun kapsamında değerlendirilemeyeceğinden, ikamet şartına bağlı olmayan bu nitelikteki sosyal sigorta ya da sosyal yardım ödeneği alanlara diğer şartlarla aylık bağlanabilecektir. Yönetmeliğin 14. maddesinin yedinci fıkrasında "Bu yönetmeliğin uygulamasında, evli ya da birlikte yaşayan çiftler için ödenen sosyal yardımlar her iki eş içinde ödeniyor gibi kabul edilir" hükmü ile sosyal yardım kavramı genişletildiğinden yurtdışında borçlanma kapsamında süreleri bulunanların eşlerinin sosyal yardım niteliğinde ödenek alması durumunda yurda "kesin dönüş" şartı gerçekleşmeyecek ve bu durumda olanlara yaşlılık ve malullük aylığı bağlanmayacaktır. Kesin dönüş şartının tespitinde sosyal sigorta kurumları tarafından sosyal sigorta ödeneklerine ilave olarak ya da sigorta ödeneği olarak ödenen prim karşılığı olmayan ödenekleri sosyal yardım kapsamında değerlendirilmeyecektir. Bu açıklamalardan sonra özetlemek gerekirse, Kanuna göre yurtdışı sürelerini borçlananlara aylık bağlanmasında, öncelikle yurtdışındaki çalışmaları ile varsa ikamete dayalı sosyal sigorta ya da sosyal yardım ödeneklerinin sona ermesi şartı aranacak, kesin dönüş ifadesi hiçbir şekilde mutlak anlamda kullanılmak suretiyle yurtdışında bulunduğu ülkeden Türkiye'ye döndükten sonra tekrar yurtdışına çıkış yapmama şeklinde değerlendirilmeyecektir. Yurtdışında çalışmalarını sürdürdüğü veya yukarıda açıklanan ikamete dayalı sosyal sigorta ya da sosyal yardım ödeneği almaya devam ettiği tespit edilenlere aylık bağlanmayacaktır."

ise tekrar yurt dışına çıkmamak değil; çalışmak amacıyla tekrar yurt dışına gitmemektir⁵⁹⁸.

3201 sayılı Kanun, bir borçlanma yasasıdır ve ilk maddesinde Türk vatandaşları ile TVK m. 28 kapsamında olanlara birlikte uygulanacağı belirtilmiştir⁵⁹⁹. Sosyal güvenlik bağlamında bu kişilerin en çok karşılaştığı durum yurt dışındaki çalışmaların değerlendirilmesi sorunudur. Mevzuatımıza göre, yurtdışında çalışma ancak çalışanın Türk vatandaşı olduğu hallerde borçlanma kapsamında değerlendirilebilecektir. Bu hususta çıkma izni alanlara tanınan hakkın kapsamı incelenmeden önce borçlanma ile kastedilenin açıklanmasına fayda vardır.

Hizmet borçlanması, sosyal güvenlik hakkı elde edilmesinde istisnai bir yöntem olarak; primi ödenmediği için hizmet süresinden sayılmayan bazı sürelerin primlerinin borçlanılıp ödenmesi koşuluyla yaşlılık aylığına esas sigortalılık süresi ve prim gün sayısından sayılmasını sağlayan bir yapıyı ifade etmektedir. Hizmet borçlanması, sigortalı olunmayan bazı sürelerin, daha sonra uzun vadeli sigorta kollarına ilişkin primlerin ödenmesi suretiyle sigortalı hizmetten sayılmasına olanak verir⁶⁰⁰.

Bir sigortalının, sigortalılık ilişkisi mevcut olmadığı halde geçen her süreyi borçlanabilmesi mümkün değildir. Sigortalının, geçmiş döneme ilişkin bir süreyi, primlerini ödemek suretiyle borçlanmadan yararlanarak sigortalı hizmetten saydırabilmesi için mutlaka buna cevaz veren bir kanun hükmü bulunmalıdır⁶⁰¹.

Hangi süreler için hizmet borçlanması yapılabileceği 5510 sayılı Kanun'un 41., 46, ve geç. 4. maddelerinde gösterilmiştir⁶⁰². Yurt içinde geçen hizmetlerin borçlanması ile yabancı ülkelerde geçen hizmetlerin borçlanması esasları farklılık göstermektedir⁶⁰³. Borçlanma olanağı tanınan süreler sınırlı sayılı (*numerus clausus*)

⁵⁹⁸ Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 674;

⁵⁹⁹ 28. madde kapsamındaki haklardan yararlananların madde metnine eklenmeden önce 3201 sayılı Kanun'a dayanarak borçlanmaları ancak yargı yoluna başvurmak suretiyle gerçekleşebiliyordu.

⁶⁰⁰ Müjdat Şakar, "Sosyal Sigortalarda Hizmet Borçlanması", *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1987, 51-2, s. 686; "Hizmet borçlanması, çeşitli sebeplerle sigortalılık ilişkisi, sona eren, kesilen veya askıya alınan sigortalıların veya hak sahiplerinin, sonradan kesilen sürelerinin primlerini ödeyerek sigortalılık süresinden saydırmaları şeklinde tanımlanmaktadır." Bkz. Hasan Yüksel, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 1. Bası, Bursa: Ekin Basım, 2016, s.177.

⁶⁰¹ Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 652.

⁶⁰² Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 653.

⁶⁰³ Seçkin Nazlı, " Karar İncelemesi: Yurtdışı Hizmet Borçlanması, Sosyal Güvenlik Destek Primi, Sigortalı Lehine Yorum İlkesi, İyiniyet, Dürüstlük İlkesi" ,İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, 72/ 2, 2014, s. 667; 3201 sayılı Kanun m. 4: (Değişik: 17.04.2008-5754/79 md.) "Borçlanılacak her bir gün için tahakkuk ettirilecek borç tutarı, başvuru tarihindeki 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 82 nci maddesinde belirtilen prime esas asgari ve

olarak belirtilmiştir⁶⁰⁴. Kanunda belirtilenlerin dışındaki süreler, kıyas yolu ile genişletilerek borçlanmaya konu yapılamaz⁶⁰⁵.

3201 sayılı Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Geçen Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun⁶⁰⁶, un 1. maddesinde;

*Türk vatandaşları ile doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenlerin on sekiz yaşını doldurduktan sonra Türk vatandaşı olarak yurt dışında geçen ve belgelendirilen sigortalılık süreleri ve bu süreleri arasında veya sonunda her birinde bir yıla kadar olan işsizlik süreleri ile yurt dışında ev kadını olarak geçen süreleri, bu Kanunda belirtilen sosyal güvenlik kuruluşlarına prim ödenmemiş olması ve istekleri hâlinde, bu Kanun hükümlerine göre sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilir.*⁶⁰⁷

azami günlük kazanç arasında seçilecek günlük kazancın % 32'sidir. Ancak, prime esas asgari günlük kazancın altında olmamak üzere borçlanma tutarına esas alt sınırı farklı bir miktarda belirlemeye Bakanlar Kurulu yetkilidir. Borçlanılan süreler, yurda kesin dönüş yapılmış olması şartıyla aylık tahsisi için yazılı talepleri halinde 5510 sayılı Kanunun 41 inci maddesinin son fıkrası hükümlerine göre değerlendirilir. Tahakkuk ettirilen borç tutarı, tebliğ edildiği tarihten itibaren üç ay içerisinde ödenir. Ödeme yapılan gün sayısı prim ödeme gün sayısına ve prime esas kazanca dâhil edilir. Tahakkuk ettirilen prim borcunu tebligat tarihinden itibaren üç ay içerisinde ödemeyenler için yeniden başvuru şartı aranır.

Borçlanmadan sonradan vazgeçenler ile yapılan borçlanma sonrasında aylık bağlanması için gerekli şartları yerine getiremeyenlere ve bunların hak sahiplerine talepleri üzerine yaptıkları ödemeler, faizsiz olarak iade edilir.

Ancak yurt dışında iken borçlanma isteğinde bulunacak sigortalı veya hak sahipleri Yeni Türk Lirası olarak bildirilecek tutarın karşılığını (...) cinsinden, Türkiye'de ise Yeni Türk Lirası olarak öderler.”

⁶⁰⁴ Yurt içinde hizmet borçlanmasına ilişkin süreler hakkında bkz. 31.05.2006 tarihli 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, RG. 06.06.2006-26200, Sigortalıların Borçlanabileceği Süreler başlıklı m. 41.

⁶⁰⁵ 5510 sayılı mevzuatın içerdiği süreler eski mevzuata nazaran genişletilmiş borçlanma olanakları içerir, bkz. Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 653.

⁶⁰⁶ 08.05.1985 tarihli Kanun RG. 22.05.1985-18761, Değişik: 10.09.2014-6552/28 m.

⁶⁰⁷ Değişik: 10.09.2014-6552/28 m.; 3201 sayılı Kanunun 1. maddesinin değişiklikten önceki hali "18 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarının yurt dışında geçen ve belgelendirilen çalışma süreleri, bu çalışma süreleri arasında veya sonunda her birinde bir yıla kadar olan işsizlik süreleri ve yurt dışında ev kadını olarak geçen süreleri, 2 nci maddede belirtilen sosyal güvenlik kuruluşlarına prim, kesenek ve karşılık ödenmemiş olması ve istekleri halinde bu Kanun hükümlerine göre sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilir." şeklinde iken 17.04.2008 tarihli 5754 sayılı Kanunun 79. maddesi ile yapılan değişiklikle, "Türk vatandaşlarının yurt dışında 18 yaşını doldurduktan sonra, Türk Vatandaşı iken geçen ve belgelendirilen sigortalılık süreleri ve bu süreleri arasında veya sonunda her birinde bir yıla kadar olan işsizlik süreleri ile yurt dışında ev kadını olarak geçen süreleri, bu Kanunda belirtilen sosyal güvenlik kuruluşlarına prim ödenmemiş olması ve istekleri halinde, bu Kanun hükümlerine göre sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilir." şeklinde düzenlenmiştir. Maddenin gerekçesinde; "Yabancı ülkelerde çalışmak üzere giden ve orada yaşayan Türklerin sayısının azımsanamayacak miktarda olduğu, bu Türklerin ülkeleriyle olan bağlarını sürdürmekte devlet katkısının zorunlu olduğu, devletin yabancı ülkelerdeki Türklerin aile birliğini sağlamak parçalanmış ailelerin sorunlarının çözümüne yardımcı olmakla ödevlendirildiği, yabancı ülkelerdeki Türklerin sosyal güvenliklerinin anlaşmalarla temin edildiği, ancak bu alanda da yapılacak işlerin olduğu ve maddenin devlete bu konuda yön gösterdiği." belirtilmektedir. Bu madde uyarınca Devletin, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenliklerini sağlamak yönünden görevli kılındığı açıktır. Bkz. Yargıtay HGK, T. 28.04.2010, E. 2010/12-210, K. 2010/240; Yurtdışında ev kadını olarak geçirilen süreler için Türkiye'de isteğe bağlı sigorta primi ödenmesi halinde mükerrer

hükmüne yer verilmiştir. Kanun maddesini ifadesi ve tanımladığı bazı haklar bakımından ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. Kanun, öncelikle Türk vatandaşları ile Türk vatandaşlığından çıkma izni almak suretiyle ayrılanları bir arada düzenlemiştir. Bu bağlamda Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanma kapsamında 28. madde ile uyum gözlemlenmektedir. Kanun'un bu şekilde açıkça düzenlenmesinden önce, Türk vatandaşlığından çıkanların, çıkmadan önceki sürelerle ilişkin borçlanma hakkından yararlanabileceklerine Yargıtay kararlarında genellikle isabetle değinilmiştir. Zira bu sonuca varabilmek için Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesinde sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakların korunması hedefi yeterlidir.

28. madde kapsamında kazanılmış hakların korunmasına yönelik düzenlemeye paralel biçimde 3201 sayılı Kanun'un 1. maddesi Türk vatandaşları ile aynı düzenlemeden yararlanmak suretiyle yurtdışında Türk vatandaşı olarak geçen sürelerin borçlandırılmasına imkân tanımaktadır⁶⁰⁸. Kazanılmış hak, kişinin bulunduğu statüden doğan ve kendisi yönünden kesinleşmiş, kişisel niteliğe dönüşmüş bir haktır. Kazanılmış hakları ortadan kaldıracı nitelikte sonuçlara yol açan yorumların toplumsal kararlılığı ve hukuksal güvenceyi ortadan kaldıran belirsizlik ortamına neden olup kabul edilemez sonuçlar meydana getireceğine Yargıtay kararlarında işaret edilmiştir⁶⁰⁹.

değerlendirme yapılamayacağından bu süreler hizmet borçlanmasında değerlendirilmez. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 673.

⁶⁰⁸ Yargıtay 10. HD. T. 22.01.2015, E. 2014/20036, K. 2015/950 sayılı kararından; "...Anayasa, Türk Vatandaşlık Kanunu ve 3201 sayılı Kanunun amaç ve özü gözetilerek yukarıda açıklanan maddeler birlikte değerlendirildiğinde, Türk vatandaşlığından izinle çıkan ve borçlanma talep tarihinde Türk vatandaşlığını haiz olmayan davacıyı, Türk Vatandaşlık Kanunu'nun sosyal haklar bakımından vatandaş gibi kabul ettiği, ayrıca Türk vatandaşlığından izinle çıkmadan önce yurtdışında gerçekleşen çalışma sürelerine ilişkin borçlanma hakkının, Türk Vatandaşlık Kanunu ile kazanılmış hak sayılarak korunması ve Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanması gerektiği belirgindir. Kazanılmış hak, kişinin bulunduğu statüden doğan, kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel niteliğe dönüşmüş bir haktır. Kazanılmış haklar, Hukuk Devleti kavramının temelini oluşturan en önemli unsurlardandır. Kazanılmış hakları ortadan kaldıracı nitelikte sonuçlara yol açan yorumlar Anayasanın 2. maddesinde açıklanan "Türkiye Cumhuriyeti sosyal bir hukuk devletidir" hükmüne aykırılık oluşturacağı gibi, toplumsal kararlılığı, hukuksal güvenceyi ortadan kaldırır, belirsizlik ortamına neden olur ve kabul edilemez. Yukarıda yapılan açıklamalar ışığında; davalı Kurum tarafından talep tarihinde Türk vatandaşı olmaması nedeniyle 3201 sayılı Kanuna istinaden yurtdışı borçlanma istemi reddedilen, davacının, Türk vatandaşı olarak yurt dışında çalıştığı süreleri 3201 sayılı Kanun gereğince borçlanma hakkının tespitine yönelik eldeki davasında hukuki yararı bulunduğu kabulü gerekir." Bkz. <http://legalbank.net/belge/y-10-hd-e-2014-20036-k-2015-950-t-22-01-2015/2287647/milli+g%C3%BCvenlik+ve+kamu+d%C3%BCzeni+haklardan+yararlanma> (21.10.2016); Aksi yönde bkz. Birten Dönmez ve Gülen Kızıldaş, "Karar İncelemesi: Türk Vatandaşlığından İzinle Çıkanların 3201 Sayılı Kanun Çerçevesinde Borçlanması", *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3/1, 2013, s. 140-142.

⁶⁰⁹ Yargıtay HGK, T. 28.04.2010, E. 2010/210, K. 2010/240; zira daha önce de değindiğimiz gerek Anayasa'nın 62. maddesi, gerek 10. maddede yer alan eşitlik ilkesi gerekse Türk Vatandaşlığı

Kanun'da kendilerine hak tanınan kişiler, on sekiz yaşını doldurduktan sonraki süreleri isteklerine bağlı olarak 3201 sayılı kanun kapsamında değerlendirebileceklerdir. 3201 sayılı Kanun'dan yararlanma, yalnızca on sekiz yaşını doldurduktan sonra Türk vatandaşı olarak yurt dışında çalışma süresinin değerlendirilmesi Türk hukukunda uzun vadeli sigortalılıkta on sekiz yaşın asgari sınır olarak kabul edilmesiyle uyumlu bir düzenlemedir. On sekiz yaşından önce çalışmış kişilerin bu çalışmaları prim ödeme gün sayısında dikkate alınırken söz konusu süre sigortalılık süresinden sayılmaz⁶¹⁰.

Ayrıca, genel sağlık sigortası ve işsizlik sigortasının başlangıcı sigorta ilişkisinin kurulmasına bağlanmıştır. Türkiye ile Almanya arasında 02.11.1984 tarihinde imzalanıp 05.12.1985 tarihinde bir kanunla kabul edilerek 01.04.1987'de yürürlüğe giren Sosyal güvenlik Ek Sözleşmesi'nin 29. maddesinde "Bir kimsenin Türk sigortasına girişinden önce bir Alman Rant sigortasına girmiş bulunması halinde, Alman Rant sigortasına (*Rentenversicherung*) girişi, Türk Sigortasına giriş olarak kabul edilir." denilmiştir. Anayasa'nın 90. maddesi gereğince uluslararası sözleşme kuralına yasalar karşısından öncelik tanınmalıdır⁶¹¹.

Kanunu'nun 28. maddesi kazanılmış hak ilkesine Yargıtay nezdinde olumlu yaklaşılmasını destekler niteliktedir. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 670; Bu bağlamda, Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesi kapsamında olanlar için düzenlenen sosyal güvenliğe ilişkin haklar, "Bu kişilerin sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı olup bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tabidirler" ibaresiyle Türk vatandaşı olmamalarından dolayı hak kaybetmelerinin önüne geçmiştir.; İş ve sosyal güvenlik hukukuna hâkim prensip olan; işçi ve sigortalı lehine yorum ilkesinden söz edilerek, yasalarda açıkça belirtilen tanımların dışına çıkılmasına imkân bulunmamaktadır. Bu nedenledir ki, yurtdışı borçlanma hakkının süjesi belirlenirken yasanın amacından hareket etmek gerekir."3201 sayılı Kanununun yaşlılık aylığı bağlamaya yönelik bir düzenleme olduğu da göz önünde tutulunca, Anayasanın "Yaşlılar, devletçe korunur. Yaşlılara Devlet yardımı ve sağlanacak diğer haklar ve kolaylıklar kanunla düzenlenir." biçimindeki açık buyruğu ile de bağdaşmaktadır." Bkz. Yargıtay HGK T. 28.04.2010, E. 2010/12-210, K. 2010/240; "Sigortalı lehine yorum ilkesi tıpkı işçi lehine yorum ilkesinde olduğu gibi, kanun metninin tam olarak açık olmadığı ya da metnin farklı biçimde yorumlanabilecek düzeyde olması halinde uygulama alanı bulacaktır. Ayrıca sosyal güvenlik yasalarında boşluk bulunması halinde yargıç, Medeni Kanun'a dayanarak yorum yolu ile boşluğu doldurma yoluna başvurduğu takdirde sigortalı lehine yorum ilkesini dikkate almalıdır" Bkz. Nazlı, " Karar İncelemesi: Yurtdışı Hizmet Borçlanması, Sosyal Güvenlik Destek Primi, Sigortalı Lehine Yorum İlkesi, İyiniyet, Dürüstlük İlkesi", s. 670; Saim Ocak, "Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun Yurtdışı Hizmet Borçlanması Hakkında 29.09.2010 Tarihli Kararın İncelemesi", *Çalışma ve Toplum*, 2, Ocak 2011, s. 311 vd., <http://calismatoplum.org/sayi29/ocak.pdf> (10.12.2016).

⁶¹⁰ 5510 sayılı Kanun'un 38. maddesinin ikinci paragrafına göre: "Bu Kanunun uygulanmasında 18 yaşından önce malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortalarına tâbi olanların sigortalılık süresi, 18 yaşını doldurdıkları tarihte başlamış kabul edilir. Bu tarihten önceki süreler için ödenen malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primleri, prim ödeme gün sayılarının hesabına dahil edilir"; Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 140.

⁶¹¹ Bkz. İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Derneği (Türk Milli Komitesi) ve Türkiye Metal Sanayiciler Sendikası (MESS), *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi*, İstanbul, 2003, s. 464-466, 592-595; Ayrıca, Alman Rant Sigortasına giriş tarihinin

Birinci maddede yer alan sigortalılık süresi deyiminden, Uygulama Yönetmeliği'nin⁶¹² 4/g maddesine göre; borçlanma kapsamındaki sürenin bulunduğu ülke mevzuatına göre, ikamet süreleri hariç, çalışılmış ya da çalışılmış süre olarak kabul edilen süreler anlaşılmalıdır⁶¹³. Çalışılmış olarak kabul edilen süreler, ilgili ülke mevzuatına göre fiilen çalışılmadığı halde çalışmaya eşdeğer süre olarak kabul edilip, hizmet cetvellerinde eşdeğer süre olarak gösterilen, aylığa hak kazanmada ve aylık hesabında değerlendirilen sürelerdir. İlgili ülke mevzuatına göre çalışılmış veya eşdeğer süre olarak kabul edilen ikamet sürelerinin, çalışılmış süre olarak değerlendirilmesine imkân bulunmadığından, borçlandırılması mümkün değildir⁶¹⁴.

Yönetmeliğin 4/c maddesine göre; işsizlik süresi ibaresi ise ilgili ülke mevzuatına göre, çalışma süreleri ile bu çalışma sürelerine eş değer süreler haricinde o ülkede geçen süreyi ifade etmektedir. Ancak, Kanuna göre işsizlik sürelerinin tamamının borçlanma kapsamında değerlendirilmesine imkân bulunmamaktadır. Bu sebeple sigortalılık süreleri arasında veya sonunda her birinde olmak kaydıyla bir yıla kadar olan yurtdışında geçen işsizlik süreleri borçlandırılacaktır⁶¹⁵.

Türkiye'deki sigortalılığın başlangıcı olarak kabul edilebilmesi için borçlanma işleminin yapılmasına gerek bulunmadığı hakkında bkz. YHGK, T. 06.04.2016, E. 2014/454, K. 2016/481 legalbank.net ; Yargıtay 10. HD. T. 25.12.2014, E.2014/7750, K. 2014/28160 sayılı kararından: "Türk vatandaşlığından izinle çıkan ve borçlanma talep tarihinde Türk vatandaşlığını haiz olmayan davacının, Türk vatandaşlığından izinle çıkmadan önce yurtdışında geçen sürelerini 3201 sayılı Kanuna göre borçlanma hakkının bulunduğu gözetilmeksizin, yazılı şekilde istemin reddine karar verilmiş olması, usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir. Şu halde yapılması gereken iş; borçlanma talep tarihinde Türk Vatandaşı olma şartı aranmaksızın, Türk Vatandaşı iken yurtdışında geçen sürelerin borçlanılabileceği esas alınarak, davacı tarafa yöntemine uygun şekilde verilecek mehille, Alman Rant sigortasına giriş tarihini içerecek şekilde ve borçlanma talep tarihindeki şartlar çerçevesinde yurt dışı borçlanması usulünce sağlanmalı ve borçlanmanın varlığı halinde, Alman rant sigortasına girdiği tarihin, Türkiye'de sigorta başlangıcı olduğunun tespitine karar verilmelidir."

⁶¹² Yurtdışında Geçen Sürelerin Borçlandırılması ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik, RG. 06.11.2008-27046.

⁶¹³ 5510 sayılı Kanun'un 38. maddesinde uzun vadeli sigorta kolları bakımından sigortalılık süresi düzenlenmiştir.

⁶¹⁴ "İkamet süresini aylık bağlama esnasında değerlendiren ülkelerde bulunan vatandaşlarımızın, borçlanma müracaatlarında prime dayalı olarak devam ettikleri sisteme ilişkin hizmet cetvellerini ibraz etmeleri gerekmektedir. Bu ayırımın yapılamadığı ülkelerdeki hizmetlerini borçlanmak isteyen vatandaşlarımız bulundukları ülkelerdeki temsilciliklerimizden alacakları sigortalılık sürelerini gösterir belgeyi ibraz edeceklerdir. Bu durumda, borçlanmaya esas hizmet cetvellerinde bildirilen çalışma süreleri ve bu çalışma sürelerine eşdeğer sürelerin tamamı, başvuru sahibinin kısmi borçlanma hakkı saklı kalmak kaydıyla borçlanma kapsamında değerlendirilebilecektir." Bkz. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, Sosyal Sigortalar Genel Müdürlüğü, Yurtdışı Borçlanma ve Tahsis İşlemleri Daire Başkanlığı, 02.01.2009 tarihli 2008/115 sayılı Yurtdışında Geçen Sürelerin Borçlandırılması ve Değerlendirilmesi Konulu Genelge, http://uye.yaklasim.com/filezone/yaklasim/tummevzuat/sgk_genelgeleri/6408877.htm (04.12.2016).

⁶¹⁵ İkamet süreleri ve boşta geçen süreler de bu kapsamda değerlendirilecektir. Bkz. 2008/115 sayılı Genelge.

Borçlanma için başvuruda bulunan kişiler, yurtdışında geçen sürelerinin tamamını veya bir kısmını borçlanabilirler. Ayrıca borçlanılacak sürenin geçtiği ülke ile Türkiye arasında sosyal güvenlik sözleşsinin bulunmasının bir önemi yoktur. Fakat borçlanılacak sürenin ne surette belgelendirileceği hususunda arada sözleşme bulunan bir devletin olup olmaması ve borçlanacak olanın ev kadını olup olmadığına ilişkin belgeler farklılık göstermektedir.

Önceki Kanun'dan farklı olarak 3201 sayılı Kanun'da, "Yurtdışında Çalışan Türk Vatandaşlığı" ibaresinin yerine "Yurtdışında bulunan" kullanılmış ve yurtdışında "ev kadını" olarak geçirilen süreye de borçlanma imkânı tanınmıştır⁶¹⁶. Yurtdışında ev kadını olarak geçen süreler, medeni durumlarına bakılmaksızın kadınların, sigortalılık süreleri haricinde yurtdışında bulundukları süreleri ifade eder⁶¹⁷. Bu süreler işsizlik süresi veya boşta geçen süreler kapsamında değerlendirilmeyecek, borçlanma talebinde bulunanların yurtdışında ev kadını olarak geçen sürelerinin diledikleri kadarı borçlandırılacaktır⁶¹⁸.

Birinci maddeye göre, ancak Türk vatandaşları, Türk vatandaşı olarak yurtdışında geçen çalışmalarını borçlanabileceklerdir. Kanun, yurtdışı hizmet borçlanması hakkının kullanılabilmesi için çalışmanın geçtiği dönemde sigortalı ile tabiiyet bağı aramaktadır. Türk soylu olmak ya da sonradan Türk vatandaşlığını kazanmış olmak, borçlanma için yeterli görülmemiştir. Türk vatandaşlarının yanında istisna olarak doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenlerin de Türk vatandaşı olarak yurt dışında geçirdikleri

⁶¹⁶ Okur, "Yurt Dışı Hizmet Borçlanması ve Türk Vatandaşlığı Koşulu", s. 114; ⁶¹⁶Yargıtay 10. HD. T. 22.05.2014, E. 2013/25161, K. 2014/12475 sayılı kararından: "Türk vatandaşlığından izinle çıkan ve borçlanma talep tarihinde Türk vatandaşlığını haiz olmayan davacının, Türk vatandaşlığından izinle çıkmadan önce yurtdışında ev kadını olarak geçen sürelerine ilişkin borçlanma hakkının, Türk Vatandaşlık Kanunu ile kazanılmış hak sayılarak korunduğu gözetilmelidir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun 28.04.2010 tarih ve 2010/10-210-240 sayılı kararı ile Dairemizin 14.07.2009 tarih ve 2008/18641-2009/13146 sayılı kararları da bu yöndedir. Mahkemece, davacının Avusturya'daki ikamet belgeleri getirilmeli, 3201 sayılı Yasa gereği 18 yaşın tamamlanmasından itibaren Türk vatandaşlığından izinle çıktığı 01.02.2006 tarihi arası dönemde Avusturya'da ev kadını olduğu dönemi borçlanabileceği esas alınarak sonucuna göre karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde karar verilmiş olması, usul ve yasaya aykırı olup, bozma nedenidir." <http://legalbank.net/belge/y-10-hd-e-2013-25161-k-2014-12475-t-22-05-2014/1676869/milli+g%C3%BCvenlik+ve+kamu+d%C3%BCzeni+haklardan+yararlanma> (21.10.2016).

⁶¹⁷ "Bizce yurtdışında ev kadını olarak yaşayan kişinin evli olmasına gerek yoktur." Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 669, dn.29; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, s. 632, dn. 171.

⁶¹⁸ Ev kadınlığı süreleri, Genelge'nin B/3 bölümünde belirtilen şekilde belgelenir ve borçlanma başvurusunun yapılacağı birim ile borçlanılan sürelerin 5510 sayılı Kanuna göre hangi sigortalılık haline göre değerlendirilmesi gerektiği hususunda Genelge'nin Ç bölümü dikkate alınır. Bkz. 2008/115 sayılı Genelge.

sürelerin değerlendirilmesini talep edebileceklerdir. Türk vatandaşlığından çıktıktan sonra yurt dışında çalışılan sürelerin ise borçlanmaya konu olması mümkün değildir.

Türk vatandaşlığından çıkma izni alma dışında bir yolla ayrılan veya çıkma izni alarak ayrılmış olduğu Türk vatandaşlığını doğumla kazanmamış olan kişilerin bu haktan yararlanmaları mümkün değildir⁶¹⁹. İstisnai bir grup olarak, zorunlu göçe tabi tutulduktan sonra Türk vatandaşlığına alınanlara borçlanma işlemleri bakımından ayrıcalık tanınmıştır⁶²⁰. 3201 sayılı Kanun'un Geçici 6. maddesine göre⁶²¹;

⁶¹⁹ Yargıtay 10. HD. T. 17.09.2015 E.2015/11029, K.2015/15556 sayılı kararından: "Dairemizin istikrar kazanmış uygulama ve içtihatları ile 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 20 ve 29'uncu maddeleri gereğince, Türk Vatandaşlığından izinle çıkan ve borçlanma başvurusunda bulunduğu tarihte Türk Vatandaşı olmayan kişilerin 3201 sayılı Kanun kapsamındaki borçlanma istemlerinin, talep tarihinde Türk Vatandaşı olma şartı aranmaksızın kabul edilmesi gerektiği benimsenmiştir. Bu haliyle Türk Vatandaşlığından izinle çıkmayan kişilerin, borçlanma talebinin kabulü mümkün olmamaktadır. Kaldı ki, dairemizin içtihatları doğrultusunda, 6652 sayılı Yasanın 28. maddesiyle 3201 sayılı Yasanın 1. maddesi değiştirilmiş, "Türk Vatandaşları ile doğumla Türk Vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk Vatandaşlığını kaybedenlerin on sekiz yaşını doldurduktan sonra Türk Vatandaşı olarak yurtdışında geçen ve belgelendirilen sigortalılık süreleri ve bu süreleri arasında veya sonunda her birinde bir yıla kadar olan işsizlik süreleri ile yurt dışında ev kadını olarak geçen süreleri, bu Kanunda belirtilen sosyal güvenlik kuruluşlarına prim ödenmemiş olması ve istekleri hâlinde, bu Kanun hükümlerine göre sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilir." hükmü getirilmiştir."; Yargıtay 10. HD. T. 28.05.2015 E.2015/7887, K.2015/10300 sayılı kararından: "Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 23.11.2005 tarih ve 10-492/646, 08.03.2006 tarih ve 21-6/56, Yargıtay 10. Hukuk Dairesi'nin 20.11.2006 tarih ve 11422-14965, 20.06.2006 tarih ve 2251-9376, 23.03.2006 tarih ve 2215-3162, 16.10.2006 tarih ve 10610-12898 sayılı kararlarında da belirtildiği üzere 3201 sayılı Kanun bir borçlanma yasası olup, Kanunun 1. maddesine göre, Türk vatandaşlarının, Türk vatandaşı olarak yurtdışında geçen çalışmalarını borçlanabilmeleri öngörülmüştür. Anılan Yasa, yurtdışı hizmet borçlanması hakkının kullanılabilmesi için çalışmanın geçtiği dönemde sigortalı ile uyruklu ilişkilisini aramaktadır. 3201 sayılı Kanunun uygulama yönetmeliğinde, borçlanma tarihinde de Türk vatandaşı olunması gerektiği belirtilmiş ise de; gerek, 12.06.2009 tarihinde yürürlüğe giren 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. maddesinde de, gerekse, önceki 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 29. maddesindeki yasal düzenlemeye yer verilerek, doğumla Türk vatandaşı olup da, İçişleri Bakanlığının vatandaşlıktan çıkma izni alanların, sosyal güvenliğe ilişkin kazanılmış hakları saklı tutulmuş olup; anılan kişilerin bu hakların kullanımında ilgili kanunlardaki hükümlere tâbi olmak şartıyla Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam edecekleri belirtilmiştir. Kanun, açıkça, çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin kazanılmış haklarının korunacağını belirtmektedir. Öte yandan; 11.09.2014 tarihli Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6552 sayılı Kanunun 28'inci maddesi ile 3201 sayılı Kanunun 1'inci maddesi "Türk vatandaşları ile doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenlerin on sekiz yaşını doldurduktan sonra Türk vatandaşı olarak yurt dışında geçen ve belgelendirilen sigortalılık süreleri ve bu süreleri arasında veya sonunda her birinde bir yıla kadar olan işsizlik süreleri ile yurt dışında ev kadını olarak geçen süreleri, bu Kanunda belirtilen sosyal güvenlik kuruluşlarına prim ödenmemiş olması ve istekleri halinde, bu Kanun hükümlerine göre sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilir." şeklinde değiştirilmiştir."; Yargıtay 10. HD. T. 25.11.2014, E.2014/5823, K. 2014/24807 sayılı kararından: "Türk vatandaşlığından izinle çıkan ve askerlik borçlanma başvurusunda bulunduğu tarihte Türk vatandaşı olmayan kişilerin istemlerinin, Türkiye'deki sigortalılık tescili araştırılarak, sigortalılık tescilinin bulunması halinde ise ilgili Kanun kapsamına göre askerlik süresini borçlanma hakkı tanınmalıdır."

<http://legalbank.net/belge/y-10-hd-e-2015-11029-k-2015-15556-t-17-09-2015/2177517/milli+g%C3%BCvenlik+ve+kamu+d%C3%BCzeni+haklardan+yararlanma> (20.10.2016).

⁶²⁰ 3201 sayılı Kanun'a 5754 sayılı Kanun ile eklenen geçici 6. madde ile sosyal güvenlik sözleşmesi sağlanmamış ülkelerden 01.01.1989 tarihinden 08.05.2008 tarihine kadar zorunlu göçe tabi tutulan

Sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkelerden 1/1/1989 tarihinden bu maddenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar zorunlu göçe tabi tutulan, Türk vatandaşı olup Türkiye’de ikamet eden ve 1/7/1976 tarihli ve 2022 sayılı Kanun dahil olmak üzere sosyal güvenlik kuruluşlarından gelir veya aylık almamak koşulu ile yurt dışında geçen ve belgelendirilen çalışma süreleri bu Kanuna göre borçlandırılmak suretiyle yaşlılık aylığı bağlanmasında sosyal güvenlikleri bakımından değerlendirilir.

Birden fazla vatandaşlığı olan kimselerin yurt dışı hizmet borçlanmasından yararlanıp yararlanamayacakları konusunda 3201 sayılı Kanun’un hüküm içermemesine rağmen bu husus 2008/44 sayılı Genelge ile düzenlenmiştir. Kanaatimizce; genelge ile düzenlemeye açıklık getirilmemiş olsa dahi birden fazla vatandaşlıklarından biri Türk vatandaşlığı olan kişilerin, Türk makamları önünde Türk vatandaşlığının dikkate alınması ve yabancı statüsünde tutulmaması kanun gereğidir.

Hizmet borçlanmasından yararlanmada bir diğer şart, borçlanmanın talep edildiği sürenin tamamında Türk vatandaşı olunmasıdır. 3201 sayılı Kanunun tanımlar başlıklı 2. maddesinin c bendinde sürelerin değerlendirilmesi kavramı, "Türk vatandaşlığına haiz olanların 1. maddede belirtilen sürelerinin istekleri halinde değerlendirilmesi" olarak tanımlanmıştır. Uygulama Yönetmeliğinin borçlanma kapsamındaki süreleri düzenleyen 6. maddesinin 2-b bendine göre de, "Türk vatandaşlığının kazanılmasından önce veya Türk vatandaşlığının kaybedilmesinden sonra yurtdışında sigortalı veya ev kadını olarak geçen süreler,... borçlandırılmaz." denilmektedir. Buna göre; gerek Türk vatandaşları gerekse Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 28. maddesi kapsamındaki haklardan faydalananlar, ancak Türk vatandaşı olarak yurtdışında bulundukları sürelerden borçlanma konusunda faydalanabileceklerdir⁶²².

Türk vatandaşlığından çıkmanın ardından yabancı devlet vatandaşlığında geçirilen sürede bu kişilerin sosyal güvenliğe ilişkin hakları, vatandaşı bulundukları devletin yasalarına göre tanzim edilmektedir. Bu durum sigortanın tekliği ilkesi

kişiler de geldikleri ülkelerdeki hizmetlerini borçlanabilirler. Bunun için ilgilinin zorunlu göçten sonra Türk vatandaşı olup Türkiye’de ikamet ediyor olması ve 2022 sayılı Kanun da (65 Yaş Aylığı) dahi sosyal güvenlik kuruluşlarından gelir veya aylık almaması gerekir. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 671; Detaylı bilgi için bkz. Hediye Ergin, “Zorunlu Göçe Tabi Tutulduktan Sonra Türk Vatandaşlığına Alınanların Yurtdışı Hizmet Borçlanmasından Yararlanması”, *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 6/24, 2009, s. 1464 vd.

⁶²¹ Ek: 17.04.2008-5754/79 m.

⁶²² Hediye Ergin, “Son Değişiklikler Işığında Yurt Dışı Hizmet Borçlanması”, *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 18/18, 2008, s.561.

bakımından zaruridir. Kişi ancak bir devlet tarafından sigortalanabilecek; aynı anda iki ayrı devlette, aynı çalışma süresi sigortalanmayacaktır⁶²³. Bu durumun bir diğer görüntüsü olarak Türkiye’de sosyal güvenlik kanunlarına göre malullük yaşlılık ve ölüm sigortaları kapsamında prim ödenmesi halinde çakışan sürelerin de borçlandırılması mümkün değildir. Zira bu durum da aynı süre için mükerrer prim ödenmesi anlamına gelir ki bu durum da ilke olarak mümkün değildir⁶²⁴.

Hizmet borçlanması hakkı, sigortalılara tanındığı gibi, sigortalıların ölümü halinde hak sahiplerine de tanınmaktadır. Başvuru ilgilinin kendisi tarafından yurt dışında çalışmakta iken yapılabileceği gibi yurda kesin dönüş yaptıktan sonra ölenlerin hak sahipleri tarafından da yapılabilir.

3201 sayılı Kanun kapsamında aylığın tahsisi ve başlaması için madde 6. ve Uygulama Yönetmeliği’nin 13. maddesi gereğince; değerlendirilen sürelerin aylık bağlanmasında dikkate alınabilmesi, yurda kesin dönülmüş olması, tahakkuk ettirilen borcun tamamının ödenmiş olması⁶²⁵, 5510 sayılı Kanunla mülga kanunların yürürlükteki hükümlerine veya sosyal güvenlik kanunlarına göre aylığa hak kazanılmış olması ve Kurum’a yazılı başvuruda bulunulmasına bağlıdır.

Borçlanma suretiyle aylığa hak kazananların aylıkları, sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış olup olmadığına bakılmaksızın herhangi bir ülkede çalışmaya başlamalarına veya ikamete dayalı bir sosyal sigorta ya da sosyal yardım ödeneği almalarına bağlı olarak kesilebilir. Ayrıca Türkiye’de sigortalı olarak çalışmaya başlamak da aylığın kesilmesine yol açar⁶²⁶. Bir başka deyişle çalışmak veya sosyal

⁶²³ Mevzuatın Tekliği İlkesi: İki ülkede çalışmanın bulunması halinde, kural olarak bir kişi yalnızca bir ülkenin sosyal güvenlik mevzuatına tabidir. Ancak, bu kuralın aksine; işverenleri tarafından geçici bir süre ile akit ülkeye gönderilenler, uluslararası nakliyat işinde çalışanlar, elçilik, konsolosluk, misyon ve benzeri yerlerde çalışan gönderen ülkenin sivil ve askeri personelleri, akit taraflardan birinin bayrağını taşıyan gemilerde veya akit ülkenin limanlarında çalışanlar, hakkında istisnai uygulamalara da imkan verilmiştir. ; Aralarında ikili anlaşmaların bulunduğu ülkeler özel sürelerin değerlendirilmesinde mükerrer biçimde aynı sürenin dikkate alınmaması için hizmetlerin birleştirilmesi yolunu tercih etmektedirler. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 651; Ayrıca bkz. Mehmet Halis Kahraman, “Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Teklik İlkesi”, (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000), s. 184 vd.

⁶²⁴ Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 673.

⁶²⁵ Borç tutarı borçlandırılacak her gün için başvuru tarihindeki prime esas asgari ve azami günlük kazanç arasında olmak üzere, seçilen günlük kazancın %32’sidir. Borç tutarının, tebliğ tarihinden itibaren üç ay içinde ödenmesi gerekir. Üç aylık süre içinde borcun bir kısmının ödenmesi halinde borçlanma talebi tamamen geçersiz sayılmayıp ödenen miktara isabet eden süre içinde geçerli sayılır. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, s. 675.

⁶²⁶ 3201 sayılı Kanun’un “Aylık tahsisi ve aylığın başlama tarihi” başlıklı 6. maddesine göre:

A) Bu Kanuna göre değerlendirilen sürelerle istinaden aylık tahsisi yapılabilmesi için;
a) Yurda kesin dönülmüş olması,

yardım ödeneği almak emekli aylığının kesilmesine ve usulüne uygun yapılmamış ödemelerin icra takibine konulmasına yol açar. Her ne kadar çalışma ve sosyal yardım alma, aylığa bağlanmaya engel olsa da borçlanmada bulunmak için engel teşkil etmemektedir.

3.2. İzinle Türk Vatandaşlığından Çıkanlara Uygulanabilecek Kişi Özgürlüğüne İlişkin Sınırlamalar

3.2.1. Sınırdışı Etme

Her devlet menfaatleri ile bağdaşmadığı takdirde ülkesinde bulunan yabancıları sınırdışı etme hakkına sahiptir. Sınır dışı etme, devletin ülkesel egemenliğine dayanarak, kişiyi isteği olmadan ülke dışına çıkarılmasıdır⁶²⁷.

b) Tahakkuk ettirilen (...)borcunun tamamının ödenmiş olması,

c) (...) borcunun tamamının ödenmesinden sonra yazılı istekte bulunulması,
Şarttır.

(Değişik son paragraf: 17/4/2008-5754/79 m.) Yukarıdaki şartları yerine getirenlerden tahsise hak kazananların aylıkları, yazılı istek tarihini takip eden ay başından itibaren başlatılmak üzere 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ve 506 sayılı Kanunun geçici 20 nci maddesi hükümlerine göre bağlanır.

B) (Değişik: 17/4/2008-5754/79 m.) (Değişik birinci paragraf: 16/6/2010-5997/15 m.) Kanun hükümlerinden yararlanmak suretiyle aylık bağlananlardan tekrar yurt dışında yabancı ülke mevzuatına tabi çalışanlar, ikamete dayalı bir sosyal sigorta ya da sosyal yardım ödeneği alanların aylıkları, tekrar çalışmaya başladıkları veya ikamete dayalı bir ödenek almaya başladıkları tarihten itibaren kesilir. Türkiye’de sigortalı olarak çalışmaya başlayanlar hakkında 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun sosyal güvenlik destek primine tabi olarak çalışılmasına ilişkin hükümleri uygulanır.

Yurt içinde veya yurt dışında çalışması sona erenlerin veya ikamete dayalı bir ödenek alanlardan ödenekleri sona erenlerin, aylıklarının tekrar ödenmesi için yazılı talepte bulunmaları halinde, talep tarihini izleyen ay başından itibaren aylıkları tekrar ödenmeye başlanır.”; Kanun’un “Sosyal güvenlik sözleşmeleri ile transferi sağlanan primlerin iadesi” başlıklı 10. maddesine göre: “Türk vatandaşları hesabına yabancı ülkelerdeki sosyal güvenlik kurumlarına yatırılmış bulunan primlerin, ülkelerarası anlaşmalarla Türkiye’ye transferlerinin sağlanması halinde;

a) Transfer olunan primlere ilişkin sürelerin tamamını bu Kanuna göre borçlanarak, tahakkuk ettirilen (...) borcunu da ödemiş olanlara, transfer olunan primlerin tamamı,

b) Transfer olunan primlere ilişkin sürelerin bir kısmını bu Kanuna göre borçlanarak tahakkuk ettirilen (...) borcunu da ödemiş olanlara, transfer olunan primlerin borçlandıkları süreye isabet eden orandaki miktarı,

Transfer tarihindeki cari kur üzerinden Türk Lirası karşılığı olarak ilgili sosyal güvenlik kuruluşunca sigortalıya, hak sahiplerine veya mirasçılara iade edilir.”

⁶²⁷ Sınırdışı etme (expulsion, deportation) bir kamusal yetkidir. Bkz. Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 252; Selim Levi, “Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Tartışma Yaratacak Bir Hükmü Nasıl Değişti?”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 58, 2005, s. 29; Zorla Sınırdışı (Deportation): “Devletin egemenlik hakkını kullanarak, bir yabancının ülkeye girişini reddetmesi ya da ülkede kalma izninin sona ermesi sonucunda bu yabancıyı ülkeden dışarı çıkararak belirli bir yere göndermesi.”, Sınırdışı Emri (Expulsion Order): “Bir Devletin vatandaşı olmayan bir kişiye yönelik olarak o kişinin o Devlet topraklarında kalmasının yasaklandığını bildiren talimat. Bu talimat ya şahsın devlet topraklarına yasadışı şekilde giriş yapmış olması ya da devlet topraklarında daha fazla kalmasına izin verilmemiş olması halinde verilir. Bu talimata genellikle ihtiyaç olması halinde sınırdışı işleminin zorla (deportation) ifa edileceğine yönelik bir bildirim eklenir.” Bkz. *Göç Terimleri*

Devletler, ülke güvenliğini ve kamu düzenini korumak amacıyla sınır dışı etme aracından vazgeçmek istemedikleri bir yetki olarak her zaman yararlanmışlardır⁶²⁸.

3.2.1.1. Vatandaşın Sınır Dışı Edilmezliği

Sınır dışı etme yabancı statüsünde bulunanlar için söz konusudur⁶²⁹. Kişinin birden çok vatandaşlığı bulunması halinde vatandaşlıklarından birinin Türk vatandaşlığı olması durumunda, hakkında sınır dışı etme kararı verilemeyecektir⁶³⁰. Çok vatandaşlığın her birinin yabancı vatandaşlık olduğu hallerde kişinin sınır dışı edilmesinde bir engel bulunmamaktadır⁶³¹.

Anayasa'nın 23. maddesinin son cümlesinde "vatandaş sınır dışı edilemez" kuralına yer verilmiştir. Ayrıca, kişi hürriyeti ve güvenliği başlıklı 19. maddede; "... usulüne aykırı şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılamaz" kuralına yer verilerek sınır dışı etme ve geri verme hallerinin kişi dokunulmazlığına ve güvenliğine aykırılık oluşturmayacağı açıkça belirtilmiştir⁶³².

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek 4. Protokol'ün 3. maddesi de ilkeyi tekrarlayarak "Kimse, uyrukluğunda bulunduğu devletin ülkesinden, bireysel düzeydeki ya da toplu (kolektif) bir işlem yoluyla kovulamaz (sınır dışı edilemez)" ifadesine yer vermiştir.

Sözlüğü, IOM Uluslararası Göç Örgütü, s. 50, 70, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf (10.06.2016).

⁶²⁸ Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 252.

⁶²⁹ Sınır dışı etme işlemi yalnızca gerçek kişiler için uygulanabilir. Tüzel kişiler için öngörölmüş olan kapatma, zorunlu tasfiye gibi işlemler sınır dışı etmeye benzer sonuçlar doğursa da nitelik ve usul bakımından oldukça ayırırlar. Bkz. Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 252, dn. 4.

⁶³⁰ Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 255.

⁶³¹ Birden çok vatandaşlığı olan kişilerin hangi ülkeye sınır dışı edileceği ya kendilerine bırakılacak ya da kişinin bir tercihte bulunmaması halinde Türk makamları tarafından belirlenecektir. Bu halde insan haklarına en uygun çözümün sağlanabilmesi bakımından kişinin en az sorun yaşayacağı ülkesine sınır dışı edilmesidir. Fakat burada yer verilen "en az sorun" teriminin temkinle değerlendirilmesi gerektiği örneğin diğerine oranla daha az sorun yaratacak olsa da ikinci devlette de kişi kötü muameleye maruz kalacaksa sınır dışı edilmemelidir. Bkz. Levi, "Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu'nun Tartışma Yaratacak Bir Hükmü Nasıl Değişti?", s. 36.

⁶³² Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, madde 5/1-f'de "Bir kişinin usulüne aykırı surette ülkeye girmekten alıkonması veya kendisi hakkında sınır dışı etme ya da geri verme işleminin yürütölmekte olması nedeniyle usulüne uygun olarak yakalanması veya tutulması; kişi özgürlüğüne ve güvenliğine aykırılık oluşturmamaktadır. Bkz. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına ilişkin Sözleşme, s. 7, http://www.edb.adalet.gov.tr/mevzuat/Avrupa%20%C4%B0nsan%20Haklar_%C4%B1%20S%C3%B6zle%C5%9Fmesi%20.pdf (01.06.2016); Sınır dışı etmenin kişi güvenliği ile ilgili olduğu kadar yabancının ikamet ve seyahat özgürlüğü ile ilgili olduğu hakkında bkz. Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 254, 255;

Vatandaşın sınırdışı edilemeyeceği ilkesi, sınırdışı etme eylemi sırasında vatandaş olanlar için bir güvence oluşturmaktadır. Eski vatandaşların durumu ise sınırdışı etme hususunda dikkat çeken noktalardan biri olmuştur. Nitekim devletlerin vatandaşın sınır dışı edilemeyeceği prensibinin bağlayıcılığından sıyrılmak amacıyla sınırdışı edilmesi arzulanan kişiyi önce vatandaşlığından iradesi dışında mahrum bırakarak ardında sınırdışı edebilmeleri ihtimal dâhilindedir. Söz konusu endişe, 4. Protokolün hazırlık çalışmaları sırasında, vatandaşın sınırdışı edilemeyeceğini belirten hükmün ardından “Devlet, uyruğunu (vatandaşını) sınırdışı etmek amacıyla uyrukluktan (vatandaşlıktan) yoksun bırakamaz.” cümlesinin getirilmesi tartışılmıştır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesince ilke olarak benimsense de, çoğunluk, “kişileri uyrukluktan yoksun bırakan tedbirlerin meşruluğunu tartışmanın duyarlı bir nitelik taşıdığı” gerekçesiyle söz konusu kısmın metne dâhil edilmemesine karar verilmiştir⁶³³.

Sınırdışı etmenin vatandaşlık bakımından sorun teşkil ettiği bir diğer husus ise ülkede doğup büyümesine rağmen vatandaşlık kazanamamış kişilerin durumudur. Bu konu Kanada’da doğup büyümüş fakat İtalyan vatandaşı kalmış olan kişilerin sınırdışı edilmesi olayı dolayısıyla Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi’nin önüne gelmiştir. Komite bu olayda sınırdışı etmenin Sözleşmeye aykırılık oluşturmadığına hükmetmiştir.

Sınırdışı sıkça belirtildiği üzere geniş bir takdir yetkisinden kaynaklanan idari karara dayanmaktadır. Doğumla kazandığı Türk vatandaşlığından çıkma izni almak suretiyle ayrılan yabancıların Türkiye’deki haklardan Türk vatandaşları gibi yararlanmalarında öncelikli olarak gözetilen hallerden biri milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir halin bulunmamasıdır. Sınırdışı etme bir katalog olarak zaruretle uygulanmamaktadır. Mavi Kart sahiplerinin milli güvenlik ve kamu düzeni sebebiyle sınırdışı edilmeleri ise ayrıca değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır. Kanaatimizce bu durum, olası sınırdışı edilme hallerinin, Mavi Kartlılara tanınan imtiyazla çelişmesinin önüne geçmektedir.

⁶³³ Bir diğer yandan Sözleşme’nin 17. maddesi, “Hakların kötüye kullanımının yasaklanması” başlığı ile “Bu Sözleşme hükümlerinden hiçbirisi, bir devlete, topluluğa veya kişiye, Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerin yok edilmesine veya burada öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara uğratılmasına yönelik bir etkinliğe girişme ya da eylemde bulunma hakkını sağlar biçimde yorumlanamaz.” Hükmüne yer vererek bir güvence sağlamaya devam etmektedir. Bkz. Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 255-258.

3.2.1.2. Türk Hukukunda Sınırdışı Etme

Türk hukukunda sınırdışı etme ile ilgili hükümlere 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda yer verilmiştir⁶³⁴. Kanunun 52. maddesine göre yabancıların, sınır dışı etme kararıyla, menşe ülkelerine veya transit gidecekleri ülkeye ya da üçüncü bir ülkeye sınır dışı edilmeleri mümkündür. Türk Ceza Kanunu'nun 59. maddesine göre; “işlediği suç nedeniyle hapis cezasına mahkûm edilen yabancı, koşullu salıverilmeden yararlandıktan ve her halde cezasının infazı tamamlandıktan sonra, durumu, sınır dışı işlemleriyle ilgili olarak değerlendirilmek üzere derhal İçişleri Bakanlığına bildirilir”⁶³⁵.

Sınırdışı etme işlemi pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de idari karar sonucu gerçekleşir⁶³⁶. Yabancılar hakkında verilecek sınırdışı etme kararı, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün talimatı üzerine veya re’sen valiliklerce alınır⁶³⁷. Kanun düzenlemesinin takdir yetkisini kaldırmak suretiyle belirli bazı kişileri sınırdışı etmek zorunda bırakmaması ve kişiliği göz önünde bulundurmaya imkân tanıyarak yabancıların şartla salıverilmesi ya da cezasının infazının ardından kamu düzeni bakımından bir tehlike teşkil edip etmediğinin tespit edilmesi yerinde bir düzenleme olarak değerlendirilmektedir⁶³⁸.

Kural olarak yabancıların sınırdışı edilmesi; kamu düzeni, güvenliği veya sağlığı açısından tehlike oluşturması durumunda veya ülke güvenliğinin ciddi tehlike altında olması halinde gerçekleştirilir. Yabancıların ülkeye girişleri, yerleşmeleri, çalışmaları yerine getirmeleri gereken birçok idari icaplara bağlıdır. Bu hususlara

⁶³⁴ 6458 sayılı Kanun’dan önce sınırdışı etme, Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun, Pasaport Kanunu ve Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun çeşitli maddelerinde düzenlenmiştir.

⁶³⁵ Ayrıntılı bilgi hakkında bkz. Öztürk ve Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, s. 504, 505 ve Levi, “Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Tartışma Yaratacak Bir Hükmü Nasıl Değişti?”.

⁶³⁶ Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 252.

⁶³⁷ Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Sınır Dışı Etme Kararı, madde 53/2: “Karar, gerekçeleriyle birlikte hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancıya veya yasal temsilcisine ya da avukatına tebliğ edilir. Hakkında sınır dışı etme kararı alınan yabancı, bir avukat tarafından temsil edilmiyorsa kendisi veya yasal temsilcisi, kararın sonucu, itiraz usulleri ve süreleri hakkında bilgilendirilir.”, madde 53/3: “Yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatı, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde idare mahkemesine başvurabilir. Mahkemeye başvuran kişi, sınır dışı etme kararını veren makama da başvurusunu bildirir. Mahkemeye yapılan başvurular on beş gün içinde sonuçlandırılır. Mahkemenin bu konuda vermiş olduğu karar kesindir. Yabancıların rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar yabancı sınır dışı edilmez.”

⁶³⁸ Levi, “Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Tartışma Yaratacak Bir Hükmü Nasıl Değişti?”, s. 39.

aykırı davranan yabancılar hakkında sınırdışı etme kararı alınabilecektir⁶³⁹. Özetle, yabancıların “önleyici tedbir olarak sınırdışı” edilmeleri ve “idari yaptırım olarak sınırdışı” edilmeleri mümkündür⁶⁴⁰.

Tipik unsurları bakımından idari bir işlem olan sınırdışı etme işlemi, idari işlem kimliğine özgü “tek yanlılık”, “icrailik”, “hukuka uygunluk karinesinden yararlanma” gibi özellikleri bünyesinde taşımaktadır. Bunları yanında sınırdışı işlemi; yetki, şekil, konu ve maksat öğeleri yönünden idari yargı denetimine tabidir. Sınırdışı işlemine karşı açılan davalarda davacının, yürütmenin durdurulması talebinde bulunulması önünde herhangi bir hukuki engel yoktur⁶⁴¹.

Yabancı statüsünün Türkiye’de her yabancı için aynı muameleyi doğurmadığı hallerden biri de sınırdışı edilmedir. Kanun bazı yabancı gruplarını koruma amacıyla sınırdışı edilme sebeplerini sınırlamıştır. Uluslararası koruma statüsü sahipleri ve koruma için şartları taşıyan başvuru sahibi statüsündeki yabancılar, yalnızca ülke güvenliği için tehlike oluşturdıklarına dair ciddi emareler bulunduğunda veya kamu

⁶³⁹ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 125; Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Sınır Dışı Etme Kararı Alınacaklar, madde 54: (1) Aşağıda sayılan yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınır:

- a) 5237 sayılı Kanunun 59 uncu maddesi kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler
 - b) Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar
 - c) Türkiye’ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar
 - ç) Türkiye’de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar
 - d) Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar
 - e) Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler
 - f) İkamet izinleri iptal edilenler
 - g) İkamet izni bulunup da süresinin sona ermesinden itibaren kabul edilebilir gerekçesi olmadan ikamet izni süresini on günden fazla ihlal edenler
 - ğ) Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler
 - h) Türkiye’ye yasal giriş veya Türkiye’den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler
 - ı) Hakkında Türkiye’ye giriş yasağı bulunmasına rağmen Türkiye’ye geldiği tespit edilenler
 - i) Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma statüleri sona eren veya iptal edilenlerden haklarında verilen son karardan sonra bu Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye’de kalma hakkı bulunmayanlar
 - j) İkamet izni uzatma başvuruları reddedilenlerden, on gün içinde Türkiye’den çıkış yapmayanlar
- (2) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler hakkında, sadece ülke güvenliği için tehlike oluşturdıklarına dair ciddi emareler bulunduğunda veya kamu düzeni açısından tehlike oluşturan bir suçtan kesin hüküm giymeleri durumunda sınır dışı etme kararı alınabilir.”

⁶⁴⁰ Aybay, ayrıca “Ağır Hapis Cezası Gerektiren Suçun Tamamlayıcı Yaptırımı Olarak Sınırdışı Edilme”, “Cezaların İnfazı Hakkında Kanun’a Göre Sınırdışı Etme” ve “Vatandaşlığın İptalinin Sonucu Olarak Sınırdışı Etme” başlıklarına da yer vermiştir. Bkz. Aybay ve Özbek, *Yabancılar Hukuku*, s. 267-269.

⁶⁴¹ Esat Caner Yılmazoğlu, “Yabancıların Sınırdışı Edilmesinin Anayasa Mahkemesinde Yargısal Denetimi”, s. 907, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/mdergi/article/view/5000145774> (05.06.2016).

düzeni açısından tehlike oluşturan bir suçtan kesin hüküm giymeleri durumunda sınır dışı edilirler.

Sınırdışı edilmesi güçleştirilmiş olan bu grubun yanında bir de haklarında sınır dışı etme kararı alınamayacak yabancılar düzenlenmiştir. Fakat bu sınırlama belli yabancı gruplarını hedef almak yerine somut olarak sınırdışı edilme halinde kişilerin karşılaşılabilecekleri tehlikelere odaklanarak, insani endişelere dayanmaktadır. Kanunun 55. maddesine göre sınır dışı edilecek kişiler kapsamında olsalar dahi; sınır dışı edileceği ülkede ölüm cezasına, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacağı konusunda ciddi emare bulunanlar, ciddi sağlık sorunları, yaş ve hamilelik durumu nedeniyle seyahat etmesi riskli görülenler, hayati tehlike arz eden hastalıkları için tedavisi devam etmekte iken sınır dışı edileceği ülkede tedavi imkânı bulunmayanlar, mağdur destek sürecinden yararlanmakta olan insan ticareti mağdurları ve tedavileri tamamlanıncaya kadar, psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları sınır dışı edilemezler.

Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanan 28. Madde kapsamındaki kişilerin ise sınırdışı edilmeme konusunda vatandaşların sahip olduğu anayasal güvenceye sahip olduğunu söylemek güçtür. Kural olarak yabancıların ülkeden sınırdışı edilmesi; ülke güvenliğini tehdit eden veya kamu düzeni, güvenliği veya sağlığı açısından tehlike oluşturan hallerde yerine getirilir⁶⁴². Bu bağlamda haklarında sınırdışı etme kararı alınamayacak yabancılardan olmadıkları sürece, 28. madde kapsamındaki kişilerin sınırdışı edilebilmesinin önünde hukuken bir engel bulunmamaktadır.

Yabancıların sınır dışı edilemezliğinin tespiti her bir yabancı için ayrı ayrı gerçekleştirilir⁶⁴³. Yabancıların hakkında kanunda sınır dışı etme kararı alınamayacağı belirtilen hallerde kişinin sınırdışı edilmesi mümkün değildir. Bu durum yalnızca iç hukukun değil, Türkiye'nin taraf olduğu iki veya çok taraflı birçok sözleşme ile hâlihazırda kabul etmiş olduğu hallerdendir⁶⁴⁴. Fakat YUKK, m. 54/I'de belirtilen, haklarında sınırdışı etme kararı alınacak kişilerden olanlar, Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanma hükmü gereğince sınırdışı edilmekten kaçınamayacaklardır.

⁶⁴² Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 125.

⁶⁴³ Bu kişilerden, belli bir adreste ikamet etmeleri, istenilen şekil ve sürelerde bildirimde bulunmaları istenebilir.

⁶⁴⁴ Çelikel ve Öztekin Gelgel, *Yabancılar Hukuku*, s. 127.

3.2.2. Suçluların Geri Verilmesi

Değişen dünya düzeni ile birlikte devletlerin suça ve suçlulara karşı alacakları önlemler artmaktadır. Küreselleşmenin ortaya çıkardığı sonuçlardan biri de ceza hukuku alanında da devletlerin uluslararası işbirliğine daha fazla ihtiyaç duymasıdır. Devletlerin hâkimiyet tasarruflarını zorlayan bu işbirliği ihtiyacı, yabancı devletlerin ceza kanunlarındaki hukuki menfaatlerinin iç hukuk ile korunması gibi bir problemle somutlaşmaktadır⁶⁴⁵. Geri verme hem uluslararası hukuku hem de iç hukuku ilgilendiren karma bir kurum olarak karşımıza çıkar⁶⁴⁶.

Suçluların geri verilmesi; suç işledikten sonra bulunduğu ülkeden cezadan kurtulmak için kaçarak başka bir ülkede yaşamını sürdürmek isteyen kişilerin işledikleri suçların, yanlarına kalmaması düşüncesinden doğmuştur⁶⁴⁷. Suçlunun geri verilmesi, suçu nerede ve kimin işlediğine bakılmaksızın uygar toplumun zararına olan bir davranış olması dikkate alınarak “ya ver ya cezalandır” (aut dedere aut judicare) esasına dayanmaktadır⁶⁴⁸.

“Bir ülkede suç işleyip hakkında ceza soruşturması ya da kovuşturması başlatılmış veya cezasını çekmekte iken başka bir ülkeye kaçan kişilerin yargılanması veya hükmolunan cezayı çekmesi amacıyla, istem üzerine yabancı bir devlete teslimini ifade eden kuruma geri verme denir”⁶⁴⁹.

Uluslararası alanda suç ve suçlularla mücadele, uluslararası işbirliği anlaşmalarının temel alındığı bir düzlemde gerçekleşmektedir. Devletlerin kamu düzenlerinin sağlanması ve korunması amacıyla taraf oldukları adi işbirliği anlaşmaları, iç hukuk yargı organları ve kanun uygulayıcıları için vazgeçilmez bir enstrüman olarak değerlendirilmektedir⁶⁵⁰. En eski adli yardımlaşma biçimi olan suçluların geri verilmesi müessesesi 19. Yüzyıla kadar “politik nedenlere dayalı bir

⁶⁴⁵ Feridun Yenisey, “Yurt Dışında İşlenen Suçlar”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 1/6, 1986, s. 22-23.

⁶⁴⁶ Kayıhan İçel ve Süheyl Donay, *Karşılaştırılmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, İstanbul: Beta Basım, 1987, s. 202.

⁶⁴⁷ Zeki Hafizoğulları, “Suçluların Geri Verilmesi”, sy. <http://www.abchukuk.com/cezahukuku/suclularin-iyadesi.html> (02.06.2016).

⁶⁴⁸ Hafizoğulları, “Suçluların Geri Verilmesi”, sy.; Ülkü Güler, “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’na Göre Suçluların Geri Verilmesi”, *Adalet Dergisi*, 28, 2007, s. 55. http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/28.sayi/09_31_54.pdf (04.06.2016).

⁶⁴⁹ Bahri Öztürk ve Mustafa Ruhan Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 94, 95.

⁶⁵⁰ Ahmet Ulutaş, “Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2011/4, s. 180.

keyfilik işlemi” olarak görülmekte iken 19. Yüzyıl başında imzalanan iki taraflı sözleşmelerle hukuksal çerçevesine kavuşmuştur⁶⁵¹.

Bir ülkede suç işleyen kişinin hakkında soruşturma açılmadan veya açılmış olan soruşturma veya kovuşturma tamamlanmadan ya da mahkûm edildikten sonra, ülke dışına kaçması halinde hakkında soruşturma veya kovuşturma yapan devlete teslimi, suçluların geri verilmesi müessesesi ile mümkündür⁶⁵².

Anayasa’nın 38. maddesinde suçluların geri verilmesine yer verilmiştir. Buna göre; “Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere vatandaş, suç sebebiyle yabancı bir ülkeye verilemez”⁶⁵³. 5237 sayılı Türk Ceza Kanununda⁶⁵⁴ “Geri Verme” başlığı ile 18. maddede ayrıntılı biçimde düzenlenmişken 23.04.2016 tarihinde 6706 sayılı Cezaî Konularda Uluslararası Adli İş Birliği Kanunu’nun⁶⁵⁵ 36. maddesi ile hüküm yürürlükten kaldırılmıştır.

Türkiye ayrıca suçluların geri verilmesine ilişkin birçok iki taraflı ve çok taraflı anlaşma imzalamıştır⁶⁵⁶. İmzalanan sözleşmeler arasında Türkiye’nin coğrafi konumunun meydana getirdiği bir sonuç olarak en dikkat çeken “Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi” (SİDAS)’dır⁶⁵⁷.

Geri vermenin yalnızca yabancılara hasredilmiş olması, ceza hukuku ve yabancılar hukuku yönleri yarışan bir kavram olmasına yol açmaktadır. Geri verme müessesesinin temelinde, kamusal fayda ve adaletin tecellisi kaygısı yatmaktadır. Geri vermenin tamamen yargısal bir tasarruf olarak kabul edilmesi hala mümkün

⁶⁵¹ Öztürk ve Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, s. 95.

⁶⁵² Ulutaş, “Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, s. 181; “Türk hukukunda geri vermenin, sınırdışı etmeye göre öncelikli olduğuna ilişkin bir kurala yer verilmemiştir.” Bkz. Öztürk ve Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, s. 96.

⁶⁵³ Anayasa’da 22.05.2004 tarihinde 5170 sayılı Kanun’la bir değişiklik yapılarak ölüm cezası tamamen yasaklanmış ve vatandaşların suç sebebiyle yabancı ülkeye verilemeyeceği kuralına “Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın getirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere” şeklinde bir istisna getirilmiştir. Bkz. Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s. 129.

⁶⁵⁴ 26.09.2004 tarihli 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, RG. 12.10.2004-25611. Kanunun yürürlük tarihi 31.03.2005 tarihli ve 5328 sayılı kanun ile 01.06.2005 tarihine ertelenmiştir.

⁶⁵⁵ RG. 05.05.2016-29703.

⁶⁵⁶ ABD, Arnavutluk, Belçika, Gürcistan, Kazakistan, Özbekistan, Romanya, Pakistan, Bulgaristan, Çekoslovakya, Irak, İran, Suriye, Tunus, Macaristan, Avustralya, KKTC, Fas, Mısır, Hindistan, Polonya, Azerbaycan, Çin Halk Cumhuriyeti, Makedonya, Moğolistan gibi

⁶⁵⁷ 18.11.1959 tarihli ve 7376 Sayılı Kanun, RG 26.11.1959-10365, http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/sozlesmeler/coktarafli-soz/ak/turkce/024_tur.pdf (05.06.2016).

değildir. Zira geri verme henüz bir egemenlik tasarrufu olma niteliğini kaybetmemiştir⁶⁵⁸.

3.2.2.1. Vatandaşın Geri Verilmezliği

Devletler talep edilen kişinin, kendilerine vatandaşlık bağı ile bağlı olduğunu tespit ettiklerinde geri verme talebini reddetme hakkına sahiptirler. Vatandaşın geri verilmeyeceği ilkesi, suçluların geri verilmesi ilkesinin en önemli istisnasını oluşturmaktadır. İlke, geri verme ile ilgili tüm uluslararası belgelerde yerini almıştır⁶⁵⁹. Fakat buna rağmen ilkenin evrensel nitelikte olduğunu söylemek güçtür. Örneğin İngiltere ve ABD, karşılıklılık şartıyla kendi vatandaşlarının yabancı bir devlete geri verilmesini kabul etmektedirler⁶⁶⁰. Bunun gibi İsviçre vatandaşları da rızalarına bağlı olarak yabancı bir devlete geri verilebilirler. İtalyan hukukunda ise vatandaşın geri verilmesi, karşılıklılığın bulunması kaydıyla uluslararası anlaşma ile açıkça öngörülmeye bağlanmıştır⁶⁶¹.

Vatandaşın geri verilmezliği ilkesinin altında yatan ilk sebep şüphesiz yabancı makamlara ve mahkemelere duyulan güvensizliktir⁶⁶². Bunun yanında yargılananın doğal hâkiminin vatandaşı olduğu devletin hâkimi olduğunun kabul edilmesi ve devletin vatandaşlarını koruma yükümlülüğü de ilkenin etkisini arttırmaktadır⁶⁶³. Alman hukukçulara göre bu kural kişinin ikamet hakkından gelir. Suçlunun cezalandırılması için en uygun yargılama, ait olduğu sosyal ortamında, bir

⁶⁵⁸ Kayıhan İçel, “Suçluların Geri Verilmesi Üzerinde Bir İnceleme”, s. 693, www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/download/1023004688/1023004279 (05.06.2016).

⁶⁵⁹ Bu kuralın ilk defa Fransa ile Hollanda arasında 1736’da yapılan bir anlaşma ile milli bir siyaset gereği kabul edilmesinin ardından 1830 Fransız anayasasında ve 1834’te Fransa ile Belçika arasında yer alması ile uygulamada yerleştiği gözlemlenmiştir. Bkz. Mustafa Cin, “Suçluların Geri Verilmesi ve Türk Hukuku”, (*Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s. 111, 112; Geri vermenin tarihi gelişimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ulutaş, “Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, s. 187.

⁶⁶⁰ İngiltere’de sırf mülkîlik prensibinin uygulaması, vatandaşın yabancı ülkede işlediği suçlardan dolayı cezasız kalması tehlikesinin önüne geçmek amacıyla kabul edilmiştir. Bkz. Sulhi Dönmezer ve Sahir Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım-Cilt III)*, İstanbul: Beta Basım, 1994, s. 449.

⁶⁶¹ Dönmezer ve Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım-Cilt III)*, s. 449.

Ulutaş, “Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, s. 187.

⁶⁶² Mehmet Emin Artuk, Ahmet Gökçen ve Ahmet Caner Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2009, s. 1087.

⁶⁶³ “Bir Fransız’ın yabancı bir ülke mahkemesi karşısında yargılanması, övünülmesi gereken bir milliyet duygusunu harekete geçirir ve isyan ettirir.” Bkz. Dönmezer ve Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım-Cilt III)*, s. 450.

başka deyişle vatandaşı olduğu devlette gerçekleşir⁶⁶⁴. Cezanın suça değil suçluya verilmesinden hareketle, suçlunun kişiliği ve onu suça iten nedenlerin tahlili daha gerçekçi bir şekilde göz önünde bulundurulabilecektir. Bir diğer yandan yabancı bir dilin kullanıldığı yargılamanın tam olarak adil olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ayrıca hâkimin taraf tutabileceği ve devletler arasındaki ilişkilerin zamanla değişmesinin işbirliğini etkileyeceği ihtimalleri de ileri sürülmüştür⁶⁶⁵.

Bir diğer görüşe göre ise tarihsel niteliklere dayanan bu geri verme engelinin muhafaza edilmesinde haklı bir yön kalmamıştır. En iyi delillerin suç mahallinde mevcut olması bakımından yargılamanın vatandaşlık bağı bulunan devlette yapılması sorun teşkil etmektedir⁶⁶⁶. Fakat bu görüşe göre de ceza kovuşturması nedeniyle başka bir ülkeye gönderilen vatandaşın mahkûm edilmesi halinde, suç politikası nedeniyle cezasını vatandaşı olduğu ülkede çekmesi, açık bir gereksinimdir. Buna göre devlet, vatandaşını ceza kovuşturması amacıyla geri verirken; cezanın yerine getirilmesi amacıyla kendisine gönderilmesini isteyebilmelidir⁶⁶⁷.

Bir diğer yandan bu kişilerin çoğu zaman suç işledikleri devletlerle ilişkilerinin vatandaşlık bağı ile bağlı bulundukları devletten daha sıkı olduğu gözlemlenmektedir. Vatandaşı olduğu devlete sosyal açıdan yabancı bir kişinin vatandaşlık sebebiyle geri verilmemesi himaye ödevine dayandırılmamalıdır. Bu bağlamda devletin ödevinin himayeye layık, dürüst vatandaşlarını korumak olduğu belirtilmiştir⁶⁶⁸.

Vatandaşın geri verilmezliği hususunda bir diğer sorun ise vatandaşlığın tayin zamanıdır. Bir görüşe göre suçun işlendiği andaki, vatandaşlık esas alınmalıdır. Geri vermeden kurtulma amacıyla olan suçlu kaçtığı devletin vatandaşlığını alabileceğinden failin iradesi ile yaptığı bu değişikliğe itibar edilmemelidir⁶⁶⁹. Diğer

⁶⁶⁴ Dönmezer ve Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım-Cilt III)*, s. 450, dn. 113.

⁶⁶⁵ Ayhan Önder, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, İstanbul: Beta Basım, 1991, s. 290.

⁶⁶⁶ Devletler Hukuku Enstitüsünün 1880 Oxford toplantısında verdiği kararın 6. maddesinde şu esas tespit edilmiştir: “Mevzuatı benzer esaslara dayanan ve adli müesseseleri bakımından ilişkilerinde karşılıklı güven bulunması gereken ülkeler arasında, vatandaşın iadesi adaletin iyi bir şekilde dağıtılmasını sağlamak hususunda bir araçtır. Çünkü suçun işlendiği yer (Forum delicti commissi) hâkiminin, mümkün olduğu sürece yargılamayı yapması gerekir.” Bunu gibi Brüksel Milletlerarası Tenfiz Kongresinde ve Ceza Hukukunun Birleştirilmesi 1935 Kopenhag Konferansında da vatandaşın iadesi lehine karar verilmiştir Bkz. Dönmezer ve Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım-Cilt III)*, s. 452, 453.

⁶⁶⁷ Öztürk ve Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, s. 109.

⁶⁶⁸ Artuk, Gökçen ve Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 1087.

⁶⁶⁹ Suç işlendikten sonra kazanılan vatandaşlığın öncelikle dikkate alınmaması gerektiği görüşü, devletlerin çoğunluğunun uygulaması ile zıtlık teşkil eder. Bkz. Coşkun Necmi Savaş, “Suçluların Geri Verilmesi”, (*Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,

bir görüş ise failin vatandaşlığını hangi tarihte kazandığı bir önem arz etmeksizin teslim tarihindeki vatandaşlığının göz önüne alınacağını ileri sürmektedir⁶⁷⁰. SİDAS'ta vatandaşlığın tayin zamanı olarak karar tarihi esas alınmıştır. Buna karşılık, Sözleşmeye göre, karar tarihi ile teslim için kararlaştırılan tarih arasında kişinin talep edilen devletin vatandaşlığına geçtiği bir değişim gerçekleşirse talep edilen devletin şahsı geri vermeme hakkı doğacaktır.

Bir diğer yandan eğer SİDAS açısından, vatandaşın gerçekliği ilkesinin suçluların geri verilmesi itibarıyla gerilediği gözlemlenmektedir. Nitekim sözleşme gerçek ve etkili vatandaşlığa önem atfetmemiştir⁶⁷¹. SİDAS'a göre; "her akit taraf vatandaşını iade etmemek hakkını haiz olacaktır".

Sözleşme, vatandaşın geri verilmemesinin doğuracağı sakıncaları bertaraf etmek adına "iade et ya da yargıla" prensibini benimsemiştir. Sözleşmeye taraf devlet bakımından şartları mevcut ise geri vermediği vatandaşını kovuşturulmak üzere yetkili makamlara iletmek ve yapılan işlemlerin sonuçlarını talep eden devlete bildirmek bir yükümlülük haline gelmiştir⁶⁷².

Türk hukukunda kural olarak vatandaşın geri verilmeyeceği ilkesi kabul edilmekle birlikte 2004 yılında Anayasa'da yapılan değişikliklerle geri verilmezlik kuralına bir istisna getirilmiştir. Aynı düzenleme uyumlu biçimde Türk Ceza Kanunu'nda da yerini almıştır. Değişiklikten sonra "Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın getirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere" vatandaşın suç sebebi ile yabancı bir ülkeye verilmesi engellenmektedir. Vatandaşın geri verilmezliğinin istisnasız uygulanmasından vazgeçilmesine rağmen kanunun ifade tarzının yalnızca yabancıların geri verilebileceğine ilişkin düzenlemesinden vazgeçilmesi gerektiği ileri sürülmektedir⁶⁷³.

3.2.2.2. Çok Vatandaşlık ve Vatansızlık Hallerinde Geri Verme

Geri verme açısından kabul edilen ilkeye göre kişinin talep edilen devlet vatandaşlığına sahip olmaması halinde hangi devletin vatandaşlığına sahip olduğu

2013), s. 80; "(...) davranışı samimi olmadığından sonraki vatandaşlığın göz önüne alınmaması ve bu kişinin geri verilmemesi gerekir." Bkz. Cin, "Suçluların Geri Verilmesi ve Türk Hukuku", s. 119.

⁶⁷⁰ Ulutaş, "Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", s. 190.

⁶⁷¹ Gülin Güngör, "Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 19-20, 1999-2000, s. 365.

⁶⁷² Dönmezer ve Erman, *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım-Cilt III)*, s. 453.

⁶⁷³ Ulutaş, "Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", s. 196-198.

kural olarak önemsizdir. Bu kurala göre vatansız kişiler de çok vatandaşlığından biri talep edilen devlet vatandaşlığı olmayanlar da yabancı muamelesine tabidirler. Geri verilmeyecek olan vatandaşdır. Yabancıyı tabiiyetini belirlemeye gerek olmaksızın her yabancı için geri verme yükümlülüğü vardır⁶⁷⁴.

Birden çok vatandaşlığından biri, talep edilen devlet vatandaşlığı olan hallerde ise yabancı vatandaşlık dikkate alınmaksızın kişinin vatandaş olduğu kabul edilmektedir. Bu durumda kişi vatandaşın geri verilmezliği ilkesinden yararlanacaktır⁶⁷⁵. Bu durum Türk hukukunda çok vatandaşlıklardan birinin Türk vatandaşlığı olması halinde esas alınacak vatandaşlığın Türk vatandaşlığı olacağına işaret eden kanunlar ihtilafı kuralı ile uyum arz etmektedir.

SİDAS, vatandaşlığın tayinini devletlerin iç hukuklarına bırakmıştır⁶⁷⁶.

3.2.2.3. Eski Türk Vatandaşlarının Geri Verilmesi

Ulusal devletler, diğer devletle ilişkisini esas alarak yabancılar arasında ayrım yapabilirler. Bu durumun örnekleri, çoğu zaman devletlerin ülkelerinde uzun süredir ikamet eden yabancılara, kısa süreli olarak ülkede bulunan yabancılardan daha fazla hak vermelerinden gözlemlenebilir. Bu ayrım olumlu ya da olumsuz biçimde ortaya çıkabilmektedir. Örneğin İngiliz hukukunda İngiltere'nin savaş halinde bulunduğu devletlerin vatandaşları “düşman yabancı” sayılmakta ve olumsuz işlemlere tabi kılınmaları öngörülmektedir. Bir başka örnek olarak, ABD’de sürekli mukim olması öngörülen yabancılara çalışma hakkının verilmesi gösterilebilir. Türk hukukunda ise bu açıdan özellikle ayrıcalıklı kabul edilebilecek iki kategori zikredilebilir. Bu iki kategori de yabancı statüsünde olmakla birlikte Türk hukukunda imtiyaz tanınmış olan Türk soylu yabancılar ve doğumla Türk vatandaşı olduğu halde çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılan kişilerdir.

⁶⁷⁴ Cin, “Suçluların Geri Verilmesi ve Türk Hukuku”, s. 120.

⁶⁷⁵ Artuk, Gökçen ve Yenidünya, *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, s. 1089; İçel, “Suçluların Geri Verilmesi Üzerinde Bir İnceleme”, s. 715; Hem talep eden devletin hem de talep edilen devletin vatandaşı olan kişiler hakkında geri verme talebi kabul edilmeyecektir. Hatta, devletin izni olmaksızın yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişi de geri vermeden çekinilecek kişilerdendir. Bkz. Cin, “Suçluların Geri Verilmesi ve Türk Hukuku”, s. 120, 121.

⁶⁷⁶ Akit devletler, bu sözleşme kapsamında, “vatandaş” ibaresine kimleri dâhil ettiklerini imza, onay veya katılma belgesinin tevdii sırasında yapacakları bir bildirim ile açıklayabilirler. Bkz. Güngör, “Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SİDAS)”, s. 363; bu durum özellikle birden fazla vatandaşlık kavramına iç hukukunda yer veren devletler bakımından önem arz etmektedir. Bkz. Ulutaş, “Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, s. 192.

Doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılanların Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanmalarının bir temel ilke olduğu belirtilerek, yararlanılamayacak haklar Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 28. maddesinde tahdidi olarak belirtilmiştir. Kanunun ifadesinde Mavi Kart sahiplerinin yararlanamayacakları haklar katalog biçiminde belirtilmiştir. Bu sınırlamalar içinde yer almayan “geri verilmeme” halinin, eski Türk vatandaşı, imtiyazlı yabancılar için geçerli olup olmadığı irdelenmelidir.

Doktrinde bu soruya olumlu yanıt vermek suretiyle 403 sayılı mülga Kanun'un 29. maddesinde “gibi” sözcüğünün kullanılmasından ve kanunun meydana getirilme amacından yola çıkarak, Mavi Kart sahiplerinin Türk vatandaşlarının yararlandığı haklardan aynen yararlanmaları gerektiği düşüncesi dile getirilmiştir⁶⁷⁷. Fakat bu görüşü kabul etmek için 28. Madde kapsamında olanların Türk vatandaşlığında çıkmış olduklarını göz ardı etmek gerekir.

Çıkma izni alanların “vatandaşlığın verilmezliği” ilkesinden yararlandırılması mümkün değildir. Zira, ilkedden yararlanabilmek için devletle kişi arasında vatandaşlık bağının bulunması gerekir. TCK m. 6/1-b bendine göre, “fiilin işlendiği sıradaki Türk vatandaşlığı” dikkate alındığında, fiili işlediği sırada Türk vatandaşı olan kişinin sonradan herhangi bir sebeple Türk vatandaşlığını yitirmesi halinde geri verilmesinde bir engel bulunmamaktadır⁶⁷⁸. Oysa bahsi geçen kişiler yabancı statüsündedirler. Bir başka deyişle vatandaşlıktan çıkan, vatandaş değildir. Vatandaş olmadıkları halde bu kişiler hakkında bu çeşit bir istisna düzenlenmesi birçok sakıncaya yol açabilecektir.

Öncelikle Türk vatandaşlığından gittikleri ülkelerin vatandaşlığını kazanmak amacı ile ayrılan kişilerin Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlandırılmalarının sebebi, bulundukları ülkelerdeki kazanımların korumasını sağlamak ve Türkiye ile bağlarının kopmasına engel olmaktır. Bir taraftan kişilerin entegre olmasını sağlamak adına gözetilen bir devlet politikası varken bir diğer yandan bir suç işlendiğinde

⁶⁷⁷ Turhan, “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)”, s. 57.

⁶⁷⁸ Akla gelebilecek bir diğer sorun olarak fiilin işlendiği sırada yabancı vatandaşlığı bulunduğu halde geri verme talebi sırasında Türk vatandaşlığına geçmiş bulunan kişilerin geri verilip verilemeyeceğidir. Bu durumda Anayasa'nın 38. maddesinde yer alan hüküm gereği vatandaş teslim edilemeyecektir. Fakat bu halde kimi zaman Türkiye’de kovuşturma mümkün olamamakta ve suçun cezasız kalması sonucuna yol açmaktadır. Bkz. Öztürk ve Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, s. 110.

suçlunun bir nevi korunmasına yol açacak bir istisna inşa edilerek Türkiye'ye sığınmanın mümkün kılınması, bu hususta gözetilen hedeflerle çelişmektedir⁶⁷⁹.

Hükmün infazının, ilgilinin ailesi ve sosyal bağlarının yoğun olarak bulunduğu bir yerde gerçekleştirilmesi, kendisinin sosyal açıdan ıslahı bakımından gerekli görülen olgulardan biridir. Suç işleyene dek gittiği ve yerleştiği yer kendisine uygun gelen ve bulunduğu yerin vatandaşlığını alması hedeflenen kişinin suç işleminin ardından eskiden vatandaşı olduğu Türkiye'ye dönerek kendisi için öngörülen yaptırımdan kurtulması adalet anlayışına uygun değildir.

Bir örnek olarak; Türk vatandaşlığından çıkarak Alman vatandaşlığını kazanmış olan kişi, Almanya'da işlediği suçu nedeniyle, geldiği Türkiye'den geri verilmesi talep edildiğinde eski Türk vatandaşı olması sebebiyle geri verilmemesi gerektiği gerekçesi ile savunulmuştur. Öncelikle mülteci statüsü için yaptığı başvuru Türkiye açısından kendisine bu statünün verilmesine imkân bulunmadığından reddedilen ilgili hakkında Karlsruhe Yüksek Federal Mahkemesi tarafından soruşturma başlatılmış ve Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığınca emniyet müdürlüklerine verilen talimatlarla yakalanmıştır. Kişinin durumunu netleştirmek adına Mavi Kart hamili olup olmadığı ve Mavi Kart hamillerinin Anayasa'nın 23. maddesinde yer verilen Türk vatandaşlarının sınırdışı edilmemesi ve geri verilmemesi güvenceleri altında bulunup bulunmadığı hakkında Adalet Bakanlığı'ndan görüşlerini bildirmesi istenilmiştir. Adalet Bakanlığı tarafından; "Anayasanın 38 inci maddesi ile TCK'nın 18. maddesinin 2 inci fıkrasında Uluslararası Ceza Divanına taraf olmanın gerektirdiği yükümlülükler hariç olmak üzere, Türk vatandaşının yabancı bir ülkeye iade edilemeyeceğinin öngörüldüğü, söz konusu düzenlemenin yalnızca Türk vatandaşlığına sahip olanları kapsadığı, Türk vatandaşları ile aynı haklara sahip şahısların bu kapsamda mütalaa edilemeyeceği" ifade edilmiştir⁶⁸⁰.

⁶⁷⁹ Ulutaş, "Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi", s. 204; "Bir devlet başka bir devletin yargılayacağı veya cezasını infaz edeceği suçluya sığınak olmamalıdır. Devletlerin karşılıklı çıkarları ve adaletin gerekleri böyle bir kuruma yer verilmesini zorunlu kılmaktadır." Öztürk ve Erdem, *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, s. 95.

⁶⁸⁰ "Bu sırada A.S. hakkında geri verme süreci devam etmiş ve yargılamayı yapan Konya 2. Ağır Ceza Mahkemesi 17.12.2007 tarihli kararı ile A.S.'nin geri verilmek istemediği ve Türkiye'de kalmak istediğini belirtmesi karşısında geri verme talebinin kabul edilebilir olduğuna karar vermiştir. Temyiz edilen karar Yargıtay 9. Ceza Dairesi'nin 10.07.2008 tarihli kararı ile onanarak kesinleşmiştir. Kararın kesinleşmesinin ardından Almanya'ya geri verilmesini istediğini belirten A.S. hakkında süreç devam etmiş ve 13.10.2008 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile A.S.'nin Almanya'ya geri verilmesine karar

3.3. Yeniden Türk Vatandaşlığının Kazanılması

Yeniden Türk vatandaşlığının kazanılması genel yolla Türk vatandaşlığının kazanılması müessesesinden farklılık arz eder. Zira telsikte, daha önce hiç sahip olunmamış bir vatandaşlığın kazanılması söz konusudur. Oysa Türk Vatandaşlığı Kanunu, önceden Türk vatandaşlığına sahip olmuş ve bu vatandaşlıktan çeşitli sebeplerle ayrılmış olan kişilerin tekrar Türk vatandaşı olmalarını kolaylaştıran yollar düzenlemiştir⁶⁸¹.

Eski Türk vatandaşı yabancılara tekrar Türk vatandaşlığını kazanabilmelerinde aranan tek ortak şart “milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir halin bulunmaması” şartıdır. Kişinin vatandaşlığa alınmasında milli güvenliğe ilişkin bir engeli olup olmadığı Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından yapılacak bir arşiv araştırması sonucunda ortaya çıkarılacaktır⁶⁸².

Kanun koyucu yetkili makam kararı ile kazanmalarda genel olarak “milli güvenlik” ve “kamu düzeni” ni birlikte aradığı halde yeniden kazanma da kamu düzenine yer verilmemiştir. Meclis görüşmeleri sırasında bu farklılığın giderilmesi için verilen değişiklik önerisi reddedilmiştir. İçişleri Bakanı tarafından verilen cevapta Türk vatandaşlığını yeniden kazanmalarda kamu düzeni şartının aranmasına gerek olmadığı, milli güvenliğe aykırı olmamanın yeterli olacağı ifade edilmiştir⁶⁸³. Fakat kanunda meydana getirilen bu kavramsal farklılığın içerik farklılığı oluşturmayacağı ifade edilmektedir. Nitekim her iki kavramın içeriği de belirsizdir. Kavramları somutlaştırma ve içeriğini tespit etme yetkisi karar makamında olduğundan kamu düzeni kavramına metinde yer verilmemesi bir eksikliğe yol açmamaktadır⁶⁸⁴.

verilmiştir.” Ayrıntılı bilgi için bkz. Ulutaş, “Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, s. 205-207.

⁶⁸¹ Yeniden vatandaşlığa alınma müessesesi başka hukuklarda da yer almıştır. Örneğin İsviçre hukukunda yeniden vatandaşlığa alınmak için, kanunda tespit edilen kişi gruplarından olma, İsviçre ile bağlılığını devam ettiriyor olma, yeniden vatandaşlığa alınmaya layık olmayan kişilerden olmama ve İsviçre’nin iç ve dış güvenliği açısından tehlike teşkil etmeme şartları aranmaktadır. Alman hukukunda ise kişinin fiil ehliyetine sahip olmasının yanında Yabancılar Kanunu’na göre sınırdışı etme sebeplerini taşıyor olması gerekir. Bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 79.

⁶⁸² Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 35/3: “Kanunun 13 üncü, 14 üncü ve 43 üncü maddelerine göre yeniden Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen kişinin milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir halinin bulunup bulunmadığının tespiti için Emniyet Genel Müdürlüğünden arşiv araştırması istenir.”

⁶⁸³ Bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Dergisi, 95’inci Birleşim, 28.05. 2009, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanak/donem23/yil3/ham/b09501h.htm> (01.06.2016)

⁶⁸⁴ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 81.

Kanun koyucunun yeniden kazanma konusunda telsikten farklı olarak Bakanlar Kurulu'na vermediği bir yetki de mevcut vatandaşlığından ayrılmanın şart olarak öngörülmesi hususudur. Gerekli görülen hallerde, Bakanlar Kurulu'na mukabele-i bilmisil tedbiri uygulayabilme yetkisi veren bu düzenleme de somut olayın özellikleri dikkate alınmaksızın genel anlamda hangi devlet vatandaşlarından mevcut vatandaşlıklarını terk etmelerinin isteneceği tespit edilecektir⁶⁸⁵. Genel yolla Türk vatandaşlığına alınma söz konusu olduğunda aranan şartlara ek olarak, takdire bağlı getirilen bu şart yeniden kazanma konusunda yer bulamamıştır.

3.3.1. İkamet Şartına Bağlı Olarak Yeniden Türk Vatandaşlığını Kazanma

Kanun koyucu yeniden Türk vatandaşlığına alınacak kişileri daha önce sahip oldukları Türk vatandaşlığını kaybetme nedenlerine göre sınıflandırmıştır. Türk Vatandaşlığı Kanunu, yeniden Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen kişileri ikamet şartına bağlı olanlar ve olmayanlar ayrımı ile düzenlemiştir. Türk vatandaşlığını kaybederken vatandaşlıktan doğan yükümlülüklerini ihlal ettiği kabul edilen kişi grupları için ayrıca Türkiye'de ikamet etmiş olma şartı getirilmiştir⁶⁸⁶.

Türk vatandaşlığının ikamet şartına bağlı olarak yeniden kazanılması, 29. madde uyarınca Türk vatandaşlığı kaybettirilenlere ve seçme hakkını kullanmak suretiyle 34. madde uyarınca Türk vatandaşlığını kaybedenlere tanınmış bir kolaylıktır.

Yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da bu görevi bırakmaları kendilerine yurt dışında dış temsilcilikler, yurt içinde ise mülki idare amirleri tarafından bildirilmesine rağmen, üç aydan az olmamak üzere verilecek uygun bir süre içerisinde kendi istekleri ile bu görevi bırakmayanlar, Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Bakanlar Kurulunun izni olmaksızın kendi istekleriyle çalışmaya devam edenler ve izin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapanların söz konusu eylemleri resmi makamlarca tespit edildiğinde sahip oldukları Türk vatandaşlığı, İçişleri Bakanlığı'nın teklifi ve Bakanlar Kurulu kararı ile

⁶⁸⁵ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 73.

⁶⁸⁶ TVK, m. 14, Gerekçe: "Vatandaşlık, karşılıklı hak ve yükümlülüklerin varlığı ile birlikte duygu bağlantısını da temel alan hukuki bir bağlıdır. Madde ile; vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemlerde bulunan ve bu nedenle Bakanlar Kurulunca Türk vatandaşlığı kaybettirilenler ile Kanunun 34 üncü maddesi uyarınca seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin, kamu düzeni ve milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak ve Türkiye'de üç yıl ikamet etmek şartıyla Türk vatandaşlığını kazanabileceği öngörülmektedir."

kaybettirilebilir. Haklarında kaybettirme kararı verilen yabancılar, Türkiye’de üç yıllık ikamet şartını yerine getirmelerinin ardından, milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir halleri bulunmadıkça Türk vatandaşlığını Bakanlar Kurulu kararı ile yeniden kazanabilirler.

Kanunun 34. maddesi⁶⁸⁷ uyarınca seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybetmiş olan yabancılar da Türkiye’de üç yıl ikamet etmek şartıyla Türk vatandaşlığını yeniden kazanabilirler.

Türk vatandaşlığını ikamet yolu ile yeniden kazanacak olan yabancılar arasında üç yıllık ikamet şartının hangi zaman içinde gerçekleşmesi gerektiği kanunda açıkça belirtilmemiştir. Bir görüşe göre, üç yıllık ikamet şartından anlaşılacak olanın başvurudan geriye doğru Türkiye’de ikamet etmiş olmak mı yoksa herhangi bir zaman aralığında Türkiye’de üç yıl ikamet etmiş olmak mı olduğu konusunda açıklık olmadığından madde metninden hareket edildiğinde ise herhangi bir zamanda üç yıllık ikamet yeterli kabul edilmelidir⁶⁸⁸. Bir diğer yandan Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 23. maddesinin g bendinde “Kanunun 14 üncü maddesi uyarınca Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak isteyen kişinin, başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye’de kesintisiz olarak üç yıl ikamet ettiğine dair ...” ifadesi yer almaktadır⁶⁸⁹.

İkamet ve sürelerin hesaplanması ise takip eden 15. maddede belirtilmiştir. Buna göre, bir yabancı için ikamet, Türk kanunlarına uygun olarak Türkiye’de

⁶⁸⁷ 5901 sayılı TVK, Türk Vatandaşlığının Seçme Hakkı İle Kaybı, m. 34’e göre; ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde Türk vatandaşlığından ayrılacak kişiler beş bent halinde belirtilmiştir. Aşağıdaki hükümler gereğince vatandaşlığını seçme hakkı ile kaybedebilecek ilgili, vatansız kalacak ise seçme hakkının kullanılamayacağı düzenlenmiştir. Maddeye göre:

a) Ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle doğumla Türk vatandaşı olanlardan yabancı ana veya babanın vatandaşlığını doğumla veya sonradan kazananlar.
b) Ana ya da babadan dolayı soy bağı nedeniyle Türk vatandaşı olanlardan doğum yeri esasına göre yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar.
c) Evlat edinilme yoluyla Türk vatandaşlığını kazananlar.
ç) Doğum yeri esasına göre Türk vatandaşı oldukları halde, sonradan yabancı ana veya babasının vatandaşlığını kazananlar.
d) Herhangi bir şekilde Türk vatandaşlığını kazanmış ana veya babaya bağlı olarak Türk vatandaşlığını kazananlar.

Türk vatandaşlığını seçme hakkını kullanarak kaybedebilirler.

⁶⁸⁸ Nomer, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 95; Karşı görüş hakkında, “Müracaat tarihinden geriye doğru Türkiye’de üç yıl ikamet etmiş olmak” bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 83 ve Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 116.

⁶⁸⁹ İl emniyet müdürlüğünden alınan yurda giriş ve çıkış tarihlerini gösteren belge ve başvuru tarihinden ileriye doğru vatandaşlık işlemlerinin sonuçlandırılmasına yetecek süreli ikamet tezkeresinin alınmasında yer verilen “yetecek süre”, uygulamada altı ay olarak kabul edilmektedir. Bkz. Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması Başvuru Formu (VAT-5), http://www.nvi.gov.tr/Mevzuat,5901_Formlar.html (05.06.2016)

oturmaktır. Türk vatandaşlığını kazanma talebinde bulunan bir yabancı başvuru için aranan ikamet süresi içinde toplam altı ayı geçmemek üzere Türkiye dışında bulunabilir. Türkiye dışında geçirilen süreler, Kanunda öngörülen ikamet süreleri içinde değerlendirilir.

Hükümde bahsedilen kanunlar esas itibarıyla Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile Pasaport Kanunu'dur. Yabancıların Türkiye'ye giriş yapma ve oturmaları hakkındaki esaslar bu kanunlara göre belirlenecektir. Bir görüşe göre genel olarak Türk vatandaşlığına alınmadan farklı olarak kanun koyucu ikamet kesintisiz olmasından bahsetmediğinden ikamet tezkeresinin alınmasından sonra kişinin yurt dışına çıkması ikamet süresini kesmeyecektir⁶⁹⁰. Fakat doktrinde ikamet kural olarak kesintisiz olduğu da belirtilmektedir. Kanunun 14. maddesinde yer almayan bu hususun Uygulama yönetmeliği madde 23/1-g'de düzenlenmiş olduğu ve Kanunun 15. maddesinde kabul edilen esnekliğin varlığının ikamet kural olarak kesintisiz olması gerektiğine üstü kapalı işaret ettiği ifade edilmektedir⁶⁹¹.

3.2.2. İkamet Şartına Bağlı Olmaksızın Yeniden Türk Vatandaşlığını Kazanma

Türk vatandaşlığını yeniden kazanmanın ikamet şartına bağlanmadığı ve yalnızca milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek halin bulunmaması şartının arandığı kişiler 13. maddede iki grup halinde belirtilmiştir. Buna göre; çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybedenlerden Kanunun 21. maddesinde öngörülen süre içerisinde seçme hakkını kullanmayanlar, herhangi bir ikamet şartına bağlı tutulmaksızın İçişleri Bakanlığının kararı ile Türk vatandaşlığını yeniden kazanabileceklerdir.

“Türkiye’de ikamet süresine bakılmaksızın” yeniden kazanmadan bahsedilmesinde, ilgilinin Türkiye’de ikamet edip etmediğinin önem taşımadığını vurgulamak amacı bulunduğu ifade edilmektedir. Türk vatandaşlığını kazanma başvuruları yurt içinden ve yurt dışından yapılabilecektir. Bu minvalde 13. veya 43.

⁶⁹⁰ Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 84.

⁶⁹¹ Başvuru sahibinin ülke dışında geçirdiği toplam süre altı ayı aşmamışsa bu kesinti işlemiş olan ikamet süresini geçersiz kılmadığı gibi, ikamet süresinden de indirilmemektedir. Yurt dışında geçirilen toplam sürenin altı ayı aşması halinde ise ikamet süresi kesilir. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 116.

madde kapsamında yeniden Türk vatandaşlığını kazanma amacı ile başvuran ilgiliden istenen belgeler arasında ikamet izin belgesine yer verilmemiştir⁶⁹².

5901 sayılı Kanunun 43. maddesinde ayrıca Türkiye'de ikamet etme şartı aranmaksızın Bakanlar Kurulu kararı ile yeniden Türk vatandaşlığına alınabilecek gruplara yer verilmiştir. Mülga 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 25. maddesinin a, ç, d ve e bentleri uyarınca Türk vatandaşlığını kaybetmiş olan kişilerin başvurmaları halinde, millî güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak kaydıyla, ikamet şartı aranmaksızın Türk vatandaşlığına alınmaları mümkündür. .

403 sayılı Kanun döneminde izin almaksızın kendi istekleriyle yabancı bir devlet vatandaşlığını kazananlar, yurt dışında bulunup da muvazzaf askerlik görevini yapmak veya Türkiye'de savaş ilanı üzerine, yurt dışında bulunup da, yurt savunmasına katılmak için yetkili kılınmış makamlar tarafından usulen yapılacak çağrıya mazeretsiz olarak üç ay içinde icabet etmeyenler, sevk sırasında veya kıtalarına katıldıktan sonra yurt dışına kaçıp da kanuni süre içinde dönmeyenler ve Silahlı Kuvvetler mensupları ile askerlik görevini yapmakta olanlardan görev, izin, hava değişimi veya tedavi için yurt dışında bulunup da süresi bittiği halde mazeretsiz olarak üç ay içinde geri dönmeyenler hakkında Bakanlar Kurulu tarafından verilen kaybettirme kararı ile Türk vatandaşlığından çıkanlar ikamet şartsız Türk vatandaşlığına yeniden alınabileceklerdir⁶⁹³. Bu gruba dâhil olan kişiler bakımından

⁶⁹² Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılmasında Başvuru İçin Gerekli Belgeler ve Yapılacak İşlemler, m. 23: “(1) Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak isteyen kişi adına müracaat makamlarınca aşağıda belirtilen belgelerden oluşan dosya düzenlenir ve Bakanlığa gönderilir:

- a) İsteği belirten form dilekçe.
- b) Müracaat makamlarınca sistemden alınan nüfus kayıt örneği.
- c) Kişinin hangi devlet vatandaşı olduğunu gösteren pasaport veya benzeri belge, vatansız ise temininin mümkün olması halinde buna ilişkin belge.
- ç) Medenî hal belgesi.
- d) Kişi Türk vatandaşlığını kaybettikten sonra varsa medenî halinde meydana gelen değişikliklere ilişkin belge.
- e) Evli ise eş ve çocuklarının aile bağı gösteren nüfus kayıt örneği veya benzeri belge.
- f) Türk vatandaşlığını kaybettikten sonra kişinin kimlik bilgilerinde değişiklik olmuş ise bunu gösteren belge.
- g) Kanunun 14 üncü maddesi uyarınca Türk vatandaşlığını yeniden kazanmak isteyen kişinin, başvuru tarihinden geriye doğru Türkiye’de kesintisiz olarak üç yıl ikamet ettiğine dair il emniyet müdürlüğünden alınan yurda giriş ve çıkış tarihlerini gösteren belge ve başvuru tarihinden ileriye doğru vatandaşlık işlemlerinin sonuçlandırılmasına yetecek süreli ikamet tezkeresi.
- ğ) Hizmet bedelinin Maliye vizesine yatırıldığı gösteren makbuz.”

⁶⁹³ TVK m. 43 ve 11 arasında bağlantı bulunup bulunmadığı hususunda tereddüde yol açabilecek bir düzenleme olarak zaten aranmayan bir şartın aranmadığının bildirilmesi eleştirilmiştir. Genel olarak

yalnızca milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek halin bulunmaması aranacaktır. Bu düzenlemenin temelinde, 403 sayılı Kanun'da kaybettirme sebebi olarak düzenlenen hususlara 5901 sayılı Kanun'da "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler" olarak yer verilmemiş olmasıdır.

43. madde kapsamında ikamet şartsız Türk vatandaşlığına alınma kararını vermeye yetkili makam Bakanlar Kurulu'dur. Kanunda aranan bir şart olmamakla birlikte Uygulama Yönetmeliği'nin 35. maddesinin 8. bendinde ayrıca İçişleri Bakanlığı'nın teklifinin arandığına işaret edilmektedir⁶⁹⁴. 13. madde kapsamında verilen ikametsiz yeniden kazanma ise İçişleri Bakanlığı'nın kararı ile gerçekleşmektedir. Tekrar belirtilmelidir ki kanuni şartları taşıyor olmak kişiye vatandaşlık kazanmak bakımından mutlak bir hak vermemektedir. Yetkili makamın takdir yetkisi bulunduğu hatırdan çıkarılmamalıdır⁶⁹⁵.

3.2.2.1. Çıkma İzniyle Ayrılan Yabancıların Yeniden Türk Vatandaşlığını Kazanması

Türk vatandaşlığından çıkmaları, bulundukları yabancı ülkelerin vatandaşlıklarını kazanmaları adına kolaylaştırılmış olan eski Türk vatandaşlarının Türk vatandaşlığını yeniden kazanmayı arzu ettiklerinde yine kolaylaştırılmış bir yol takip etmeleri hedeflenmiştir. Böylece mevcut vatandaşlığından ayrılmanın bir şart olarak ileri sürüldüğü yabancı vatandaşlığı kazanma sürecinde, Türkiye'deki haklardan yararlanmak adına, hak kayıpları azaltılmaya çalışılan Mavi Kart sahiplerinin tekrar vatandaşlığı kazanmalarının diğer kazanmalara nispeten hafifletilmiş şartlar taşıması, kanun maddeleri arasındaki uyumu göstermektedir.

Türk vatandaşlığından çıkma izni almak suretiyle ayrılmış olan yabancıların yeniden Türk vatandaşlığını kazanması yalnızca milli güvenlik bakımından bir engel teşkil edecek halin bulunmamasına bağlanmıştır. Çıkma izni alarak yabancı statüsüne geçmenin şartları, Kanunun 25. maddesinde düzenlenmiş ve 27. maddesinde de

kazanmanın düzenlendiği 11. maddede yer alan şartların m. 43 uygulamasında yeri olmadığı belirtilmektedir. Bkz. Güngör, *Tabiiyet Hukuku*, s. 114.

⁶⁹⁴ Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik, m. 35/8: "Kanunun 29 uncu maddesine göre Türk vatandaşlığı kaybettirilip, 14 üncü maddesine göre yeniden Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen kişiler ile Kanunun 43 üncü maddesine göre yeniden Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen kişilerden aranan şartları taşıyanlar Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulunun kararı ile Türk vatandaşlığını yeniden kazanabilirler."

⁶⁹⁵ TVK, Yetkili Makam Kararı İle Türk Vatandaşlığının Kazanılması, m. 10: "Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen bir yabancı, bu Kanunda belirtilen şartları taşıması halinde yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilir. Ancak, aranan şartları taşımak vatandaşlığın kazanılmasında kişiye mutlak bir hak sağlamaz."

çıkmanın çocuklara etkisine yer verilmiştir⁶⁹⁶. Türk vatandaşlığından çıkan kişilerin yeniden Türk vatandaşlığını kazanmaları yetkili makam olarak belirtilen İçişleri Bakanlığı'nın kararına bağlanmıştır.

3.3.2.2. Seçme Hakkı Kullanılarak Türk Vatandaşlığının Yeniden Kazanılması

Türk vatandaşlığını çıkma izni alarak kaybeden ana veya babalarına bağlı olarak küçük çocuklarında Türk vatandaşlığını kaybetmesi söz konusudur. Ana ve babanın birlikte Türk vatandaşlığından çıkmaları ya da ana veya babanın birinin Türk vatandaşlığından çıkması ve diğer eşin muvafakat etmesi ile çocuklar Türk vatandaşlığını kaybederler.

Bu şekilde Türk vatandaşlığını kaybeden çocuklara, ergin olmalarından itibaren⁶⁹⁷ üç yıl içinde seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığını kazanma imkânı verilmiştir. Kanunun 21. maddesinde⁶⁹⁸ yer verilen bu düzenlemeye ek olarak bu haktan yararlanmamış olan kişilerin yeniden Türk vatandaşlığına alınması ayrıca 13. maddenin ikinci bendinde düzenlenmiştir.

Ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden bu küçüklerin ergin olmalarından itibaren üç yıl geçmesine rağmen haklarını kullanmayanlar, daha sonra ikamet şartı aranmaksızın Türk vatandaşlığına alınabileceklerdir. Seçme hakkının kullanılması ile yeniden Türk vatandaşlığına alınma yolları arasındaki temel farkı irade teşkil etmektedir. Vatandaşlığa alınma hususunda kanunun kendilerine seçme hakkı tanıdığı kişiler bakımından yalnızca Türk vatandaşlığını kazanmak için irade göstermeleri ve yetkili makamın irade sahibinin kanunda sayılmış kişilerden olup olmadığını tespit etmesi gerekmektedir. Yeniden kazanma söz konusu olduğunda ise ikamete dikkat edilmeksizin şahsın milli güvenlik bakımından engel teşkil edecek bir halinin bulunmadığı tespit edilerek İçişleri Bakanlığı'nın kararı ile

⁶⁹⁶ Bkz. yukarıda “Türk Vatandaşlığından Çıkma”.

⁶⁹⁷ Kişinin ergin olması önceki düzenlemelerden farklı olarak Türk hukukuna göre değil mevcut milli hukukuna yani hâlihazırda tabi olduğu yabancı devletin hukukuna göre tespit edilmektedir. Bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 82.

⁶⁹⁸ TVK, m. 21: “27 nci madde uyarınca ana veya babalarına bağlı olarak Türk vatandaşlığını kaybeden çocuklar ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kazanabilirler.”; m. 27/2: “Eşlerden birinin çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybetmesi diğer eşin vatandaşlığına tesir etmez. Türk vatandaşlığını kaybeden ana ya da babanın talebinin bulunması ve diğer eşin de muvafakat etmesi halinde çocukları da kendileri ile birlikte Türk vatandaşlığını kaybederler. Muvafakat verilmemesi halinde hâkim kararına göre işlem yapılır. Çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını birlikte kaybeden ana ve babanın çocukları da Türk vatandaşlığını kaybeder.”

Türk vatandaşlığına alınması gerekir. Bir başka deyişle Türk vatandaşlığının kazanılması yetkili makamın takdir hakkına bağlanmaktadır.

Ana veya babasına bağlı olarak vatandaşlık kaybeden çocuklara ikinci bir şans verilmesinin kanun maddesinin gerekçesi ile uyumlu olmadığı konusu doktrinde dile getirilmiştir. Seçme hakkı bulunan kişilerin üç yıl içinde bu imkândan faydalanmamalarının ülke ile “sıkı duygu bağlantısı” bulunduğundan söz etmeye engel olduğu dile getirilmiştir⁶⁹⁹.

⁶⁹⁹ 403 sayılı Kanun’da bir kısım aksaklığa sebep olabilen düzenlemeler 5901 sayılı Kanun’la giderildiğinden ikametiz şartsız Türk vatandaşlığına alınma hakkının gerekçesinin anlaşılamayacağı hakkında bkz. Doğan, *Türk Vatandaşlık Hukuku*, s. 82.

SONUÇ

Bir devlete ait olmak anlamına gelen vatandaşlık, siyasi ve hukuki bir bağ olarak kişiyi bir devletin hâkimiyeti altına sokar ve belirli bir hukuk sistemine dâhil eder. Kişi, vatandaşlık bağı ile bir bütünün parçası haline gelmektedir. Tarih boyunca millet anlayışının toplumda edindiği değer, vatandaş olma ve vatandaşlık kazanma süreçleri ile oldukça sıkı ilişkili olmuştur.

Vatandaşlığın toplumun parçası olan kişiler arasında paylaştırılması, vatandaşlığın ortaya çıkışı kadar eski bir tarihe dayanmaktadır. Her devlet, vatandaşlarına ayrıcalıklar tanır ve vatandaşın yerine getirmesini beklediği bazı borçlar düzenler. Bu yapının içinde vatandaşlık neredeyse hak ve borçlarla müsemma hale gelmiştir. Hakları ve yükümlülükleriyle vatandaş, yabancından ayrıcalıklı bir yer bulmuştur. Modern vatandaşlık hukukunun geldiği noktada ise, haklar ve yükümlülükler vatandaşlığı tanımlamak için yeterli görülmemektedir. Zira tıpkı vatandaşın olduğu gibi yabancının da geniş hakları ve kanunlarca düzenlenmiş yükümlülükleri bulunmaktadır. Günümüzde vatandaş ile yabancı arasındaki farklılık insan hakları alanında yok olurken, bazı haklar ve yükümlülükler bakımından oldukça azalmıştır. Öyle ki, vatandaş ile yabancı arasındaki temel fark sadakat borcuna indirgenmiştir.

Vatandaşlık kavramının doğmasını devlet unsurunun vatandaşın en temel beklentisi olan sadakat borcu takip etmiştir. Toplum içinde bazen vatandaşlığın bir statü teşkil eden yönü, bazen de kişiyi toplumun bir parçası halinde getiren birleştirici yönü öne çıkmıştır. Oluşan bağ, devlet nazarında kendisine sadakat beslediği varsayılan ve varlığı üzerine planlar yapılabilecek insan unsurunu ifade ederken; vatandaş nazarında içinde rahatça barınabileceği bir toplumda, ihtiyaç duyduğu unsurlara kolayca erişebileceği imkânlarla işaret etmektedir. Farklı beklentiler üzerinde dengelenmiş bu durum, devletlerin vatandaşlıklarının kazanılmasını ve kaybedilmesini düzenledikleri vatandaşlık hukuku alanında oldukça etkili olmuştur.

Devletin vatandaşlığını vermesi ve kişileri vatandaşlığından çıkarması münhasır hâkimiyet hakkına dayanmaktadır. Bu mahfuz yetki gereğince hiçbir devlet bir başka devletin vatandaşlığını tayin etmek suretiyle o devletin egemenliğine müdahale etme hakkına sahip değildir. Mahfuz yetki uluslararası hukuk alanında istisnasız kabul görmüştür. İç hukuka bakan yönü ile mahfuz yetkinin sonucu, geniş bir yetki alanının meydana gelmesidir. Fakat bu durum milletlerarası alanda da vatandaşlık düzenlemelerinin üzerinde bazı kontrol mekanizmaları kurulması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Devletlerin yalnızca kendi iradelerine dayanarak verdikleri ve kaybettirdikleri vatandaşlıklar, mahfuz yetkilerine dayansa da sonuçlarının daha geniş bir çevreyi etkilediği açıktır. Bu bağlamda devletin egemenlik hakkından ziyade egemenliğini kullandığı vatandaşlık verme ve alma hakkını kullanım şekli üzerinde uluslararası alanda ortak anlayışlar meydana getirilmeye çalışılmıştır. Bu çabanın ürünleri olarak vatandaşlık hukuku alanında uluslararası kabul gören ilkeler belirlenmiştir.

“Vatandaşlığı bulunmayan kimse olmamalıdır”, “her kişinin yalnız bir vatandaşlığı olmalıdır” ve “kişi, vatandaşlığını seçme ve değiştirmede özgür olmalıdır” ilkeleri uluslararası fikir birliklerine dayanmaktadır. Ne var ki hukuk, gelişmeye yatkındır ve değişkendir. İlkelerden her kişinin tek bir vatandaşlığı olması gerektiği fikrine atfedilen önem zamanla azalmış; özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra etkisini yitirmeye başlamıştır. Savaş sonrası göçlerin artması ve devletlerin barındırdıkları yabancıların sayısındaki farklılıkların ortaya çıkardığı bir sonuç olsa da, her devlet birden fazla vatandaşlığa yol açan bu değişime olumlu görüşlerle yaklaşmamıştır.

İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki etkileşimler, birden çok vatandaşlığın daha fazla gündem teşkil etmesine yol açmıştır. Her ne kadar savaşlar sonucunda birbirine karışan nüfuslar birden çok vatandaşlık fikrine somut bir zemin oluştursa da aynı zamanda güvenlik ihtiyacının öncelikli olarak gözetildiği bir dönem yaşanmaktadır. Bu noktada devletler, kendilerine sadakat bağı ile bağlı olduğunu düşündükleri vatandaşları aracılığıyla güvenliklerini tesis ederken; yabancıya daha ihtiyatlı davranmak gereği duymuşlardır. Örneğin, Almanya gibi topluluğu bir soy cemaati olarak değerlendiren devletlerin temel değerlendirmesi bir kişinin birden fazla devlete sadakat bağı besleyemeyeceği, bu sebeple de birden fazla vatandaşlığın oldukça sınırlı bir çerçeve içinde kalması gerektiği olmuştur.

Devletler, birden çok vatandaşlığa ilişkin düzenlemelerini yaparken; politik, ekonomik ve sosyal faktörlerden hareket etmişlerdir. Ekonomisi gelişme ihtiyacı duyan toplumlar göç vermiş, göç eden kişilerin ise hem sahip oldukları vatandaşlığı koruma hem de içinde bulundukları toplumun vatandaşlığını alma ihtiyaçları doğmuştur. Göç veren devletlerin birden çok vatandaşlığı benimsemelerini kolaylaştıran bu süreç, göç alan devletlerin politikalarında çoğu zaman tersine bir etki göstermiştir.

Mevcut vatandaşlığın yanında yeni bir vatandaşlık kazanması, kişinin yabancı bir ülkede çalışıyor olması ile yakından ilişkilidir. Vatandaşlık, uygun çalışma ve yaşam koşullarının yanında dilediği meslekte çalışma hakkı gibi birçok cazip imkân sunarken göç edenlerin bu gibi sebeplerle içinde yaşadıkları ülkenin vatandaşlığını almayı istemeleri tabii bir sonuçtur. Göç edilen devletin vatandaşlığının kazanılması zamanla makul karşılanır hale gelmiştir. Fakat yeni vatandaşlığı alma istemine rağmen önceki vatandaşlığından ayrılmak istemeyen vatandaş adaylarının bu arzusu makul karşılanmamıştır.

Vatandaşlığını verecek devletin, mevcut vatandaşlıktan kaynaklanan sadakat bağını adaptasyonun önünde bir engel olarak görmesi bu süreci beslemiştir. Böylece bir tarafta gönderdiği vatandaşları ile ilişkisini koparmak istemeyen bir devletin diğer tarafta da vatandaşlığa kabul edeceği kişinin öncelikle kendi toplumuna adapte olmasını bekleyen bir devletin politikaları ile vatandaşlığı düzenlenen kişiler ortaya çıkmıştır.

Yeni bir vatandaşlık alma konusunda yaşanan bu problemlere, göç veren devletlerin yaklaşımları arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Bazı devletler bu çabanın bir ürünü olarak vatandaşlıklarından çıkmayı zorlaştırmışlardır. Bu devletlerin vatandaşları, vatandaşlıktan çıkmanın çok zor veya imkânsız olmasına dayanarak sınırlı imkânlarla tanınan çifte vatandaşlıktan faydalanmışlardır. Türkiye ise, farklı bir yol izleyerek vatandaşlıktan çıkmayı kolaylaştırmıştır. Buna ek olarak; Türkiye'nin izlediği politika, vatandaşlıktan çıkmaya karar veren kişilerin Türkiye'de daha geniş haklardan faydalandırılarak yurtdışında içinde bulundukları toplumun vatandaşlığını kazanmalarını kolaylaştırmak olmuştur.

Yabancı statüsü homojen bir yapıda değildir. Devletlerin vatandaşlık vermede kontrollü davranmalarını gerektiren uluslararası tanıma unsuru, yabancılara tanınan diğer hakların geniş kapsamlı olmasına etki etmemektedir. İç hukuk veya milletlerarası hukuk alanında yabancılara haklarını genişleten düzenlemelerin

önünde hukuki bir engel bulunmamaktadır. Bu sebeple eski Türk vatandaşı olan kişilere tanınan hakların genişletilmesi hukuku dolanmak anlamına gelmez. Türk vatandaşlığından gittikleri ülkelerin vatandaşlığını kazanmak amacı ile ayrılan kişilerin, Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlandırılmalarının sebebi, bulundukları ülkelerdeki kazanımların korumasını sağlamak ve Türkiye ile bağlarının kopmasına engel olmaktır.

1995 yılında Türk Vatandaşlığı Kanunda yapılan bir değişiklik ile yurtdışındaki vatandaşların vatandaşlık durumlarını kolaylaştırmak adına imtiyazlı bir yabancı topluluğu ortaya çıkarılmıştır. Diğer kayıp hallerinde olduğu gibi vatandaşlıktan ayrılmalarının tabi sonucu olarak yabancı statüsüne geçen bu kişiler, şartları karşılamaları halinde Türkiye'deki hak kayıplarını sınırlayacak bir düzenlemenin muhatabı olmuşlardır. Doğumla kazandığı Türk vatandaşlığını çıkma izni almak suretiyle kaybeden yabancılar, Türkiye'de ikamet, taşınmaz mal edinme, miras, çalışma gibi konularda Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam edeceklerdir. Kanunun uygulanmasına ilişkin yönetmelikte bu hakların kullanımı için Pembe Kartın düzenleneceği belirtilmiştir. Devam eden süreçte, ayrıcalığın hitap ettiği haklar gelişirken ispat aracı olarak Mavi Kart kullanılmaya başlanmıştır.

Mevcut düzenlemede Mavi Kart, bir değerli kağıt olarak kullanma hakkı bulunan kişiye seçme seçilme hakkı, askerlik yapma yükümlülüğü, kadroya dayalı asli ve sürekli kamu hizmetinde bulunma hakkı ve muafiyet ev eşyası ve araç ithal etme hakkı tanınmamış olarak; Türkiye'de diğer haklardan ilke olarak Türk vatandaşları gibi yararlanma imkanı sunmaktadır.

Mavi Kart sahipleri, daha önce sahip oldukları asli Türk vatandaşlığını çıkma izni almak suretiyle kaybetmelerinin bir sonucu olarak bu haklardan yararlanmaktadırlar. Keyfi olarak yükletilen bir vatandaşlık olarak değerlendirilemeyeceği açık olan Mavi Kartın, kişilerin kazanmış oldukları vatandaşlıklar bakımından sakıncalı bulunması, kanaatimizce hukuki değildir. Her devlet, yabancılar hakkında milletlerarası kriterlere uygun olmak kaydı ile haklar tanıma ve yükümlülükler düzenleme hakkına sahiptir.

İmtiyazlı yabancı olarak 28. madde kapsamındaki haklardan yararlanmanın öncelikli şartı, doğumla kazanılan bir Türk vatandaşlığının bulunmasıdır. Müktesep vatandaşlığın kaybına tanınmayan bu sonuç, asli Türk vatandaşlığı ile müktesep Türk vatandaşlığı arasındaki tek ayrımı teşkil eder. Mavi Kartlı olmanın diğer şartı ise,

Türk vatandaşlığını çıkma izni almak suretiyle kaybetmiş olmaktadır. Diğer kayıp halleriyle Türk vatandaşlığından ayrılanlar hakkında ayrıcalıklı olarak haklardan yararlanmalarını sağlayacak düzenlemeler meydana getirilmemiştir.

Ergin ve ayırt etme gücüne sahip olan ve herhangi bir devletin vatandaşlığını kazanmış olan kişiler, haklarında mali ve cezai bir tahdit bulunmadığı ve herhangi bir suç veya askerlik nedeniyle aranmadıkları sürece idarenin takdir yetkisine tabi olarak Türk vatandaşlığından çıkabilirler. Çıkma belgesinin imza karşılığında teslim alınmasıyla yabancı statüsüne geçilir. Doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni ile Türk vatandaşlığını kaybeden kişi, bir takım sınırlamalar dışında haklarını kullanmaya devam eder.

Mavi Kartlılar için kanunla sağlanan haklardan yararlanılmasında getirilen en önemli sınırlama milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir halin bulunmamasıdır. 28. madde kapsamında imtiyazlı olan yabancılar, “ilke olarak” Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanacaklardır. Fakat; milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklıdır. Bu kavramların muğlaklığı ve bu kapsama girecek haller bakımından bir kategori olmaması, kanaatimizce bu husustaki başlıca sorunu teşkil etmektedir. Milli güvenlik ve kamu düzeni denetlemesi veya incelemesinin hangi organ tarafından yapılacağının kanunda açıkça belirtilmemesi ise, diğer sorun olarak karşımıza çıkar. Hakların kullanımına etkisi bakımından milli güvenlik ve kamu düzeni kavramları, etki alanı genişlemeye müsait görünmektedir. Kanunda yasaklanmayan bir hakkın kullanılmasından önce milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edip etmediğinin belirlenmesi, mevcut düzenlemeye göre güçtür. Bu durum, kanaatimizce hukuki güvenlik ilkesine aykırı bir durum olarak değerlendirilebilir.

28. maddenin “Türk vatandaşlarına tanınan haklardan aynen yararlanmaya devam ederler. Milli güvenliğe ve kamu düzenine ilişkin hükümler saklıdır” ifadesinden kanaatimizce anlaşılması gereken bu kişilerin yararlanabilecekleri hakların milli güvenlik ve kamu düzeni denetimine tabi tutulmasıdır. Mavi Kartlılara tanınan imtiyazın önemli ölçüde sınırlandırılmasının önüne geçmek amacıyla milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin olduğu kabul edilen düzenlemelerin oldukça dar yorumlanması gerektiği düşüncesindeyiz. Zira yabancılara getirilen tüm kısıtlamaların temelinde milli güvenlik ve kamu düzenine ilişkin önlem alma amacı vardır. Eğer bu kısıtlamanın genel ve soyut bir kısıtlama olduğu düşünülürse tanınan imtiyazın bir önemi kalmayacaktır.

Mavi Kartlıların sahip olmadığı bir hak olarak seçme seçilme hakkının yalnızca vatandaşlara hasredilmiş olması genel olarak hukuk sistemleri ile uyumlu bir durumdur. Benzer şekilde askerlik yapma yükümlülüğünün de yalnızca vatandaşlarla sınırlı tutulması düzenlemenin amacı ile çelişen bir durum ortaya koymaz. Türk vatandaşlarının askerlik yapmaktan bu yolla kaçınmalarının önüne geçmek amacıyla vatandaşlıktan çıkma şartları arasında askerlik bakımından aranan kişilerden olmamak hükmüne yer verilmiştir. Bu düzenleme Mavi Kartın kötüye kullanımının önüne geçmek amacıyla yapılmıştır. Yine bir kötüye kullanmanın önüne geçmek için muafiyet ev eşyası ve araç ithal etme hakkı, Mavi Kartlılara tanınmamıştır.

Son sınırlama olarak ise, Mavi Kartlıların kadroya dayalı asli ve sürekli kamu hizmetinden yararlanamayacakları düzenlenmiştir. Bir başka deyişle, Mavi Kartlıların Türkiye’de memur olabilmeleri bulunmaları mümkün değildir. Mavi Kartlılar, kamu kurum ve kuruluşlarında ancak sözleşmeli personel olarak çalışabileceklerdir. Kanaatimizce bu durum, Mavi Kartlılar hakkındaki sistem bakımından tekrar düzenlenmeye muhtaç olan hususlardan biridir.

Yabancılar içinde imtiyazlı gruplardan biri olan Mavi Kartlıların haklarının kullanımı diğer imtiyazlı yabancı grupları ile kıyaslanabilir. Diğer yabancı grupları içinde haklar bakımından Mavi Kartlıların en yakın olduğu grup Türk soylu yabancılarıdır. Bu kişilerin 28. madde kapsamındaki haklardan farklı olarak kamu hizmetinde asli ve sürekli olarak çalışabilme hakları mevcuttur. Bu düzenleme ile Türkiye’den başka gidecek yeri olmadığı düşünülen soydaşlara haklar tanınması amaçlanmıştır. Göçmen olarak nitelendirilen bu kişiler, Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olmakla birlikte önceleri yabancı bir devletin vatandaşlığına sahip kişilerdir. Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 28. maddesi kapsamındaki kişilerin Türk soyundan olduklarına dair bir şüphe yoktur. Türk kültürüne bağlı olmak hususunda bulundukları ülkenin kültürüne ve vatandaşlığına yakınlıklarının nasıl ölçülebileceği hususundaki muallaklık, Türk kültürüne bağlı olmanın tespitindekinden kanaatimizce çok uzak değildir. Hesaba katılması gereken son ayrım olarak; Türk soylu kişilerin Türkiye’ye son seçenek olarak bakmalarına ve Mavi Kartlıların esasen kendilerine vatandaşlık vermiş, diplomatik himaye, sınırdışı edilmezlik gibi birçok haktan vatandaş olmak suretiyle yararlanabilmelerinin mümkün olmasına dikkat çekilebilir.

Mavi Kartlıların en çok karşılaştıkları ve halen devam etmekte olan sorunların odağında; aradan yirmi yıl geçmesine rağmen bürokrasinin bu kişilerin

haklarından tam olarak haberdar olmaması ve buna bağılı gelişen problemler yer almaktadır. Kendilerine kanunla sağlanan birçok haktan yararlanmak için zorluklarla karşılaştıklarını belirten Mavi Kartlıların, sahip oldukları ayrıcalıktan yeterince faydalanamadıkları hatta birçok ilgilinin haktan haberdar olmadığı bilinmektedir.

Mavi Kartlılar, Türk vatandaşlarıyla ilke olarak aynı şekilde eğitim, ikamet, taşınmaz, miras ve çalışma, sosyal güvenlik gibi haklardan aynen yararlanmaktadırlar. Her hakkın kullanılmasında milli güvenlik ve kamu düzeni sınırlaması bulunmaktadır. Milli güvenlik ve kamu düzeni bakımından bu hakların kullanılmasının sınırlarını belirlemenin oldukça güç olduğu açıktır. İdarenin geniş takdir yetkisi ile hakların kullanımını değerlendirmesi ise eleştiriye açık hususlardan biridir. Muğlak ifadelerin etkisinin azaltılması ve hak sahiplerinin neyi yapmamaları gerektiğinin belirtilmesi, milli güvenlik ve kamu düzeninin saklı hükümlerinin elenerek belirlenmesinden daha hukuki ve öngörülebilir olacaktır.

İlke olarak Mavi Kartlıların aynen yararlandıkları haklar arasında yer alan seyahat ve ikamet hakkı, Mavi Kartlılarca mutlak vize muafiyeti ile kullanılan haklardandır. 28. madde kapsamında olduklarını ispatlamak suretiyle Türk vatandaşı olarak haklardan aynen yararlanabilen bu kişiler için; kanaatimizce yurda girişleri hususunda, vatandaş olmamaları sebebiyle mutlak bir haktan bahsetmek mümkün değildir.

Mavi kartlıların taşınmaz edinme hakkından da, Türk vatandaşları ile aynı şekilde yararlandıklarını söylemek mümkündür. Yabancı statüsünün taşınmaz edinmenin önünde bir güvenlik sorunu olarak engel kabul edilmesi, her hukuk sisteminde karşılaşılan bir husustur. Mavi Kartlılar, gerek bizatihi gerçekleştirdikleri tapu işlemleri gerekse kurdukları veya iştirak ettikleri yabancı sermayeli şirketlerin aynı hak edinimlerinde yabancılara ilişkin kısıtlamalarla karşılaşmayacaklardır. Benzer şekilde miras hakkı bakımından da, yabancı statüsüne geçmek suretiyle Türkiye’de yabancılara sahip olabilecekleri taşınmaz miktarına ilişkin sınırlamalara muhatap olmayacaklardır.

Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlanmanın bir diğer örneği olarak; sosyal güvenliğe ilişkin haklar açısından en dikkat çekici düzenleme ise yurtdışı borçlanma hakkı tanınan Türk vatandaşları yanında Mavi Kartlılara da yer verilmiş olmasıdır. Uygulamadaki yanlışlıkları gidermek adına 3201 sayılı Kanun’a 28. madde kapsamında olanların eklenmesi, Kanun’un hedefine ulaşmasını kolaylaştırır nitelikte bir düzenlemedir. Başvuru sırasında Türk vatandaşı olmaları aranmayan

Mavi Kartlılar, Türk vatandaşı olarak yurtdışında geçirdikleri süreleri borçlanabileceklerdir.

Türk vatandaşı olmayan Mavi Kartlılar hakkında vatandaş olmamalarına bağlı olarak bazı işlemlerin yürütülmesi mümkündür. Mavi Kartlıların Türk vatandaşları ile aynı haklardan yararlandırılması, kendileri hakkında sınırışı edilme kararının verilmesini ve bir suçtan dolayı iade edilmelerini engellemektedir. Nitekim bu kişilerin sınırışı etmeye ve geri vermeye konu olmamaları, hedeflenen amaç odak alındığında gerekli değildir.

Mavi Kartlıların ayrıcalıklı olarak yararlandığı bir diğer olanak ise, tekrar Türk vatandaşlığını kazanmak istediklerinde kendilerine ve altsoylarına tanınan kolaylaştırılmış vatandaşlık kazanma yollarıdır. Tekrar Türk vatandaşlığını kazanmanın özendirilmesinden ziyade dönme kararı veren kişilerin vatandaşlığa tekrar alınmalarını kolaylaştırmak amacı güdülerek ikamet şartına bağlı olmaksızın veya seçme hakkını kullanmak suretiyle vatandaşlığa alınma hakkı Mavi Kartlılara ve altsoylarına tanınmış haklardandır.

Türk vatandaşlığından çıkmış olmaları sebebiyle yabancı statüsünde bulunan fakat yabancı kategorileri içinde ayrıcalıklı haklarla donatılmış olan imtiyazlı bir grup olarak Mavi Kartlılar, kendine özgü bir yapı teşkil ederler. Eski Türk vatandaşı, yeni imtiyazlı yabancı olacak kişilerin, Türkiye dışındaki yaşam alanlarında, yararlanabilecekleri haklarının önüne mevcut vatandaşlıklarının konulması engellenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla mevzuatımıza dâhil olan bir sistem olarak; düzenlemenin hedefine ulaşmasındaki en büyük engellerden biri, Mavi Kart sisteminin yeterince bilinmemesi olagelmıştır. Gerek uygulamadan faydalanma hakkı bulunan yabancılar tarafından, gerekse uygulamadan faydalanan kişilerin işlemlerini devlet dairelerinde veya banka gibi özel kuruluşlarda gerçekleştirecek çalışanlar tarafından Mavi Kart'ın bir ispat vasıtası olarak Türk vatandaşlığının yerine geçerli olduğunun bilinmemesi, düzenlemenin etkinliğini zedelemektedir. Mavi Kartın uygulamada daha fazla bilinmesi ve oluşturulma sebebi olan çift yönlü etkileşimin hayata geçirilebilmesi için çalışmamızda da eksiklikleri belirtilen yönlerinin düzenlenmesine duyulan ihtiyaç açıktır.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, Nermin; *Bitmeyen Göç (Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa)*, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Akın, Levent; “Yurt Dışındaki Sigortalılığın Emeklilik Koşullarına Etkisi”, *Çimento İşveren Dergisi*, Mart 2012, ss. 50-56, <http://www.ceis.org.tr/dergi/2012mart/kararincelemesi.pdf> (10.12.2016).
- Akipek, Ömer İlhan; “NATO Kuvvetleri Sözleşmesine Göre Vazife Kavramı ve Türkiye'deki Tatbikatı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24/1-4, 1967, ss.9-25.
- Akyol, Fidan; “Yabancı Gerçek Ve Tüzel Kişilerin Taşınmaz Ediniminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Uzmanlık Tezi, Ankara, 2012), https://www.tkgm.gov.tr/sites/default/files/icerik/ekleri/fidan_akyol.pdf (24.12.2016).
- Altuğ, Yılmaz; “Amme Nizamı ve Tesirleri”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27/3, 1972, ss. 371-385, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/424/4719.pdf> (20.11.2016).
- _____; *Yabancıların Arazi İktisabı Meselesi*, 4. Bası, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1976.
- _____; *Yabancıların Hukuki Durumu*, 4. Bası, İstanbul: Menteş Matbaası, 1971..
- Arendt, Hannah; *İnsanlık Durumu*, Çev. Bahadır Sina Şener, 1. Bası, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Aristoteles; *Politika*, Çev. Mete Tunçay, 4. Bası, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1993.
- Artuk, Mehmet Emin, Gökçen, Ahmet ve Yenidünya, Ahmet Caner; *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, 4. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2009.
- Asar, Aydoğan; *Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları*, 3. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.
- Atalay, İbrahim Orkun; “Yabancılar Tanınan Ekonomik Yatırıma İlişkin Hakların Sınırlandırılmasının Tarihi ve Hukuki Temelleri, Ankara, 2008, <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-ibrahimorkunatalay-1.htm&kw=ibrahim+orkun+atalay#fm> (20.06.2016).
- Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi (Strazburg, 6.XI.1997), Çev. Alper Can Aykaç, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 77, 2008, s. 359-374.

- Aybay, Rona; *Yurt Dışına Çıkma ve Yurda Girme Özgürlüğü*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayını, 1975.
- _____; “Çifte Uyrukluk Sorunu”, *İnsan Hakları Yıllığı*, 15/1, 1993, ss.101-108, [http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/a638bf36ed56076_ek.pdf?dergi=Insan %20Haklari%20Yilligi](http://www.todaie.edu.tr/resimler/ekler/a638bf36ed56076_ek.pdf?dergi=Insan%20Haklari%20Yilligi) (07.04.2016)
- _____; ““Teba-i Osmani”den “T.C. Yurttaşı”na Geçişin Neresindeyiz?”, *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*, İstanbul: İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 1998, ss. 37-42.
- _____; “İnsan Hakları Açısından “Vatandaşlık” (Uyrukluk)”, *İnsan Hakları*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000.
- _____; ““İzin” Alarak Türk Vatandaşlığıyla İlişkisi Kesilenlerin Türkiye’deki Hakları”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 52, 2004, ss. 100-117.
- Aybay, Rona ve Oral, Elif; *Kamusal Uluslararası Hukuk*, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Aybay, Rona; “Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurumu”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 33/1-2, 1978, ss. 59-82, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000054136/5000051451> (01.10.2016).
- _____; *Tarih ve Hukuk Açısından Konsolosluk*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- Aybay, Rona ve Dardağan Kibar, Esra; *Uluslararası Düzeyde Yasaların Çatışması (Kanunlar İhtilafı)*, 2. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2008.
- Aybay, Rona ve Özbek, Nimet; *Vatandaşlık Hukuku*, 4. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015.
- Aydın, M. Akif; *Türk Hukuk Tarihi*, Genişletilmiş 5. Bası, İstanbul: Hars Yayıncılık, 2005.
- Aygül, Musa; “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Kamu Görevine Girme Yasağı”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14/1, 2010, ss. 31-60.
- Aygün, Mesut; “Askerlik hizmetinin Türk Vatandaşlığı Açısından Değerlendirilmesi”, *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler(Uluslararası Sempozyum Bildirileri 15-16 Mayıs)*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2010, ss. 231-251.
- Balibar, Etienne; “ “İnsan Hakları” ve “Yurttaş Hakları” Eşitlik ve Özgürlüğün Modern Diyalektiği”, Çev. Işık Ergüden, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Haz. Turhan Ilgaz, 1. Bası, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1998, ss. 81-108.
- Balibar, Etienne ve Wallerstein, Immanuel; *İrk Ulus Sınıf -Belirsiz Kimlikler*, Çev. Nazlı Ökten, 5. Bası, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2013.

- Benhabib, Seyla; *Ötekilerin Hakları-Yabancılar, Yerliler, Vatandaşlar*, Çev. Berna Akkıyal, 1. Bası, İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Berki, Fazıl Osman; “Yetkili Makam Kararı ile Türk Vatandaşlığının Kaybı”, Ankara, 1975, sy. <http://www.kazanci.com/> (20.03.2016).
- Bilgin, Nuri; “Teoriden Pratiğe, Modelden Temsile... Yurttaşlık”, *Türkiye Günlüğü*, 67, 2001-04, ss. 44-51.
- Bloch, Marc; *Feodal Toplum*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, 3. Bası, Ankara: Opus Yayınları, 1998.
- Bostancı, Ahmet; “İslam Hukukunda Vatandaşlık”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992).
- Bottomore, Tom; “Kırk Yıl Sonra Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar”, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000.
- Bouineau, Jacques; “Fransa’da Devrim Döneminde Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, Çev. Yeşim Küey, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Haz. Turhan Ilgaz, 1. Bası, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1998, ss.109-144.
- Brubaker, Rogers; *Fransa ve Almanya’da Vatandaşlık ve Ulus Ruhu*, Çev. Vahide Pekel, 1. Bası, Ankara: Dost Kitabevi, 2009.
- Bulut, Nihat; *Sanayi Devriminden Küreselleşmeye Sosyal Haklar*, 1. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2009.
- Büyükçalık, Mürvet Ece; *Mülteci Hukuku’nun Gelişimi ve Türkiye’de Mültecilerin Sosyal Hakları*, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015.
- Cin, Halil ve Akyılmaz, Gül; *Türk Hukuk Tarihi*, 7. Bası, Konya: Sayram Yayınları, 2015.
- Cin, Mustafa; “Suçluların Geri Verilmesi ve Türk Hukuku”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996).
- _____; “Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü”, *Mevzuat Dergisi*, 8/88, 2005, <http://www.mevzuatdergisi.com/2005/04a/06.htm> (26.05.2016).
- _____; “Türk Vatandaşlığını Çıkma İzni Alarak Kaybeden Kişilerin Türkiye’de Çalışma Hakkı”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, Prof. Dr. Sevin Toluner’e Armağan*, 24/1-2, 2004, ss. 337-352.
- _____; “Yabancıların Çalışma İzinleri”, <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/822.pdf> (20.02.2016).
- _____; “Yabancıların Türkiye’de Çalışma Özgürlüğü ve Sınırı”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004).
- Cin, Turgay; “Yunan Vatandaşlık Yasasına Göre Yunan Asıllığının (Vatandaşlığının) Kazanılması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5/2, İzmir, 2003, ss. 1-38.

- Coşkun, Vahap; “Cumhuriyet Anayasalarında Vatandaşlık”, *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12-13/16-17-18-19 (2007-2008), ss.1-21, <http://www.dicle.edu.tr/Contents/351b9300-c8e9-4995-a7ae-f9228e9979b7.pdf> (31.01.2016).
- _____; *Ulus-Devletin Dönüşümü ve Meşruluk Sorunu*, 1. Bası, Ankara: Liberte Yayınevi, 2009.
- Çalışkan, Yusuf; “Mülteci ve Sığınmacıların Türkiye’de Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları”, İstanbul, 2009, <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-yusufcaliskan-1.htm&kw=yusuf+%C3%A7al%C4%B1%C5%9Fkan#fm> (15.06.2016).
- Çeçen, Anıl; *İnsan Hakları Rehberi*, Ankara: Bilim Yayınları, 1999.
- Çelikel, Aysel; *Ahkam-ı Şahsiye Konusundaki yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1963.
- Çelikel, Aysel ve Erdem, B. Bahadır; *Milletlerarası Özel Hukuk*, Yenilenmiş 14. Bası, Beta Basım, 2016.
- Çelikel, Aysel ve Nomer, Ergin ve Diğerleri; *Milletlerarası Özel Hukuk Pratik Çalışma Kitabı*, 13. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2016.
- Çelikel, Aysel ve Öztekin Gelgel, Günseli; *Yabancılar Hukuku*, Yenilenmiş 22. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2016.
- Çiçekli, Bülent; “Türk Vatandaşlığından İzin Alarak Çıkma (İzin Alarak Çıkmanın Hukuki Sonuçları ve TVK 29. Madde Uygulamasından Doğan Sorunlar ve Çözüm Önerileri)”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2000/4, ss. 63-75.
- _____; “Göç, Vatandaşlık ve Entegrasyon: Alman ve Türk Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu (29 Şubat 2008 Bildiriler)*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2008, ss. 163-176.
- _____; “Mülteci, Sığınmacı ve Göçmenler: Sınıflandırma ve Yasal Statünün Belirlenmesine İlişkin Sorunlar”, *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler*, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 175, 2010, ss. 327-362.
- _____; *Yabancılar ve Mülteci Hukuku*, 6. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2016.
- Dauenhauer, Bernard P.; *Kırılğan Bir Dünyada Yurttaşlık*, Çev. Ayşe Özgül ve Filiz Kaynak, Ed. Mahir Fisunoğlu ve Hunay Evliya, Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi, 2001.
- Demir, Abdullah; *Türk Hukuk Tarihi*, 1. Bası, İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2011.
- Demir Gökyayla, Cemile; *Yabancı Mahkeme Kararlarının Tanınması ve Tenfizinde Kamu Düzeni*, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2001.
- Doğan, Vahit ve Odabaşı, Hasan; *Yargı Kararları Işığında Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2004.

- Doğan, Vahit ve Şit, Banu; “Anayasal Vatandaşlık Kavramı”, *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu (29 Şubat 2008 Bildiriler)*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2008, ss. 13-22.
- Doğan, Vahit; *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 13. Bası, Ankara: Savaş Yayınevi, 2015.
- Dönmezer, Sulhi ve Erman, Sahir; *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım-Cilt III)*, Yeniden Gözden Geçirilmiş 11. Bası, İstanbul: Beta Basım, 1994.
- Dönmez, Birten ve Kızıldaş, Gülen; “Karar İncelemesi: Türk Vatandaşlığından İzinle Çıkanların 3201 Sayılı Kanun çerçevesinde Borçlanması”, *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 3/1, 2013, ss. 132-145.
- Dural, Mustafa ve Öğüz, Tufan; *Türk Özel Hukuku-Cilt II-Kişiler Hukuku*, Gözden Geçirilmiş ve Yenilenmiş 10. Bası, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2010.
- Dutertre, Gilles; *Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararlarından Örnekler*, Avrupa Konseyi Yayınları, http://www.anayasa.gov.tr/files/insan_haklari_mahkemesi/kitaplar/aihmkararlarindanornekler.pdf (06.06.2016).
- Ekşi, Nuray; *Askerliğin Vatandaşlık Üzerindeki Etkisi ve Özellikle Çifte Vatandaşlığa Sahip Kişilerin Askerlik Yükümlülüğü*, 2. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2005.
- _____; *Danıştay Kararları Işığında Türk Vatandaşlığı Kanununa İlişkin İdari Davalar*, 1. Bası, İstanbul: Arıkan Basım, 2008.
- _____; “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Sığınmacı ve Mültecilerin Türkiye’de Sınırdışı Edilmelerini Engelleyen Haller”, *İstanbul Barosu Dergisi*, 82/6, 2008, ss. 2803-2837.
- _____; *Milletlerarası Özel Hukuk II Pratik Çalışma Kitabı- Vatandaşlık Yabancılar Hukukuna İlişkin Seçilmiş Mahkeme Kararları*, 4. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2012.
- _____; *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*, 2. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2014.
- Erdem, B. Bahadır; *Türk Vatandaşlık Hukuku*, 3. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2013.
- Erdener Uluocak, Nihal; *Türk Vatandaşlık Hukuku*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1968.
- Ergin, Hediye; “Son Değişiklikler Işığında Yurt Dışı Hizmet Borçlanması”, *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 18/18, 2008.
- _____; *Türkiye’nin İmzaladığı İkili Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2008.
- _____; “Zorunlu Göçe Tabi Tutulduktan Sonra Türk Vatandaşlığına Alınanların Yurtdışı Hizmet Borçlanmasından Yararlanması”, *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 6/24, 2009, ss. 1463-1475.

- Ergüven, Nasih Sarp ve Özturanlı, Beyza; “Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62/4, 2013, ss. 1007-1061.
- Erken, Baki; Türkiye’de Yabancıların Çalışma İzinleri, 1. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.
- Erten, Rifat; “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı’nın Türk Vatandaşlığının Kazanılmasına İlişkin Hükümleri Hakkında Değerlendirmeler”, *Ankara Barosu Dergisi*, 66/4, 2008, ss. 36-61.
- Fişek, Hicri; *Anayasa ve Vatandaşlık*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1961.
- _____; *Türk Vatandaşlığı Kanunu*, Ankara, 1959.
- Fuad, Mahmud; *Tabiiyet*, Transkripsiyonu Yapan: Cihan Osmanağaoğlu, İstanbul: Derin Yayınları, 2006.
- Göç Terimleri Sözlüğü, IOM Uluslararası Göç Örgütü, http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_terimleri_sozlugu.pdf (10.06.2016).
- Göçer, Erdoğan; “Çifte Vatandaşlık”, ss. 127-181, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/298/2753.pdf> (28.05.2016).
- _____; *Türk Tabiiyet Hukuku*, 2. Bası, Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.
- _____; *Yabancılar Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.
- Göze, Ayferi; *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 5. Bası, İstanbul: Beta Basım, 1989.
- Gözler, Kemal; *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt I*, 1. Bası, Bursa: Ekin Basım, 2011.
- _____; “Devletin Bir Unsuru Olarak “Millet” Kavramı”, *Türkiye Günlüğü*, 64, 2001, ss. 108-123.
- _____; *İdare Hukuku Cilt I*, 2. Bası, Bursa: Ekin Basım Yayım, 2009.
- Göztepe, Ece; “Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu: Avrupa Yurttaşlığı ve “Göçmen Forumu” Örnekleri”, <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-ecgoztepe-1.htm&kw=ece+g%C3%B6ztepe#fm> (05.05.2016).
- Gözübüyük, Şeref ve Tan, Turgut; *İdare Hukuku (Cilt I) Genel Esaslar*, Güncelleştirilmiş 10. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2014.
- Güler, Ülkü; “5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu’na Göre Suçluların Geri Verilmesi”, *Adalet Dergisi*, 28, 2007, ss. 55-90, http://www.yayin.adalet.gov.tr/adaletdergisi/28.sayi/09_31_54.pdf (04.06.2016).
- Güngör, Gülin; “Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 17-18, 1997-1998, ss. 229-250.

- _____; “Suçluların İadesine Dair Avrupa Sözleşmesi (SIDAS)”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 19-20, 1999-2000, ss. 359-385.
- _____; *Tâbiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler- Şeyler*, 3. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2015.
- _____; “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesinin Bazı Hükümlerinin 5901 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu Üzerindeki Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 63/3, ss. 479-507.
- Gürzumar, Aydanur; “Türk Devletler Özel Hukuku Açısından Boşanma Davalarında Kamu Düzeninin Etkisi”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 14/1-2, 1994, ss. 21-54.
- Güzel, Ali, Okur, Ali Rıza ve Caniklioğlu, Nurşen; *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Yenilenmiş 15. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2014.
- Hafızogulları, Zeki; “Suçluların Geri Verilmesi”, sy. <http://www.abchukuk.com/cezahukuku/suclularin-iadesi.html> (02.06.2016).
- Hall, Stuart ve Held, David; “Yurttaşlar ve Yurttaşlık”, *Yeni Zamanlar 1990’larda Politikanın Değişen Çehresi*, Der. Stuart Hall ve Marin Jacques, Çev. Abdullah Yılmaz, 1. Bası, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.
- Hatemi, Hüseyin, *Hukuka ve Ahlaka Aykırılık Kavramı ve Sonuçları (Özellikle BK 65. Kuralı)*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1976.
- Heather, Derek; *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*, Çev. Meral Delikara Üst, Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- Hobbes, Thomas; *Yurttaşlık Felsefesinin Temelleri*, Çev. Cihan Deniz Zarakolu, 2. Bası, İstanbul: Belge Yayınları, 2014.
- İçel, Kayıhan; “Suçluların Geri Verilmesi Üzerinde Bir İnceleme”, ss. 692-721, www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/download/1023004688/1023004279 (05.06.2016).
- İçel, Kayıhan ve Donay, Süheyl; *Karşılaştırılmalı ve Uygulamalı Ceza Hukuku*, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 1987.
- İçişleri Komisyonu Raporu, E. 1/815, K. 68. , <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c054/tbmm22054107ss0579.pdf> (28.05.2016)
- İpek, Nedim; *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Trabzon: Serander Yayınevi, 2006.
- İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Derneği (Türk Milli Komitesi) ve Türkiye Metal Sanayiciler Sendikası (MESS), *Yargıtay’ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi*, İstanbul, 2003.
- Kaboğlu, İbrahim Ö.; *Özgürlükler Hukuku (İnsan Haklarının Hukuksal Yapısı)*, Güncelleştirilmiş 5. Bası, İstanbul: Afa Yayınları, 1999.

- Kahraman, Mehmet Halis; “Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Teklik İlkesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000).
- Karakoç, İrem; *Hukuk Tarihinde vatandaşlık-Yabancılık Statüsü*, 1. Bası, Ankara: Yetkin Yayınları, 2012.
- Karpat, Kemal H.; *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, 2. Bası, İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- _____; *Osmanlı Modernleşmesi (Toplum, Kurumsal Değişim ve Nüfus)*, 2. Bası, İstanbul: Timaş Yayınları, 2014.
- Kaya, Ayhan; “Yurttaşlık, Azınlıklar ve Çokkültürlülük”, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000.
- Kaya, Ayhan ve Kentel, Ferhat; *Euro-Türkler Türkiye ile Avrupa Birliği Arasında Köprü mü, Engel mi?*, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Kılıçoğlu, Ahmet M., Aile Hukuku, Ankara: Turhan Kitabevi, 2015.
- Kili, Suna ve Gözübüyük, A. Şeref; *Türk Anayasa Metinleri (Sened-i İttifaktan Günümüze)*, 2. Bası, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.
- Korkut, Levent; “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1/2, 2014, ss. 5-42.
- Leca, Jean; “Bireycilik ve Yurttaşlık”, Çev. Turhan Ilgaz, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Haz. Turhan Ilgaz, 1. Bası, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1998, ss.13-80.
- Levi, Selim; “Yabancıların Sınır Dışı Edilmesi Yeni Türk Ceza Kanunu’nun Tartışma Yaratacak Bir Hükmü Nasıl Değişti?”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 58, 2005, ss. 29-41.
- _____; *Yabancıların Taşınmaz Edinmeleri*, 1. Bası, İstanbul: Legal Kitabevi, 2006.
- Lewis, Bernard; *İslam’ın Siyasal Dili*, Çev. Fatih Taşar, Kayseri: Rey Yayıncılık, 1992.
- _____; *Modern Türkiye’nin Doğuşu III. Edisyon*, Çev. Boğaç Babür Turna, 8. Bası, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2015.
- Mardin, Şerif; “Tabakalaşmanın Tarihsel Belirleyicileri: Türkiye’de Toplumsal Sınıf ve Sınıf Bilinci”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset-Makaleler I*, Der. Mümtaz’er Türküne ve Tuncay Önder, 21. Bası, İstanbul, İletişim yayınları, 2015.
- Marshall, T.H.; “Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar”, *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*, Çev. Ayhan Kaya, 1. Bası Ankara: Gündoğan Yayınları, 2000.
- Modood, Tariq; *Çokkültürcülük (Bir Yurttaşlık Tasarımı)*, Çev. İsmail Yılmaz, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2014.

- Nash, Kate; “Yurttaşlıktan İnsan Haklarına ve Tekrar Geriye?”, *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek (Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar)*, Der. Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan Şenel, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 23-37.
- Nazlı, Seçkin; “ Karar İncelemesi: Yurtdışı Hizmet Borçlanması, Sosyal Güvenlik Destek Primi, Sigortalı Lehine Yorum İlkesi, İyiniyet, Dürüstlük İlkesi “, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72/ 2, 2014, ss. 665-680.
- Nomer, Ergin; “Türk Devletler Özel Hukukunda Çifte Vatandaşlık”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 14/1-2, 1994, ss.55-62.
- _____; *Devletler Hususi Hukuku*, Yenilenmiş 20. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2013.
- _____; *Türk Vatandaşlık Hukuku*, Yenilenmiş 21. Bası, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2015.
- _____; “Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri”, *İstanbul Üniversitesi Cumhuriyetin 75. Yıl Armağanı*, İstanbul, 1999.
- Ocak, Saim; “Sosyal Güvenlik Sözleşmesi İmzalanmış Ülkelere Götürelen İşçilerin Sosyal Güvenliği”, *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 5/19, 2008, ss. 1067-1102.
- _____; “Yargıtay Hukuk Genel Kurulu’nun Yurtdışı Hizmet Borçlanması Hakkında 29.09.2010 Tarihli Kararın İncelemesi”, *Çalışma ve Toplum*, 2, Ocak 2011, ss. 311-324, <http://calismatoplum.org/sayi29/ocak.pdf> (10.12.2016).
- Odman, Tevfik; *Mülteci Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi İnsan Hakları Yayınları, 1995.
- Okur, Ali Rıza; “Yurt Dışı Hizmet Borçlanması ve Türk Vatandaşlığı Koşulu”, *Çalışma ve Toplum*, 2006/3, ss.101-134, http://www.calismatoplum.org/sayi10/Okur_Kararinceleme.pdf (4.11.2016).
- Onar, Erdal ve Tiryakioğlu, Bilgin; “1982 Anayasasında Milletvekilliği- Vatandaşlık İlişkisi (Merve Safa Kavakçı Olayı)”, *Faruk Erem Armağan*, Türkiye Barolar Birliği Yayını.
- Oran, Baskın; *Türkiye’de Azınlıklar, Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama*, İstanbul: Tesev Yayınları, 2014.
- Osmanağaoğlu, Cihan; *Tanzimat Dönemi İtibarıyla Osmanlı Tabiiyetinin (Vatandaşlığın) Gelişimi*, İstanbul: Legal Yayıncılık, 2004.
- Önder, Ayhan; *Ceza Hukuku Genel Hükümler-Cilt I*, 1. Bası, İstanbul: Beta Basım, 1991.
- Özbek Hadimoğlu, Nimet ve Teksoy, Barış; “Vatansızlığın Azaltılmasına Dair BM Sözleşmesi (1961) Karşısında Türk Vatandaşlığı Kanunu”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 107, 2013, ss.221-244.
- Özbudun, Ergun; *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin Yayınları, 2011.

- Özdilek, Ali Osman; “Mukayeseli Hukukta Yabancı Gerçek Kişilerin Taşınmaz Mal Edinmeleri”, İstanbul, 2006, <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/files/dsp.php?fn=makale-aliosmanozdilek-7.htm&kw=ali+osman+%C3%B6zdilek#fm> (19.11.2016).
- Özer, Yeşim; *Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı*, 1. Bası, İstanbul: Derin Yayınları, 2015.
- Özkan, Işıl; “Türk Vatandaşlarının Avrupa Ülkelerine Giriş Hakkı ve Vize Sorunu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 9/Özel Sayı, 2007, ss. 409-446.
- Özkan, Işıl ve Tütüncübaşı, Uğur; “Türk ve Alman Hukukunda Çifte Vatandaşlığa İlişkin Gelişmeler”, Ankara: *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57/3, 2008, ss.599-634.
- Öztürk, Bahri ve Erdem, Mustafa Ruhan; *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*, TCK Değişikliklerine Göre Yenilenmiş 15. Bası, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Parlak, İsmet; “Fransa Örneği: Devrim ve Tabandan Yükselen Yurttaşlık”, Yurttaşlık ve Siyaset Dersleri, https://ismetparlak.files.wordpress.com/2012/10/dersnotu_6_fransa-ve-almanyada-yurttaslik.pdf , (27.03.2016).
- Pazarcı, Hüseyin; *Uluslararası Hukuk*, Gözden Geçirilmiş 7. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2008.
- Polat, Ezgi Güzel; “Osmanlı’dan Günümüze Vatandaşlık Anlayışı”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2011/3, ss. 127-157.
- Rousseau, Jean-Jacques; *Toplum Sözleşmesi*, Çev. Alpagut Erenuluğ, 3. Bası, Ankara: Öteki Yayınevi, 1999.
- Ruhi, Ahmet Cemal; “Pasaport ve Pasaport Çeşitleri”, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 11/1-2, 2007, <http://www.kazanci.com/kho2/hebb/1-31mayis11.htm> (05.05.2016).
- Sadrüleşrafi, Hüseyin Ali; “Türk Vatandaşlığının Anayasal Tanımının Hukuki Esası İle Düşünsel, Sosyal, Psikik, Pedagojik Temel Dayanakları ve Sorunları”, *Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısı Sempozyumu (29 Şubat 2008 Bildiriler)*, Ankara: Seçkin Yayınları, 2008, ss. 43-76.
- Sağiroğlu, Ali Zafer; “Türkiye’nin Değişen Göç Karakteri”, *Sosyoloji Divanı*, 6, 2015, ss. 9-30.
- Sami, Şemseddin; *Kamus-ı Türki*, Gözden Geçirilmiş 2. Bası, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2015.
- Saral, Talat; *Yurtdışındaki Vatandaşlarımızla İlgili Sorunlar ve Çözüm Önerileri Ana Raporu*, T.C. Başbakanlık Batı Avrupa’daki Türklerle İlgili Ekonomik, Sosyal ve Kültürel İşler Müşavirliği, Ankara, 1995.

- Sarıbeyoğlu, Meltem; “Uluslararası İnsancıl Hukuk Perspektifinden Vatandaşlık: Geleneksel Sonuçların Dönüşümü, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 71/1, 2013, ss. 1021-1050.
- Sarıipek, Doğa Başar; “Sosyal Vatandaşlık ve Günümüzde Yaşadığı Dönüşüm: Aktif Vatandaşlık”, *Çalışma ve Toplum*, 2006/2, ss. 67-95.
- Savaş, Coşkun Necmi; “Suçluların Geri Verilmesi”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013).
- Schnapper, Dominique; “Yurttaşlar Cemaati”, Çev. Birkan Işın, *Dersimiz: Yurttaşlık*, Haz. Turhan Ilgaz, 1. Bası, İstanbul: Kesit Yayıncılık, 1998, ss. 145-156.
- _____; *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki İle İlişki*, Çev. Ayşegül Sönmezay, 1. Bası, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Sencer, Muzaffer; *Osmanlı Toplum Yapısı Eleştirel Bir Yaklaşım*, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.
- Serbestoğlu, İbrahim; “Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 29, 2011, ss. 193-214.
- Seviğ, Muammer Raşit; *Devletler Hususi Hukuku, (Giriş-Vatandaşlık ve Yabancılar Hukuku)*, Vedat Raşit Seviğ Tarafından Gözden Geçirilerek Basılmış, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1983.
- Seviğ, Vedat Raşit; *Türkiye’nin Devletler Hususi Hukuku Düzeni ile İlgili Kanun ve Andlaşmalar (Derleme)*, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1971.
- Sırma, İhsan Süreyya; “Fransa’nın Kuzey Afrika’daki Sömürgeciliğine Karşı Sultan II. Abdühamid’in Panislamist Faaliyetlerine Ait Birkaç Vesika”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul, 7-8, 1976-1977, ss.159-169.
- Sosyal, Yasemin Nuhoglu; “Yurttaşlık, Göç ve Avrupa Sosyal Projesi-Bireyselliğe Yüklenen Hak ve Ödevler?”, *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek (Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar)*, 1. Bası, Der. Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan Şenel, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 135-158.
- Şafak, Ali; *Ansiklopedik Hukuk Sözlüğü*, İstanbul: Temel Yayınları, 1996.
- Şakar, Müjdat; “Sosyal Sigortalarda Hizmet Borçlanması”, *Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1987, 51-2.
- Şen, Faruk; *Problems and Integration Constraints of Turkish Migrants in the Federal Republic of Germany*, World Employment Program Working Paper, Geneva:ILO,1989, http://www.ilo.org/public/libdoc/ilo/1990/90B09_4_engl.pdf (12.04.2016).

- Şentürk, Nalan Soyarak; “Futbolcu Göçü ve Vatandaşlık “Bizden Biri” mi, “Soyuna İhanet Eden”mi?”, *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek (Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar)*, 1. Bası, Der. Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan Şenel, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 109-123.
- Şit, Banu; “Modern Vatandaşlık Kavramına Bir Bakış”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 76, 2008, ss.64-82.
- Tanör, Bülent; *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, 15. Bası, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Tanrıbilir, Feriha Bilge; “Türk Vatandaşlığı Kanunu Tasarısının Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Hükümleri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 75, 2008, ss. 27-62.
- Tarman, Zeynep Derya; “Türk Vatandaşlığından Ayrılan ve Yurtdışında Yaşayanların Özel Hukuki Statüsü”, *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler(Uluslararası Sempozyum Bildirileri 15-16 Mayıs)*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2010, ss. 206-230.
- Tekinalp, Gülören; *Türk Yabancılar Hukuku*, Yenilenmiş 7. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2002.
- Tekinalp, Gülören ve Uyanık Çavuşoğlu, Ayfer; *Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları*, Genişletilmiş 11. Bası, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2011.
- Teksoy, Barış; “6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa Göre Yabancıların Vize Alma Zorunluluğu”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62/3, 2013, ss. 855-906.
- Timur, Hıfzı; *Devletler Hususi hukukunda Amme İntizamı*, ss. 866-905, www.journals.istanbul.edu.tr/iuhfm/article/download/1023005824/1023005348 (24.11.2016).
- Timur, Taner; *Osmanlı Toplumsal Düzeni*, 3. Bası, Ankara: İmge Kitabevi, 1993.
- Tiryakioğlu, Bilgin; “Multiple Citizenship and Its Consequences in Turkish Law”, *Ankara Law Review*, Vol. 3-No.1, 2006, ss.1-16, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/256/2307.pdf> (20.05.2016).
- _____; “Türk hukukunda Yabancıların Oturma ve Çalışma Hakkı”, ss. 67-84, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/296/2704.pdf> (10.06.2016).
- _____; “Yeni Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun Eleştirel Analizi”, *Vatandaşlık, Göç, Mülteci ve Yabancılar Hukukundaki Güncel Gelişmeler(Uluslararası Sempozyum Bildirileri 15-16 Mayıs)*, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları, 2010, ss. 24-66.
- Topçuoğlu, Ali İhsan; “Modern Hukuk ve İslam’da Vatandaşlık Kavramının Hukuki Temeli”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 14/3, 2012, ss. 185-216.
- Tuncay, A. Can ve Ekmekçi, Ömer; *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, 17. Bası, İstanbul: Beta Basım, 2015.

- Turhan, İlder; *Cumhuriyet Tarihimiz (Temeller -Kurtuluş-Milli Devrimler)*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi, 1969.
- Turhan, Turgut; “Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (TVK, m. 29 Üzerine Bir İnceleme)”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/296/2706.pdf> (05.05.2016) , ss. 41-65.
- Türk Vatandaşlığı kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı ve İçişleri Komisyonu Raporu (1/185), Dönem 22, Yasama Yılı 2, *TBMM Tutanak Dergisi*, 579, <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss579m.htm> (28.02.2016).
- Tütüncübaşı, Uğur; “Türk Vatandaşlığından Çıkma ve 6304 Sayılı Kanun Kapsamında Türk Vatandaşlığından Çıkanların Hakları (Yeni “Mavi Kart” Uygulaması)”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13/2, 2011, (Basım Yılı:2013), ss. 153-194.
- Uçman, Hamit; “Türk Soyluluk ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme”, <http://www.dpud.org/turk-soyluluk-ve-sonuclari-uzerine-bir-inceleme/> (29.12.2016).
- Uluocak, Nihal; “Çifte Vatandaşlıkta Önceki Vatandaşlığın Terki Sorunu”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 10/1-2, 1990, ss. 197-202.
- Ulutaş, Ahmet; “Suçluların Geri Verilmesinde Vatandaşlığın Rolü ve Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. Maddesinin Geri Verme Hukuku Bakımından Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2011/4, ss. 177-210.
- Unat, İlhan; *Nottebohm Kararı ve Tabiiyetin Gerçekliği İlkesi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966.
- _____; *Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler ve Mahkeme Kararları)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1966.
- United Nations- Division for the Advancement of Women Department of Economic and Social Affairs, “Women, Nationality and Citizenship”, *Women 2000 and Beyond*, June 2003, <http://www.un.org/womenwatch/daw/public/jun03e.pdf> (20.05.2016).
- United Nations High Commissioner for Refugees (UNCHR), *An Introduction to International Protection: protecting persons of concern to UNCHR (a self-study module)*, 1 January 2005.
- Uyanık Çavuşoğlu, Ayfer; “Türk Vatandaşlığı Kanununda 5203 Sayılı Kanun ile Yapılan Değişiklik Sonrasında Türk Vatandaşlığından Çıkma”, *Yasa Hukuk Dergisi*, 28/260-261,s. 21-39, Mayıs-Ağustos 2005.
- Ünsal, Artun; “Yurttaşlık Anlayışının Gelişimi”, *75 Yılda Tebaa’dan Yurttaş’a Doğru*, İstanbul: İstanbul Tarih Vakfı Yayınları, 1998, ss. 4-36.
- Üstel, Füsün; *Yurttaşlık ve Demokrasi*, 1. Bası, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, 1999.

_____; “Makbul Vatandaş”ın Peşinde- II. Meşrutiyet’ten Bugüne Vatandaşlık Eğitimi, 6. Bası, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Wallerstein, Immanuel; *Bildiğimiz Dünyanın Sonu (21. Yüzyıl İçin Sosyal Bilim)*, 4. Bası, İstanbul; Metis Yayınları, 2012.

Yenisey, Feridun; “Yurt Dışında İşlenen Suçlar”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 1/6, 1986.

Yıldırım, Turan vd.; *İdare Hukuku*, Güncellenmiş 6. Bası, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015.

Yıldız, Naciye; “Avrupa Birliği’nde Tabandan Bütünleşmenin Olanakları Üzerine”, *Yurttaşlığı Yeniden Düşünmek (Sosyolojik, Hukuki ve Siyasal Tartışmalar)*, 1. Bası, Der. Ayşe Durakbaşı, N. Aslı Şirin Öner ve Funda Karapehlivan Şenel, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 159-175.

Yılmazoğlu, Esat Caner; “Yabancıların Sınırdışı Edilmesinin Anayasa Mahkemesinde Yargısal Denetimi”, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/mdergi/article/view/5000145774> (05.06.2016).

Yüksel, Hasan; *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 1. Bası, Bursa: Ekin Basım, 2016.

Zürcher, Erik Jan; *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Saner, 30. Bası, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

ÖZGEÇMİŞ

Banu Aykan Tıkman, 16.02.1988 tarihinde Trabzon’da doğdu. Lise eğitimini Özel Alparslan Koleji’nde tamamladığı 2005 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde üniversite öğrenimine başladı. 2011 yılında mezun olmasının ardından Giresun Barosu’nda avukatlık stajını bitirip 2013 yılında avukatlık yapmaya hak kazandı. 2014 yılında Öğretim Üyesi Yetiştirme Programı’na başvurmak suretiyle yerleştiği Karadeniz Teknik Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Anabilim Dalı’nda halen araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. 2014 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi Ortak Yüksek Lisans Programında eğitim görmeye başlayan Banu Aykan Tıkman, İngilizce ve başlangıç düzeyinde Almanca bilmektedir. Evli ve bir kız çocuk annesidir.

İletişim Bilgileri:

E mail : banuaykan.tikman@ktu.edu.tr

banuaykantikman@hotmail.com

Tel : 0 462 377 87 00

Adres : Karadeniz Teknik Üniversitesi

Kanuni Yerleşkesi

Hukuk Fakültesi

Özel Hukuk Bölümü/301